

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Renata Globevnik

**Uresničevanje določb dokumentov sprejetih v okviru mednarodnih organizacij za
socialno in ekonomsko integracijo romske narodne manjšine v Sloveniji: primer**

Mestne občine Novo mesto

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Renata Globevnik

Mentor: izr. prof. dr. Miran Komac

**Uresničevanje določb dokumentov sprejetih v okviru mednarodnih organizacij za
socialno in ekonomsko integracijo romske narodne manjšine v Sloveniji: primer**

Mestne občine Novo mesto

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Zahvaljujem se:

Mentorju izr. prof. dr. Miranu Komacu:
za vso strokovno pomoč in prijetno sodelovanje;

mamici Nadi Globevnik:
za vso pomoč in podporo med študijem;

Mihu:
ker nisi nikoli prenehal verjeti vame;

Muzam:
za vso podporo in ker ste me ponovno naučile zaupati vase;

G. Poldetu Jevšku, gdč. Tini Cigler, ge. Ani Mariji Kozlevčar, g. Bojanu Tudiji, ge.
Alenki Žagar, ge. Mateji Andrejčič, gdč. Nini Stojaković, ge. Vidi Marolt, ge. Martini
Picek, ge. Mojci Tavčar, g. Miru Riflju, ge. Mojci Miklič, ge. Darji Brezovar, gdč.
Andreji Luštek, ge. Eriki Matko, ge. Ireni Hlača in ge. Sonji Simčič.
za čas in sodelovanje pri intervjujih.

Uresničevanje določb dokumentov sprejetih v okviru mednarodnih organizacij za socialno in ekonomsko integracijo romske narodne manjšine v Sloveniji: primer Mestne občine Novo mesto

V Evropi živi okoli 15 milijonov Romov, ki tvorijo pomembne manjšine, zlasti v vzhodnih in srednjeevropskih državah. V le-teh se slednji vsakodnevno soočajo z diskriminacijo, nestrpnostjo, romofobijo in socialno izključenostjo. Romska manjšina nima matičnega naroda, zato so to vlogo prevzele mednarodne organizacije, ki so z namenom varovanja romske narodne manjšine sprejele vrsto mednarodnopравnih dokumentov. V nalogi sem obravnavala pomembnejše mednarodnopravne določbe štirih mednarodnih organizacij: Organizacije združenih narodov, Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi oz. kasneje Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi, Sveta Evrope in Evropske unije. Določbe pomembnejših mednarodnopravnih dokumentov omenjenih organizacij je v notranjo zakonodajo prenesla tudi Slovenija, ki je skušala na socialno in ekonomsko integracijo v Sloveniji živeče romske narodne manjšine vplivati tudi s sprejetjem programov ukrepov za socialno in ekonomsko integracijo Romov. V raziskovanju na primeru Mestne občine Novo mesto sem prišla do ugotovitve, da se omenjene določbe sicer izvajajo, vendar pa je njihova učinkovitost odvisna od sodelovanja in skupnih prizadevanj romske narodne manjšine, lokalne skupnosti in državnih institucij. Poleg tega je proces integracije dolg, zato bo potrebno na vidnejše rezultate slednje še počakati.

KLJUČNE BESEDE: romska narodna manjšina, mednarodne organizacije, socialna integracija, ekonomska integracija.

Implementation of provisions of documents adopted in the framework of international organizations for social and economic integration of Roma national minority in Slovenia: case of Municipality of Novo mesto

Europe is home to around 15 million Roma that constitute significant minorities, particularly in East and Central Europe where Roma are daily confronted with discrimination, intolerance, the so-called romophobia, and social exclusion. The Roma minority does not have its kin state, therefore international organizations assumed this role and have, to protect the Roma national minority, adopted a wide range of international documents. This task addresses the important set of international documents of four international organizations: the United Nations, Conference on Security and Cooperation in Europe (later called the Organization for Security and Cooperation in Europe), the Council of Europe, and the European Union. The major international instruments of the above-mentioned organizations have been implemented into the Slovenian national legislation provisions, trying to influence the economic and social integration of its Roma national minority with the adoption of programmes and measures for its social and economic integration. Researching the case of the Municipality of Novo mesto, it was concluded that the above-mentioned legal provisions are being carried out, however their effectiveness depends on cooperation and joint efforts of the Roma national minority, local communities, and state institutions. It needs to be remembered that the process of integration is very long, therefore the more visible results of social and economic integration are yet to be seen.

KEY WORDS: Roma national minority, international organizations, social integration, economic integration.

KAZALO

Seznam kratic.....	8
1 Uvod.....	10
2 Metodološko hipotetični okvir.....	10
2.1 Opredelitev problema in cilja proučevanja.....	10
2.2 Hipoteze.....	12
2.3 Uporabljena metodologija	12
3 Opredelitev temeljnih pojmov.....	13
3.1 Narodna manjšina	13
3.2 Integracija	16
4 Romska narodna manjšina v Republiki Sloveniji.....	17
4.1 Priseljevanje Romov na slovenska tla in zgodovina slovenskih Romov.....	17
4.2 Romski tradicionalni poklici	20
4.3 Kulturna identiteta Romov	21
4.4 Demografske značilnosti Romov v Sloveniji	25
4.5 Socialni položaj Romov	26
4.5.1 Kultura bivanja in bivalne razmere Romov.....	26
4.5.2 Zdravstveno stanje Romov	29
4.5.3 Izobraževanje Romov	30
4.6 Ekonomski položaj Romov	35
4.6.1 Zaposlovanje Romov	35
4.7 Romi in mediji	37
5 Pravni status Romov	39
5.1 Varstvo romske narodne manjšine v dokumentih mednarodnih organizacij	39
5.1.1 Varstvo romske narodne manjšine v okviru Organizacije združenih narodov..	40
5.1.2 Varstvo romske narodne manjšine v okviru Organizacije za varnost in sodelovanje	45
5.1.3 Varstvo romske narodne manjšine v okviru Sveta Evrope.....	51
5.1.4 Varstvo romske narodne manjšine v okviru Evropske unije.....	61
5.2 Sodelovanje mednarodnih organizacij z mednarodnimi nevladnimi organizacijami Romov	71
5.3 Varstvo romske narodne manjšine v Republiki Sloveniji	76
5.3.1 Ustavne določbe	76
5.3.2 Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji	77
5.3.3 Področna zakonodaja.....	78
5.3.3.1 Zakonodaja na področju lokalne samouprave	78
5.3.3.2 Zakonodaja na področju vzgoje in izobraževanja	81
5.3.3.3 Zakonodaja na področju kulture in medijev	83
5.3.4 Najpomembnejši mednarodnopravni dokumenti zaščite narodnih manjšin za varstvo romske narodne manjšine v slovenski zakonodaji.....	85
5.3.5 Programi ukrepov vlade za varovanje romske narodne manjšine v Sloveniji... 88	
5.3.5.1 Program ukrepov za pomoč Romom v Republiki Sloveniji.....	88
5.3.5.2 Enake možnosti za zaposlovanje Romov – skupen izziv	90
5.3.5.3 Program socialnega vključevanja	91

5.3.5.4 Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji.....	93
5.3.5.5 Strategija za krepitev zdravja in akcijski načrt za zmanjševanje neenakosti v zdravju v pomurski regiji.....	95
5.4 Organiziranost romske narodne manjšine v Republiki Sloveniji	96
6 Socialna in ekonomska integracija romske narodne manjšine v Mestni občini	
Novo mesto	99
6.1 Demografsko stanje Romov v Mestni občini Novo mesto.....	100
6.2 Bivalne razmere Romov v Mestni občini Novo mesto	101
6.3 Zdravstveno stanje Romov v Mestni občini Novo mesto	107
6.4 Izobraževanje Romov v MONM	109
6.5 Zaposlovanje Romov v Mestni občini Novo mesto	116
6.6 Družbenopolitična organiziranost Romov v MONM.....	117
6.7 Sklepna misel o socialni in ekonomski integraciji romske narodne manjšine v MONM	120
7 Sklep.....	121
8 Literatura	125

KAZALO TABEL IN PRILOG

Tabela 6. 1: Struktura romskega prebivalstva po starosti in spolu po krajih naselitve v MONM januarja 2008	101
Tabela 6. 2: Struktura bivališč Romov po krajih naselitve v MONM.....	107
Tabela 6. 3: Število romskih otrok vpisanih v OŠ v MONM v šolskem letu 2009/10	111
PRILOGA A: Intervju o socialni integraciji Romov v MONM: vodja oddelka za prostor, ga. Tavčar Mojca.....	153
PRILOGA B: Intervju o socialni integraciji Romov v MONM: oddelek za družbene dejavnosti, g. Miro Rifelj.....	154
PRILOGA C: Intervju s koordinatorico projektov na Društvu za razvijanje prostovoljnega dela Tino Cigler	158
PRILOGA Č: Intervju o izobraževanju in socialnem stanju Romov v MONM:CSD, g. Polde Jevšek	160
PRILOGA D: Intervju o izobraževanju Romov v MONM: Vrtec Pedenjped, enota Pikapolonica, vodja enote Alenka Žagar.....	162
PRILOGA E: Intervju o izobraževanju Romov v MONM: OŠ Bršljin, ravnateljica ga. Picek, Martina.....	164
PRILOGA F: Intervju o izobraževanju Romov v MONM: OŠ Šmihel in podružnična šola Birčna vas pri OŠ Šmihel, ravnateljica ga. Hlača Irena.....	167

PRILOGA G: Intervju o izobraževanju Romov v MONM: OŠ Stopiče, ravnateljica ga. Mateja Andrejčič	170
PRILOGA H: Intervju o izobraževanju Romov v MONM: OŠ Dragotina Ketteja: OŠ za otroke s posebnimi potrebami, ravnateljica ga. Vida Marolt	173
PRILOGA I: Intervju o izobraževanju Romov v MONM: OŠ Grm, ravnateljica ga. Sonja Simčič	175
PRILOGA J: Intervju o izobraževanju Romov v MONM: OŠ Otočec, ravnateljica ga. Mojca Miklič	178
PRILOGA K: Intervju o izobraževanju Romov v MONM: RIC, svetnica ga. Brezovar Darja	181
PRILOGA L: Intervju o izobraževanju Romov v MONM:DRPD koordinatorica dnevnega centra za otroke v romskem naselju Brezje, ga. Nina Stojaković	183
PRILOGA M: Intervju o Zaposlovanju Romov v MONM:ZZNM, ga. Matko Erika..	186
PRILOGA N: Intervju z g. Bojanom Tudijo o družbenopolitični organiziranosti Romov v MONM	188
PRILOGA O: Intervju o vpliv civilne družbe na socialno integracijo Romov v MONM z go. Ano Marijo Kozlevčar	191
PRILOGA P: Intervju s koordinatorico projektov v Društvu za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto Andrejo Luštek	192

Seznam kratic

CPRSI	Kontaktna točka za romska vprašanja
DGESA	Generalni direktorat za zaposlovanje in socialne zadeve
DRPDNM	Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto
ECRI	Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti
EK	Evropska komisija
EP	Evropski parlament
ERIO	Evropski romski informacijski urad
ERRC	Evropski center za pravice Romov
ERTF	Forum evropskih Romov in popotnikov
EU	Evropska unija
EUMC	Evropski center za spremljanje rasizma in ksenofobije
FCNM	Framework Convention for the protection of National Minorities
FRA	Agencija Evropske unije za temeljne pravice
GS	Generalna skupščina
JIM	Joint Inclusion Memorandum
k.o.	katastrska občina
KS	krajevna skupnost
KZ-1	Kazenski zakonik Republike Slovenije
MDDSZ	Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve
MELRJ-A	Zakon o spremembi zakona o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih
MONM	Mestna občina Novo mesto
MŠŠ	Ministrstvo za šolstvo in šport
NVO	nevladne organizacije
ODIHR	Urad za demokratične institucije in človekove pravice
OPPN	občinski podrobni prostorski načrt
OŠ	osnovna šola
OŠPP	osnovna šola za otroke s posebnimi potrebami
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
RZC	Romski zaposlitveni center
SE	Svet Evrope

SVLR	Služba Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko
UNHCR	Visoki komisar ZN za človekove pravice
VIZ	vzgoja in izobraževanje
ZEVP-1	Zakon o evidenci volilne pravice
ZFO-1	Zakon o financiranju občin
ZKnj-1	Zakon o knjižničarstvu
ZLS	Zakon o lokalni samoupravi
ZLS-L	Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalni samoupravi
ZLS-N	Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalni samoupravi
ZLV	Zakon o lokalnih volitvah
ZLV-D	Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalnih volitvah
Zmed	Zakon o medijih
ZN	Združeni narodi
ZOFVI	Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja
ZOsn-UPB3	Zakon o osnovni šoli
ZPPreb-UPB1	Zakon o prijavi bivališča
ZRomS-1	Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji
ZRTVS-1	Zakon o Radioteleviziji Slovenija
ZSRR-1	Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja
ZUJIK	Zakon o uresničevanja javnega interesa za kulturo
ZVKD-1	Zakon o varstvu kulturne dediščine
ZVrt-UPB2	Zakon o vrtcih

1 Uvod

Na področju Evropske unije živi 8 milijonska evropska romska narodna manjšina, brez matične države. Vlogo slednje so zato prevzele mednarodne organizacije, ki so z namenom varovanja pravic Romov sprejele vrsto mednarodnopravnih dokumentov. Kljub vsemu Romi v večini držav še vedno živijo v slabih življenjskih pogojih. Vsakodnevno se soočajo z diskriminacijo, nestrpnostjo ter socialno in ekonomsko izključenostjo. Žal tudi v Sloveniji večina pripadnikov romske etnične skupnosti živi v enaki situaciji. V pričujočem diplomskem delu bom posledično preučevala uresničevanje določb dokumentov sprejetih v okviru mednarodnih organizacij za socialno in ekonomsko integracijo Romov v Sloveniji oz. v Mestni občini Novo mesto. Na začetku bom prikazala razvoj romske etnične skupnosti od prvih naselitev na slovenskem ozemlju do današnjih dni. Nato pa se bom osredotočila na predstavitev določb pomembnejših dokumentov varstva tudi romske narodne manjšine. Pri čemur se bom omejila na štiri mednarodne organizacije, in sicer: Organizacijo združenih narodov, Konferenco o varnosti in sodelovanju v Evropi oz. kasneje Organizacijo za varnost in sodelovanje v Evropi, Svet Evrope in Evropsko unijo. Zaradi temeljnega spoznanja, da do napredka romske manjšine ne more priti brez aktivnosti Romov samih, bom navedla tudi bistvene mednarodne nevladne romske organizacije in aktivnosti s katerimi vplivajo na sprejem dokumentov za socialno in ekonomsko integracijo Romov. V nadaljevanju pa bom preučila socialno in ekonomsko integracijo Romov v Sloveniji. Slednjega se bom lotila z obravnavo prenesenih določb mednarodnopravnih dokumentov varovanja romske etnične skupnosti v slovensko zakonodajo ter v ta namen sprejetih programov ukrepov. Nazadnje pa bom izvajanje določb obvezujočih mednarodnopravnih dokumentov, v ta namen sprejetih programov ukrepov in samo aktivnost romske etnične skupnosti, raziskala še na primeru Romov v Mestni občini Novo mesto.

2 Metodološko hipotetični okvir

2.1 Opredelitev problema in cilja proučevanja

Slovenija je v mednarodni skupnosti pogosto omenjana kot država z zgledno urejenim pravnim varstvom avtohtonih narodnih manjšin. Je podpisnica temeljnih mednarodnih dokumentov za zagotavljanje človekovih pravic in manjšinskega varstva, določbe

katerih je v veliki meri prenesla v Ustavo Republike Slovenije in zakonodajo. Je tudi prva država v Evropi, ki je sprejela Zakon o romski skupnosti. Romska skupnost v Sloveniji nima priznanega statusa narodne manjšine, opredeljena je kot posebna etnična skupnost, ki je upravičena do kolektivnih in posebnih pravic. Tako je za slednjo značilen selektiven obseg določb varstva avtohtone romske etnične skupnosti. Problemska osnova diplomske naloge pa izhaja iz neskladja med normativno ureditvijo in dejanskim varstvom romske etnične skupnosti, na kar opozarjajo tako mednarodne organizacije kot slovenske vladne in nevladne organizacije oz. institucije. V diplomski nalogi bom skušala ugotoviti uresničevanje določb dokumentov: Organizacije združenih narodov, Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi oz. kasneje Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi, Sveta Evrope in Evropske unije; za socialno in ekonomsko integracijo Romov v Sloveniji, s podrobnejšo razdelavo na primeru romske etnične skupnosti v Mestni občini Novo mesto.

Cilji moje diplomske naloge so:

- prikazati razvoj romske etnične skupnosti od prvih naselitev na slovenskem ozemlju do danes, s posebnim poudarkom na prikazu naseljevanja Romov na ozemlju sedanje MONM;
- proučiti varstvo romske etnične skupnosti v mednarodnih dokumentih Organizacije združenih narodov, Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi oz. kasneje Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi, Sveta Evrope in Evropske unije;
- navesti najvidnejše mednarodne romske nevladne organizacije in opozoriti na njihovo sodelovanje z že navedenimi mednarodnimi organizacijami, da bi izboljšali integracijo romske etnične skupnosti;
- proučiti varstvo in organiziranost romske etnične skupnosti v Sloveniji;
- na konkretnem primeru romske etnične skupnosti v Mestni občini Novo mesto preveriti uresničevanje določb za socialno in ekonomsko integracijo iz za Slovenijo zavezujočih mednarodnih dokumentov.

2.2 Hipoteze

H1: Mednarodne organizacije so glavni spodbujevalec socialne in ekonomske integracije Romov v Republiki Sloveniji.

H2: Rezultat sodelovanja mednarodnih nevladnih organizacij Romov z mednarodnimi organizacijami pri pripravi dokumentov, je večja učinkovitost socialne in ekonomske integracije Romov v Republiki Sloveniji.

H3: Večja učinkovitost socialne in ekonomske integracije Romov v Mestni občini Novo mesto, je rezultat organiziranega sodelovanja Romov z vladnimi in nevladnimi organizacijami v Republiki Sloveniji.

2.3 Uporabljena metodologija

Pri izdelavi diplomske naloge sem uporabila naslednje metode družboslovnega raziskovanja:

1) **Metoda zbiranja primarnih in sekundarnih virov**, ki je bila predpogoj za nadaljnjo obravnavo problematike. Podatke oz. gradivo sem našla s pomočjo interneta in v knjižnicah. Največ literature sem dobila v Knjižnici Inštituta za narodnostna vprašanja, v Narodni in univerzitetni knjižnici ter v Mestni knjižnici Ljubljana - Knjižnici Otona Župančiča. Veliko le te pa tudi v elektronski obliki preko spletne strani Inštituta za narodnostna vprašanja in spletnih strani nacionalnih institucij in mednarodnih organizacij.

2) **Opisna metoda**. Slednjo sem uporabila za opis romske etnične skupnosti v Sloveniji. S pomočjo le te sem predstavila položaj romske etnične skupnosti v mednarodnopravnih dokumentih in tudi v zakonodaji ter v Ustavi Republike Slovenije.

3) **Metodo analize in razlage primarnih virov**. S pomočjo te metode sem raziskala in interpretirala uradne dokumente, pravne vire in zakonodajo.

4) **Metodo analize in razlage sekundarnih virov**: Z analizo in razlago sekundarnih virov sem raziskala in interpretirala strokovne publikacije tj. knjige, članke, zbornike, besedila dostopna prek spleta in v tiskani obliki ter tudi dnevno časopisje in revije v elektronski oz. tiskani obliki.

5) **Metoda študije primera.** S slednjo sem prikazala dejansko stanje socialne in ekonomske integracije romske etnične skupnosti v Mestni občini Novo mesto z ozirom do za Slovenijo zavezujočih sprejetih določb mednarodnih dokumentov.

6) **Intervjuji.** Strukturirane intervjuje s pol zaprtimi vprašanji sem izvedla s svetnikom romskega porekla, z zaposleno v Pisarni Zveze Romov Slovenije v Novem mestu, z zaposlenimi na Mestni občini Novo mesto, ravnateljicami sedmih osnovnih šol in vodjo enote Pikapolonica vrtca Pedenjped, z uslužbenci: Centra za socialno delo Novo mesto, Zavoda za zaposlovanje Novo mesto in Razvojno izobraževalnega centra Novo mesto; ter s koordinatorico Dnevnega centra za otroke v romskem naselju Brezje in koordinatoricama projektov na Društvu za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto.

3 Opredelitev temeljnih pojmov

3.1 Narodna manjšina

Obče sprejeta definicija termina narodna manjšina ne obstaja, zato pa obstaja vrsta različnih poskusov opredelitve (narodnih) manjšin. Dejstvo je, da "prav iz pojmovanja manjšinskih skupnosti izhajajo določena pričakovanja glede ravnanja države v odnosu do teh skupnosti", predvsem v smislu obveznosti držav k varstvu "pripadnikov teh skupnosti, da bodo lahko ohranjali svojo posebno identiteto, ki jo opredeljujejo zlasti jezik, kultura in/ali veroizpoved, pa tudi posebne navade in običaji ter drugačen način življenja" (Komac in drugi 2007, 84).

Najpomembnejši poskus definicije manjšine na univerzalni ravni je pripravil posebni poročevalec Podkomisije Organizacije združenih narodov za preprečevanje diskriminacije in varstvo manjšin Francesco Capotorti, z namenom interpretirati obseg 27. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah: "/T/ermin 'manjšina' se lahko nanaša na: skupino, ki je številčno manjša od preostanka prebivalstva neke države, v nedominatnem položaju, katere pripadniki - ki so državljani te države - posedujejo etnične, verske ali jezikovne značilnosti, po katerih se razlikujejo od drugih prebivalcev, in izkazujejo, čeprav samo implicitno, občutek solidarnosti, usmerjen k ohranjanju svoje kulture, tradicij, vere ali jezika" (Capotorti v Roter 2007,

12).¹ Te t.i. Capotortijeve kriterije opredeljevanja manjšin je leta 1985 v večji meri ponovil tudi Jules Dechênes, ko je pripravljajal predlog definicije manjšine za potrebe deklaracije Generalne skupščine Združenih narodov o pravicah manjšin, v okviru določil 27. člena Mednarodnega pakta o državljskih in političnih pravicah. Nobena od definicij ni dobila podpore v Podkomisiji Združenih narodov za preprečevanje diskriminacije in varstvo manjšin, kar pa ne zmanjša njunega pomena tj. določitve kriterijev, ki jih uvajata kot merilo pri prepoznavanju etničnih skupnosti kot manjšin, ki zahtevajo določeno posebno skrb.

Termin narodna manjšina se je na univerzalni ravni do sprejema Deklaracije Združenih narodov o pravicah oseb pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin, konec leta 1992, uporabljal le izjemoma. Na regionalni ravni oz. v evropskem kontekstu pa so nosilci pravic manjšin prav narodne manjšine. Rotarjeva v tem kontekstu iskanja definicij narodne manjšine opozarja na problematičnost samega pridevnika narodni/-a in termina narodna manjšina, "ki bi lahko označeval neko skupnost ljudi, ki jih družijo značilnosti naroda (torej narodna manjšina kot del naroda) ali skupnost, ki jih družijo pripadnost isti državi (torej narodna manjšina kot del državljanov)" (Roter 2007, 14). Nadalje Petrič v svojem delu Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin razlikuje med tipičnimi (tradicionalnimi) in netipičnimi narodnimi manjšinami (Petrič 1977, 91). Med netipične, ki se od tipičnih razlikujejo po tem, "da sicer živijo (avtohtono) na ozemlju svoje tradicionalne poselitve, ne obstaja pa njihov 'matični narod' zunaj meja države, katere državljsani so, oziroma, da njihov 'matični narod' nima svoje lastne nacionalne države" (Žagar 2005, 59), pa Petrič uvršča tudi Rome.

Tudi v okviru evropskega konteksta sta bila dva odmevnejša poskusa formalizacije termina narodna manjšina. Prvega je leta 1991 pripravila t.i. Beneška komisija oz. Komisija za demokracijo skozi pravo. Predlog slednje je terminološko še vedno sledil pojmovanju na univerzalni ravni, saj so bile manjšine označene kot etnične, verske ali jezikovne. Drugi in najodmevnejši poskus definicije narodnih manjšin v evropskem kontekstu pa je pripravila Parlamentarna skupščina Sveta Evrope v Priporočilu 1201(1993) o dodatnem protokolu k Evropski konvenciji o človekovih pravicah. Prvi

¹ Capotortijeva definicija poleg subjektivne volje in de facto obstoja posebne skupnosti v državi, ki se razlikuje od preostalega prebivalstva, vpeljuje še tri druge t.i. objektivne kriterije obstoja manjšin: številčno podrejenost, nedominantni položaj in državljsanstvo.

člen omenjenega predloga dodatnega protokola opredeljuje narodno manjšino kot skupino posameznikov v državi, ki:

- a. prebivajo na ozemlju te države in so njeni državljani,
- b. ohranjajo dolgotrajne, trdne in trajajoče vezi s to državo,
- c. kažejo posebne etnične, kulturne, verske ali jezikovne značilnosti,
- d. so zadostno zastopani, čeprav po številu manjši od preostanka prebivalstva te države ali regije v tej državi,
- e. jih motivira skrb za ohranjanje vsega, kar konstituira njihovo skupno identiteto, vključno z njihovo kulturo, njihovimi običaji, njihovo vero in njihovim jezikom (Roter 2007, 16-17).

Priporočilo 1201 (1993) in v Protokolu opredeljena definicija narodne manjšine nista bila sprejeta, vendar je prav omenjena definicija termina narodne manjšine, najbližja evropskemu pojmovanju narodnih manjšin (Roter 2007, 17-18). Hkrati pa je potrebno dodati, da "takšna konceptualizacija pojma narodna manjšina sledi Capotortijevi opredelitvi termina manjšina s konca 70. let vsaj v tem, da je kombinacija objektivnih (npr. obstoj populacije, ki je različna od večine, njena številčnost in nedominantni položaj) in subjektivnih (npr. želja ohraniti posebno manjšinsko identiteto) kriterijev za določevanje neke skupine ljudi kot pripadnikov narodne manjšine" (Benoît-Rohmer v Roter 2007, 18).

Status narodne manjšine je Romom priznan le v petih evropskih državah². Zato je še toliko bolj pomembno zavedanje v mednarodnih organizacijah: Organizaciji združenih narodov, Organizaciji za varnost in sodelovanje v Evropi, Svetu Evrope in Evropski uniji; ter tudi v posameznih državah in romskih organizacijah, o pomenu ureditve romskega vprašanja. Romska populacija v Sloveniji prebiva že od 14. stoletja dalje. Le ti so slovenski državljani in ohranjajo trdne in trajne odnose s Slovenijo. Imajo vse elemente naroda: svoj jezik, kulturo, identiteto, zgodovinski spomin; in željo po njihovi ohranitvi. Romska populacija v Sloveniji je tudi številčno manjša od večinskega

² Romom, ki so evropska manjšina brez matične države, status narodne manjšine priznavajo v petih evropskih državah: Švedski, Avstriji, Češki, Nemčiji in Slovaški (Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/Table_en.asp (22. marec 2010).

prebivalstva in živi v nedominatnem položaju, a za razliko od italijanske in madžarske avtohtone narodne manjšine nima svoje matične države. Vendar v slovenski zakonodaji Romi kljub izpolnjevanju omenjenih objektivnih in subjektivnega kriterija tako univerzalne kot regionalne (evropske) ravni varovanja narodnih manjšin, nimajo priznanega statusa narodne manjšine, kljub temu, da ni utemeljenih razlogov, da to ne bi bili. Zaradi zavedanja o izpolnjevanju prej navedenih kriterijev in tudi zaradi prizadevanj Sveta Evrope³ za priznanje Romom statusa narodne manjšine v notranji zakonodaji držav v katerih živijo, v diplomski nalogi Rome naslavljam tudi kot romsko narodno manjšino.

3.2 Integracija

Pojem integracija tako v literaturi kot v javnem diskurzu označuje procese in stanja, ki segajo od asimilacijskih praks na eni strani do različnih oblik kulturnega pluralizma na drugi. Največkrat pa se le to opredeljuje v duhu definicije Ekonomskega in socialnega sveta OZN iz leta 1952, ki določa integracijo kot: "poseben proces, v katerem novi naseljenci postanejo aktivni udeleženci v ekonomskih, socialnih, civilnih, kulturnih in duhovnih zadevah nove domovine. Gre za dinamičen proces, v katerem se vrednote oplajajo z medsebojnim spoznavanjem, prilagajanjem in razumevanjem. V tem procesu najdejo tako priseljenci kot domačini priložnost za svoj lasten poseben prispevek" (Canadian Council for Refugees v Bešter 2007a, 107). Žagar (2002, 138) izhodišče in cilj politike integracije Romov oz. romske etnične skupnosti v Sloveniji vidi v priznavanju obstoja različnosti in omogočanju Romom, da najdejo svoj enakopraven položaj in prostor v multietnični družbi. Namen tovrstne politike integracije, ki je utemeljena na najvišjih standardih človekovih pravic in varstva manjšin, je v preprečevanju diskriminacije, socialne izolacije ter marginalizacije in pritiska v asimilacijo Romov. Za enakopravno integracijo Romov na vseh ravneh⁴ in področjih, pa si mora država prizadevati vzbuditi lasten interes Romov za samoiniciativno vključitev slednjih v družbene in ekonomske tokove (Žagar 2002a, 167). V primeru integracije romske etnične skupnosti v Sloveniji gre namreč v prvi vrsti za socialno vprašanje. V

³ V podkrepitev slednjemu navajam Priporočilo Parlamentarne skupščine Sveta Evrope številka 1557 (2002), o pravnem položaju Romov v Evropi, ki se med drugim zavzema za priznanje statusa Romov kot narodne manjšine ter za zagotovitev uresničevanja individualnih in kolektivnih manjšinskih pravic.

⁴ Od lokalne in regionalne ravni pa vse do državne in mednarodne ravni. Perspektiva za uspeh integracije je vidna zlasti: "v urejanju vidikov integracije in ukrepov integracijske politike na lokalni ravni, saj se na tej ravni sprejemajo *'rešitve, ki so primerne za lokalno okolje in njegove prebivalce'*" (Komac in drugi v Škraba 2007, 30).

okviru slednjega pa je prioriteta ureditev bivalnih razmer, nato vključevanje v izobraževalne institucije in zaposlovanje, šele potem pa so možni premiki tudi na drugih področjih, kot so informiranje, kulturno življenje, ohranjanje identitete in enakovredno vključevanje v družbo (Žagar 2002a, 163). Iz navedenega je razvidno, da se izraz integracija nanaša na različna področja. Bešterjeva (2007a, 109-112) je na podlagi raziskovanja različnih tipologij in poimenovanj dimenzij integracije pri različnih avtorjih, izpostavila naslednje dimenzije integracije: poselitvena in bivanjska integracija, socialno ekonomska integracija, integracija na področju izobraževanja, kulturna integracija, politična integracija, družbena integracija in pravna integracija. Končni rezultat integracijskih politik ali boljše ukrepov, ki so namenjeni integraciji posameznikov, pa je družba v kateri imajo vsi njeni člani enakopraven položaj ne glede na njihovo etnično oz. kulturno pripadnost. Integracijske politike namreč omogočajo aktivno sodelovanje posameznikov v produkciji in reprodukciji lastnega življenja, z minimalno odvisnostjo od države, ob hkratnem poudarjanju skupnih interesov vseh članov družbe in ustvarjanju priložnosti za sodelovanje v uresničevanju slednjih (Bešter 2007a, 116). Pri tem pa je potrebno poudariti, da so integracijske politike romske etnične skupnosti lahko optimalne le s sodelovanjem in skupnimi prizadevanji lokalnih skupnosti, Romov in državnih institucij pri oblikovanju omenjenih politik. Zavedati pa se je treba, da se rezultati integracijskih politik kažejo v daljših časovnih obdobjih, ponavadi šele pri drugi ali tretji generaciji (Škraba 2007, 36).

4 Romska narodna manjšina v Republiki Sloveniji

4.1 Priseljevanje Romov na slovenska tla in zgodovina slovenskih Romov

Po ugotovitvah iz 19. stoletja, A. Friedricha Potta in slovenskega jezikoslovca Franca Miklošiča, Slovenski Romi, izvirajo iz območja južnega Hindukuša v Indiji. Cigani, kakor so indijske nomade poimenovali v Evropi⁵, so omenjeni v številnih starih listinah. Leta 1387, se v škofijski sodni kroniki v Zagrebu omenja Cigan iz Ljubljane, kar nakazuje navzočnost Ciganov v Sloveniji že od 14. stoletja dalje. Ime Cigan je bilo razširjeno že pred več stoletji v jezikih vseh evropskih narodov, z izjemo nemških Ciganov, ki so se poimenovali Sinti (Janko Spreizer 2002, 106; Štrukelj 2004, 14). V 18. stoletju so Marija Terezija, Filip IV. in Jožef II. prepovedali poimenovanje Cigan,

⁵ V diplomski nalogi bom Rome imenovala z besedami, s katerimi jih poimenujejo avtorji del, katerih vsebino bom analizirala za potrebe te naloge.

zato so Rome v knjige zapisovali kot 'novi naseljenec' (Štrukelj 1991, 36-37). V novejšem času, od prvega romskega kongresa leta 1971 v Londonu, pa so v uporabi oznaka Rom kar pomeni človek, ki pripada ciganskemu rodu ali poročen moški; Romni – cigansko žensko ali poročeno ženo; in Roma – ljudje. Tako je dandanes uporaba poimenovanja Rom namesto "Cigan" politično ustrežnejša, brez manjvrednostnega prizvoka. Hkrati pa je oznaka Cigan, povezana s stereotipi in predstavami o romskem prebivalstvu na področju umetnosti ter kot taka sprejeta tako od romskega kot od neromskega prebivalstva (Janko Spreizer 2002, 110).

Najstarejše do sedaj znane arhivske listine v Sloveniji, ki omenjajo 'Cigane', so mlajšega izvora. Prva med njimi – darilna listina samostanu Bistra, sega v leto 1452 (Obreza 2002, 48). Ta in kasnejši zapisi - zapisi v Lugerjevi fevdni knjigi od leta 1453 dalje (Štrukelj 2004, 25), so pomemben dokaz navzočnosti prvih ciganskih družin na slovenskih tleh. Tako lahko sklepamo, da je nekaj ciganskih družin prvega vala indijskih nomadov, ki se je selil na zahod, ostalo tudi na naših tleh. Od ostalih, ki so le potovali po naših krajih, pa je ostalo samo ime. Od 17. stoletja - v Evropi znanega kot stoletje najhujšega preganjanja indijskih nomadov – so omembe Ciganov v Sloveniji že bolj evidentne. Ohranjeni so številni zapisi v sodnih listinah, odredbah in okrožnicah, ki so obravnavale in urejevale problematiko teh ljudi. Tudi v 18. stoletju arhivski dokumenti in matični zapisi prikazujejo prisotnost Romov na slovenskem etničnem ozemlju. V tem stoletju je značilno preganjanje Ciganov tudi na slovenskih tleh. Cigani so v Sloveniji naseljevali področja, ki so mejila na sosednje pokrajine in države z veliko številnejšim romskim prebivalstvom. Naseljevali so obrobja vasi in naselij, drugi ki so ohranili nomadski način življenja, pa so se na določenem območju selili iz kraja v kraj (Klopčič 2007b, 37). Do prve svetovne vojne so se na naše ozemlje v največjem številu naselili s severovzhodne smeri. Drugi močnejši val, nomadov, ki so le potovali po naših krajih, pa je prihajal z jugovzhoda. Posledično lahko slovenske Rome zemljepisno ločimo v tri pomembne skupine, ki govorijo vsaka svoje narečje (Štrukelj 1999a, 4). Po krajih naselitve, jih delimo na dolenske Rome, ki so prišli s Hrvaške, prekmurske Rome, priseljene z Madžarske ter Gorenjske Rome oz. Sinte, priseljene iz Nemčije in Avstrije (Štrukelj 1991, 38). *Dolenske Rome* ostale skupine Romov v Sloveniji imenujejo hrvaški Cigani. Naseljujejo kraje v Beli Krajini, v Šentjerneju, v kočevski okolici, krški dolini in drugih krajih Dolenske. Najštevilčnejša skupina je naseljena v bližnji in daljni okolici Novega mesta. Rodbine, ki prevladujejo so: Hudoroviči v Beli

Krajini in Kočevju, Jurkoviči v Šentjerneju in Brajdiči v Novem mestu. Po trditvah romologa in jezikoslovca prof. Uhljaka izvirajo dolenski Romi jezikoslovno in etnično iz plemena Gopti v Gornjem Pokuplju na Hrvaškem. Naselitev Romov v Prekmurju je bila zgodovinsko pogojena s Turki, z neurejenimi razmerami med plemiči in kmeti ter potrebo plemičev po poceni delovni sili. Potekala je iz Madžarske v dveh skupinah, ki sta se med seboj razlikovali tako po jeziku kot poklicih. V Lendavo so se priselili iz Hrvaške in iz obmejnih madžarskih krajev. Že v času Marije Terezije pa so romske družine iz Avstrije in Nemčije poselile področja ob severni meji. Najbolj razširjena imena še danes so: Baranja, Horvat, Cener, Kokaš, Šarkezi in Olah (Štrukelj 1999a, 4). O gorenjski skupini Sinto, poročajo zgodovinski viri že v 17. stoletju. Pojavili so se kot manjša skupina Rajhardov. Značilno za njih je bilo, da so bili povečini nomadi. Le redki so imeli stalno bivališče. Znani so bili v Kranjski Gori, na Jesenicah, v Radovljici, na Brezjah, na Bledu, v Kropi, v Koroški Beli, v Žirovnici, v Zgornji Lipnici in v Spodnji Dobravi. Značilna rodbinska imena pa so bila: Reichard, Seger, Roj, Taubman, Müller, Jungvirt, Ocepek, Žagar in Petan (Štrukelj 2004, 55). Oblast Romom pogosto ni bila naklonjena. Preseljevali so jih na določene izbrane lokacije, ali pa so jim naselitev prepovedali. V začetku 20. stoletja so po nalogu višjih oblasti celo organizirali posebne vaške straže za obrambo pred priseljevanjem Ciganov. Namen oblasti je bil ustaliti Rome, zagotoviti si možnost večjega nadzora nad njihovimi dejavnostmi ter preprečiti potepuštvu, klateštvu in kraje. Za namene asimilacije so se oblasti že zelo zgodaj zavedale pomena šolanja romskih otrok. Kljub vsem omenjenim ukrepom proti Romom, lahko omenim, da so v tem času obstajali tudi redki posamezniki, ki so se zavedali potrebe po spoštovanju človekovih in državljanskih pravic Romov in odgovornosti večine za izboljšanje njihovega položaja.⁶ Sicer so med ukrepe proti prihodu ali naselitvi 'tujih Ciganov' sprejeli še: obvezne popise in sezname Romov po občinah, izgon Romov brez domovinske pravice v določeni občini s t. i. 'odgonskimi' protokoli, ukrepe za omejitev možnosti opravljanja potujočih obrti (brušenja nožev, itd.) in prekupčevanja na sejnih za Rome iz drugih krajev. Oznako cigan so v uradnih dokumentih uporabljali tudi za navajanje poklica posamezne osebe ali za opis načina življenja. Iz zgoraj navedenega lahko sklepamo na izrazito avtoritaren in prikrito izkoriščevalen odnos oblasti do Romov, kar je vodilo v utrditev nezaupanja slednjih v ukrepe oblasti (Klopčič 2006, 38-41). Tudi med drugo svetovno vojno in po njej se

⁶ Tu lahko navedem primer dolenskega poslanca v Banskem svetu, v Ljubljani leta 1936, ki se je zavzel za pomoč Romom pri ureditvi njihovega položaja v Beli Krajini (Klopčič 2007, 37-40).

Romom ni godilo nič bolje. Med vojno so bili ali vpoklicani v vojsko, pregnani, poslani na prisilno delo, zaprti ali internirani v Srbijo oz. po vojni preseljeni še v Banat in Kočevje. Vendar načrti izselitve niso bili uspešni, saj so se Romi že po letu dni vrnili na kraje, kjer so bivali pred izselitvijo. Eden izmed svetlejših dogodkov romske zgodovine tako za slovenske kot ostale Rome, je predstavljal prvi Svetovni romski kongres, leta 1971. Njegov namen je bil mednarodno povezovanje Romov. Sicer pa so takrat Romi prvič politično oblikovali svoj program, izrazili zahtevo po priznanju narodne identitete, 8. april - prvi dan kongresa, določili za Svetovni dan Romov in opredelili simbole svojega naroda⁷ (Klopčič 2006, 42). V razpravi na kongresu je bil poudarjen cilj enotnosti in spoštovanje romskega naroda v državah kjer le ti prebivajo. Velik pomen kongresa pa je bil tudi v začetem zbiranju podatkov o Romih kot žrtvah holokavsta med drugo svetovno vojno. Šele leta 1991 so bili Romi v Sloveniji deležni prve parlamentarne razprave. V parlamentarnem sklepu so pripravili tudi ukrepe, kako bi lahko probleme Romov najučinkoviteje rešili (Polzer-Srienz 1999, 63). Posledično Ustava Republike Slovenije, sprejeta leta 1991, kot najvišji temeljni akt, v 65. členu najavlja zakon o položaju in posebnih pravicah romske skupnosti v Sloveniji, ki bo celovito uredil problematiko Romov, vendar pa je do uveljavitve slednjega prišlo šele v letu 2007.

4.2 Romski tradicionalni poklici

Romi so opravljali številne tradicionalne poklice, a jih sloves potepuštva, kradljivcev, brezdelnežev, vseeno ni zapustil. Domnevno ogroženost večinskega prebivalstva pred Romi lahko zasledimo tudi v zgodovinskih arhivih, v dokumentih, ki so dokaz nenaklonjenosti oblasti do zaposlovanja Romov. Slednji naj bi bili manj upravičeni do zaposlitve od večinskega prebivalstva. Tradicionalni romski poklici so bili kovaštvo, izdelovanje svedrov (Prekmurje), brusarstvo – žlajfarstvo in dežnikarstvo, mazanje ilovnatih in cimpranih hiš (Gorenjska), drobljenje kamna (Dolenjska), pletarstvo (Prekmurje) in prekupčevanje konj. Dolenjski Romi so se poleg tradicionalnih poklicev: kovaštva, prekupčevanja in zdravljenja konj (Štrukelj 1999b, 4), preživljali z drobljenjem gramoza in delom v kamnolomih. Madžarski Romi, ki so govorili materni jezik oz., karpatski madžarski Cigani, so bili kovači, priložnostni delavci, godbeniki in

⁷ Za himno – pesem svojega naroda so določili pesem Djelem, Djelem; zastava je modra in zelena z rdečim kolesom kot romskim simbolom na sredini; določili pa so tudi ime Rom kot oznako pripadnosti svojemu narodu. Namen kongresa ni bil ustanovitev enotne države "Romanistan".

pletarji. Romi z Lendave oz. priseljenci s hrvaške in madžarskih obmejnih krajev, so pripadali skupinam čergašev, kovačev in izdelovalcem svedrov, brusačem (žlajfarjem, dežnikarjem), ki so mnogo potovali zaradi dela. Sicer so prekmurski Romi večinoma pomagali kmetom pri kmečkih opravilih (Štrukelj 1999b, 5). Gorenjski Sinti so bili znani kot brusači, nekateri so se ukvarjali tudi z ometi kmečkih ilovnatih ali lesenih hiš. Sinti s stalnim bivališčem so se ukvarjali z žebljarsko ali kovaško obrtjo, vsi, tako moški kot ženske, pa so bili znani kot godbeniki.

Danes se mladi Romi teh del komaj še spominjajo, v večini pa se zaradi pomanjkanja osnovnih kvalifikacij, funkcionalne nepismenosti in tudi predsodkov delodajalcev, zaposlujejo preko javnih del (Štrukelj 1999b, 3-6; MDDSZ 2003, 6).

4.3 Kulturna identiteta Romov

Znanstvenik Pay je uvedel moderen pomen koncepta 'kulturne identitete' kot kolektivne zavesti oziroma občutenja pripadnosti, ki temelji na zavesti o skupni opredelitvi glede jezika, rase, ozemlja, vere, običajev in posledično predstavlja podlago za identifikacijo. Kulturno identiteto večetnične skupnosti tako označujejo medsebojna povezanost in omejitve kultur ljudstev, ki skupnost sestavljajo (Petrovski 2003, 183-190). Romska kultura je v tem kontekstu zelo pomembna, saj se je izoblikovala skozi več stoletij trajajoč nomadski način življenja, izoliranostjo Romov in preko kulturnih vplivov družb, kjer so se Romi zadrževali. Tako so Romi izoblikovali značilno svojstveno obliko kulture, ki kaže na eni strani etnično tradicionalno izročilo, na drugi strani pa vpliv sodobnih oblik življenja, in sicer različno po posameznih deželah. Bistvo evropske prvobitne romske kulture je ohranjeni materin jezik, ki povezuje med seboj vse te skupnosti. Z ohranjanjem lastnega jezika živi tudi njihova kultura. Jezikovne raziskave so že v preteklosti pokazale, da so med evropskimi Romi nastali različni dialekti, ki so se oblikovali različno v posameznih deželah. V Sloveniji so trije romski dialekti. Jezikovne značilnosti, ki jih vsebuje posamezna skupina, pa izvirajo iz njihovih velikih matičnih plemen. Zanimivo je narečje dolenjskih Romov, saj je ohranilo nekaj prvobitnih jezikovnih prvin (Štrukelj 1999c, 124-130).

V prvobitno romsko kulturo uvrščamo tudi romsko glasbo in ples, ki sta se oblikovala, ohranjala in razvijala že od prvih začetkov naseljevanja tega ljudstva v evropskem prostoru. Njuna posebnost je v številnih etničnih značilnostih, ki ju vsebujeta, v izraziti melodičnosti in v svojevrstnem načinu predvajanja, kar je značilnost romskega etnosa.

Sodobna romska glasba je modernizirana, vendar pa ohranja prvobitni melos in izraža etnični značaj.

Velik pomen tudi v današnjem času predstavlja privrženost Romov družini. Za romske družine je značilno sobivanje vsaj treh generacij. Družina je pglavitna ohranjevalka življenjskih šeg in drugih običajev. Najpomembnejši in najštevilčnejši običaji romskih narodnih manjšin se vežejo na rojstvo, poroko in smrt. Hkrati pa družine predstavljajo organizacijsko os romske narodne manjšine in gospodarstva. Razširjena družina se naseljuje skupaj, potuje skupaj, pogosto člani sodelujejo pri poslu in enotno nastopajo v razmerju do drugih romskih skupin. V družini imajo starejši člani poseben položaj starešine. So najpomembnejši člani družine in rešujejo probleme in spore. To pa tudi pomeni, da imajo romske družine in skupnosti patriarhalno ureditev (Hrženjak 2002, 81-93). V povezavi z družino v romski tradicionalni družbi, bi omenila pomen phuri daj: ugledne, spoštovanja vredne starejše in razumne ženske, ki skrbno varuje in ohranja starodavne šege, seznanja z njimi mladi rod in odloča o raznih skupnih zadevah. Slednja še danes zavzema pomembno mesto v romski družbi. Splošno je mogoče reči, da je romska ženska glavna oskrbovalka življenjskih potrebščin, ohranjevalka rodu in rodbinskih šeg. Starejši pisni viri in ustna pričevanja vsebujejo podatke, ki govorijo o mnogih značilnostih romske noše. Predvsem je treba omeniti romsko žensko nošo, ki ima še danes nekaj značilnosti v obliki, ki se ni spreminjala, posebno pri odraslih in poročenih ženah. Široko in nagubano dolgo krilo, predpasnik in bluza so oblačilne posebnosti romskih žensk tako v Evropi kakor tudi v Indiji pri sorodnih nomadskih plemenih.

Za romsko kulturo je značilno, da se prenaša po ustnem izročilu in nima pisnih spomenikov. Ravno zato mitološke pripovedi Romov pomenijo izredno zanimiv in značilen del njihove duhovne kulture, ki se je stoletja prenašal iz roda v rod. V teh pravljičah je zanimivo to, da nastopata dva zelo pomembna mitična lika in sicer božanstvo, ki je simbol dobrega ter beng, ki pooseblja hudobijo in zlo. Beng je pomemben lik v legendah in drugih mitoloških zgodbah tudi pri romski narodni manjšini v Sloveniji. V povezavi s tem bi omenila, da Romi nimajo svoje religije in so po tem edinstveni med svetovnimi ljudstvi. Nadnaravni svet je svet dobre sile in slabe sile, ki sta si v nasprotju. Romi tako sprejemajo religijo skupnosti v kateri se zadržujejo, da bi se s tem izognili religioznim preganjanjem in si pridobili naklonjenost

prebivalstva. Sicer je značilnost njihovega verovanja čaščenje ženskega božanstva. Raziskovalci menijo, da to nakazuje, da so Romi v Indiji slavili Šivin kult in pripadali sekti Sakti, za katero je značilno čaščenje ženskega božanstva. Romi so tako del indijske mitologije prenesli v krščanstvo (Hrženjak 2002, 81-93).

Pomemben del romske kulture predstavlja tudi njihovo združevanje v večje in manjše skupnosti, ki predstavljajo plemena in rodove. V Sloveniji so romski rodovi naseljeni v majhnem številu, zato pri nas govorimo le o rodbinskih in vaških skupnostih. V Prekmurju so se v času naseljevanja oblikovale romske vaške in poklicne skupnosti. Maloštevilna Sinto skupina na Gorenjskem sestavlja individualne družinske celice, ki so zelo sorodstveno povezane. Na Dolenjskem pa so nastale močne rodbinske skupnosti. V povezavi s tem bi omenila tudi že v daljni preteklosti dobro organizirano pravno institucijo imenovano Kris. Ta je predstavljala romsko pravo in najpomembnejši plemenski zakon, ki so ga morali spoštovati vsi pripadniki romskih narodnih manjšin. V Sloveniji so v preteklosti Romi urejevali rodbinske in druge splošne zadeve na podoben način kot plemena po Evropi. Vse tri romske etnične skupnosti so imele voljenega strešino, ki je vodil in razsojal razne rodbinske probleme. Starešina ali poglavar je bil lahko le nekdo, ki je imel velik ugled in so ga romski vaščani spoštovali (Štrukelj 1999c, 124-130). V današnjih romskih skupnostih prevzemajo vodilno mesto moške, ki sodelujejo s krajevno ali občinsko upravo - romski svetniki (Zalokar 2006, 84-88). Ti si na vseh področjih prizadevajo za napredek Romov v občinah.

Kultura predstavlja zelo pomembno področje, kjer človek osmisluje svoje bistvo, zadovoljuje svoje potrebe. S srečevanjem dveh ali več kultur v prostoru prihaja do medsebojnega komuniciranja, kar posledično vpliva na oblikovanje same romske kulture in tudi na sprejemanje romske kulture tako med Romi kot tudi med večinskim prebivalstvom. V zadnjih letih Republika Slovenija namenja posebna sredstva za kulturno dejavnost Romov, kar je razvidno v programih financiranja kulturnih dejavnosti in projektov od leta 1993 naprej (za gledališko dejavnost, folklorne skupine, za informiranje romske narodne manjšine, za kulturne animatorje...). Posledično se je kulturno življenje Romov razširilo in dobilo tudi drugačno dimenzijo. Med Romi počasi dozoreva spoznanje, da morajo za svoj obstoj in za vključitev v slovensko družbo skrbeti tudi sami. Danes so Romi v Sloveniji vključeni v devetindvajset romskih društev, ki imajo sedež v enaindvajsetih občinah: Cankova, Črnomelj, Črenšovci,

Grosuplje, Dobrovnik, Kočevje, Krško, Kuzma, Lendava, Ljubljana, Maribor, Metlika, Murska Sobota, Novo mesto, Puconci, Rogaševci, Semič, Šentjernej, Tišina in Velenje (Agencija RS za javnopravne evidence in storitve 2009). Romi so v omenjenih društvih zelo aktivni na kulturnem in športnem področju. Pri svojem delu se usmerjajo predvsem na predstavitev in ohranjanje stare romske kulturne tradicije, ohranjanje običajev, glasbe, plesa in romske poezije. Tukaj lahko omenim romsko gledališko skupino iz Murske Sobote. Pomemben premik v kulturnem življenju romske narodne manjšine v Sloveniji je pomenil tudi začetek književnega ustvarjanja med Romi v Sloveniji. Leta 1994 je bila ob finančni podpori Ministrstva za kulturo izdana prva knjiga v romskem jeziku, avtorjev Jožeta Livijena in Jožka Horvata - Muca, leto dni kasneje pa je izšla tudi dvojezična pesniška zbirka romskega pesnika z Dolenjske Rajka Šajnoviča (Novak, Lukanovič 1999, 134-137).

Zelo pomembno področje, ki vpliva na razvijanje kulturne identitete, na ohranjanje kulturne dediščine, na razvijanje jezika in na razvijanje pripadnosti lastni skupnosti predstavlja informativna dejavnost. Nekateri izmed prvih dosežkov Romov na omenjenem področju so leta 1996 izdan Romski zbornik oz. Romano kedijpe, izdajanje revije Romski svet oz. Romano them ter tedenske oddaje za Rome na lokalnih radijskih postajah v Murski Soboti na radiu Murski val in radiu Studio D v Novem mestu, ki potekajo v romskem in slovenskem jeziku. Od leta 2002 Urad Vlade RS za narodnosti sofinancira tudi romske TV oddaje. Za območje Prekmurja jih pripravlja kabelska TV-IDEA iz Murske Sobote, za območje Dolenjske, Bele krajine in Posavja pa TV Vaš Kanal iz Novega mesta. Septembra leta 2003, so v občini Črenšovci, v romskem naselju Kamenci, otvorili prvi romski muzej v Republiki Sloveniji. Druga zelo pomembna pridobitev v letu 2003, za namen informativne dejavnosti, je bila tudi ustanovitev Romskega informativnega centra ROMIC. S pridobitvijo radijske frekvence v letu 2008, pa je Radio ROMIC začel delovati kot prvi Romski radio v Sloveniji. Njegov namen je obveščanje, izobraževanje in informiranje romske kot ne-romske populacije. V ta namen vsak dan pripravljajo raznovrstne oddaje: Romski svet, posebne oddaje ob izrednih dogodkih, tedensko oddajo Prisluhnite Romom, ki se predvaja še na devetih Radijskih postajah po Sloveniji, od tega ena v tujini, informira Rome v romskem in slovenskem jeziku. V ROMICu je zbrana tudi vsa domača in tuja literatura o Romih ter vse aktualne informacije, bogat Video in Avdio arhiv o za Rome pomembnih dogodkih, shranjujejo in arhivirajo pa tudi fotografski material. V ROMICu ustvarjajo lastne

glasbene produkcijske izdelke in organizirajo različne kulturne prireditve: koncerte, literarne večere; od društva Romov iz Murske Sobotne, pa so prevzeli ustvarjanje časopisa Romano them - Romski Svet, zbornike in časopis Romano nevijske – Romske novice, kjer med drugim objavljajo različne literarne prispevke zlasti mlajših bralcev. Tudi romsko društvo Murska Sobota oz. Romani Union, je zelo aktivno. Organizira romske večere, romske tabore in številne druge kulturno-športne aktivnosti Romov iz Prekmurja in drugod (Romski informativni center 2009).

4.4 Demografske značilnosti Romov v Sloveniji

V Sloveniji danes⁸ ločimo tradicionalno naseljene Rome, ki v večji meri živijo v izoliranih naseljih na obrobju vasi oz. mest in Rome priseljene iz krajev nekdanje Jugoslavije, ki večinoma prebivajo v večjih industrijskih naseljih: v Ljubljani, Mariboru, Celju, Velenju in v Jesenicah. Raziskovanje o Romih v tem diplomskem delu je omejeno le na v Sloveniji tradicionalno živeče Rome. Največ tradicionalno poseljenih Romov živi v Prekmurju v občini Murska Sobota in na Dolenjskem zlasti v okolici Novega mesta. Sicer tradicionalno naseljujejo še Posavje, Belo krajino in Sinti - Gorenjsko.

Značilnost zbiranja in rabe podatkov o številu pripadnikov romske narodne manjšine je pomanjkanje točnih informacij, saj ima v sodobnih pravnih ureditvah vsak posameznik pravico (ne)opredeliti se o svoji narodnosti ali etnični pripadnosti.⁹ Po statističnih podatkih Popisa prebivalstva iz leta 2002 (Kuhar de Domizio 2003, 5,7) se je za pripadnike romske narodne skupnosti opredelilo 3.246 oseb, 3.834 posameznikov pa je kot svoj materni jezik navedlo romski jezik. V primerjavi s podatki popisa iz leta 1991, le ti kažejo, da se je za Rome v letu 2002 opredelilo 43,69% več oseb kot v letu 1991, romski jezik kot materni jezik, pa je v letu 2002 navedlo kar 39,32% prebivalcev več kot v popisu iz leta 1991. Po podatkih centrov za socialno delo iz leta 2003 naj bi bilo v Sloveniji živelo 6.246 Romov. Po podatkih iz občin, v katerih so Romi tradicionalno poseljeni, iz leta 2004, pa v le teh živi 6.448 pripadnikov romske etnične skupnosti. Kljub uradnim podatkom popisa prebivalstva, pa se ocenjuje, da v Republiki Sloveniji

⁸ V tem podpoglavju se bom osredotočila na določena dejstva o romski narodni skupnosti, ki se nanašajo na obdobje po osamosvojitvi Republike Slovenije oz. po 25. juniju 1991.

⁹ Zato države za ugotavljanje potreb romske skupnosti uporabljajo kombinirani prijem in črpajo informacije iz dostopnih virov podatkov: popisi prebivalstva, izjave posameznikov, evidence romskih društev, socialnih služb, podatkov zavodov za zaposlovanje in nevladnih organizacij. V primeru dilem, pa jim le te pomagajo razrešiti romski koordinatorji, s svojim poznavanjem lokalnih razmer (Klopčič 2007: 122-4).

živi med 7.000 in 10.000 Romov, in sicer največji delež v Prekmurju, nato na Dolenjskem, ter še v Beli Krajini in Posavju (Urad vlade RS za narodnosti 2006).

4.5 Socialni položaj Romov

4.5.1 Kultura bivanja in bivalne razmere Romov

Že prvotna naselitev v poznem srednjem veku je zadela na razmeroma gosto naseljeno pokrajino, kjer so se lahko le razpršili, saj koncentracije niso bile mogoče. Poleg slednjega, so bili Romi pod različnimi pretvezami pogosto preganjani in so posledično ohranili nomadski način življenja globoko v moderno dobo. Tako so romska naselja v Sloveniji večinoma mlajšega nastanka, saj je stalna naselitev v veliki meri uspela šele v sedemdesetih letih 20. stoletja, in sicer po močnih socialnih spremembah in modernizacijskih procesih, ki so tudi sicer močno spremenili način življenja podeželskega prebivalstva. V Prekmurju je stalna naselitev sicer nekoliko starejša, saj je do le te prišlo že na prelomu iz 19. v 20. stoletje. Toda stalna naselitev se je hitro izkazala za nadaljevanje obrobne družbenega položaja tudi v novih razmerah. Socialni preboj in s tem doseganje ravni večinskega prebivalstva se je posrečil le redkim. Stalna naselitev je bila – prostorsko gledano – največkrat omejena le na eno družino, ki se je zaradi porok in visoke rodnosti precej razširila. Pogosto, pa so se tja naselili še bližnji in daljni sorodniki, kar je imelo velik vpliv na strukturo in izgled romskih naselij in s tem na samo kulturo bivanja Romov. Na slednje je vplivalo tudi to, da Romi večinoma niso razpolagali s posestjo, živino in drugimi materialnimi prvinami gospodarskega preživetja, saj se zato pri nastajanju niso dosti ozirali za prihodnjimi možnostmi morebitnega gospodarskega razvoja, kar se jim je kmalu maščevalo, najprej pri komunalnih zadevah. Pomembni dejavniki so bili še zlasti pomanjkanje lastništva zemlje in pravnih regulativ, finančnih sredstev in tudi drugačen vrednostni sistem, zaradi česar so bile gradnje zelo različne, večinoma pa slabše kakovosti (Zupančič 2002, 107-122; 2007, 215-246). Tako so se uveljavile zlasti lesene barake, z ometanimi in pobeljenimi stenami, cimprane in ilovnate hiše, kasneje tudi zidane hiše. Bivali pa so tudi v šotorih, ter predvsem na Gorenjskem v avtobusih in železniških vagonih (Štrukelj 2004, 93-110).

Romska naselja so še danes večinoma locirana na robu naselij ali zunaj njih. Na slednje je vplivala predvsem nagla demografska rast in oblikovanje novih družin ter ob hkratnih sporih znotraj romskih skupnosti, odcepljanje manjših skupin in posledično oblikovanje

značilne drobno-naselbinske strukture romskih naselij. Tako je dobra polovica romskih naselbin dejansko zaselkov in malih naselij z manj kot 50 prebivalci. Le sedem od 107 naselij, jih ima več kot 200 in od tega dva več kot 500 prebivalcev: Pušča v Prekmurju in Brezje-Žabjek pri Novem mestu. Med 100 in 200 prebivalcev pa je 12 naselij z romskim prebivalstvom.

Kljub nenačrtovanemu nastajanju naselij, imajo le ta nekatere skupne značilnosti. Oblikovala so se v bližini centralnih krajev. Pogosto so izbirali bližino odlagališč odpadkov, prav tako so pogosteje izbirali bližino kulturno-jezikovnih stikov in multietničnih okolij. Naseljevali so izpraznjena stalna ali začasna bivališča ter cenejše delno že opustošene prostore. Pomemben dejavnik naselitve je bila tudi bližina vodnih virov, kar je v nekaterih primerih privedlo tudi do konfliktnih naselbinskih situacij (Zupančič 2007, 224). Sicer so romska naselja podeželski pojav in se regionalno vežejo na Belo Krajino, Dolenjsko s Posavjem in Prekmurje, drugje jih je manj. Najbolj razpršeno pa so naseljeni Sinti.

Problem romskih naselij je predvsem odsotnost osnovnih legitimitet, kar onemogoča instalacijo osnovne infrastrukture: vodovodnega omrežja, električne napeljave, kanalizacije, telefonskega omrežja, odvoz smeti in odpadkov, morebitna ureditev utrjenega cestišča itn. Vse to pa preprečuje doseganje višje ravni kulture bivanja. Osnovna komunalna infrastruktura, se pravi dostopnost pitne vode in električne energije še vedno predstavlja zelo očiten in razširjen problem. Problematična je predvsem oskrba z električno energijo, saj prevladujejo črne gradnje, kjer si električne povezave Romi postavijo 'na črno', kar je zelo nevarno. Zaradi neplačevanja stroškov ostalih z legalnimi dostopi, so pogosti tudi izklopi. Naslednji velik problem romskih naselij predstavljajo komunalni odpadki, saj so na kanalizacijska omrežja priključena le redka romska naselja. Odplake so precejšen problem, saj obremenjujejo lokalno okolje in tudi zdravstveno-sanitarno ogrožajo najprej stanovalce, posledično pa tudi sosedstvo. Odvoz smeti je urejen že za večino naselij in tako ne predstavlja več motečega dejavnika, vendar pa se stopnjujejo problemi z neurejenim zbiranjem kovin in drugih sekundarnih surovin. Omeniti je potrebno, da so opazne razlike med romskimi naselji v Prekmurju in na Dolenjskem, kjer so naselja komunalno precej slabše opremljena kot v Prekmurju, čeprav se naselja po gradbeni strukturi ne razlikujejo veliko.

Za kulturo bivanja in bivalne razmere Romov je pomembna zlasti funkcionalnost romskih naselij. Vsaka naselbina naj bi bila večfunkcionalna, hkrati pa naj bi omogočala zadovoljitev večine potreb svojih prebivalcev. Bivanje predstavlja osnovno in izhodiščno vlogo romskih naselij, a kot sem že omenila, imajo naselja veliko slabosti, ki se odražajo predvsem v škodo Romov samih in jih ovirajo tudi na ostalih področjih. Le tri romska naselja v Sloveniji: Pušča, Brezje in Hudeje; imajo na svojem naselbinskem teritoriju vrtec, sicer Romi obiskujejo šole v sosedstvu. Omenjeno Rome sili v oblikovanje stikov z večinskim prebivalstvom in s tem prispeva k njihovi integraciji (Tancer 1999, 155-158). Pomanjkanje električnega in telefonskega omrežja ne omogoča uporabe sodobnih medijev, kar učence ovira pri doseganju boljšega učnega uspeha ter vzbuja ob prisotnosti negativnih stereotipov, še poglobitev občutkov manjvrednosti. Tudi oddaljenost od šol, posebej pozimi, je lahko pomemben dejavnik, ki ne prispeva najbolje k integraciji. Toliko bolj ugodne rezultate lahko zato opazimo pri že omenjenih vrtcih, saj se je v teh okoljih precej povečal interes Romov v skrbi za urejanje okolja. Zaradi skromne zaposlenosti v industriji, storitvah, upravnih in drugih dejavnostih s formalno sklenjenimi delovnimi pogodbami, so romska naselja pomembna prizorišča romske ekonomije neposredno, ali pa so posredno povezana z njo. Med pomembne gospodarske dejavnosti Romov namreč sodi tudi zbiranje, urejanje in preprodaja sekundarnih surovin, kot so papir, plastika in predvsem kovine. Ravno zaradi teh aktivnosti, prihaja do občutne zasmetenosti naselja in njegove bližnje okolice, pojava zaprašenosti, smradu zaradi sežiganja gum, kablov in drugih izdelkov, iz katerih pridobijo dragocene surovine za preprodajo. Pomemben dejavnik je tudi zelo redka opremljenost romskih naselbin s katero izmed oskrbnih funkcij: trgovino, gostinskim lokalom, zdravstveno postajo, enoto pošte, banke in drugih sodobnih storitev. Edino rekreativne potrebe, druženje in zabavo najdejo Romi v okviru svojih naselbin, kar pa zopet, resda predvsem na Dolenjskem, vodi v izgrede z lokalnim prebivalstvom, pri čemer veliko vlogo igrajo prisotni stereotipi in predsodki.

Iz navedenega lahko sklepam, da romska naselja zagotavljajo poleg bivanjske le zelo omejeno mero ostalih vlog, ki se sicer lahko nudijo na ravni naselja. Ta primanjkljaj pa ne le da ovira Rome na drugih področjih in zmanjšuje njihovo uspešnost pri različnih vidikih socialno ekonomske integracije, izvrševanje nekaterih funkcij celo vodi v konflikte z okoliškim prebivalstvom. Vse to pa vodi v socialno izključenost Romov in pomeni resno, morda celo nepremostljivo oviro, saj omenjene dobrine predstavljajo

zgolj tehnični predpogoj družbene enakosti, brez katerih so pravne kategorije manjšinske zaščite in boja proti marginalnosti družbenih skupin brez moči. Neurejene razmere naprej prizadevajo Rome same, saj jim ne omogočajo dostopa do bivalnih standardov in kulture bivanja moderne dobe, v enaki meri pa zaradi ogrožanja vodnih virov, vizualnega onesnaževanja, smradu in podobnega, ustvarjajo konflikte z večinskim prebivalstvom (Zupančič 2002, 107-122; 2007, 215-246). Posledično tudi ni zagotovljenih osnovnih pogojev za uspešno vključevanje Romov v družbeno življenje (izobraževanje, zaposlovanje, politična participacija). Tu lahko omenim predvsem območja poselitve Romov na Dolenjskem, v Beli Krajini in Posavju, saj poleg že omenjenih razmer tudi ni medsebojnega sodelovanja med Romi, lokalno oblastjo in državo.

4.5.2 Zdravstveno stanje Romov

Romska bivanjska kultura in način življenja se razlikujeta od slovenske, kar se izraža na različne načine. Nekateri Romi bivajo v zidanih hišah, hodijo v službo in se od večinskega prebivalstva ne razlikujejo veliko. Drugi še vedno živijo v improviziranih bivališčih, se selijo z enega mesta na drugo, nimajo stalne zaposlitve, redne prehrane, pitne vode, elektrike ter so nepismeni in odvisni od socialne pomoči in priložnostnih del, kar pomembno vpliva na njihovo zdravstveno stanje. Zaradi slednjega se je še toliko bolj pomembno prizadevati za ureditev najpomembnejših zdravstveno-higienskih ukrepov, ki jih je moč doseči le z legalizacijo romskih naselij, učinkovitost katere je odvisna od sprememb v strukturi in funkciji samih bivališč oz. naselij. Območje romskih bivališč je namreč potrebno opredeliti skladno s področno zakonodajo kot zazidalno in jim spremeniti namembnost. Zelo pomembna v tem sklopu je tudi ureditev lastništva zemljišč predvidenih za stanovanjsko in drugo gradnjo (Zupančič 2007, 233-234). Področje bivanja in posledično socialno ekonomski položaj Romov je v Sloveniji še najbolj urejen v Prekmurju.

V preteklosti so Romi v tesnem stiku z naravo spoznali celo vrsto naravnih zdravilnih sredstev: zdravilnih rastlin, mineralnih snovi in fizikalne medicine. Izvajalke romske medicine pa so bile predvsem ženske. Kot cenjeno zdravilo še vedno uporabljajo plesniv kruh, jabolko in zabelo. Sicer gre danes večina Romov k zdravniku, doma se zdravijo predvsem starejši. Prvi zdravnik splošne medicine v Sloveniji, ki se je posvetil

tematiki medkulturne obravnave bolnikov, je bil primarij dr. Jože Zadavec, specialist splošne medicine in doktor medicinske znanosti.

Med Romi je moč zaznati največ bolezni dihal, prebavil, obtočil, živčevja in čutil. Najpogostejši so psihosomatski simptomi: nespečnost, anksioznost, nemir, depresije, glavobol, razdražljivost, vrtoglavice in preutrujenost. Pri zaposlenih Romih je navedeno tudi najpogostejši vzrok za predčasno upokožitev. Na zdravje Romov poleg bivanjskih razmer zelo slabo vplivata še kajenje in uživanje alkohola. Slednje je za mnoge Rome postalo del njihove kulture. Kaditi začnejo že otroci pri sedmih letih, predvsem zaradi kadilskih navad v njihovi bližini. Zavedajo se škodljivosti kajenja, a kljub pogostim boleznim nimajo motivacije, da bi prenehali. Na zdravstveno stanje Romov vpliva tudi prehrana, v kateri običajno primanjkuje beljakovin, kar se posebej slabo odraža pri nosečnicah. Umrljivost romskih otrok je bila konec osemdesetih let prejšnjega stoletja tri-do štirikrat večja kot pri ostalih prebivalcih (Car in Rifel 2004, 1-12). Po navedbah asistentke dr. Danice Rotar – Pavlič, dr. med., je pričakovana življenjska doba med romsko populacijo približno deset let krajša kot pri neromski populaciji. Med drugim ugotavljajo v raziskavah tudi slabše zaznavanje zdravja in bolezni ter slabšo dostopnost zdravstvene oskrbe pri revnejših slojih prebivalstva, manjšinah in getoiziranih skupinah prebivalstva (Dora 2008). Pomembno pa je omeniti tudi vpliv ključne sestavine romske kulture – jezika, na njihovo zdravstveno oskrbo, saj mnogi Romi ne razumejo navodil zdravnikov glede zdravljenja, kar negativno vpliva na dostopnost do zdravstvene oskrbe in na posvet bolnika z zdravnikom. Neenakosti v zdravju med družbenimi skupinami so nepravilne razlike v zdravju, ki se dajo preprečiti (Krajnc, Nikolič 2008). Zdravje in z njim večja kvaliteta življenja skupaj prispevata k razvoju in napredku družbe kot celote (Zavod za zdravstveno varstvo Kranj 2007).

4.5.3 Izobraževanje Romov

Romi so ena najbolj marginaliziranih družbenih skupin v Sloveniji, ki se kljub statusu etnične manjšine soočajo z največjim tveganjem socialne izključenosti. Vzroke za to najdemo tudi v nizki izobrazbi, nezadostni funkcionalni pismenosti in v pomanjkljivem znanju slovenščine (Antauer in drugi 2002, 125; Bešter in Medvešek 2007, 129). Prvi, ki se je lotil proučevanja tematike vzgoje in izobraževanja romskih otrok v slovenskem prostoru je bil dr. Vanek Šiftar, ki je v sklopu širšega sociološko-demografskega proučevanja opravil analizo šolske uspešnosti romskih otrok v Prekmurju, v časovnem

intervalu od 1945 do 1965. Nadalje je leta 1987 ekspertna skupina pri Zavodu RS za šolstvo in šport opravila celotno analizo o vzgojnih in učnih dosežkih romskih otrok v Sloveniji. Posledično je za vključevanje romskih otrok v šolo v obdobju od leta 1990 značilen bistveno drugačen in izpopolnjen pristop. V tem obdobju je moč zaznati tudi ustrezne politike, ki so prispevale k večji integraciji romskih otrok v izobraževalni sistem. Nacionalni izobraževalni inštitut je leta 1991 napisal navodila za prilagajanje programa osnovne šole za romske učence, ki jih je leta 2000 preoblikoval za devetletno osnovno šolo. Leta 1992 je isti Inštitut sprejel tudi razvojno raziskovalni projekt Vzgoja in izobraževanje romskih učencev v osnovni šoli. S slednjim so v časovnem intervalu 1992-1994 v neposredni šolski praksi preverjali ustreznost in učinkovitost nekaterih organizacijskih oblik: vključevanja-integracije in ločevanja-segregacije; v izobraževalnem procesu, kot tudi ustreznost didaktičnih metod, s čimer so pridobili temeljne vsebinske, organizacijske, didaktične in metodične izkušnje za delo z romskimi učenci. Leta 1993 so bila sprejeta nova navodila za prilagoditev programa osnovne šole za romske otroke. Strategija izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji, pa je bila dokončana šele leta 2004 (Tancer 1999, 154; 2003, 66-69; Bešter in Medvešek 2007, 131).

Bistven pomen na uspešnejše vključevanje romskih otrok v osnovnošolsko izobraževanje, je imela, v letu 1991, opravljena obsežna raziskava romskega okolja in šolske uspešnosti 411 romskih otrok v osnovnih šolah v Prekmurju. S slednjo so analizirali okolje romskih dijakov in delovne pogoje za učenje, ki pogojujejo in bistveno vplivajo na učenčevo (ne)uspešnost. Rezultati raziskave so pokazali, da za romske učence predstavlja domače okolje velik primanjkljaj, zelo nizek je bil ugotovljen kulturni standard doma. Le 10,3% staršev je imelo dokončano popolno osnovno šolo, nezaposlenih pa je bilo 56% staršev anketiranih otrok. Šele vpogled v domače socialne razmere romskih učencev omogoča razumevanje velikih in pogosto nepremostljivih težav, s katerimi se soočajo romski učenci v osnovnošolskih klopeh. Usoden vpliv na njihovo šolsko (ne)uspešnost ima pomanjkljivo obvladovanje slovenskega jezika. Prav jezikovni manjko romskih učencev, je pogosto tudi prehiter in enostranski kriterij za njihovo vključevanje v osnovne šole s prilagojenim programom. Romskih otrok ne bi smeli obravnavati kot otroke s posebnimi potrebami zaradi pripadnosti romski etnični skupini oz. zaradi specifičnosti romske kulture in posledično slabšega obvladovanja slovenskega jezika. Da bi rešili problem usmerjanja romskih otrok na programe z

nižjimi izobraževalnimi standardi, so v Strategiji za izobraževanje romskih otrok v Republiki Sloveniji iz leta 2004, določili ponovno preveritev instrumentov za profesionalno določanje otrok s posebnimi potrebami. Romskim otrokom vključenim v osnovno šolo s prilagojenim učnim programom, pa mora tim ekspertov pri pripravi individualnega programa posvetiti posebno pozornost specifičnostim romske kulture. Sicer so glede učinkovitosti vključevanja romskih otrok v šolski sistem, tako v preteklosti kot danes, obstajala različna mnenja. V Sloveniji so obstajale tri oblike integracije: homogeni razredi, ki so jih le za romske otroke oblikovali na začetku šolanja; delno homogeni razredi, kjer romski otroci obiskujejo le homogene razrede slovenskega jezika, matematike, naravoslovnih in družboslovnih predmetov; in heterogeni razredi: kjer romski otroci z ne-romskimi obiskujejo vse predmete. Splošno se strokovnjaki strinjajo, da je integracija romskih otrok v heterogene razrede na samem začetku šolanja najboljša izbira. Pri načrtovanju organizacije pouka, je pomembno, da se otrok ne ločuje po etnični pripadnosti. Prednost heterogenih razredov je tudi možnost spontanega učenja med otroci in razvitje spoštovanja do drugih kultur in jezika. Izkušnje so pokazale, da je ločevanje romskih otrok na samem začetku šolanja z oblikovanjem t.i. homogenih razredov neustrezno, ker s tem uvedejo ali ohranijo distanco med romskimi in ostalimi učenci, kar pa ne prispeva k izkoreninjenju stereotipov in predsodkov. Od šolskega leta 2003/04 tudi ni več pravne osnove za homogene razrede v Sloveniji. Romski otroci v vseh šolah so vključeni v heterogene razrede, kar naj bi imelo tudi boljši učinek na prihodnost.

Iz navedenega lahko sklepamo, da so bile v zadnjih petnajstih letih uvedene številne politike in ukrepi za boljšo integracijo romskih otrok v slovenski izobraževalni sistem. Kljub znatnemu trudu, finančnim sredstvom in dodatnim izobraževanjem šolskega osebja, ki ga je Slovenija že namenila vključevanju Romov v izobraževalni sistem, doseženi rezultati niso zadovoljivi. Šolski sistem namreč ni dosegel integracije romskih otrok, temveč le določeno stopnjo akomodacije in asimilacije (Varga in Lukač 2007, 20). Podatki o izobrazbeni strukturi pripadnikov romske narodne manjšine izkazujejo nizko izobrazbeno strukturo pripadnikov romske narodne manjšine. Po podatkih iz Popisa 2002 (v Vlada RS 2006), več kot 65% pripadnikov romske etnične skupnosti, od tega 60% moških in 70% žensk nima dokončane osnovne šole. Glede na podatke Ministrstva za šolstvo in šport (v Bešter in Medvešek 2007, 134) je osnovno šolo v Sloveniji v šolskem letu 2005/6 obiskovalo 1.614 romskih otrok, od tega 1.489 ali 92%

redni osnovnošolski program in 134 ali 8% prilagojeni osnovnošolski program. Po podatkih Popisa prebivalstva iz leta 1991 (v Bešter in Medvešek 2007, 133) velik del romskih otrok, ki obiskujejo osnovno šolo, zaključi svoje šolanje v petem ali šestem razredu. Res da število romskih otrok, ki obiskujejo osnovno šolo počasi narašča, vendar še vedno le majhen delež slednjih uspešno zaključi šolanje v osnovni šoli. Primerjava med spoloma prikazuje večji osip pri dekletih kot pri fantih. Ne glede na določene razlike v izobraževalni strukturi med romskimi in ne-romskimi otroci, obstajajo velike razlike v šolskem uspehu romskih otrok v različnih slovenskih regijah. Tudi v rezultatih različnih raziskav iz sedemdesetih, osemdesetih in devetdesetih let, je bila vidna večja integracija in boljši šolski uspeh romskih otrok v šolah v Prekmurju kot na Dolenjskem in v Beli Krajini. Vse to je posledica delno boljše organizacije in bolj številčne udeležbe predšolskega izobraževanja, kjer se romski otroci seznanijo s slovenščino in z dnevnim potekom dela v vrtcih, kar močno olajša delo v šolah (Bešter in Medvešek 2007, 138). Šolanje pomeni za romske otroke veliko spremembo, saj življenje in delo v šoli sledita različnim vzorcem kot so vzorci znotraj družine ali naselja. Rezultat dosedanjega modela izobraževanja mladih Romov v šolskem sistemu, pa ni integracija, temveč le prikrita, a neuspešna asimilacija, kjer so bili uspešni le tisti romski otroci, ki so se uspeli asimilirati. Romski učenci so bili vključeni v šolski sistem brez zadostnih prilagoditev, ki bi upoštevale kulturne razlike (Varga in Lukač 2007, 19-22; Hanonina 2005).

Integracija otrok v izobraževalni sistem naj bi temeljila na principu enakih možnosti. Pri romskih otrocih kot pripadnikih narodne manjšine, enake možnosti v izobraževanju vključujejo tudi posebne pravice, ki se nanašajo na njihov materni jezik in kulturo. Jezik ima pogosto ključno vlogo pri oblikovanju in ohranjanju etnične skupine. Minimalni znak dobre volje in upoštevanja jezika manjšinske skupnosti v družbi, se izraža s prisotnostjo tega jezika vsaj v izobraževanju. Ravno v tem smislu se ne da zanikati določenih sprememb, ki se kažejo v novi strategiji pri poučevanju romskih otrok. Opozoriti je potrebno na prizadevanja, da bi romski jezik postal pomožni jezik na začetku šolanja romskih otrok. Približevanje slovenskega jezika romskim otrokom s posredovanjem osnovnih pojmov v romščini že v vrtcih in v nižjih razredih osnovne šole, bi gotovo lahko prispevalo k zmanjšanju njihovega števila v posebnih šolah in k dvigu izobrazbene ravni romskega prebivalstva. V ta namen je bila v zadnjih desetih letih opazna zavzetost in organiziranost tako samih Romov v okviru Zveze Romov

Slovenije, kot tudi strokovnjakov s Pedagoške in Filozofske fakultete v Ljubljani. Na Centru za študij edukacijskih strategij na Pedagoški fakulteti so namreč v sodelovanju z univerzama v Gradcu in Manchesteru, leta 2006, zaključili s projektom izdelave slovnice in slovarjev dveh prevladujočih romskih narečij v Sloveniji. (Roter 2005a, 239; Nečak-Lük 1999, 164-167; Tancer 2003, 67; Hahonina 2005). Opozoriti pa je potrebno tudi na izjemno zavzete učitelje za sodobno vodeni pouk na nekaj osnovnih šolah, ki razvijajo projektno delo z romsko tematiko, v katero so vključeni tako romski učenci kot njihovi sošolci. Nadalje: dolenska založba iz Novega mesta je od leta 1997 izdala 15 delovnih zvezkov avtoric Bože Antončič in Ane Marije Kozlevčar, za romske učence, ki potrebujejo prilagajanje osnovnošolskega programa. Naklada vsake serije je 700 izvodov, uporabljajo pa jih na vseh osnovnih šolah z romskimi učenci (Tancer 2003, 66). Velik vpliv na vključevanje romskih otrok v osnovnošolsko izobraževanje, ima vrednotenje izobraževanja pri odraslih Romih. Posledično Zavod za izobraževanje in kulturo v zadnjih petnajstih letih čedalje bolj poudarja izobraževanje odraslih Romov, saj se je na podlagi izkušenj izkazalo, da brez sodelovanja odraslih ni pričakovati bistvenih sprememb pri izobraževanju otrok in mladostnikov. Ključen prispevek k vključevanju romskih otrok v osnovnošolsko izobraževanje ima tudi projekt Zagotavljanje enakih možnosti izobraževanja romskih otrok, ki ga je izvajal Pedagoški inštitut v Ljubljani, v skladu s Step by Step metodologijo kot osnovo pedagoškega procesa, kot tudi Slovenski akcijski nacionalni plan za socialno integracijo romske narodne manjšine. Tukaj bi predvsem izpostavila velik prispevek k razumevanju romskih otrok, staršev in kulture, do katerega je prišlo z aktivnostjo romskih pomočnikov v vrtcih in šolah. Le ti so omogočili dvojezično učno okolje in multikulturno okolje, s tem ko so s svojo prisotnostjo dali romskim otrokom občutek varnosti, s povezavo domačega okolja z institucionalnim okoljem. Žal status kot vloga romskih pomočnikov še nista sistematično urejena, kar preprečuje šolam, da bi lahko zaposlile pomočnike za več let. Na tem mestu je pomembno omeniti tudi zavezanost mladih romskih intelektualcev in študentov, iz v letu 2008 ustanovljenega Romskega akademskega kluba (RAK), k ozaveščanju Romov o pomenu znanja in izobraževanja (Urad Vlade RS za narodnosti, 2009). Druga nadvse pomembna ugotovitev, ki vodi v večjo integracijo, pa je zgodnje vključevanje romskih otrok (najkasneje s tremi leti) v različne organizirane oblike vzgoje in izobraževanja, saj se s tem njihove možnosti za boljšo šolsko učinkovitost, kot tudi doseganje želene ravni izobrazbe, statusa,

življenjskih pogojev in možnosti za uspešno profesionalno kariero, zelo izboljšajo (Hahonina 2005; Bešter in Medvešek 2007, 145-146; Rutar 2007, 96-106).

Zaradi kompleksnosti procesa vključevanja oziroma integracije romskih otrok bi iz navedenega lahko zaključila, da je delo institucij in organizacij znotraj različnih projektov in razvojno usmerjenih študij, nepogrešljivo za izkoreninjenje segregacije Romov in izboljšanje trenutne situacije romskih otrok in njihovih družin. Kajti mladi Romi obremenjeni s siromaštvom, družbeno izključenostjo, socialnim deficitom in odrinjeni na družbeno obrobje, v šolskih klopih doživljajo več neuspehov kot uspehov. Vse to pa jim odvzame pogum in voljo do zaključitve izobraževanja, kar je kasneje dodatna ovira pri iskanju zaposlitve in pri vključevanju v delovni proces. Vse naštetu pa posledično vodi v začarani krog družbene izključenosti in marginalnosti. Zato je pomembno predvsem zavedanje, da vsaka segregacija v odnosu do bivanja, sodelovanja in odgovornosti vodi k izključevanju in ohranitvi statusa quo, kar je dolgoročno neustrezno ne le za romske otroke, to je bodoče odrasle Rome, ampak tudi za večinsko populacijo (Tancer 2003, 72; Rutar 2007, 105).

4.6 Ekonomski položaj Romov

4.6.1 Zaposlovanje Romov

Ekonomska integracija je ena izmed temeljnih dimenzij integracije, ker zagotavlja osnovo za dostojanstveno življenje posameznika. Zato bi moral biti eden izmed osnovnih ciljev vsake vlade zagotoviti strukturne možnosti za čim boljše in čim hitrejšo ekonomsko integracijo vseh njenih prebivalcev, ki zakonito prebivajo na njenem ozemlju. Neuspešna integracija na ekonomskem področju s seboj prinese veliko negativnih posledic: finančne (odvisnost od socialne pomoči, slabše nastanitvene zmožnosti, slabo prehranjevanje, nesposobnost financiranja izobraževanja otrok), psihične (občutek negotovosti, nizko samospoštovanje, depresija), kar posledično vodi v zdravstvene težave in povečanje kriminala. Tako se zaposlitev smatra kot eden najpomembnejših dejavnikov integracije nasploh, saj je temelj ekonomske varnosti in neodvisnosti ter omogoča vzpostavljanje stikov manjšine z večinskim prebivalstvom, kar je pomembno za socialno integracijo (Bešter 2005, 559-563). Ravno zaposlovanje skupaj z izobraževanjem sta najšibkejši točki romske narodne manjšine v Sloveniji. Zaposlenih Romov v Sloveniji je cca 2%, cca 98%, pa jih je brezposelnih. Tako velikemu številu romskih družin predstavlja vir preživetja socialna pomoč države, ki pa

žal včasih deluje destimulativno, saj si Romi ne prizadevajo za zaposlitev, ker si s prihodki od sive ekonomije (nabiranjem starega železa in odpadnih surovin, preprodajo avtomobilov, s prodajo tekstila, z vedeževanjem, nabiranjem gob in zdravilnih rastlin, z glasbo), uspejo zagotoviti skromno preživetje (Winkler 1999, 3; Svet Evrope 2001, 325-351; Nezirovič 2004, 14; Obreza 2005, 24-27; Horvat-Muc 2005, 2008). Trenutne gospodarske razmere Romom in njihovemu načinu življenja ter mišljenja, niso najbolj naklonjene, saj Romi predstavljajo eno izmed najtežje zaposljivih skupin prebivalstva v Sloveniji. Večina romske delovne sile nima končane osnovne šole, so funkcionalno nepismeni, brez kvalifikacij in izkušenj, delovnih spretnosti in delovnih navad. Delovno in družbeno okolje je v nasprotju z načinom življenja romskega prebivalstva, posledično zaradi zaposlitve Romov prihaja v romskih naseljih do konfliktnih situacij, ki so usmerjena proti Romom, ki se želijo preko redne zaposlitve integrirati v širšo družbeno skupnost, saj romska narodna manjšina to vrednoti kot sprejemanje njim tujih vrednot in kulture (Smerdu 1999, 114-115; Žagar M. 1999, 89).

Dodatno preglavico Romom, povzroča tudi diskriminacija pri zaposlovanju, in sicer zaradi etnične pripadnosti. Vendar obstajajo tudi primeri dobre prakse, npr. želja po zaposlitvi Romov s strani nekega radgonskega podjetja, ki so se pred tem kot delavci dobro izkazali na začasnem delu v nekem drugem podjetju (Gider 2004, 6) ter pozitivna ocenitev odnosa Romov do dela in njihove delovne uspešnosti s strani njihovih neposrednih ne-romskih sodelavcev (Smerdu 1999, 115). Podjetja oz. delodajalci, ki zaposlujejo Rome so seznanjeni z določenimi posebnostmi glede življenja in navad, ki jih upoštevajo (izostanki z dela v času sezonskega nabiranja sadežev, zelišč itd.). Večina zaposlenih Romov, pa je vključenih v javna dela, ki so po svoji vsebini prilagojena njihovim sposobnostim, spretnostim in interesom. Ta dela obsegajo: urejanje naselij, čiščenje črnih odlagališč, komunalna dela, socializacijo romskih otrok v šolah, delo v mestni knjižnici z namenom ohranjanja znanja pismenosti in bralnih navad s hkratnim odpravljanjem nestrpnosti ob sožitju dveh kultur, ureditev bivalnih razmer, delo v kmetijstvu (Urh 2003, 266; Žagar N. 2003, 249; Klopčič 2004, 194). Ravno zavedanje, da je socialno izključevanje Romov in njihovo izključevanje s trga delovne sile družbeni in strukturni problem, ki zahteva dolgoročno rešitev, je privedlo do sodelovanja med Zvezo Romov Slovenije, državo, vladnimi službami in nevladnimi organizacijami, ki pod okriljem mednarodnih organizacij izvajajo številne projekte, ki bodo posledično omogočili integracijo romske manjšine v večinsko družbo. Naj

navedem nekaj izmed programov oz. projektov za socialno vključenost in pripravo na zaposlitev Romov: leta 1995 sprejet Program ukrepov za pomoč Romom v Republiki Sloveniji, Program boja proti revščini in socialni izključenosti, posebni programi za zaposlitev, posebni programi za izobraževanje, program zaposlovanja Romov; v letu 2000 sprejet program Enakost možnosti za zaposlovanje Romov – skupen izziv; subvencioniranje zaposlitev: program tisoč novih možnosti, programi javnih del; v letu 2005: nacionalni program javnih del: Socializacija in integracija Romov v lokalno skupnost; v letu 2006, v okviru Programa Pobude Skupnosti EQUAL v Sloveniji, je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve financiralo dve razvojni partnerstvi za Rome: ustanovitev Javnega zavoda Romski zaposlitveni center, ki naj bi postal stičišče Romov in njihovih potencialnih delodajalcev in še razvojno partnerstvo romski izobraževalno informativni center, katerega koordinator je RRA Mura (Open Society Institute 2002, 67; Rainer 1999, 107; Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve 2006; Vlada RS 2006).

Delo in zaposlitev nista pomembna le zaradi pridobivanja sredstev za preživetje, pač pa sta tudi dejavnika socialnega vključevanja v družbo in osebne rasti, saj pripomoreta k celovitejši integraciji romske manjšine v večinsko družbo in hkrati k ohranitvi romske kulture. Le celovit koncept s socialnim razvojem, ki jamči človekove ter posebne manjšinske pravice in efektivno nasprotuje diskriminaciji in rasizmu, lahko privede do mirnega in pravičnega sožitja Romov in ne-Romov (Polzer-Srienz, 2003, 101; Rudaš 2003, 103).

4.7 Romi in mediji

Romi so brez ekonomske, politične in komunikacijske moči. Za medije so tržno nezanimivi, z njihovimi težavami, pa se ukvarjajo le, ko te prerastejo v konflikt, ki lahko prizadene tudi večinsko populacijo. Tako je njihovo medijsko pojavljanje omejeno okrog tematskega sklopa težave in konflikti, oz. se o njih govori kot o *romskem vprašanju* in *romski problematiki*. Precej manjši pa je sklop prispevkov o problemih, ki jih večinsko prebivalstvo povzroča njim. Najizrazitejša značilnost poročanja o Romih je, da se Romi zelo redko pojavljajo kot konkretni posamezniki, ampak le kot pripadniki narodne manjšine. S tem, ko Romom odvzamejo individualno podobo, tudi izgubijo možnost, da bi se razlikovali od povprečne, iz predsodkov in stereotipov izhajajoče podobe Romov kot narodne manjšine. Tudi, če se Rom pojavi kot

akter, temelji novinarska presoja njegovih dejanj na stereotipih, ki jih Romom pripisuje večinsko prebivalstvo. Z navajanjem kolektivnih akterjev mediji občinstvu preprečujejo, da bi se identificiralo z Romi in podvomilo o jasni sliki delitve na dobre Slovence in slabe Rome. Prevladujoči stereotipi, ki se pojavljajo v povezavi z Romi v medijih so: da vsi Romi kradejo oz. da je kriminaliteta Romom prirojena; da so grožnja ekonomskemu redu, saj so po naravi nedelavni in leni, tudi da živijo lagodno življenje z visoko socialno pomočjo države; da imajo drugačno kulturo, mentaliteto in obnašanje, ki niso v skladu z normami večinskega prebivalstva in so posledično grožnja našemu kulturnemu redu; da so zaradi svojih prehranjevalnih in higienskih navad prenašalci nalezljivih bolezni; da goljufajo pri svojih verskih prepričanjih. Tovrstno poročanje novinarjev o Romih kot kolektivnih krivcih, pa nosi daljnosežne posledice. Romi so postali manjvredni državljani, nad katerimi je verbalno (in fizično) nasilje skoraj upravičeno (Erjavec in drugi 2000, 9-35). Zato tudi ne preseneča negativno javno mnenje, ki ga imajo pripadniki večinskega prebivalstva o Romih. Glede na objave izsledkov raziskav Slovenskega javnega mnenja v delih avtorja Nika Toša: Vrednote v prehodu II. in Vrednote v prehodu III., v katerih je med drugim avtor spremljal mnenje Slovencev: ali so med navedenimi skupinami ljudmi, ki jih ne bi želeli za sosede, navedli Rome¹⁰, lahko sklepam, da mnenje o Romih še vnaprej ostaja negativno. Saj se je odstotek anketiranih v terenski raziskavi z leta 1992, Slovensko javno mnenje 1992/1: Mednarodna raziskava vrednot, kjer je 41,9% vprašanih odgovorilo, da ne bi želeli Roma za soseda, v raziskavi Stališča Slovencev o pridruževanju Evropski Uniji in NATO 2002/1, povečal za dober odstotek, oz. na 43%.

Vpliv množičnih medijev na oblikovanje javnega mnenja in percepcij prebivalcev do posameznih družbenih pojavov, je že desetletja znano dejstvo. Odnos medijev do manjšin pa je tudi zamejen in pogojen z zgodovinsko oblikovano predstavo naroda, nacije in t.i. narodnega oziroma nacionalnega vprašanja. Mediji težko popravljajo rezultat socializacije, imajo pa moč vplivanja na ovrednotenje kvaziresnic socializacije in ustvarjanje strpnega pluralnega okolja. Zato ima aktivno delovanje medijev proti pojavom rasizma, etnični odbojnosti in ksenofobiji, predsodkom in sovražnemu obnašanju do etnično ter religiozno drugačnih, velik vpliv in doprinos k uveljavljanju etnične različnosti, etnične strpnosti in kulturnega pluralizma, oz. k udejanjanju multikulturalnosti družbe. Pomembno vlogo pri tvorbi in razširjanju informacij o sebi v

¹⁰ Te raziskave so v omenjenih delih analizirane od leta 1992 do leta 2002.

medijih večinske, dominantne skupnosti, pa imajo tudi Romi sami (Komac 2005, 380-382), kar uspešno izvajajo z romskimi radijskimi in televizijskimi programi na lokalni in nacionalni ravni (Nared 2009; Petkovič 2005, 4). Boljše poznavanje romske problematike: njihovega življenja, dela, kulture in tradicije; bo posledično prispevalo k bolj naklonjenemu gledanju na Rome in k boljšim možnostim za njihovo uspešno integracijo v slovensko družbo. Hkrati pa bo to tudi pomemben prispevek k večji strpnosti oz. toleranci, k boljšim medetničnim odnosom in sodelovanju, ki bi morali postati temeljne značilnosti večkulturne in strpne slovenske družbe (Žagar M. 1999, 83, 90).

5 Pravni status Romov

5.1 Varstvo romske narodne manjšine v dokumentih mednarodnih organizacij

V Evropi živi okoli 12-15 milijonov Romov, ki predstavljajo pomembne manjšine zlasti v vzhodno in srednjeevropskih državah, kjer le ti živijo v slabih življenjskih pogojih. Romi so evropski narod brez matične države, ki se vsakodnevno sooča z diskriminacijo, rasizmom, nestrpnostjo in socialno izključenostjo. Zato so z namenom doseči njihovo vključevanje na nacionalni in lokalni ravni ter dolgoročno izboljšati slab socialno-ekonomski standard Romov, mednarodne organizacije poleg normativne funkcije oz. sprejemanja mednarodnopравnih dokumentov, prevzele še vlogo matičnih držav. Posledično mednarodne organizacije in njihove institucije preverjajo izvajanje mednarodno pravnih določb na notranji ravni; sodelujejo pri izpopolnjevanju standardov za varstvo in zaščito interesov romskih narodnih manjšin v notranji zakonodaji posameznih držav; sooblikujejo dejavnosti mednarodnih organizacij, ki so usmerjene v razvoj, povezovanje in sodelovanje na tem področju; in opozarjajo na hude kršitve temeljnih človekovih pravic v posameznih konkretnih primerih (Klopčič 2004, 186; Klopčič 2007a, 235; Polzer-Srienz 2007, 227-228; Vetrih 2007; 20-21).

Z namenom prikazati uresničevanje določb dokumentov sprejetih v okviru mednarodnih organizacij za socialno in ekonomsko integracijo romske narodne manjšine tudi v Sloveniji, bom v nadaljevanju predstavila pomembnejše dokumente Organizacije Združenih narodov, Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi oz. kasneje Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi, Sveta Evrope in Evropske unije, ki

govorijo o zaščiti manjšin, ter tudi nabor dokumentov, ki govori o Romih kot o posebej ranljivi družbeni skupini.

5.1.1 Varstvo romske narodne manjšine v okviru Organizacije združenih narodov

V Organizaciji združenih narodov (OZN) lahko le posredno govorimo o varovanju pravic manjšin, torej tudi romske narodne manjšine, in sicer skozi zagotavljanje spoštovanja splošnih človekovih pravic. Manjšinske pravice se obravnavajo v okviru ekonomske, socialne in kulturne problematike (Komac in Zagorac 2002, 92). Pomembna značilnost dokumentov v okviru OZN ter zlasti dokumentov Organizacije s področja varstva človekovih pravic, je upoštevanje prepovedi diskriminacije, ki je temeljna določba varstva manjšin, kot tudi varstva Romov.

Načelo nediskriminacije je utemeljeno že v Ustanovni listini OZN, sprejeti leta 1945, in sicer med cilji OZN v 3. odstavku 1. člena: "uresničevati mednarodno sodelovanje s tem, da se rešujejo mednarodni problemi ekonomske, socialne, kulturne ali človekoljubne narave, kakor tudi s tem, da se razvija in spodbuja spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse ljudi, ne glede na raso, spol, jezik ali vero, /.../" (Ustanovna listina OZN, 1. čl)¹¹; kot tudi v 1. odstavku 2. člena Splošne deklaracije OZN o človekovih pravicah, iz leta 1948, ki prepoveduje diskriminacijo na podlagi: "ras/e/, barv/e/ kože, spol/a/, jezik/a/, ver/e/, političn/ega/ ali drug/ega/ prepričanj/a/, narodn/e/ ali socialn/e/ pripadnost/i/, premoženj/a/, rojstv/a/ ali kakršnekoli drug/e/ okoliščin/e/".¹² Za sklop manjšinskega varstva je pomemben tudi 27. člen omenjene deklaracije, ki v 1. odstavku določa: "Vsakdo ima pravico prosto se udeleževati kulturnega življenja svoje skupnosti, uživati umetnost in sodelovati pri napredku znanosti in biti deležen koristi, ki iz tega izhajajo" (Splošna deklaracija človekovih pravic, 27. čl). Splošna deklaracija človekovih pravic formalno pravno ni obvezujoč dokument, nima določenih obveznosti niti ne vsebuje sankcij za kršenje njenih določil, vendar pa je njen pomen v tem, "da so mnogi kasnejši mednarodni dokumenti na področju človekovih pravic, ustanovne listine drugih regionalnih medvladnih mednarodnih organizacij in nacionalne zakonodaje posameznih držav, sledili načelom in pravicam, kot jih je opredelila deklaracija," (Roter

¹¹ Besedilo Ustanovne listine OZN z dne 26. junija 1945, ki velja od 24. oktobra 1945, je v angleškem jeziku dostopno prek: <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml> (15. maj 2009). Slovenija je članica od 22. maja 1992.

¹² Besedilo Splošne deklaracije človekovih pravic sprejeto 10. decembra 1948 z resolucijo Generalne skupščine (GS) OZN št. 217 A (III), je v angleškem jeziku dostopno prek: <http://www.un.org/en/documents/udhr/> (15. maj 2009), v slovenskem jeziku pa prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=102> (15. maj 2009).

in Šabič 2002, 39-40), ki "predstavlja temelj varstva človekovih pravic sodobnega časa" (Obreza 2003, 48). Za varstvo manjšin oz. zaščito Romov je pomembna tudi določba 2. člena Konvencije o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida iz leta 1948¹³, po kateri je "prepovedano fizično uničevanje narodnih, etničnih, rasnih ali verskih skupin" (Komac in Zagorac 2002, 93).

Prepoved diskriminacije, je stalnica dokumentov OZN že od ustanovitve organizacije. S prepovedjo rasne diskriminacije pa se še posebej ukvarja Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije¹⁴, ki je bila sprejeta leta 1965 in velja za najstarejši pravno zavezujoč dokument s področja človekovih pravic. Z omenjeno Konvencijo se država zaveže, da ne bo diskriminirala posameznikov, skupin ali institucij, da ne bo zagovarjala oziroma podpirala rasne diskriminacije, ki jo izvajajo posamezniki ali organizacije, da bo preučila svojo zakonodajo in jo spremenila, če navaja k rasni diskriminaciji. In sicer, v 2. (e) členu se podpisnica zaveže da bo "podpirala za rasno integracijo delujoče več rasam skupne organizacije in gibanja in druga sredstva za odpravo pregrad med rasami /.../". V 5. členu Konvencije, pa se država zaveže k

prepovedi in odpravi rasne diskriminacije ne glede na raso, barvo kože, narodno ali etnično poreklo, pravico do enakosti pred zakoni, med drugim tudi (točka c:) ko gre za uživanje političnih pravic in (točka d:) drugih državljanskih pravic: zlasti (točka d (vii):) pravice do svobodne misli, vesti in veroizpovedi, (točka d (viii):) svobode mišljenja in izražanja, (točka d (ix):) pravice do svobode zbiranja in združevanja; (točka e) ko gre za uživanje gospodarskih, socialnih in kulturnih pravic /.../ (Komac in Zagorac 2002, 154-156).

Z določili Konvencije, je bil ustanovljen tudi Odbor za odpravo rasne diskriminacije¹⁵, ki je eden ključnih mehanizmov za nadzor nad izvajanjem določil Konvencije, hkrati pa predstavlja tudi prvo posebno telo, ki ga je OZN ustanovila za opazovanje in ocenjevanje izvajanja obveznosti, s strani držav pogodbenic, o izpolnjevanju katerih slednje poročajo v periodičnih poročilih (Roter in Šabič 2002, 42-43). Odbor je pomemben tudi zato, ker je zaradi zaskrbljujočega položaja Romov v posameznih

¹³ Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida, ki je bila sprejeta 9. decembra 1948 z resolucijo GS OZN št. 260 A (III) in je vstopila v veljavo 12. januarja 1951, je v angleškem jeziku dostopna prek: http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/p_genoci.htm (18. maj 2009).

¹⁴ Konvencija Združenih narodov o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, ki je bila sprejeta 21. decembra 1965 z resolucijo GS OZN št. 2106 A (XX) in vstopila v veljavo 4. januarja 1969, je v angleškem in slovenskem jeziku dostopna v Komac in Zagorac 2002, 149-175.

¹⁵ Znan kot CERD - Committee on the Elimination of Racial Discrimination.

državah, sprejel poseben dokument za odpravo diskriminacije romske skupnosti¹⁶ (Klopčič 2004, 187).

K varstvu pravic vseh ljudi, sta v okviru OZN močno prispevala tudi Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah¹⁷ in Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah¹⁸, ki sta bila sprejeta v letu 1966. Omenjena Pakta sta pravno zavezujoči mednarodni pogodbi, ki skupaj s Splošno deklaracijo človekovih pravic tvorita mednarodno listino pravic¹⁹, ki predstavlja enega najpomembnejših mejnikov v zgodovini varstva človekovih pravic (Urad visokega komisarja za človekove pravice, 1996). Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah zavezuje države pogodbenice, da v okviru svojih zmožnosti (Andrassy 1976, 24, 241) zagotovijo uresničevanje v členih priznanih določil: pravico do dela, delovanja v sindikatih, socialnega varstva, pomoči družini, ustrezne življenjske ravni, zdravja, izobraževanja in pravico do udeležbe v kulturnem življenju (Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah). Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah pa brezpogojno in neomejeno (Andrassy 1976, 24 1976, 241) zagotavlja varstvo pravice do življenja, varuje pred mučenjem, nehumanim ravnanjem in kaznovanjem, prepoveduje suženjstvo, določa, da nihče ne sme biti arbitrarno zaprt in da je treba z osebami, ki jim je bila odvzeta prostost, ravnati humano, zagotavlja svobodo gibanja in izbire prebivališča ter enakost pred zakonom, prepoveduje nelegalno vmešavanje v posameznikovo zasebnost, varuje pravico do svobode mišljenja in veroizpovedi, svobode izražanja in javnega nastopanja, priznava svobodo združevanja ter pravico do poroke in družine, zagotavlja načelo enakih pravic in dolžnosti zakonskih partnerjev, določa pogoje za zaščito otrok. V 25. členu določa, da ima vsak državljan pravico in možnost sodelovanja pri upravljanju javnih zadev, voliti in biti voljen ter biti pod enakimi pogoji sprejet v javne službe; v 26. členu pa prepoveduje sleherno diskriminacijo. Določbe za varovanje pravic pripadnikov manjšin so navedene v 27.

¹⁶ Odbor za odpravo rasne diskriminacije je v letu 2000 sprejel Splošno priporočilo številka XXVII: Diskriminacija Romov, ki ga podrobneje obravnavam pri koncu razdelka o varstvu romske narodne manjšine v okviru OZN.

¹⁷ Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, ki je bil sprejet 16. decembra 1966 z resolucijo GS OZN št. 2200 A (XXI) in je stopil v veljavo 3. januarja 1976, je v angleškem jeziku dostopen prek: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ceschr.htm (19. maj 2009), v slovenskem jeziku pa prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=103> (19. maj 2009).

¹⁸ Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, ki je bil sprejet 16. decembra 1966 z resolucijo GS OZN št. 2200A(XXI) in je stopil v veljavo 23. marca 1976, je v angleškem jeziku dostopen prek: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm (19. maj 2009), v slovenskem jeziku pa prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=104> (19. maj 2009).

¹⁹ International Bill of Rights.

členu, v katerem slednjim zagotavlja uživanje njihove lastne kulture, vere in uporabo jezika (Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah). Pakta imata v svojih določilih naveden tudi mehanizem, za varovanje človekovih pravic, tako države pogodbenice pošiljajo svoja poročila Generalnemu sekretarju Združenih narodov, ki jih predaja v obravnavo Ekonomskemu in socialnemu svetu, Odboru za človekove pravice in ustreznim specializiranim agencijam.

Z vidika varovanja pravic Romov je pomembna tudi Deklaracija o načelih mednarodnega prava o prijateljskih odnosih in sodelovanju med državami v skladu z Listino združenih narodov²⁰, ki je bila soglasno sprejeta leta 1970, saj z načelom o dolžnosti medsebojnega sodelovanja držav v skladu z Ustanovno listino ter načelom o enakopravnosti in samoodločbi narodov, prispeva k utrjevanju spoštovanja in upoštevanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse in k odpravi vseh oblik rasne diskriminacije in verske nestrpnosti (Deklaracija o načelih mednarodnega prava o prijateljskih odnosih in sodelovanju med državami v skladu z Listino združenih narodov). Ravno tako je na utrjevanje človekovih pravic Romov pomembno vplivala tudi Konvencija proti mučenju in drugim oblikam okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja²¹ iz leta 1984, ki v 1. členu mučenje opredeljuje kot dejanje storjeno proti posamezniku; v 2. členu zavezuje državo pogodbenico, k sprejetju učinkovitih zakonodajnih, upravnih, sodnih in drugih ukrepov za preprečevanje mučenja; v 3. členu prepoveduje izročitev osebe drugi državi v primeru utemeljenega suma, da bi bila le ta lahko podvržena mučenju; v 10. členu obvezuje državo, da vključi prepoved mučenja v izobraževanje in usposabljanje civilnega in vojaškega osebja, zdravstvenega osebja, javnih uslužbencev in drugega osebja, ki bi lahko sodelovali pri nadzorovanju, zasliševanju in obravnavanju oseb, ki jim je bila odvzeta prostost. Pomembna pa sta tudi 12. in 13. člen, ki nalagata državi, da omogoči mučeni osebi pritožbo in ji zagotovi takojšnjo in nepristransko obravnavo. V skladu s

²⁰ Deklaracija o načelih mednarodnega prava o prijateljskih odnosih in sodelovanju med državami v skladu z Listino združenih narodov, ki je bila soglasno sprejeta 24. oktobra 1970 kot priloga resolucije generalne skupščine št. 2625 (XXV), je v angleškem jeziku dostopna prek: <http://www.whatconvention.org/en/conv/0703.htm> (19. maj 2009), v slovenskem jeziku pa prek: [www.mednarodni-odnosi.si/mo/Deklaracija%207%20%20nacel%20%20Declaration%20on%207%20Principles%20\(2\).doc](http://www.mednarodni-odnosi.si/mo/Deklaracija%207%20%20nacel%20%20Declaration%20on%207%20Principles%20(2).doc) (19. maj 2009).

²¹ Konvencija proti mučenju in drugim oblikam okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja, ki je bila sprejeta 10. decembra 1984 z resolucijo GS ZN št. 39/46 in je v veljavi od 26. junija 1987, je v angleškem jeziku dostopna prek: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_cat39.htm (20. maj 2009) in v slovenskem jeziku prek: <http://www.infocenter.zavodekvilib.si/dokumenti/konvencija-proti-mucenju-in-drugim-oblikam-okrutnega-necloveskega-ali-ponizujocega-ravnanja-ali-kaznovanja/> (20. maj 2009).

Konvencijo se ustanovi tudi Odbor proti mučenju, ki mu morajo pogodbenice poročati o sprejetih ukrepih za izvajanje Konvencije (Konvencija proti mučenju in drugim oblikam okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja, 1.-3. čl.; 10. čl; 12.-13. čl.; 17. čl.). Velik pomen ima tudi v letu 2002 sprejet Opcijski protokol h konvenciji proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju,²² katerega namen je vzpostaviti sistem rednih obiskov neodvisnih mednarodnih in državnih organov na kraje, kjer je ljudem odvzeta prostost, da bi preprečili mučenje in druge oblike okrutnega, nečloveškega ali poniževalnega ravnanja ali kaznovanja (PIC 2009). V smislu posrednega varovanja pravic Romov v okviru OZN bi omenila še Deklaracijo o človekovih pravicah posameznikov, ki niso državljani države, v kateri živijo²³, sprejeto leta 1985, ki kot večina že omenjenih dokumentov, v točki (e) - 5. člena države poziva, da v odnosu do tujcev varujejo pravice slednjih do: svobodne misli, mišljenja, vesti in religije, pravice do izražanja svoje vere in prepričanj; in še v točki (f) - 5. člena, kjer poziva k varovanju pravice do ohranitve lastnega jezika, kulture in tradicije tujcev²⁴ (Deklaracija o človekovih pravicah posameznikov, ki niso državljani države, v kateri živijo, 5. čl.).

Kakor je razvidno v že navedenih dokumentih, se ZN lotevajo varovanja pravic manjšin posredno - "kot dela splošne problematike: zaščite človekovih pravic in prepovedi vsake diskriminacije glede na raso, vero, jezik, narodno pripadnost, spol /.../" oz kot univerzalno obveznost vseh držav spoštovati človekove pravice in preprečevati diskriminacijo (Petrič 1977, 53-54). Vendar pa je bil leta 1992, v okviru ZN narejen korak dlje, sprejet je bil edini dokument OZN, ki se na univerzalni ravni neposredno nanaša na varstvo narodnih manjšin – Deklaracija o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin²⁵, ki je pravno formalno nezavezujoč dokument (Roter 1996, 210). Omenila bi zlasti: 1. člen Deklaracije, v katerem se manjšinam

²² Opcijski protokol h konvenciji proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju, ki je bil sprejet 18. decembra 2002 z resolucijo GS ZN št. 57/199 in je v veljavi od 4. februarja 2003, je v angleškem jeziku dostopen prek: <http://www.unhchr.ch/html/menu2/6/cat/treaties/opcat.htm> (20. maj. 2009) in v slovenskem jeziku prek: www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/CP/Zbornik/II._CAT_-_Opcijsli_protokol_h_Konvenciji.pdf (20. maj 2009).

²³ Deklaracija o človekovih pravicah posameznikov, ki niso državljani države, v kateri živijo, ki je bila sprejeta z resolucijo GS ZN št. 40/144, dne 13. decembra 1985, je v angleškem jeziku dostopna prek: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/o_nonnat.htm (20. maj 2009).

²⁴ Vsi prevodi angleških besedil v diplomskem delu so avtoričini.

²⁵ Deklaracija o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin, ki je bila sprejeta 18. decembra 1992 z resolucijo GS ZN št. 47/135, je dostopna v angleškem in slovenskem jeziku v Komac in Zagorac 2002, 237-245.

zagotavlja pravico do obstoja, državam pa nalaga spodbujanje pogojev za pospeševanje identitete manjšin (Klopčič 2004, 187); drugo točko 2. člena, v kateri Deklaracija določa pripadnikom manjšin, pravico sodelovati v kulturnem, verskem, družbenem, gospodarskem in javnem življenju; tretjo točko 2. člena, ki določa pravico sodelovanja na državni in regionalni ravni pri odločitvah v zvezi z manjšino, ki ji pripadajo; in še četrto točko 2. člena, ki daje pripadnikom manjšin pravico ustanavljati in vzdrževati lastna združenja (Komac in Zagorac 2002, 237-245). Kot zadnje v sklopu varovanja pravic Romov v okviru OZN, bi omenila Splošno priporočilo številka XXVII: Diskriminacija Romov, ki ga je Odbor za odpravo rasne diskriminacije sprejel v letu 2000.²⁶ Slednji priporoča državam članicam sprejetje ustreznih proti-diskriminacijskih ukrepov za izboljšanje situacije Romov na različnih področjih: na področju izobraževanja; socialne in ekonomske integracije; medijev; in pri sodelovanju Romov v javnem življenju. Državam članicam hkrati nalaga, da pri oddajanju periodičnih poročil o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, navedejo podatke o Romih in o napredku na omenjenih področjih (Odbor za odpravo rasne diskriminacije).

Večji koraki pri varstvu narodnih manjšin in tudi varstvu romske narodne manjšine, so bili doseženi na regionalni ravni kot posledica evropskih prizadevanj za upravljanje etnične raznolikosti, in sicer v okviru Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (prej Konference o evropski varnosti in sodelovanju), v okviru Sveta Evrope in Evropske Unije (Roter 1996, 210; Roter 2008, 98).

5.1.2 Varstvo romske narodne manjšine v okviru Organizacije za varnost in sodelovanje

Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi (KVSE) obravnava izhodišče razreševanja manjšinske problematike iz političnega in varnostnega zornega kota, kar je razvidno že v sedmem načelu Helsinškega dekaloga²⁷, ki določa "Spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, všteti svobodo misli, vesti, vere in prepričanja"(Petrič 1977, 402). Izpostavila bi predvsem četrti odstavek omenjenega načela, ki določa, da bodo države, v katerih živijo narodne manjšine, spoštovale pravico

²⁶ Splošno priporočilo XXVII: Diskriminacija Romov – General Recommendation No. 27: Discrimination against Roma, ki ga je Odbor za odpravo rasne diskriminacije sprejel 16. avgusta 2000, je v angleškem jeziku dostopno prek: [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/11f3d6d130ab8e09c125694a0054932b?Opendocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/11f3d6d130ab8e09c125694a0054932b?Opendocument) (29. maj 2009).

²⁷ Helsinški dekalog je del helsinške Sklepne listine, ki so jo predstavniki držav udeleženk KVSE podpisali 1. avgusta 1975. V angleškem jeziku je dostopen prek: http://www.osce.org/documents/mcs/1975/08/4044_en.pdf (29. maj 2009).

oseb, ki pripadajo takšnim manjšinam, do enakosti pred zakonom in jim posledično nudile vse možnosti za dejansko uživanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter na tak način varovale njihove tovrstne zakonite interese (Komac in Zagorac 2002, 101-102; Jermol 2005, 98; Šabič in drugi 2005, 18). Varovanje narodnih manjšin je omenjeno tudi v poglavju o Sodelovanju in izmenjavah na področju kulture, v tretjem delu Sklepne listine (Petrič 1975, 403).

Za izboljšanje in razvoj pravnega varstva Romov je bilo zlasti pomembno sprejetje dokumenta na zasedanju Konference o človekovi razsežnosti KVSE²⁸, leta 1990, v Kopenhavnu. Čeprav je v svoji naravi politični dokument, predstavlja znaten premik v pristopu k zaščiti manjšin, saj v četrtem poglavju izraža politično soglasje in zavezo sodelujočih držav za določitev osnove evropskih standardov za zaščito manjšin (Klopčič 2007a, 236). Štirideseti člen tega poglavja tudi prvič omenja Rome kot posebno skupino: "Države udeleženke obsojajo totalitarizem, rasno in etnično sovraštvo, antisemitizem, ksenofobijo in diskriminacijo zoper vsakogar, kot tudi preganjanje na verskih in ideoloških osnovah in v tem kontekstu, tudi prepoznavajo specifične probleme Romov (Ciganov)" (Dokument kopenhavenškega srečanja Konference o človekovi dimenziji KVSE, 40. čl.).

Naslednji za Rome pomemben dokument je Poročilo o Srečanju strokovnjakov KVSE o narodnih manjšinah leta 1991, v Ženevi (Polzer-Srienz 2007, 227). V slednjem so med drugim zapisali: "da so države udeleženke zaskrbljene zaradi širjenja rasnega, etničnega in verskega sovraštva, antisemitizma, ksenofobije in diskriminacije ter takšna dejanja obsojajo" (Danbakli 2001, 235). V skladu s tem so

prepoznali specifične probleme Romov (Ciganov) in izrazili pripravljenost sprejeti učinkovite ukrepe za doseganje polne enakopravnosti in enakih možnosti pripadnikom romskih skupnosti. Med drugim bodo spodbujali raziskave in študije o Romih in o problemih, s katerimi se soočajo, in sprejeli učinkovite ukrepe za dvig strpnosti, razumevanja, enakih možnosti in dobrih odnosov med posamezniki različnega izvora znotraj držav (Danbakli 2001, 235).

V letu 1991, so Rome omenjali tudi na moskovskem srečanju Konference o človekovi razsežnosti KVSE. V drugi točki 42. odstavka dokumenta s konference, države udeleženke: "ugotavljajo, da učinkovito izobraževanje o človekovih pravicah pripomore

²⁸ Dokument kopenhavenškega srečanja Konference o človekovi dimenziji KVSE, ki je bil sprejet 29. junija 1990, je v angleškem jeziku dostopen prek: http://www.wunrn.com/reference/pdf/Copenhagen_Conference_Human_Dimension.PDF (29. maj 2009).

k boju zoper netolerantnost, predsodke na verski, rasni ali etnični osnovi, sovraštvo, med drugim tudi zoper Rome, ksenofobijo in antisemitizem" (Danbakli 2001, 238). Omenjeni dokument je pomemben tudi, ker je z razglasitvijo načel človekove razsežnosti KVSE za neposredno in legitimno skrb vseh držav udeleženk, internacionaliziral problematiko človekove razsežnosti (Jermol 2005, 99).

Leta 1992 je bil na srečanju voditeljev držav, udeleženk KVSE, sprejet helsinški dokument KVSE – Izzivi sprememb.²⁹ Dokument v 24. odstavku določa prizadevanje držav udeleženk k uresničevanju človekovih pravic pripadnikom narodnih manjšin ali manjšinskih skupnosti, sodelovati v političnem, ekonomskem, socialnem in kulturnem življenju države in v odločanju v posvetovalnih telesih na nacionalni, regionalni in lokalni ravni, med drugim z delovanjem v političnih strankah in združenjih. V 34. odstavku poudarja, da bodo države z izobraževanjem o človekovih pravicah in z medkulturnim usposabljanjem ter raziskovanjem, razvile programe za pospeševanje nediskriminacije in razumevanje različnih kultur. Romi so omenjeni v 35. odstavku dokumenta, kjer je poudarjena potreba po razvoju programov za reševanje problemov slednjih in nastanek pogojev za zagotovitev enakih možnosti njihovega polnega sodelovanja v družbi. Zlasti pomembna pridobitev helsinškega srečanja voditeljev držav, pa je navedena v 20. odstavku, to je ustanovitev institucije Visokega komisarja za narodne manjšine (Dokument KVSE s srečanja v Helsinkih – Izzivi sprememb, 9-13). Le ta ni bil ustanovljen kot instrument človekove razsežnosti KVSE, temveč kot instrument za preprečevanje konfliktov, oz. za zgodnje opozarjanje in zgodnje ukrepanje v primerih, ki so povezani z narodnimi manjšinami (Roter 2005b, 110-112).

Za Rome je velikega pomena tudi dokument s srečanja voditeljev KVSE v Budimpešti v letu 1994,³⁰ saj so v 23. točki 8. poglavja omenjenega dokumenta, sodelujoče države v okviru Urada za demokratične institucije in človekove pravice (ODIHR)³¹, ustanovile

²⁹ Helsinški dokument KVSE - Izzivi sprememb, ki je bil sprejet 12. junija 1992, je v angleškem jeziku dostopen prek: http://www.osce.org/documents/mcs/1992/07/4046_en.pdf (30. maj 2009).

³⁰ Dokument KVSE s srečanja v Budimpešti 1994 – CSCE Budapest Document 1994 – Towards a Genuine Partnership in a New Era, ki je bil sprejet 6. decembra 1994, je v angleškem jeziku dostopen prek: www.osce.org/item/4050.html (29. maj 2009).

³¹ Urad za demokratične institucije in človekove pravice oz. Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) je glavna institucija OSCE odgovorna za razvoj človekove razsežnosti. Dostopen je prek: <http://www.osce.org/odihr/> (29. maj 2009). Pokriva štiri temeljna vsebinska področja: demokratizacijo, človekove pravice, volitve ter vprašanja Romov in Sintov. (Jermol 2005, 103). Oddelek za vprašanja Romov in Sintov, se v skladu z 40. odstavkom Dokumenta koebenhavenskega srečanja ukvarja z naraščajočim problemom rasnega in etničnega sovraštva, ksenofobije in diskriminacije, predvsem do Romov. Dostopen je prek: <http://www.osce.org/odihr/18148.html> (29. maj 2009).

Kontaktno središče za romska vprašanja (CPRSI)³², ki je bilo ustanovljeno z namenom spodbujanja stikov med predstavniki romske skupnosti, mednarodnimi vladnimi in nevladnimi organizacijami (Jermol 2005, 104). Naloge ODIHRa so: svetovanje vladam držav članic OVSE, izmenjava informacij o Romih in Sintih, spodbujati stike med institucijami KVSE, vladami, mednarodnimi organizacijami, institucijami in Romi (Dokument KVSE s srečanja v Budimpešti, 33). V okviru slednjega z namenom olajšati socialno integracijo romskih skupnosti, potekajo tudi številni programi namenjeni razvoju civilnih in političnih pravic Romov (npr. Romi, dobro uporabite svoj glas na volitvah) in preprečevanju konfliktov: Boj proti diskriminaciji in ustvarjanju zaupanja Romov v pravno urejanje stanovanjskih problemov (Jermol 2005, 104).

Voditelji sodelujočih držav članic Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE), so se ponovno zbrali na predvečer 25. obletnice podpisa Sklepne listine helsinške konference v Istanbulu leta 1999, kjer so sprejeli Deklaracijo³³ in v 31. odstavku le te med drugim zapisali,

da se zavezujejo k zagotavljanju ustrezne zakonske podlage in pripravi politik, ki bodo spoštovale pravice Romov in Sintov, in kjer bo potrebno, dodatno sprejele anti-diskriminacijsko zakonodajo v ta namen. Zlasti so poudarili potrebo nameniti posebno pozornost problemom socialne izključenosti Romov in Sintov, zmanjševanje in odprava katere je odgovornost držav članic OVSE. Za v pomoč le tem so poudarili pomen sodelovanja CPRSI z Visokim komisarjem za narodne manjšine in Svetom Evrope, pri izdelavi akcijskega načrta ciljnih aktivnosti (Deklaracija vrha OVSE v Istanbulu 1999, 52).

Marca 2000, je Visoki komisar za narodne manjšine Max van der Stoel, izdal poročilo o položaju Romov in Sintov na območju držav OVSE.³⁴ V slednjem je opozoril, da za razliko od napredka in pozitivnega razvoja pri vključevanju pripadnikov drugih manjšinskih skupnosti, Romi na splošno ostajajo izven dosega progresivnih sprememb (Poročilo komisarja Max-a van der Stoel-a, 1). Z namenom prispevati k izboljšanju dejanskega položaja Romov in utrjevati sožitje med Romi in Neromi, je oblikoval

³² Kontaktno središče za romska vprašanja oz. Contact Point for Roma and Sinti Issues (CPRSI) dostopno prek: <http://www.osce.org/odihr/18148.html> (29. maj 2009).

³³ Deklaracija vrha OVSE v Istanbulu 1999 – Osce Summit Declaration (18 and 19 November 1999), ki je bila sprejeta 19. novembra v Istanbulu in je dostopna prek: www.osce.org/item/4051.html (29. maj 2009).

³⁴ Poročilo Visokega komisarja za narodne manjšine o položaju Romov in Sintov na območju držav OVSE – Report on the situation of Roma and Sinti in the OSCE Area, ki je bilo izdano 10. marca 2000, je v angleškem jeziku dostopno prek: http://www.osce.org/documents/hcnm/2000/03/241_en.pdf (29. maja 2009).

priporočila³⁵ na naslednjih področjih: odprava predsodkov in rasnega nasilja; izboljšanje možnosti za dostop do izobraževanja in za kvaliteto izobraževanja; izboljšanje splošnih življenjskih pogojev, kjer izrecno izpostavlja bivalne razmere in zdravstveno varstvo; in povečana participacija Romov in Sintov v javnem življenju, zlasti glede zadev, ki se nanašajo na njihov položaj (Klopčič 2004, 188).

V okviru OVSE je bil novembra 2003 sprejet Akcijski načrt za Rome in Sinte.³⁶ Slednji obravnava različna področja družbenega življenja Romov in zavezuje države k čimprejšnjemu ukrepanju za izboljšanje razmer, v katerih le ti živijo (Klopčič 2004, 188). Tako usmerja ravnanje držav članic pri odpravljanju diskriminacije in zagotavljanju enakopravnosti Romov v ravnanju policije, pri poročanju medijev, bivalnih razmerah, brezposelnosti, dostopu do zdravstvenega varstva, izobraževanju in participaciji Romov v javnem in političnem življenju. Izpostavila bi predvsem VI. poglavje Akcijskega načrta, kjer je pozornost namenjena izboljšanju participacije Romov v javnem in političnem življenju, kar vključuje aktivno in pasivno volilno pravico, sodelovanje v javnih zadevah in pravico do oblikovanja političnih strank, ter zlasti podporo prizadevanjem Romov samih v ta namen. Priporočila državam za izboljšanje participacije Romov poudarjajo zlasti potrebo po ureditvi vseh potrebnih dokumentov: rojstnih listov, osebnih in zdravstvenih izkaznic; in čimprejše vključevanje Romov in Sintov v razvojne procese, izvajanje in spremljanje procesov posvetovanja in odločanja ob upoštevanju potrebe po participaciji Romov in Sintov v organih lokalnih oblasti (Akcijski načrt za izboljšanje položaja Romov in Sintov, 12). Pri uresničevanju Akcijskega načrta za izboljšanje položaja Romov in Sintov, bodo sodelujočim državam pri sprejemanju in razvoju proti-diskriminacijske zakonodaje in ustanavljanju posebnih institucij za odpravo diskriminacije, zbiranju podatkov in razvoju strategij do Romov, v pomoč tudi ODIHR in ostale institucije OVSE.

Na Skupni konferenci o implementaciji politik in načrtov za Rome, Sinte in potujoča ljudstva in ukrepov proti fenomenu "anticiganizma" v Evropi³⁷, ki je potekala oktobra

³⁵ Priporočila Visokega komisarja za narodne manjšine so v Report on the situation of Roma and Sinti in the OSCE Area navedena v VII. poglavju, od strani 162 dalje.

³⁶ Akcijski načrt za izboljšanje položaja Romov in Sintov znotraj OVSE območja - Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area, ki je bil sprejet 27. novembra 2003, je v angleškem jeziku dostopen prek: www.osce.org/item/1751.html (29. maj 2009).

³⁷ Poročilo skupne konference o implementaciji politik in načrtov za Rome, Sinte in potujoča ljudstva in ukrepe proti fenomenu "anticiganizma" v Evropi – Joint Conference on the implementation of policies/action plans for Roma, Sinti and Travellers, and measures against the anti-gypsism phenomenon

2005 na Poljskem, so se posvetili predvsem metodam, s pomočjo katerih naj bi se sodelujoče države, nevladne organizacije in celotna mednarodna skupnost, lotili reševanja romske problematike, odpravi diskriminacije do Romov in ukrepov za omogočanje enakopravnosti Romov v širšem družbenem okolju. V aprilu 2006 pa je CPRSI v okviru ODIHR-a izdal dokument Izhodišča ozaveščanja romskih aktivistov o vprašanjih trgovine z ljudmi v jugovzhodni Evropi³⁸, v katerem je poudarek na trgovini z ljudmi, zlasti z otroki pripadnikov romskih skupnosti držav jugo-vzhodne Evrope. V dokumentu so navedene tudi metode in priporočila za boj proti trgovini z ljudmi, pri katerem lahko romske skupnosti držav jugovzhodne Evrope računajo na pomoč OVSE institucij, nevladnih romskih organizacij in organizacije proti trgovini z ljudmi.

Kot zadnjega izmed pomembnejših dokumentov OVSE bom omenila prvo Poročilo ODIHR-a o izvajanju Akcijskega načrta za izboljšanje situacije Romov in Sintov v okviru OVSE iz leta 2008³⁹. Slednji v ugotovitvah navaja, da se nekatera področja izpostavljenosti v Načrtu: razvoj in sprejetje nacionalnih strategij za izboljšanje položaja Romov in Sintov; izboljšanje proti-diskriminacijske zakonodaje in vzpostavitev v ta namen ustreznih organov; vzpostavitev administrativnih struktur za zastopanje Romov na lokalni in državni ravni; uspešno izvajajo, spet druga ne. Vzroke za neuspeh na področjih: zlorabe pooblastil policije; neustreznih bivalnih razmer; diskriminacije v zdravstvu; segregacije v izobraževanju in posledične nizke ravni zaposlovanja Romov in Sintov; pripisuje zlasti pomanjkanju politične volje sodelujočih držav in nepripravljenosti za izvajanje politik na lokalni ravni. Problem je tudi v nepripravljenosti lastnega financiranja držav lokalnih in integriranih programov, s katerimi bi se učinkoviteje odzivali na prednostna vprašanja romskih in sintskih skupnosti, saj z obstoječim simboličnim predvsem zunanjim financiranjem, dolgoročna vzdržnost sprejetih ukrepov ni mogoča. Velik pomen Akcijskega načrta pa je tudi v odzivu drugih organizacij zlasti EU in SE, saj se kot referenčna točka navaja v Resolucijah Evropskega parlamenta in dokumentih Evropske komisije. Sam CPRSI, pa

in Europe, ki je potekala od 20. do 21. oktobra 2005 v Varšavi, je v angleškem jeziku dostopno prek: http://www.osce.org/documents/odihr/2007/02/23161_en.pdf (29. maj 2009).

³⁸ Izhodišča ozaveščanja romskih aktivistov o vprašanju trgovine z ljudmi v jugovzhodni Evropi – Awareness raising for Roma activists on the issue of trafficking in human beings in South-East Europe, ki so bila sprejeta v okviru CPRSI, 11. aprila 2006, so v angleškem jeziku dostopna prek: http://www1.osce.org/documents/odihr/2006/04/18692_en.pdf (29. maj 2009).

³⁹ Izvajanje akcijskega načrta za izboljšanje položaja Romov in Sintov znotraj območja OVSE: Poročilo o stanju 2008 - Implementation of the Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti Within the OSCE Area: Status report 2008, ki ga je ODIHR izdal 24. septembra 2008, je v angleškem jeziku dostopno prek: http://www.osce.org/odihr/item_11_33130.html (6. julij 2009).

sodeluje pri vseh pomembnih dogodkih omenjenih organizacij, in ima v organih, ki se ukvarjajo z Romi in Sinti (Skupina strokovnjakov o Romih, Ciganih in Popotnikih - MG-S-ROM, Evropski romski in popotniški forum - ERTF, Desetletje za vključitev Romov) zagotovljeno članstvo ali odobren status opazovalke, v številnih primerih, pa ga institucije in agencije EU tudi zaprosijo za mnenje (Izvajanje akcijskega načrta za izboljšanje položaja Romov in Sintov znotraj območja OVSE, 7-15).

OVSE oz prej KVSE je prva mednarodna organizacija, ki je v določilih svojih dokumentov prepoznala vseobsežno problematiko diskriminacije ter ksenofobije Romov in Sintov in se v okviru svojih institucij lotila reševanja slednje. Ta določila niso pravno zavezujoča, saj so dokumenti omenjene organizacije zgolj politične narave, kar pa ne zmanjša njihovega pomena in pomena delovanja institucij OVSE, pri mednarodnem prepoznavanju in skrbi za reševanje situacije Romov in Sintov, saj s sprejemanjem teh določil in aktivnosti institucij OVSE v mednarodni skupnosti in od ostalih mednarodnih organizacij, le ta postajajo enako zavezujoča kot norme mednarodnega prava, kar vodi v spremembe v realnem življenju pripadnikov romskih in sintskih skupnosti (Šabič 2005, 165).

5.1.3 Varstvo romske narodne manjšine v okviru Sveta Evrope

Svet Evrope (SE) je leta 1949 ustanovljena nevladna mednarodna organizacija, katere temeljna naloga je organizirati varstvo in razvoj človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Že od začetka svojega delovanja se ukvarja tudi z zaščito narodnih manjšin in je prva organizacija, ki je sprejela pravno zavezujoča mednarodnopravna dokumenta o varstvu narodnih manjšin (Perenič 2002, 49; Žagar 2002b, 71; Hajós 2002, 83).

Ker na pravni položaj Romov pomembno vplivajo tudi določbe v mednarodnih dokumentih, ki zagotavljajo spoštovanje človekovih pravic vsakemu posamezniku brez diskriminacije, bom najprej navedla najpomembnejši dokument SE za varovanje človekovih pravic - Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki jo je Odbor ministrov Sveta Evrope sprejel leta 1950.⁴⁰ V okviru le te bom izpostavila za Rome pomemben 14. člen konvencije, ki: "prepoveduje diskriminacijo in s to Konvencijo zagotavlja uživanje pravic in svoboščin, vsem ljudem brez razlikovanja

⁴⁰ Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki je bila sprejeta 4. novembra 1950 in je v veljavo stopila 3. septembra 1953, je v slovenskem jeziku dostopna prek: http://www.coe.si/sl/dokumenti_in_publicacije/konvencije/005/ (4. junij 2009), v angleškem jeziku pa prek: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/005.doc> (4. junij 2009).

glede na spol, raso, barvo kože, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodnosti ali socialni izvor, pripadnost narodni manjšini, lastnino, rojstvo ali kakšne druge okoliščine" (Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, 14. čl.). Konvencija je pomembna tudi zaradi vzpostavitve naddržavnega mehanizma za uresničevanje njenih določil, ki omogoča posameznikom, nevladnim organizacijam ali skupinam posameznikov kot tudi državi, predložitev kršitev pravic s strani katere koli države pogodbenice Evropskemu sodišču za človekove pravice v Strasbourgu, s čimer je Konvencija tudi odločno posegla v tradicionalno pojmovanje državne suverenosti⁴¹ (Perenič 2002, 50-52). Protokol številka 12 h Konvenciji⁴² o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, prav tako v prvi točki 1. člena določa splošno prepoved diskriminacije, ki pa za razliko od 14. člena Konvencije, razširja varstvo pred diskriminacijo na vse pravice, ne le na tiste, ki so določene v Konvenciji (Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, dopolnjena s Protokolom številka 11, 1. čl.).

Leta 1969 je Parlamentarna skupščina SE, sprejela Priporočilo 563 o Položaju Ciganov in drugih potujočih ljudstev v Evropi.⁴³ V slednjem poudarja pomen integracije Romov in predlaga sprejem naslednjih ukrepov v državah članicah SE: sprejem protidiskriminacijskih ukrepov v zakonodaji in upravni praksi, zagotovitev ustrezno opremljenih prostorov za bivanje in delo Romov, spodbujanje integracije v izobraževanju romskih otrok in odraslih Romov, ustanavljanje nacionalnih institucij ali organov, sestavljenih iz vladnih in romskih predstavnikov in zagotovitev zdravstvene in socialne varnosti Romov (Priporočilo 563(1969) Parlamentarne skupščine Sveta Evrope o položaju Ciganov in drugih potujočih ljudstev v Evropi, 8. čl.).

⁴¹ Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki je bila sprejeta v Rimu 4. novembra 1950 in je bila popravljena v skladu s spremembami Protokola 11, ki je bil sestavljen in dan v podpis državam članicam Sveta Evrope 11. 5. 1994 v Strasbourgu ter je v veljavi od 1. 11. 1998; je v angleškem jeziku dostopna prek: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/005.doc> (4. junij 2009), v slovenskem jeziku pa prek: http://www.coe.si/sl/dokumenti_in_publicacije/konvencije/005/ (4. junij 2009).

⁴² Protokol številka 12 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki je bila sprejeta 4. novembra 1950, je naveden v Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki je dopolnjena s Protokolom številka 11 ter je v slovenskem jeziku dostopna prek: http://www.coe.si/sl/dokumenti_in_publicacije/konvencije/005/ (4. junij 2009).

⁴³ Priporočilo 563 (1969) Parlamentarne skupščine Sveta Evrope o Položaju Ciganov in drugih potujočih ljudstev v Evropi – Parliamentary Assembly of the Council of Europe Recommendation 563 (1969) [1] of the situation of Gypsies and other travellers in Europe, ki je bilo sprejeto 30. septembra 1969, je v angleškem jeziku dostopno prek: [http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/parec563\(1969\)_en.asp](http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/parec563(1969)_en.asp) (5. junij 2009).

Leta 1975 je Odbor ministrov sprejel Resolucijo številka (75)13 o socialni situaciji nomadov v Evropi.⁴⁴ Za namen slednje kot nomade šteje osebe, ki zaradi zgodovinskih razlogov živijo nomadsko življenje kot tudi osebe nomadskega izvora, ki se zaradi socioloških, ekonomskih in podobnih vzrokov težje vključujejo v družbo. Resolucija je pozvala države članice SE: k sprejetju ustrezne zakonodaje proti diskriminaciji nomadov; k sprejetju zakonodaje, ki bi spodbujala sodelovanje nomadov pri pripravi in izvedbi ukrepov, ki jih zadevajo; k zagotavljanju primernih bivalnih razmer; pospeševanju izobraževanja otrok s ciljem integracije v običajni izobraževalni sistem ter zagotavljanju splošnega in poklicnega izobraževanja ter usposabljanja za odrasle; in k zagotovitvi zdravstvene in socialne varnosti (Resolucija (75)13 Odbora ministrov SE o socialni situaciji nomadov v Evropi, 7. čl.).

Leta 1983 je Odbor ministrov SE sprejel Priporočilo številka R(83) 1, o nomadih brez državljanstva in nomadih, katerih državljanstvo se ne da določiti.⁴⁵ Le ta priporoča državam članicam SE, da sprejmejo za osebe, ki tradicionalno živijo nomadsko življenje, vse ustrezne ukrepe za uveljavitev naslednjih načel: ne-diskriminacije zaradi nomadskega načina življenja; povezanosti nomadov z državo: na temelju rojstva v omenjeni državi, pogostega zakonitega bivanja v državi ali zakonitega prebivanja oz. državljanstva v omenjeni državi ožje družine nomada z namenom ponovne združitve družine; ter načelo zmanjševati apatridnost nomadov (Priporočilo Sveta Evrope številka R(83) 1, o nomadih brez državljanstva in nomadih katerih državljanstvo se ne da določiti).

Velik pomen za Rome ima zlasti Resolucija 249(1993) Kongresa lokalnih in regionalnih oblasti Evrope,⁴⁶ ki obravnava vlogo in odgovornost organov lokalnih in regionalnih

⁴⁴ Resolucija (75)13 Odbora ministrov SE o socialni situaciji nomadov v Evropi – Council of Europe Committee of Ministers Resolution No. (75)13 containing Recommendations on the Social Situation of Nomads in Europe, ki je bila sprejeta 22. maja 1975, je v angleškem jeziku dostopna prek: [www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/resCM\(1975\)13_en.pdf](http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/resCM(1975)13_en.pdf) (5. junij 2009).

⁴⁵ Priporočilo Sveta Evrope številka R(83) 1, o nomadih brez državljanstva in nomadih katerih državljanstvo se ne da določiti – Council of Europe Recommendation No. R(83) 1 of the Committee of Ministers to Member States on Stateless Nomads and Nomads of Undetermined Nationality, ki ga je Odbor ministrov sprejel 22. februarja 1983, je v angleškem jeziku dostopno prek: [www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/recCM\(1983\)1_en.pdf](http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/recCM(1983)1_en.pdf) (5. junij 2009).

⁴⁶ Resolucija 249(1993) o Romih v Evropi: vloga in odgovornost lokalnih oblasti – Resolution 249 (1993) on Gypsies in Europe: the Role and Responsibility of Local Authorities, ki jo je 18. marca 1993 sprejel Kongres lokalnih in regionalnih oblasti v Evropi, je v angleškem jeziku dostopna prek: <http://www.radaeuropy.sk/?1493> (5. junij 2009).

oblasti za pospeševanje integracije Romov v lokalno skupnost. V Resoluciji ugotavlja pomanjkanje konkretne akcije do sedaj sprejetih besedil v okviru SE ter oblasti poziva k aktivnemu in celostnemu delovanju na področju nastanitve, izobraževanja, zdravstvenih storitev, podpiranja razvoja romske identitete in kulture ob hkratnem spodbujanju Romov k sodelovanju v projektih pospeševanja njihove integracije (Resolucija 249(1993) o Romih v Evropi: vloga in odgovornost lokalnih oblasti, 8. odst.).

Eden izmed najpomembnejših dokumentov SE, ki obravnavajo izboljšanje položaja Romov v Evropi je Priporočilo Parlamentarne skupščine 1203 (1993) o Romih v Evropi⁴⁷. V slednjem Parlamentarna skupščina Odbora ministrov opozarja na pojave vse pogostejših izbruhov rasnega in družbenega sovraštva ter napetih odnosov med Romi in večinskimi prebivalstvom in priporoča prevzem iniciative s predlogi lokalnim in regionalnim organom držav članic SE, za sprejem ukrepov za izboljšanje položaja Romov na področju kulture, izobraževanja, izmenjave informacij, zagotavljanja enakih pravic in izboljšanja situacije Romov v vsakodnevem življenju. Priporočilo tudi predlaga imenovanje romskega predstavnika, ki bi med drugim izvajal pregled napredka pri implementaciji predlaganih ukrepov Odbora ministrov (Priporočilo 1203 (1993) o Romih v Evropi, 5. odst.; 11. odst.).

Leta 1995, je Kongres lokalnih in regionalnih oblasti Evrope sprejel Priporočilo 11 (1995) Do strpne Evrope: Prispevek Romov (Ciganov)⁴⁸. V slednjem daje Odboru ministrov naslednja priporočila: imenovanje evropskega romskega mediatorja, oziroma vzpostavitev majhne ad hoc skupine strokovnjakov za kontakt med Romi in SE. V sekretariatu SE vzpostavitev majhne kontaktne skupine, ki bi bila odgovorna za zadeve Romov (Ciganov) in bi delovala kot posrednik med CIPRI, Kongresom SE in nevladnimi organizacijami (NVOji). Narediti natančno študijo, in če je potrebno, predlagati popravke nacionalne zakonodaje, da bi omogočili Romom uživanje temeljnih državljskih pravic, da bi se udeleževali političnega, socialnega, kulturnega in ekonomskega življenja v državah članicah SE, kjer prebivajo, in omogočiti Romom, ki

⁴⁷ Priporočilo 1203 (1993) o Romih v Evropi – Recommendation 1203 (1993) on Gypsies in Europe, ki ga je 2. februarja 1993 sprejela Parlamentarna skupščina Odbora ministrov, je v angleškem jeziku dostopno prek: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta93/EREC1203.htm> (5. junija 2009).

⁴⁸ Priporočilo 11 (1995) Do strpne Evrope: Prispevek Romov (Ciganov) – Recommendation 11 (1995) on Towards a Tolerant Europe: the contribution of Roma (Gypsies), ki je bilo sprejeto na Kongresu lokalnih in regionalnih oblasti Evrope, 31. maja 1995, je v angleškem jeziku dostopno prek: www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/rec11congress1995_en.pdf (6. junij 2009).

živijo v EU, udeležiti se evropskih volitev. Spodbuditi države članice SE k vzpostavitvi centrov na nacionalni ravni za mediatorje oz. dialog med Romi in organi oblasti (Priporočilo 11 (1995) Do strpne Evrope: Prispevek Romov (Ciganov), 6. odst.). Kot odgovor na omenjeno Priporočilo je Odbor ministrov SE jeseni leta 1995, ustanovil Skupino strokovnjakov o Romih, Ciganih in popotnikih (MG-S-ROM), katere naloga je podajanje strokovnih nasvetov in mnenj Odboru ministrov na vprašanja o Romih in popotnikih, kot tudi pomoč vladam in javnim organom, pri razvoju zakonodaje, politik in strategij, s ciljem izboljšati situacijo Romov (Oddelek za Rome in popotnike). Nadalje je Kongres lokalnih in regionalnih oblasti Evrope v letu 1997 sprejel Resolucijo 44 (1997) Do strpne Evrope: prispevek Romov⁴⁹. Le ta priznava potrebo po sodelovanju lokalnih oblasti ter policije za vzpostavitev aktivnosti za varovanje Romov pred diskriminacijo, nasiljem in ostalimi kaznivimi dejanji. Obravnava različne vidike priznavanja etnične/narodne identitete Romov in spodbuja sodelovanje med organi SE in ostalimi multilateralnimi organizacijami v podporo mreženju NVO, skupin in institucij za uresničevanju človekovih pravic Romov. Kongres lokalnih in regionalnih oblasti tudi spodbuja institucije SE k ustanovitvi mehanizma za raziskavo primerov kršenja človekovih pravic Romov, ki bo hkrati spodbujal medijske projekte ozaveščanja javnosti o zakonitih in človekovih pravicah Romov (Resolucija 44 (1997) Do strpne Evrope: prispevek Romov, 12. odst; 18. odst.).

Že v začetku razdelka, ki govori o varstvu manjšinskih pravic Romov v okviru SE, sem opozorila na nastanek prvih zavezujočih mednarodno pravnih dokumentov o varstvu pravic manjšin. Slednji: Okvirna konvencija o zaščiti narodnih manjšin⁵⁰ ter Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih⁵¹; sta bili sprejeti v devetdesetih letih in predstavljata pomembni prelomnici v zgodovinskem razvoju evropskega varstva

⁴⁹ Resolucija 44 (1997) Do strpne Evrope: prispevek Romov – Towards a tolerant Europe: the contribution of Roma, ki jo je Kongres lokalnih in regionalnih oblasti sprejel 7. marca 1997, je v angleškem jeziku dostopna prek: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=RES\(1997\)044&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=RES(1997)044&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864) (6. junij 2009).

⁵⁰ Okvirna konvencija o zaščiti narodnih manjšin – Framework Convention for the Protection of National Minorities (ETS 157), ki je bila sprejeta v Odboru ministrov SE 10. novembra 1994, veljati pa je začela, ko jo je podpisalo 12 držav članic SE 1. februarja 1998, je v slovenskem jeziku dostopna prek: http://www.coe.si/sl/dokumenti_in_publikacije/konvencije/157/ (8. junij 2009), v angleškem jeziku pa prek: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/157.htm> (8. junij 2009).

⁵¹ Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih – European Charter for Regional or Minority Languages (ETS 148), ki je bila sprejeta 25. junija 1992 in je začela veljati 1. marca 1998, je v slovenskem jeziku dostopna prek: http://www.coe.si/sl/dokumenti_in_publikacije/konvencije/148/ (8. junij 2009), v angleškem jeziku pa prek: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/148.htm> (8. junij 2009).

manjšin (Žagar 2002b, 71). Združujeta pomen kulturne in jezikovne raznolikosti sodobnih družb z varstvom kulturne dediščine in zgodovinskega izročila Evrope kot celote in predstavljata osnovo za nadaljnje notranje urejanje varstva kulturne raznolikosti in kulturne dediščine tudi na politično institucionalni in zakonodajni ravni posameznih držav (Klopčič 2004, 189).

Evropska listina za varstvo regionalnih ali manjšinskih jezikov je stopila v veljavo marca 1998. Z določbami o pozitivnih ukrepih je določila spekter ukrepov za pospeševanje manjšinskih jezikov na področjih izobraževanja, javne uprave, pravosodja, medijev, kulturnih dejavnosti in olajšav v ekonomskem in socialnem življenju ter pri izmenjavi s tujino. Pogodbene stranke so o uresničevanju omenjenih določil zavezane poročati Svetovalnemu odboru, ki pripravlja poročila za Odbor ministrov SE in priporočila za vsako konkretno državo. Za Rome v Sloveniji je bila pomembna predvsem točka b, 1. člena - splošnih določb Listine, ki določa, da je 'ozemlje, na katerem se uporablja regionalni ali manjšinski jezik' tisto zemljepisno območje, na katerem se izvajajo posamezni zaščitni ukrepi, ki jih predvideva ta Listina (Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih, 1.b čl., 17. čl.). Te določbe se uporabljajo tudi za varstvo neteritorialnih jezikov, med katere je v obrazložitvenem poročilu k Listini sodil tudi romski jezik (Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih (ETS 148) Obrazložitveno Poročilo, 36.-37. čl.) (Klopčič 2002, 89-94; Klopčič 2004: 189; Türk 2007, 182). Slovenija je Evropsko listino za varstvo regionalnih ali manjšinskih jezikov podpisala 3. julija 1997 in ratificirala 19. julija 2000. Določbe Listine so v notranji pravni ureditvi Slovenije začele veljati 1. januarja 2001.⁵² Ob deponiranju ratifikacijske listine 4. oktobra 2000, je Republika Slovenija sporočila Generalnemu sekretarju SE, da sta na ozemlju Republike Slovenije regionalna ali manjšinska jezika italijanski in madžarski jezik ter tudi, da se bodo določbe od prvega do četrtega odstavka 7. člena, smiselno uporabljale tudi za romski jezik (Komac in Zagorac 2002, 109). Šestindvajsetega aprila 2007 pa je Državni zbor RS sprejel Zakon o spremembi Zakona o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih (MELRJ-A), ki v prvem odstavku 4. člena Generalnemu sekretarju SE sporoča: "da sta na ozemlju Republike Slovenije regionalna ali manjšinska jezika v smislu te listine italijanski in madžarski jezik in da bo v skladu z drugim odstavkom 2. člena listine

⁵² Datumi podpisa, ratifikacije in začetka veljavnosti Evropske listine o varstvu regionalnih in manjšinskih jezikov, v posameznih državah članicah SE, so dostopni prek: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=8&DF=&CL=ENG> (11. junij 2009).

uporabljala za ta dva jezika odstavke in pododstavke III. dela listine /iz 8., 9., 10., 11., 12., 13. in 14. člena omenjene listine/" (MELRJ-A 2007, čl. 4)⁵³. Z navedeno spremembo se hkrati odpravlja posebno varstvo romskega jezika kot manjšinskega jezika v MELRJ-A. Od deponiranja Listine je Slovenija Odboru ministrov poslala že tri poročila o stanju regionalnih ali manjšinskih jezikov.⁵⁴

Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin pa je stopila v veljavo februarja 1998. Je najobsežnejši in najbolj izčrpen akt SE za zaščito narodnih manjšin in hkrati prva večstranska pogodba o manjšinski zaščiti, ki je pravno obvezujoča, a v primerjavi z Listino manj zavezujoča. Določila Konvencije so programske narave, ki posledično niso neposredno uporabna, vseeno pa konvencija pravno zavezuje države podpisnice, da sprejmejo ustrezne ukrepe in prilagodijo svojo notranjo zakonodajo za polno in dejansko enakopravnost pripadnikov manjšin, da omogočijo ohranjanje in razvijanje njihove kulture, manjšinskih jezikov, tradicij, itn. (Okvirna konvencija o zaščiti narodnih manjšin, 4.-5. čl.). Posebnost omenjenega dokumenta je tudi v tem, da ne vsebuje definicije narodne manjšine, slednjo določi vsaka pogodbenica zase. V skladu s tem lahko vsaka država določi, da bo pri izvajanju načel v notranji zakonodaji kot manjšino upoštevala tudi Rome. O tem, kako izpolnjujejo obveznosti iz Konvencije, morajo države s periodičnimi poročili poročati Odboru ministrov. (Hajós 2002, 83-84; Komac in Zagorac 2002, 103; Perenič 2002, 50-51; Klopčič 2004, 189; Türk 2007, 182). Slovenija je podpisala Okvirno konvencijo za zaščito narodnih manjšin 1. februarja 1995, ratificirala 23. marca 1998, v slovenski zakonodaji pa je začela veljati 1. julija 1998.⁵⁵ 28. marca tega leta, je ob deponiranju ratifikacijske listine, Slovenija v posebni deklaraciji med drugim zapisala : "V skladu z Ustavo in notranjo zakonodajo Republike Slovenije se bodo določila Okvirne konvencije nanašala tudi na pripadnike romske skupnosti, ki živijo v Republiki Sloveniji." (Komac in Zagorac 2002, 109). Od

⁵³ Zakon o spremembi Zakona o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih (MELRJ-A), ki je bil sprejet 26. aprila 2007 in je stopil v veljavo 22. maja 2007, je dostopen prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=80346> (6. januar 2010).

⁵⁴ Poročila Slovenije o stanju regionalnih ali manjšinskih jezikov, so dostopna prek: http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/default_en.asp (6. januar 2010).

⁵⁵ Datumi podpisa, ratifikacije in začetka veljavnosti Okvirne konvencije za zaščito narodnih manjšin v posameznih državah članicah SE so dostopni prek: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/Table_en.asp (11. junij 2009).

deponiranja Konvencije je Slovenija Odboru ministrov v pregled poslala že 2 poročila o izpolnjevanju svojih obveznosti v okviru varstva narodnih manjšin.⁵⁶

V letu 1998, je bilo sprejeto tudi Priporočilo Evropske komisije za boj proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI) številka 3: Boj proti rasizmu in netoleranci do Romov/Ciganov.⁵⁷ Dokument priporoča državam članicam SE sprejetje ustrezne zakonodaje, posebnih določb v civilnem pravu za boj proti diskriminaciji Romov, zlasti na področju zaposlovanja, nastanitve in izobraževanja; razviti ustrezne ukrepe za razvoj dialoga med romskimi skupnostmi, policijo in lokalnimi oblastmi; spodbuditi zavedanje medijev o odgovornosti vplivanja na javno mnenje o Romih; spodbuditi sodelovanje romske skupnosti pri odločanju z lokalnimi, regionalnimi in nacionalnimi oblastmi; posvetiti posebno pozornost preprečevanju dvojne diskriminacije romskih žensk; ter spodbuditi delovanje nevladnih organizacij in romskih organizacij v boju proti diskriminaciji Romov in v spodbujanju integracije le teh (Priporočilo ECRI številka 3: Boj proti rasizmu in netoleranci do Romov, 4-5).

Leta 2000 je Odbor ministrov SE sprejel Priporočilo številka 4 o izobraževanju Romov/Ciganov v Evropi.⁵⁸ Slednji v Dodatku k Priporočilu državam članicam SE vsebuje izraženo potrebo po boljši koordinaciji na mednarodni, narodni, regionalni in lokalni ravni, z namenom pospeševati sinergične učinke; poudarja potrebo po predšolskem izobraževanju romskih otrok; zagotovitvi boljše komunikacije z romskimi starši, tudi s posredovanjem romskih mediatorjev; poudarek pa nameni tudi vključitvi materiala za krepitev romske identitete v učne vsebine, in sicer romsko zgodovino, kulturo in romski jezik (Priporočilo Odbora ministrov številka 4 (2000) o izobraževanju Romov/Ciganov v Evropi).

⁵⁶ Vsebina Poročil Slovenije o varstvu narodnih manjšin v skladu z Okvirno konvencijo SE za zaščito narodnih manjšin, je dostopna prek: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/Table_en.asp (11. junij 2009).

⁵⁷ Priporočilo ECRI številka 3: Boj proti rasizmu in netoleranci do Romov – ECRI general policy recommendation No. 3: Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies, ki je bilo sprejeto 6. marca 1998, je v angleškem jeziku dostopno prek: www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N3/Rec03en.pdf (12. junij 2009).

⁵⁸ Vsebina Priporočila Odbora ministrov številka 4 (2000) o izobraževanju Romov/Ciganov v Evropi - Recommendation No. R (2000) 4 of the Committee of Ministers to member states on the education of Roma/Gypsy in Europe, ki je bilo sprejeto 3. februarja 2000, je v angleškem jeziku dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/reeducation20004_en.asp (12. junij 2009).

V letu 2001 je Odbor ministrov sprejel Priporočilo številka 17 o izboljšanju ekonomskega in zaposlitvenega položaja Romov/Ciganov in potujočih ljudstev.⁵⁹ Ta v Dodatku k Priporočilu navaja smernice na področju zaposlovanja Romov s poudarkom na upoštevanju načela nediskriminacije pri zaposlovanju, omogočanju dostopa do trga dela Romom, poudarek je dan tudi zaposlovanju Rominj in programom usposabljanja Romov z namenom povečanja njihovih možnosti za zaposlitev. Omenjena je tudi vloga mednarodnih organizacij, v smislu sodelovanja ter financiranja pri programih oz. projektih na lokalni, regionalni in nacionalni ravni, za spodbujanje ekonomske integracije Romov (Priporočilo Odbora ministrov številka 17 (2001) o izboljšanju ekonomskega in zaposlitvenega položaja Romov/Ciganov in potujočih ljudstev).

Priporočilo Parlamentarne skupščine SE številka 1557 (2002) o pravnem položaju Romov v Evropi⁶⁰, pa izraža zaskrbljenost nad dosedanjimi dosežki na področju pravnega položaja Romov kot etnične ali narodne manjšine v državah članicah SE. Zato se zavzema, da se Romom v notranji zakonodaji vsake države kjer živijo, prizna status narodne manjšine in da se jim posledično zagotovi uresničevanje tako individualnih kot kolektivnih manjšinskih pravic v skladu z določili Okvirne konvencije za zaščito narodnih manjšin in Evropske listine za varstvo regionalnih ali manjšinskih jezikov. Prizadeva se tudi za izdelavo in izvedbo programov, za integracijo Romov v družbo kot posameznikov in kot manjšine ter zagotovitev sodelovanja Romov v procesih odločanja v organih na lokalni, regionalni, nacionalni in evropski ravni. Parlamentarna skupščina med drugim izrazi Odboru ministrov SE podporo k iniciativi vzpostavitve Evropskega romskega posvetovalnega foruma (ERTF) kot svetovalnega telesa Odboru ministrov SE, Parlamentarni skupščini SE in institucijam Evropske Unije; ter podpre vzpostavitev institucije Varuha človekovih pravic Romov v Evropi (Priporočilo številka 1557 (2002) o pravnem položaju Romov v Evropi).

⁵⁹ Priporočilo Odbora ministrov številka 17 (2001) o izboljšanju ekonomskega in zaposlitvenega položaja Romov/Ciganov in potujočih ljudstev – Recommendation Rec(2001)17 on improving the economic and employment situation of Roma/Gypsies and Travellers in Europe, ki je bilo sprejeto 27. novembra 2001, je v angleškem jeziku dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/recemployment200117_en.asp (12. junij 2009).

⁶⁰ Priporočilo številka 1557 (2002) o pravnem položaju Romov v Evropi – Recommendation 1557 (2002) The legal situation of Roma in Europe, ki ga je Parlamentarna skupščina SE sprejela 25. aprila 2002, je v angleškem jeziku dostopno prek: [http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/parec1557\(2002\)_en.asp](http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/parec1557(2002)_en.asp) (12. junij 2009).

V letu 2004 je Odbor ministrov sprejel Priporočilo številka 14 (2004) o gibanju in taborjenju potujočih ljudstev v Evropi.⁶¹ V katerem skuša v državah članicah SE Romom zagotoviti pravico do ohranitve in razvoja kulturne identitete z ureditvijo zakonodaje, ki bi Romom dovoljevala pravico do taborjenja in pravico do prostega gibanja. Zato med drugim v Dodatku k Priporočilu pogodbenicam v odnosu do potujočih ljudstev predlaga: z zakonodajo zagotoviti enake pravice do lastništva in socialnih ugodnosti kot stalno naseljenemu prebivalstvu in določitev ter ureditev prostorov za začasno bivanje z ustrežno infrastrukturo; zagotoviti dostop do socialnih, kulturnih in ekonomskih dobrin; spodbujati kampanje za obveščanje potujočih ljudstev o njihovih pravicah in dolžnostih ter v sodelovanju s slednjimi, spodbujati širitev informacij o specifičnosti njihove kulture pri ne-romskem prebivalstvu, z namenom odpraviti predsodke in stereotipe (Priporočilo številka 14 (2004) o gibanju in taborjenju potujočih ljudstev v Evropi). Tudi v Priporočilu Odbora ministrov številka 4 (2005) o izboljšanju pogojev nastanitve Romov in potujočih ljudstev v Evropi⁶², so se osredotočili na področje bivalnih razmer. Tako s priporočili državam članicam predlagajo vzpostavitev pogojev za zagotovitev integrirane in primerne bivalne politike do Romov, ob spoštovanju nediskriminacije in upoštevanju svobodne izbire načina življenja, tudi nomadskega (Priporočilo številka 4(2005) o izboljšanju bivalnih razmer Romov in potujočih ljudstev v Evropi).

Kot zadnje v sklopu priporočil SE državam članicam bom navedla Priporočilo Odbora ministrov številka 10(2006) o boljšem dostopu do zdravstvenega varstva Romov in potujočih ljudstev v Evropi.⁶³ Zdravstveno stanje Romov in potujočih ljudstev je tudi kot posledica slabih nastanitvenih pogojev slabše kot pri ne-romskem prebivalstvu, zato v Dodatku k Priporočilu, Svet ministrov poziva države članice: k razvoju povezanih,

⁶¹ Priporočilo številka 14 (2004) o gibanju in taborjenju potujočih ljudstev v Evropi – Recommendation Rec(2004) 14 of the Committee of Ministers to member states on the movement and encampment of Travellers in Europe, ki ga je Odbor ministrov SE sprejel 1. decembra 2004, je v angleškem jeziku dostopno prek: http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/recommendations/reencampment200414_en.asp (12. junij 2009).

⁶² Priporočilo 4(2005) o izboljšanju bivalnih razmer Romov in potujočih ljudstev v Evropi – Recommendation Rec(2005)4 of the Committee of Ministers to member states on improving the housing of Roma and Travellers in Europe, ki je bilo sprejeto 23. februarja 2005, je v angleškem jeziku dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/rehousing20054_en.asp (12. junij 2009).

⁶³ Priporočilo 10(2006) o boljšem dostopu do zdravstvenega varstva Romov in potujočih ljudstev – Recommendation Rec(2006)10 of the Committee of Ministers to member states on better access to health care for Roma and Travellers in Europe, ki je bilo sprejeto 12. julija 2006, je v angleškem jeziku dostopno prek: [http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/CMRec\(2006\)10accesshealth_en.asp](http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/CMRec(2006)10accesshealth_en.asp) (13. junij 2009).

enotnih in ustreznih politik ter strategij za varovanje zdravja Romov in potujočih ljudstev, zlasti žensk in otrok; k zakonodajni prepovedi diskriminacije in zagotovitvi enakosti v koriščenju zdravstvenih uslug; k spoštovanju kulturnih tradicij s strani zdravstvenega osebja in ustreznim usposabljanjem slednjega; in k sodelovanju romske skupnosti pri pripravi strategij za izboljšanje zdravstvenega stanja v skupnosti. Z namenom zagotoviti nediskriminacijo v zdravstvu in posledično izboljšati zdravstveno stanje Romov, predlagajo tudi vzpostavitev mehanizmov za uresničevanje v priporočilu omenjenih predlogov na lokalni ravni in spremljanje slednjega na državni ravni (Priporočilo številka 10(2006) o boljšem dostopu do zdravstvenega varstva Romov in potujočih ljudstev).

5.1.4 Varstvo romske narodne manjšine v okviru Evropske unije

Temeljni cilj Evropske unije (EU) je ohranjanje miru v Evropi in skupen razvoj držav članic na različnih vsebinskih področjih, s skupnim iskanjem rešitev. EU nima posebnih mehanizmov za varovanje narodnih, etničnih in/ali jezikovnih manjšin, saj v Evropi že obstaja SE, ki je sistem oblikovan z namenom varstva človekovih pravic z obvezujočim pravnim sistemom za vse, tudi za članice EU. Povezovanje Evropskih skupnosti je bilo vse do ustanovitve EU, z Maastrichtsko pogodbo leta 1992, omejeno predvsem na gospodarsko področje, zato ni bilo osnov za delovanje institucij na področju varstva narodnih manjšin, obstajal pa je tudi strah med državami članicami pred obvezujočnostjo oziroma integralnostjo mednarodne pogodbe Evropskih skupnosti in delovanjem sodišča Evropskih skupnosti, ki bi pri varstvu manjšin delovali proti državam članicam (Komac in Zagorac 2002; 103; Polzer 2002, 102-103; Türk 2007, 172, 390).

Področje varovanja narodnih manjšin je posredno v smislu ohranjanja in varovanja kulturne raznolikosti v državah članicah, omenjeno že v Maastrichtski pogodbi⁶⁴ (Maastrichtska pogodba, 128. čl.).⁶⁵ Nadgradnja slednje, ki spreminja in dopolnjuje temeljne pogodbe Evropske unije, tudi na področju varovanja narodnih manjšin pa je v

⁶⁴ Slednja v IX. poglavju obravnava kulturo kot področje pristojnosti EU in z ugotovitvijo, da nobena država članica ni kulturno homogena, le te v 128. členu poziva k spoštovanju nacionalne in regionalne raznovrstnosti (Maastrichtska pogodba, 128. čl.).

⁶⁵ Pogodba o EU/Maastrichtska pogodba – Treaty on European Union (92/C 191/01), ki je bila podpisana 7. februarja 1992 in je začela veljati 1. novembra 1993, je v angleškem jeziku dostopna prek: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html> (17. junij 2009).

letu 2007 sprejeta Lizbonska pogodba⁶⁶. Slednja v 1.a. členu med temeljne vrednote Unije uvršča spoštovanje človekovih pravic, vključno s pravicami pripadnikov manjšin. Kar še dodatno utrdi v 6. členu, kjer v prvem odstavku priznava pravice, svoboščine in načela Listine o temeljnih pravicah Evropske unije, sprejete v letu 2000 in prilagojene decembra 2007 ter slednji hkrati prizna enako pravno veljavnost. Pomemben pa je tudi tretji odstavek 6. člena, v katerem Lizbonska pogodba priznava temeljne pravice Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin in jih uvršča med splošna načela prava Evropske Unije (Lizbonska pogodba 1.a. čl.; 6. čl.). Naslednji pomemben korak k varstvu manjšin in posledično tudi Romov je bil storjen leta 1993 na srečanju v Kopenhagenu⁶⁷, kjer so se zbrali voditelji držav in vlad članic Evropskega sveta in se dogovorili o političnih merilih za vstop novih držav v EU. 'Kopenhagenska merila' od novih držav članic zahtevajo, poleg izpolnjevanja določenih gospodarskih meril tudi stabilnost institucij, ki zagotavljajo demokratičnost, pravno urejenost, človekove pravice ter spoštovanje in zaščito manjšin. Evropski svet je na srečanju izrazil tudi podporo Evropske unije izvajanju načel Pakta Stabilnosti v Evropi za spoštovanje meja in pravic manjšin. (Sklepi predsedstva s srečanja evropskega sveta v Kopenhagenu, 13; 17). Na pobudo Evropske unije je bil 10. junija 1999 v Koelnu podpisan Pakt stabilnosti za jugovzhodno Evropo, katerega namen je bil s sodelovanjem regionalnih institucij in zlasti evropskih držav, vzpostaviti dolgoročno strategijo za preprečevanje konfliktov skozi tri področja aktivnosti: demokratizacijo in človekove pravice, ekonomsko obnovo ter varnost. V okviru demokratizacije in človekovih pravic je bil izpostavljen tudi problem Romov, v reševanje katerega so se dejavno vključile različne institucije v okviru EU, OVSE in SE (Stability Pact for South Eastern Europe 2005; Polzer-Srienz 2007, 229-230). Izpolnjevanje Kopenhagenskih meril je od leta 1998 do vključno leta 2002, spremljala Evropska komisija in v svojih rednih letnih poročilih, posredovala svoje mnenje. Ena izmed držav pristopnic k EU, ki so bile spremljane v poročilih, je bila tudi Slovenija.⁶⁸ Evropska komisija je v Poročilih za

⁶⁶ Lizbonska pogodba, ki spreminja Pogodbo o Evropski uniji in Pogodbo o ustanovitvi Evropske skupnosti je bila podpisana 13. decembra 2007 v Lizboni, v veljavo pa je stopila 1. decembra 2009. V slovenskem jeziku je dostopna prek: <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1296&lang=sl> (11. januar 2010).

⁶⁷ Vsebina Sklepov predsedstva s srečanja evropskega sveta v Kopenhagenu – European Council in Copenhagen: Conclusions of the Presidency, ki je potekalo 21.-22. junija 1993, je v angleškem jeziku dostopna prek: ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/72921.pdf (17. junij 2009).

⁶⁸ Vsebine Rednih poročil Evropske komisije o napredku Slovenije k pristopu EU so v angleškem jeziku dostopne prek sledečih internetnih naslovov: za leto 1998 - Regular report from the European Commission on Slovenia's progress towards accession, 1998: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1998/slovenia_en.pdf (17. junij 2009); za

Slovenijo izpostavila, potrebo po ureditvi položaja Romov in sicer s sprejetjem ustreznih politik za pospeševanje socialne in ekonomske integracije Romov zlasti na področjih zaposlovanja, zdravstva, izobraževanja in bivalnih razmer. Zaradi opazne diskriminacije Romov je Komisija Sloveniji priporočila tudi sprejetje izčrpne protidiskriminacijske zakonodaje.⁶⁹

V letu 1994, je Evropski parlament sprejel Resolucijo o jezikovnih in kulturnih manjšinah v Evropski skupnosti.⁷⁰ V Resoluciji tudi glede Romov in Sintov, s priporočili Evropske komisije in Evropskega sveta v državah članicah, spodbuja spoštovanje jezikovne in kulturne raznolikosti in hkrati nacionalne vlade poziva k ohranjanju kulturne in jezikovne raznovrstnosti s sprejetjem ustrezne zakonodaje na področju šolstva, sodstva in javne uprave, medijev in k zakonodajni prepovedi diskriminacije ter ekonomske in socialne izključenosti pripadnikov manjšinskih jezikov in kultur (Resolucija Evropskega parlamenta o jezikovnih in kulturnih manjšinah v Evropski skupnosti, 2.-5. odst.; 13. odst.). Že naslednje leto pa je Evropski parlament sprejel Resolucijo o diskriminaciji Romov⁷¹, v kateri poziva Evropsko komisijo, k pomoči pri družbeni integraciji Romov in k sodelovanju evropskih institucij s SE in OVSE v boju proti diskriminaciji Romov (Danbakli 2001, 39).

leto 1999 - Regular report from the European Commission on Slovenia's progress towards accession, 1999: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/slovenia_en.pdf (17. junij 2009); za leto 2000 - Regular report from the European Commission on Slovenia's progress towards accession, 2000: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2000/sl_en.pdf (17. junij 2009); za leto 2001 - Regular report from the European Commission on Slovenia's progress towards accession, 2001: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2001/sl_en.pdf (17. junij 2009); za leto 2002 - Regular report from the European Commission on Slovenia's progress towards accession, 2002: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2002/sl_en.pdf (17. junij 2009).

⁶⁹ Vsebina teksta je povzeta in prevedena iz Rednih poročil Evropske komisije o napredku Slovenije k pristopu EU, ki so v angleškem jeziku dostopni prek: Redno poročilo Evropske komisije o napredku Slovenije k pristopu EU, 1998: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1998/slovenia_en.pdf (18. junij 2009); Redno poročilo Evropske komisije o napredku Slovenije k pristopu EU, 1999: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/slovenia_en.pdf (18. junij 2009); Redno poročilo Evropske komisije o napredku Slovenije k pristopu EU, 2000: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2000/sl_en.pdf (18. junij 2009); Redno poročilo Evropske komisije o napredku Slovenije k pristopu EU, 2001: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2001/sl_en.pdf (18. junij 2009); Redno poročilo Evropske komisije o napredku Slovenije k pristopu EU, 2002: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2002/sl_en.pdf (18. junij 2009).

⁷⁰ Resolucija Evropskega parlamenta o jezikovnih in kulturnih manjšinah v Evropski skupnosti - Resolution on linguistic and cultural minorities in the European Community, ki je bila sprejeta 9. februarja 1994, je v angleškem jeziku dostopna prek: <http://www.minelres.lv/eu/epres/re940209.htm> (18. junij 2009).

⁷¹ Poudarki Resolucije Evropskega parlamenta o diskriminaciji Romov – Discrimination against Roma, ki je bila sprejeta 13. julija 1995, so dostopni v Danbakli 2001, 39.

V svoje pogodbe o Evropski uniji in o Evropski skupnosti, sprejetih v Amsterdamu leta 1997⁷², je Evropska unija vključila tudi nekaj določb o varstvu narodnih manjšin. Pomemben je zlasti 13. člen, v katerem je bila dana pravna osnova Evropskemu svetu, da na podlagi predlogov Evropske komisije in po posvetovanju z Evropskim parlamentom, uvede primerne ukrepe proti diskriminaciji na podlagi spola, rasnega ali etničnega porekla, vere, invalidnosti, starosti ali spolne usmerjenosti (Amsterdamska pogodba, 13. čl.). Na podlagi tega člena sta bili v letu 2000 sprejeti za Rome dve pomembni direktivi: Direktiva Sveta o uresničevanju načela enakega obravnavanja ne glede na rasno ali etnično poreklo⁷³; in Direktiva Sveta o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu⁷⁴. (Polzer 2002, 103; Polzer-Srienz 2007, 225). Namen slednjih je brez diskriminacije zagotoviti dostop do zaposlitve, poklicnega usposabljanja, ustreznih delovnih pogojev, socialne varnosti, dostop do zdravstvenega varstva, izobraževanja ter dostop do javnih dobrin in storitev. V skladu z določili direktiv morajo države članice o uvedbi in izpolnjevanju proti-diskriminacijskih ukrepov obveščati Evropsko komisijo, in sicer prvič v letu 2003 in nato vsakih pet let (Direktiva 2000/43/ES; Direktiva 2000/78/ES). V Sloveniji sta omenjeni direktivi združeni v Zakonu o uresničevanju enakega obravnavanja⁷⁵, ki je bil sprejet 22. aprila 2004 in je v veljavi od 7. maja 2004.⁷⁶ Leta 2000 je v Pogodbi iz Nice⁷⁷ Svet Evropske

⁷² Amsterdamska pogodba, ki spreminja pogodbo o Evropski uniji, pogodbe o ustanovitvi Evropskih skupnosti in nekatere z njimi povezane akte - Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Related Acts, ki je bila podpisana 2. oktobra 1997 in je začela veljati 1. maja leta 1999, je v slovenskem jeziku dostopna prek: www.svz.gov.si/fileadmin/svz.gov.si/pageuploads/Primarna_zakonodaja/Amsterdamska.pdf (18. junij 2009) in v angleškem jeziku prek: [www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2513/Treaty%20of%20Amsterdam%20\(En\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2513/Treaty%20of%20Amsterdam%20(En).pdf) (18. junij 2009).

⁷³ Direktiva 2000/43/ES – Directive 2000/43/EC, ki jo je Evropski svet sprejel 29. junija 2000, je v slovenskem jeziku dostopna prek: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=SL&numdoc=32000L0043 (19. junij 2009), v angleškem jeziku pa je dostopna prek: europa.eu/eur-lex/pri/.../1_18020000719en00220026.pdf (19. junij 2009). V slovensko zakonodajo je bila sprejeta

⁷⁴ Direktiva 2000/78/ES – Directive 2000/78/EC, ki jo je Evropski svet sprejel 27. novembra je v slovenskem jeziku dostopna prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0078:SL:NOT> (19. junij 2009), v angleškem jeziku pa je dostopna prek: http://ec.europa.eu/employment_social/news/2001/jul/dir200078_en.html (19. junij 2009). V slovensko zakonodajo je bila sprejeta dne.

⁷⁵ Zakon o uresničevanju enakega obravnavanja (ZUNEO), ki je stopil v veljavo dne 7. maja 2004, je dostopen v Ur. l. RS, št. 50/2004. V elektronski obliki je dostopen prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200450&stevilka=2295> (20. junij 2009).

⁷⁶ Trenutno je v veljavi spremenjena in dopolnjena verzija Zakona o uresničevanju enakega obravnavanja – Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja uradno prečiščeno besedilo (ZUNEO-UPB1), ki je v veljavi od 13. oktobra 2007 in je dostopen v Ur. l. RS, št. 93/2007. V elektronski obliki je dostopen prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200793&stevilka=4600> (20. junij 2009).

⁷⁷ Pogodba iz Nice, ki spreminja Pogodbo o Evropski uniji, Pogodbe o ustanovitvi Evropskih skupnosti in nekatere z njimi povezane akte (2001/C 80/01) – Treaty of Nice amending the Treaty on European Union,

unije v 7. členu določil možnost sprejema sankcij proti državam članicam, ki resno in vztrajno kršijo človekove pravice in temeljne svoboščine, ki so navedene v 6. členu (Pogodba iz Nice, 6.-7. čl.). Hkrati je bila v Nici sprejeta tudi Listina o temeljnih pravicah Evropske unije⁷⁸, ki je pomembna predvsem zaradi vsebine 21. člena: prepovedi diskriminacije narodnih manjšin; in 22. člena: spoštovanja kulturne, verske in jezikovne raznovrstnosti v Evropi (Listina o temeljnih pravicah v Evropski uniji, 21.-22. čl.). Za Rome zelo pomemben je leta 1997 na Dunaju, ustanovljen Evropski center za spremljanje rasizma in ksenofobije – EUMC⁷⁹. Le ta predstavlja neodvisno telo Evropske unije, ki je aktivno delovalo do leta 2007, ko je njegov mandat prešel na Agencijo Evropske unije za temeljne pravice - FRA. Namen delovanja EUMC in v osnovi tudi FRA je državam članicam zagotoviti objektivne, natančne in primerljive podatke o pojavnosti rasizma in ksenofobije na evropski ravni ter primere dobre prakse odpravljanja le teh, za v pomoč pri sprejemanju ustreznih protiukrepov (Open Society Justice Initiative 2006, Wikipedia 2009). V obdobju delovanja EUMC, je bilo izdanih osem Letnih poročil o stanju rasizma, ksenofobije in anti-semitizma v državah članicah EU.⁸⁰ Od leta 2005 dalje, je v ta poročila vključenih 25 držav članic EU, vključno s Slovenijo. V tem letu, Poročilo EUMC⁸¹ navaja, da so Romi v 25 državah članicah EU najbolj izpostavljena skupina rasizmu. So žrtve diskriminacije pri zaposlovanju, nastanitvi, izobraževanju kot tudi redne žrtve rasnega nasilja. V poročilu so navedene tudi številne politične pobude in ukrepi, za spodbujanje enakosti, boja proti rasni

the Treaties establishing the European Communities and certain related acts (2001/C 80/01), ki je bila podpisana 26. februarja 2001 in je stopila v veljavo 1. februarja 2003, je v slovenskem jeziku dostopna prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlImpid=200424> (22. junij 2009), v angleškem jeziku pa je dostopna prek: http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12001C/htm/C_2001080EN.000101.html (22. junij 2009).

⁷⁸ Listina o temeljnih pravicah v Evropski uniji – Charter of Fundamental Rights of the European Union (2000/C 364/01), ki je bila sprejeta s strani Evropskega parlamenta, Evropskega sveta in Evropske komisije 7. decembra 2000, je v slovenskem jeziku dostopna prek: http://www.svez.gov.si/fileadmin/svez.gov.si/pageuploads/docs/temeljni_dokumenti/Listina_o_temeljnih_pravicah_EU.pdf (22. junij 2009), v angleškem jeziku pa prek: http://ec.europa.eu/external_relations/human_rights/doc/charter_364_01en.pdf (22. junij 2009).

⁷⁹ Evropski center za spremljanje rasizma in ksenofobije – EUMC je nastal z Uredbo Evropskega sveta št. 1035/1997 iz Komisije za spremljanje rasizma in ksenofobije (CRX) ali t.i. Kahnove komisije, dne 2. julija 1997. Njegov mandat je trajal do 15. februarja 2007, ko ga je z Uredbo Evropskega sveta št. 168/2007 nadomestila Agencija Evropske unije za temeljne pravice – FRA, ki je svoj mandat začela s 1. marcem 2007.

⁸⁰ Letna poročila EUMC o stanju rasizma, ksenofobije in anti-semitizma v državah članicah so dostopna prek: http://fra.europa.eu/fraWebsite/products/publications_reports/annual_report/annual_report_en.htm (22. junij 2009).

⁸¹ Letno poročilo 2005 o stanju glede rasizma in ksenofobije v državah članicah EU - trendi, razvoj in dobre prakse – Annual Report 2005 - Racism and Xenophobia in the EU Member States - trends, developments and good practice, je v angleškem jeziku dostopno prek: http://fra.europa.eu/fraWebsite/products/publications_reports/annual_report/ar05_part2_en.htm (23. junij 2009).

diskriminaciji in za spodbujanje boljših odnosov med večinskimi in manjšinskimi skupnostmi. Slednji so: izvajanje evropske proti-diskriminacijske zakonodaje; proti-diskriminacijski ukrepi v nacionalni strategiji zaposlovanja, kjer so omenjeni številni specifični projekti zaposlovanja Romov, vključno z iniciativama programov PHARE in EQUAL; proti-diskriminacijski ukrepi na področju dostopa do stanovanj; zagotovitev enakega dostopa do izobrazbe; in tudi polno koriščenje omenjenih ukrepov s strani vseh članov družbe. Velik pomen je dan tudi nadaljnjemu razvoju zakonodaje, kazenskega pravosodja in pobud za zbiranje podatkov o rasističnih incidentih ter zagotovitvi podlage politiki, ki ščiti žrtve in odvrča storilce (EUMC - Letno poročilo 2005). Tudi v Poročilu EUMC iz leta 2006⁸² ostaja diskriminacija Romov pomembna tema, ki je prednostno uvrščena na politični dnevni red Evropske unije. Diskriminatorne prakse so tako še vedno prisotne v izobraževanju; v urejanju stanovanjske problematike Romov; s strani širše javnosti in tudi javnih uslužbencev, kjer diskriminacijo spremlja rasistično nasilje in kazniva dejanja. Zato je Evropski parlament pozval države članice naj okrepijo nacionalno zakonodajo in administrativne ukrepe za boj proti romofobiji in za prepoved posredne in neposredne diskriminacije Romov na vseh področjih javnega življenja. Še posebej je pozval k ukrepom proti diskriminaciji v zaposlovanju, nastanitvi in v enakemu dostopu do zdravstvenega varstva ter k odpravljanju rasnega razlikovanja v izobraževalnih sistemih. Za uresničevanje omenjenega je pozval tudi Evropsko komisijo k pripravi akcijskega načrta za spodbujanje boljše ekonomske, socialne in politične integracije Romov (EUMC - Letno poročilo 2006). V letu 2007 je bilo zaradi podaljšanja mandata EUMC opravljeno prehodno poročilo o spremljanju rasizma in ksenofobije, slednje je bilo izdelano na pravni podlagi EUMC, objavila pa ga je FRA, ki odslej dalje pripravlja poročila o informacijah, dogodkih in razvoju povezanim z rasizmom in ksenofobijo v državah članicah EU. Glede diskriminacije Romov, tudi v poročilu iz leta 2007⁸³ ni večjih sprememb. Še vedno je prisotna diskriminacija na področju zaposlovanja, stanovanjske problematike, s primeri nasilnih izselitev in preselitev Romov ter neenake možnosti na področju izobraževanja, zaradi nezadostnega financiranja programov. Zabeleženih je bilo tudi več primerov nasilja in druge

⁸² Letno poročilo o stanju glede rasizma in ksenofobije v državah članicah EU, EUMC 2006 - Annual Report on the Situation regarding Racism and Xenophobia in the Member States of the EU - (EUMC 2006), je v angleškem jeziku dostopno prek: http://fra.europa.eu/fraWebsite/products/publications_reports/annual_report/ar2006_part2_en.htm (23. junij 2009).

⁸³ Letno poročilo o rasizmu in ksenofobiji v državah članicah EU v letu 2007 – Report on Racism and Xenophobia in the Member States of the EU – (FRA 2007), je v angleškem jeziku dostopno prek: http://fra.europa.eu/fraWebsite/products/publications_reports/annual_report/ar2007_part2_en.htm (23. junij 2009).

neprimerne obravnave s strani policije. Sicer obstaja tudi več znakov, pozitivnih učinkov proti-diskriminacijske zakonodaje EU, vendar imajo žrtve diskriminacije še vedno premalo znanja o teh določilih. Pozitiven pa je tudi obstoj ozaveščenosti medijev, politikov in javnosti o potrebi po boju proti diskriminaciji kot tudi sprejem novih političnih in civilnih iniciativ za boj proti diskriminaciji skozi in z izobraževanjem (FRA – Letno poročilo 2007). Tudi v poročilu, ki ga je FRA izdala v letu 2008 za leto 2007⁸⁴, ni večjih odstopanj glede diskriminacije Romov, le ta se še vedno pojavlja na že omenjenih področjih. Opazna pa je predvsem neposredna diskriminacija preko administrativnega osebja pri nudenju zdravstvenih storitev in pomanjkanje védenja o proti-diskriminacijski zakonodaji med zdravstvenim in administrativnim osebjem ter pacienti. Poročilo tudi navaja več rešitev diskriminatornih situacij Romov: glede stanovanjskega problema z nizkimi najemninami javnih stanovanj; glede izobraževanja s sprejetjem dopolnilnega sistema šolanja, ločeno izobraževanje Romskih otrok, pa naj bi potekalo le kratkoročno v pripravljalnih razredih, ki vodijo k vključevanju Romov v redno šolanje, sicer naj bi bilo le to odpravljeno. Poročilo še opozarja, da bi morale države članice večjo pozornost nameniti ramsodbi Evropskega sodišča za človekove pravice, ki se je opredelilo proti vključevanju romskih otrok v posebne šole (FRA – Letno poročilo 2008). Zadnje Letno poročilo FRA izdano v letu 2009⁸⁵, za leto 2008, pa daje poudarek predvsem vzpostavitvi Nacionalnega organa za enakost, ki ima svoje temelje v Direktivi Sveta o uresničevanju načela enakega obravnavanja ne glede na rasno ali etnično poreklo iz leta 2000. Poročilo ugotavlja, da do leta 2008, 21 držav članic še vedno ni v celoti prenesla Direktivo o rasni enakosti v notranje pravo v skladu z zahtevami Evropske komisije, čeprav so pravno zavezane, da to storijo. Slovenija je to že storila z vzpostavitvijo instituta Zagovornika/ce enakih možnosti, ki aktivno deluje že od leta 2005 (Urad za enake možnosti 2009). Tudi v tem poročilu, kljub sprejeti proti-diskriminacijski zakonodaji držav, v državah članicah EU zasledimo posredno in neposredno diskriminacijo Romov na področju zaposlovanja, nastanitve, v šolstvu in še zlasti na področju dostopa do zdravstvenih storitev, kjer je bilo zaradi drugačne kulture,

⁸⁴ Letno poročilo Agencije EU za temeljne pravice v letu 2008 – European Union Agency for Fundamental Rights - Annual Report 2008, je v angleškem jeziku dostopno prek: http://fra.europa.eu/fraWebsite/products/publications_reports/annual_report/ar2008_part2_en.htm (23. junij 2009).

⁸⁵ Letno poročilo Agencije EU za temeljne pravice v letu 2009 – European Union Agency for Fundamental Rights - Annual Report 2009, je v angleškem jeziku dostopno prek: http://fra.europa.eu/fraWebsite/products/publications_reports/annual_report/ar2009_part2_en.htm (25. junij 2009).

jezika, v letu 2008, evidentiranih več primerov diskriminacije od zdravstvenega ali drugega osebja (FRA – Letno poročilo 2009).

Vsebina omenjenih poročil EUMC in FRA je posledično vplivala na nastanek nekaterih za Rome pomembnih dokumentov. Tako je Evropski parlament v letu 2005, sprejel Resolucijo o položaju Romov v Evropi.⁸⁶ V tej spodbuja Evropsko Komisijo in države članice k odločnejšem ukrepanju za odpravo rasizma in diskriminacije Romov, ki slabijo vladavino prava in demokracije in spodbuja učinkovito vključevanje Romov v politično življenje, zlasti v zadevah, ki vplivajo na življenje in blaginjo romskih skupnosti ter posledično večjo vključenost Romov v izvajanje in spremljanje projektov, ki vplivajo na izboljšanje njihove družbene in ekonomskega integracije. Resolucija med drugim tudi opozarja, da je holokavst nad Romi enako grozovit zločin kot drugi zločini nacističnega režima in si posledično zasluži polno priznanje in ustrezno spoštovanje (Resolucija Evropskega parlamenta o položaju Romov v Evropi). Naslednjo za Rome pomembno Resolucijo je Evropski parlament sprejel leta 2006, in sicer je to Resolucija o položaju romskih žensk v EU.⁸⁷ V resoluciji se romskim ženskam priznava, da zaradi patriarhalnih tradicij ne uživajo polnega spoštovanja temeljnih človekovih pravic in se posledično soočajo s hudo diskriminacijo na področju izobraževanja, zaposlovanja, kjer poziva države k odpravi neposredne diskriminacije in k omogočanju samozaposlovanja romskih žensk; ter nastanitve, tu poziva države k spodbujanju socialno mešanih naselitev. Velik poudarek je dan tudi k ureditvi zdravstvenega varstva žensk, zlasti k boljši zaščiti reproduktivnega in spolnega zdravja žensk, zakonski prepovedi prisilne sterilizacije in ustreznem izobraževanju zdravstvenega osebja za nepristranski odnos do posameznika. Država mora z ustreznimi ukrepi spodbujati načrtovanje družine, alternativne ukrepe za zgodnje poroke ter spolno vzgojo in zagotoviti razvoj programov za pomoč romskim žrtvam nasilja v družini ter spremljati trgovino z romskimi

⁸⁶ Resolucija Evropskega parlamenta o položaju Romov v Evropi - European Parliament resolution on the situation of the Roma in the European Union, ki je bila sprejeta 28. aprila 2005, je v slovenskem jeziku dostopna prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0151+0+DOC+XML+V0//SL> (24. junij 2009), v angleškem jeziku pa prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0151+0+DOC+XML+V0//EN> (24. junij 2009).

⁸⁷ Resolucija Evropskega parlamenta o položaju romskih žensk v Evropski Uniji (2005/2164(INI)) – European Parliament resolution on the situation of Roma women in the European Union (2005/2164(INI)), ki je bila sprejeta 1. junija 2006, je v slovenskem jeziku dostopna prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2006-0244+0+DOC+XML+V0//SL> (24. junij 2009) in v angleškem jeziku prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2006-0244+0+DOC+XML+V0//EN> (24. junij 2009).

ženskami. Vsi programi in projekti institucij EU ali držav članic, ki bi lahko vplivali na Rominje in so sprejeti v njihovo korist, naj bi se izvajali ob tesnem posvetovanju z romskimi ženskami (Resolucija Evropskega parlamenta o položaju romskih žensk v Evropski Uniji (2005/2164(INI)). V letu 2007 je bila sprejeta Resolucija Evropskega parlamenta o izvajanju Direktive 2004/38/ES o pravici državljanov Unije in njihovih družinskih članov do prostega gibanja in prebivanja na ozemlju držav članic^{88, 89}. V slednji poudarja pomen prostega gibanja oseb kot sestavni del državljanstva Unije in bistveni element notranjega trga, kjer mora biti vsakomur zagotovljena visoka stopnja varnosti, svobode in pravic. Odločno poudarja potrebo po boju proti vsem oblikam rasizma, ksenofobije in diskriminacije ter stigmatizacije na podlagi etnične pripadnosti ter poziva države članice k zaščiti pravic Romov in njihovem vključevanju v družbo. V skladu z Direktivo 2004/38/ES dodatno poudarja, da morajo vse države z zakonodajo omogočiti pritožbe na odločbo o izgonu in pravico do obrambe ter poudarja prepoved kolektivnih izgonov po načelu kolektivne odgovornosti (Resolucija Evropskega parlamenta z dne 15. novembra 2007 o izvajanju Direktive 2004/38/ES o pravici državljanov Unije in njihovih družinskih članov do prostega gibanja in prebivanja na ozemlju držav članic). Tudi v Resoluciji Evropskega parlamenta o evropski strategiji za Rome iz leta 2008⁹⁰, Evropski parlament opozarja, da v boju proti rasni diskriminaciji Romov in pri uveljavljanju njihovih pravic do izobraževanja, zaposlovanja, zdravstva in nastanitve ni vidnega napredka. Zato poziva države članice in institucije EU, naj odobrijo vse potrebne ukrepe za vzpostavitev primerne družbenega in političnega

⁸⁸ Direktiva 2004/38/ES o pravici državljanov Unije in njihovih družinskih članov do prostega gibanja in prebivanja na ozemlju držav članic - Directive 2004/38/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States, je v slovenskem jeziku dostopna prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004L0038:SL:NOT> (26. junij 2009), v angleškem jeziku pa prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004L0038:EN:NOT> (26. junij 2009).

⁸⁹ Resolucija Evropskega parlamenta z dne 15. novembra 2007 o izvajanju Direktive 2004/38/ES o pravici državljanov Unije in njihovih družinskih članov do prostega gibanja in prebivanja na ozemlju držav članic - European Parliament resolution of 15 November 2007 on application of Directive 2004/38/EC on the right of EU citizens and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States, je v slovenskem jeziku dostopna prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0534+0+DOC+XML+V0//SL> (26. junij 2009), v angleškem jeziku pa prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0534+0+DOC+XML+V0//EN> (26. junij 2009).

⁹⁰ Resolucija Evropskega parlamenta z dne 31. januarja 2008 o evropski strategiji za Rome - European Parliament resolution of 31 January 2008 on a European strategy on the Roma, je v slovenskem jeziku dostopna prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0035+0+DOC+XML+V0//SL> (26. junij 2009), v angleškem jeziku pa prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0035+0+DOC+XML+V0//EN> (26. junij 2009).

okolja za vključevanje Romov. V ta namen mora Evropska komisija pripraviti evropsko Okvirno strategijo s katero bo na ravni EU zagotovljena skladnost politik v zvezi s socialnim vključevanjem Romov, oblikovati ustrezen akcijski načrt finančnih sredstev in ustanoviti Romsko enoto za usklajevanje izvajanja Strategije. V Resoluciji Parlament tudi poziva Komisijo in Evropski svet k uskladitvi romske politike EU s pobudo Desetletje vključevanja Romov, skladom za izobraževanje Romov in akcijskim načrtom OVSE, priporočila SE, pa naj uporabita za povečanje učinkovitosti svojih prizadevanj na tem področju (Resolucija Evropskega parlamenta z dne 31. januarja 2008 o evropski strategiji za Rome).

V letu 2009 sta bila v okviru EU sprejeta 2 dokumenta, ki obravnavata možnosti za aktivno vključevanje Romov v družbo. Najprej je marca Evropski parlament sprejel Resolucijo o socialnem položaju Romov in njihovem boljšem dostopanju do trga dela v EU⁹¹, junija pa je svoje zaključke o vključevanju Romov podal še Evropski svet na 2.947. sestanku Sveta o zaposlovanju, socialni politiki, zdravstvu in potrošnji.⁹² Oba dokumenta poudarjata pomen vključenosti romskih skupnosti in voditeljev ter nevladnih organizacij, ki zastopajo romske interese, kot sooblikovalcev v političnih odločitvah na vseh ravneh oblasti držav članic in institucij EU, z vplivom na celovit pristop k dolgoročni, usklajeni rešitvi, ki bi vključevala politike nastanitve, zdravstvenega varstva in trga dela, kot neločljivega dela ukrepov za podpiranje regionalnega razvoja in socialnega vključevanja. Poudarjen je tudi pomen organiziranja javnih diskusij, kjer bi prišlo do izmenjave dobrih praks in posvetovanj s končnim ciljem kulture neodvisnosti Romov (Resolucija Evropskega parlamenta o socialnem položaju Romov in njihovem boljšem dostopanju do trga dela v EU (2008/2137 (INI)); Sklepi Evropskega sveta o vključevanju Romov: 2.947 sestanek Sveta o zaposlovanju, socialni politiki, zdravstvu in potrošnji).

⁹¹ Resolucija Evropskega parlamenta o socialnem položaju Romov in njihovem boljšem dostopanju do trga dela v EU (2008/2137 (INI)) – European Parliament resolution of 11 March 2009 on the social situation of the Roma and their improved access to the labour market in the EU (2008/2137 (INI)), ki je bila sprejeta 11. marca 2009, je v slovenskem jeziku dostopna prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0117+0+DOC+XML+V0//SL> (26. junij 2009), v angleškem jeziku pa prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2009-0117&language=EN&ring=A6-2009-0038> (26. junij 2009).

⁹² Vsebina Sklepov Evropskega sveta o vključevanju Romov: 2.947 sestanek Sveta o zaposlovanju, socialni politiki, zdravstvu in potrošnji v Luxembourgu, 8. junija 2009 - Council Conclusions on Inclusion of the Roma: 2947th Employment, Social Policy, Health and Consumer Affairs Council meeting Luxembourg, 8. June 2009, je v angleškem jeziku dostopna prek: www.consilium.europa.eu/uedocs/NewsWord/en/lisa/108377.doc (26. junij 2009).

5.2 Sodelovanje mednarodnih organizacij z mednarodnimi nevladnimi organizacijami Romov

Romska odločenost za spremembo stanja romskih skupnosti se je v mednarodni skupnosti pričela s svetovnim romskim kongresom v Londonu leta 1971. Od tega dogodka dalje, se Romi s svojimi nevladnimi organizacijami (NVO) dejavno vključujejo v izdelavo, izvedbo in ocenjevanje nacionalnih strategij za izboljšanje položaja romskih skupnosti. (Defending Roma human rights in Europe, 1). Romske NVO s svojim delovanjem pokrivajo več področij, ki so temeljnega pomena za celostno vključevanje Romov v družbo. V ta namen bom omenila nekaj - v mednarodni skupnosti - vidnejših romskih NVO, ki aktivno sodelujejo z mednarodnimi organizacijami na naslednjih področjih svojega delovanja: Pri financiranju dejavnosti, ki pospešujejo družbeno in socialno integracijo: Roma Education Fund in Open Society Roma Initiatives; za zagovarjanje človekovih pravic Romov: European Roma Information Office - ERIO, European Roma Right Centre - ERRC, European Network Against Racism – ENAR, European Roma and Travellers Forum - ERTF, European Roma Grassroots Organisations - ERGO in International Roma Women Network - IRWN; ter še romske mladinske NVO, ki si prizadevajo za širitev informacij o Romih kot tudi glasu mladih Romov v mednarodni skupnosti: FORUM of European Young Roma people – FERYP in East Meets West – Roma Youth Network (Salto-Youth Resource Centres; ERTF). V nadaljevanju se bom osredotočila na sodelovanje romskih NVO, katerih prednostno dejavnost predstavlja zagovarjanje človekovih pravic Romov, z v prejšnjem podpoglavju omenjenimi mednarodnimi organizacijami: OZN, OVSE, SE in EU.

Romske NVO, ki zagovarjajo človekove pravice Romov s svojim delovanjem vplivajo na odločanje tako v OZN, OVSE; SE in EU kot tudi na ravni nacionalnih držav. Saj z visoko kakovostnimi poročili, ki jih predlagajo različnim mednarodnim telesom, s prikazom dejanskega stanja romskih skupnosti v posameznih državah z ozirom do mednarodnih določil, s katerimi so dotične države obvezane, posredno vplivajo na izboljšanje položaja Romov. Poleg izčrpnih poročil, delujejo tudi kot informacijske tribune ter tako širijo glas Romov v mednarodnih organizacijah in pri vladnih uslužbencih. Predvsem pa s povezovanjem v koalicije in partnerstva, predstavljajo glas proti-rasističnega gibanja in oblikujejo svoje pozicije do evropskih proti-rasističnih in proti-diskriminacijskih politik; pomemben del pa predstavlja tudi lobiranje oziroma

oblikovanje političnih dokumentov in priporočil, s katerimi se odzivajo na zakonodajo in pobude mednarodnih organizacij.⁹³ Mednarodno delovanje, omenjenih romskih NVO pomembno vpliva tudi na NVO na nacionalni ravni. Saj se nacionalne NVO kot del mednarodne mreže organizacij, povezujejo z namenom izmenjave idej, izkušenj in praks. Mednarodne NVO obveščajo svoje članice o razvoju politik, spodbujajo dialog med civilno družbo in državami članicami v povezavi s proti-rasističnimi in protidiskriminacijskimi temami in vključevanjem Romov na nacionalni ravni; ter krepijo zmogljivosti svojih članic za uresničevanje ciljev sprejetih nacionalnih politik (ENAR; ERRC; ERIO). Najpomembnejše romsko predstavniško telo na evropski ravni predstavlja Forum evropskih Romov in popotnikov (ERTF), ki je bil ustanovljen v sodelovanju med romskimi NVOji in SE julija 2004. ERTF in SE sta podpisala tudi pogodbo o partnerstvu med organizacijama, ki daje ERTF-u privilegiran položaj v odnosu do organov SE. Posledično ERTF s svojim delovanjem Romom in popotnikom daje uradno možnost odprto sodelovati in vplivati na proces odločanja v številnih organih znotraj SE ter hkrati omogoča medsebojno sodelovanje nacionalnih in evropskih romskih organizacij, razpravljanje ter oblikovanje skupnih interesov. Te značilnosti ločujejo ERTF od ostalih mednarodnih organizacij. Sicer pa se SE z romsko problematiko ukvarja predvsem v okviru Oddelka za Rome in Sinte, in sicer z leta 1994 ustanovljenim Koordinatorjem SE za zadeve Romov in popotnikov, ki skrbi za vzpostavitev delovnih odnosov z romskimi organizacijami, spodbuja sodelovanje z ostalimi mednarodnimi organizacijami in svetuje Generalnemu sekretarju SE, glede politik in problemov Romov; nato z v letu 1995 ustanovljeno MG-S-ROM Skupino strokovnjakov o Romih, Ciganih ter popotnikih, ki pod okriljem Evropskega odbora za migracije - CDMG, preučuje, analizira in ocenjuje izvajanje sprejetih politik v državah članicah, pripravlja poročila za sprejem ustreznih politik varstva pravic Romov ter pregleduje situacijo Romov in popotnikov v posameznih članicah z ozirom do izpolnjevanja določil sprejetih mednarodnih pogodb v okviru SE. Pomembna vloga romskih NVO je tudi v sodelovanju z ECRI, in pri posredovanju informacij odboroma strokovnjakov glede poročil držav članic Okvirne konvencije o zaščiti narodnih manjšin

⁹³ V podkrepitev omenjenega navajam dokument Recommendations of the Participants of the Roma Diplomacy Conference, ki je bil sprejet v Bruslju 9. decembra 2005 in je dostopen prek: <http://www.diplomacy.edu/roma/conference.asp> (9. julij 2009). V slednjem udeleženci kot odgovor na priporočilo 23. člena Resolucije EP iz leta 2005, o pristopu Rom-Romu, s celovitim in obsežnim pregledom obstoječih ukrepov urejanja romske problematike, pozivajo mednarodno skupnost, k sprejetju ukrepov za uresničitev v dokumentu navedenih priporočil, ki bodo pripomogla k nadaljnjemu boju proti diskriminaciji, k izboljšanju človekovih pravic in socialnega položaja romskih skupnosti po vsej Evropi.

in Evropske listine o regionalnih in manjšinskih jezikih. Cilj za prizadevanji SE je spodbuditi celosten pristop držav članic do problemov Romov, kar vključuje tri prioritete: varstvo manjšin; boj proti rasizmu, proti-ciganizmu in netoleranci; ter preprečiti socialno izključenost (ECRI; SE: Oddelek za Rome in popotnike). V svojih prizadevanjih za izboljšanje položaja Romov, SE sodeluje tudi z Evropsko komisijo, s CPRSI Urada OVSE za demokratične institucije in človekove pravice in s Komisarjem ZN za človekove pravice – UNHCR (Defending Roma human rights in Europe, 1).

V okviru EU se od leta 1999, vsakih 6 mesecev, pod okriljem predsedstva Evropskega sveta, srečuje Neformalna kontaktna skupina mednarodnih organizacij, ki se ukvarjajo z romsko problematiko, namen skupine pa je izmenjava informacij in uskladitev aktivnosti mednarodnih institucij, ki se ukvarjajo z Romi, Sinti in popotniki. Romske NVO s svojim delovanjem vplivajo tudi na delo Evropske komisije (EK) in Evropskega parlamenta (EP). EK kot izvršilna veja oblasti Evropske Unije, predlaga EP in Evropskemu svetu osnutke zakonodaje, hkrati pa je odgovorna tudi za izvršitev sprejetih resolucij in sklepov EU, oziroma za izvajanje sprejetih pogodb v državah članicah EU. V okviru EK se z romsko problematiko ukvarja zlasti Protidiskriminacijska enota znotraj Generalnega direktorata za zaposlovanje in socialne zadeve (DGESA), ki je zadolžen za socialno integracijo v EU in za z Romi povezane zadeve. Ostali za Rome pomembni direktorati so: Direktorat za širitev, Direktorat za zunanje odnose, Direktorat za regionalno politiko, ki se ukvarja s strukturnimi skladi, Direktorat za izobraževanje in kulturo ter Direktorat za pravosodje, svobodo in varnost. Z namenom zagotovitve upravljanja romskih zadev znotraj EK je bila v okviru DGESA leta 2004 ustanovljena Romska medresorna skupina, ki ji predseduje generalni direktor omenjenega direktorata, leta 2006 je bila ustanovljena Skupina na visoki ravni za socialno in ekonomsko integracijo etničnih manjšin na trgu dela, v letu 2008 pa so ustanovili Skupino za izvrševanje nalog v povezavi z Romi. Za Rome in vplivanje romskih NVO je pomemben še zlasti Generalni direktorat za širitev, kjer je z izpolnjevanjem kopenhagenskih kriterijev, prišlo do opaznih sprememb v odnosu do romskih skupnosti v državah pristopnicah. Osem milijonska romska skupnost predstavlja številčno največjo in najbolj diskriminirano manjšino znotraj EU, ravno zato je vplivanje na EK tako pomembno. V DGESA romske NVO le to počnejo na sledeče načine: s sodelovanjem v posvetovanju direktorata z EK, s sodelovanjem v usmerjevalnih odborih direktorata in preko struktur ustanovljenih za reševanje romske

problematike znotraj direktorata. Sicer pa EK z namenom sodelovanja romske skupnosti z EK, od leta 2007, sofinancira romsko NVO: Evropski romski informacijski urad (ERIO) (ERGO, The European Commission and Roma).

Moč EP je v sprejemanju zakonodaje, proračunskih izdatkov, potrjevanju komisarjev in v podeljevanju nezaupnice EK. Najpomembnejšo vlogo glede varstva pravic Romov je EP igral v procesu pristopnih pogajanj v EU. Sicer so v okviru EP za Rome pomembni predvsem evropski poslanci, zlasti romska poslanka Livia Jaroka, saj lahko predložijo vprašanje EK; intervenirajo na ustreznih plenarnih zasedanjih; na srečanjih poslancev stranke izpostavijo za Rome pomembna vprašanja; vstavijo pripombe na odgovore EP v oziru do dokumentov EK; sprožijo poročilo Parlamenta o za Rome pomembnih področjih – Livia Jaroka, je sprožila takšno poročilo o položaju romskih žensk - kar vodi k številnim razpravam in je zelo dober instrument za dvigovanje ozaveščenosti; lahko pa tudi sprožijo Resolucije EP. Romske NVO s svojim delovanjem v EP vplivajo tudi na poslanske skupine, saj je njihovo védenje o romski problematiki ponavadi zelo omejeno. Romom naklonjene poslanske skupine so Evropska ljudska stranka, Zeleni in Skupina Socialdemokratov. Vplivajo lahko tudi na delo evropskih odborov in pododborov, zlasti z lobiranjem usmerjenim v poročila odborov. Lobirajo pa lahko tudi pri Predsedniku EP, ali pa se s svojim delovanjem usmerijo na Odbor za peticije, ki je najbolj neposredna povezava med državljani EU in EP (ERGO, European Parliament).

V OVSE se z zadevami Romov in Sintov ukvarjajo predvsem v okviru Urada za demokratične institucije in človekove pravice, kjer je bila z namenom formalizacije sodelovanja med mednarodnimi organizacijami o zadevah Romov in Sintov ustanovljena Kontaktna točka za zadeve Romov in Sintov. Za sodelovanje slednje in posredovanje informacij pa skrbi tudi Svetovalec o vprašanjih Romov in Sintov. Na pobudo Sveta Ministrov OVSE, je bil v letu 2003 ustanovljen TANDIS - Informacijski sistem o strpnosti in nediskriminaciji, ki služi kot zbirno mesto za informacije od držav članic, civilne družbe in medvladnih organizacij o stanju strpnosti in nediskriminacije (ODIHR, TANDIS; Polzer-Srienz, 225-227). Romske NVO pa lahko v okviru OVSE s svojim poznavanjem stanja in razvoja človekovih pravic Romov v državah članicah, s poročili pozovejo tudi Visokega komisarja za narodne manjšine, ki posredno - s sprejemom splošnih priporočil glede posameznih vidikov varstva manjšin ali neposredno - npr. s predlogi sprememb zakonodaje; pogosto vpliva na preprečitev

nastanka konfliktnih situacij (Roter 2005b, 113-116). Tukaj bi omenila ERRC - Evropski Center za pravice Romov, ki je v letu 2007 za svoje kvalitetno delo, prejel nagrado Max-a van der Stoel-a. Sicer je ERRC prisoten tudi na vsakoletnih sestankih človekove dimenzije, sodeluje s številnimi misijami OVSE, tudi z logistično in tehnično podporo pri pripravi poročil in kot moderator ter strokovnjak na ad hoc srečanjih OVSE (ERRC, International Advocacy; HCNM, Co-operation with other Organisations; HCNM, Max van der Stoel Award).

V povezavi z varovanjem človekovih pravic Romov v Organizaciji Združenih narodov bi omenila predvsem dve romski NVO: ERTF in ERRC. ERTF se je med drugim posvetil zagovarjanju pravic romskih otrok v sodelovanju z UNICEF-om, ERRC pa se je lotil zagovarjanja pravic Romov s pisanjem stališč, s pogodbami nastalim organom, glede stanja romskih skupnosti v posameznih državah članicah. Le te je poslal Odboru ZN za človekove pravice (HRC), Odboru ZN o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (CESCR), Odboru ZN proti mučenju (CAT), Odboru ZN za odpravo rasne diskriminacije (CERD), Odboru ZN za odpravo diskriminacije žensk (CEDAW) in Odboru ZN o pravicah otrok (CRC) (ERRC, International Advocacy; ERTF; Unicef: Press Centre: Children's Rights for Roma Children).

V zapisanem pregledu sodelovanja romskih NVO s SE, EU, OVSE in OZN, je razvidno, da je romska manjšina v mednarodni skupnosti razmeroma dobro zastopana. Z ustanovitvijo ERTF v sodelovanju s SE, s sofinanciranjem EU delovanja ERIO ter z zagovarjanjem človekovih pravic Romov ERRC tako v mednarodnih organizacijah kot na nacionalni ravni, je nazorno viden interes in tudi zavedanje nujnosti medsebojnega sodelovanja romskih in ne-romskih organizacij. Zlasti bistveno pa je spoznanje v mednarodni skupnosti, o pomenu sodelovanja na vseh stopnjah - od zakonodajne do izvedbene ravni delovanja, saj je to edina pot k premiku iz statusa quo v dejansko izboljšanje situacije romskih skupnosti na lokalni, nacionalni, regionalni in evropski ravni. V potrditev slednjega lahko omenim sodelovanje romskih NVO, civilne družbe kot tudi omenjenih mednarodnih organizacij v projektih Akcijski plan za izboljšanje položaja Romov in Sintov znotraj območja OVSE in Dekada za vključitev Romov 2005-2015.

5.3 Varstvo romske narodne manjšine v Republiki Sloveniji

Ustrezno pravno urejeno in v praksi udejanjeno manjšinsko varstvo, je pomembno merilo razvitosti demokracije sodobnih pluralnih družb. Slovenija je v svetu poznana kot država z zgledno urejenim pravnim varstvom avtohtonih narodnih manjšin. Vendar pa obstajajo neskladja med normativno ureditvijo in dejanskim varstvom romske etnične skupnosti, na kar opozarjajo tako mednarodne kot slovenske nacionalne institucije (Open Society Institute 2001, 71-93; Kalčina in drugi 2002, 8; Čebašek-Travnik 2009, 47). Romska aktivista: Rajko Šajnovič in Vlado Rozman; sta se že v začetku devetdesetih letih 20. stoletja, prizadevala za priznanje Romom statusa narodne manjšine in posledično za izenačenje pravic Romov, ki živijo v Sloveniji, z italijansko in madžarsko narodno manjšino (Rozman 1991, 135-136; Šajnovič 1991, 131-132). Do slednjega ni prišlo, saj je bil Romom priznan status posebne etnične skupnosti, ki je upravičena do kolektivnih in posebnih pravic (Klopčič 2007a, 242) oz. do selektivnega obsega določb varstva avtohtone romske skupnosti v primerjavi s pravicami italijanske in madžarske narodne manjšine (Komac 2002, 14).

5.3.1 Ustavne določbe

Na ustavni ravni so bili Romi prvič omenjeni leta 1989 v Ustavnem amandmaju LXVII k Ustavi Socialistične Republike Slovenije⁹⁴, ki je določal, da Skupščina Socialistične Republike Slovenije z zakonom uredi način uresničevanja posebnih pravic Romov (Ustavni amandma LXVII. k Ustavi SRS v Komac 2007, 9). Na podoben način je zapisana tudi določba o varovanju romske skupnosti v 65. členu Ustave Republike Slovenije (Ustave RS) iz leta 1991, ki določa, da: "/p/oložaj in posebne pravice romske skupnosti, ki živi v Sloveniji ureja zakon". Med drugimi se posredno lotevajo varovanja človekovih pravic Romov tudi še naslednji členi Ustave RS: 14. člen Ustave RS, ki navaja, da "/so/ /v/ Sloveniji vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino." Omenjeni člen navaja, da "/smo/ /v/si pred zakonom enaki." V 61. členu Ustava RS določa, da ima "/v/sakdo pravico, da svobodno izraža pripadnost k svojemu narodu ali narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo." V 62. členu Ustava RS zagotavlja "/vsakomur/ pravico, da pri

⁹⁴ Besedilo Ustavnega amandmaja LXVII. k Ustavi Socialistične Republike Slovenije je dostopno v Ur. l. št. 32/1989.

uresničevanju svojih pravic in dolžnosti ter v postopkih pred državnimi in drugimi organi, ki opravljajo javno službo, uporablja svoj jezik in pisavo na način, ki ga določa zakon." Kot zadnjega pa bi omenila še 63. člen Ustave RS, ki razglasa kot "/p/rotiustavno vsako spodbujanje k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti ter razpihovanje narodnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva in nestrpnosti. Protiustavno je /tudi/ vsakršno spodbujanje k nasilju in vojni."

5.3.2 Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji

Zaradi vsebine določbe 65. člena Ustave RS in posredno tudi priporočil Evropske komisije ter določb Okvirne konvencije SE in Evropske listine o regionalnih in manjšinskih jezikih SE, o posebnih pravicah romske skupnosti, je bil v letu 2007 sprejet Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (ZRomS-1) (Predlog ZRomS, 2006). S sprejetjem slednjega je prišlo do celovitejše ureditve položaja, statusa in organiziranosti Romov, kar olajšuje delo zakonodajalcu in izvršilni oblasti pri nadaljnjem urejanju individualnih in zlasti posebnih pravic romske etnične skupnosti⁹⁵, hkrati pa predstavlja prvi zakon o romski manjšini v Evropi. Bistvo ZRomS-1, je predvsem v vzpostavitvi organiziranosti Romov na državni ravni - z ustanovitvijo Sveta romske skupnosti Republike Slovenije⁹⁶; in na lokalni ravni - z ustanovitvijo posebnega delovnega telesa za spremljanje položaja romske skupnosti⁹⁷; in s tem omogočeno sodelovanje in soodločanje romske narodne manjšine z večinskim narodom glede ukrepov za

⁹⁵ Posebne pravice temeljijo na načelu t.i. pozitivne diskriminacije, ki ni omejeno z načelom enakosti, ki sicer pri urejanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin (oz. t.i. individualnih pravic) prepoveduje vsako diskriminacijo, ki bi temeljila na narodnosti, rasi ali drugih okoliščinah, temveč posameznikom omogočajo enakopravno uresničevanje njihovih ustavnih in drugih pravic oz. enakopraven izhodiščni položaj (Žagar 2002b, 79). Posebne pravice romske skupnosti v ZRomS-1 so opredeljene v naslednjih načelih: načelo pravice do lastnega kulturnega razvoja in osveščenosti, načelo pravice do ohranjanja in spoštovanja romskega jezika, načelo pravice do vzgoje in izobraževanja, načelo pravice do svobodnih stikov in v načelu pravice do politične participacije pripadnikov te skupnosti.

⁹⁶ Kot navedeno v 9. členu ZRomS-1, ki je bil sprejet 30. marca 2007 in je v veljavi od 28. aprila 2007 ter je dostopen prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200733&stevilka=1762> (4. avgust 2009). Pristojnosti Sveta romske skupnosti v RS so konzultativne narave. Obveza državnih oblasti, da morajo pred odločanjem o zadevah, ki se nanašajo na romsko skupnost pridobiti mnenje Sveta romske skupnosti, je sicer zapisana, a je bolj moralnega pomena, saj ni nikjer zavedeno, da morajo mnenje Sveta organi spoštovati ali upoštevati pri uresničevanju načrtovanih politik (ZRomS-1, 12. člen). Posledično: "novo nastali Svet romske skupnosti nima nobenih omembe vrednih pristojnosti" (Komac 2007, 21).

⁹⁷ Kot je navedeno v 7. členu ZRomS-1, ki je bil sprejet 30. marca 2007 in je v veljavi od 28. aprila 2007 ter je dostopen prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200733&stevilka=1762> (4. avgust 2009). Vendar pa je področje politične participacije romske narodne manjšina na občinskem nivoju daleč od rešitev, ki jih poznamo pri italijanski in madžarski narodni manjšini. Pri slednjih Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih (ZNS), sprejet leta 1994, v 1. členu določa, da "za uresničevanje posebnih pravic, ki jih zagotavlja ustava Republike Slovenije, za uveljavljanje svojih potreb in interesov in za organizirano sodelovanje pri javnih zadevah, ustanovijo pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti na območjih, kjer avtohtono živijo, samoupravne narodne skupnosti". V 2. členu pa je določeno, da so Samoupravne narodne skupnosti osebe javnega prava (Komac 2007, 21).

učinkovitejše reševanje romske problematike, to je izboljšanja romskih bivalnih razmer, izobraževanja Romov in ne-Romov o romski kulturi, zdravstvenega in socialnega varstva Romov ter zaposlovanja Romov, kar naj bi se posledično izkazalo v uspešnejšem vključevanju oz. integraciji Romov v slovensko družbo. V 13., 14. in 15. členu ZRomS-1 je urejeno tudi financiranje romske skupnosti iz državnega proračuna. Zaradi razlikovanja med posebnim statusom tradicionalno in ne-tradicionalno naseljenih Romov v Sloveniji, je bil zakon deležen številnih kritik tako večih NVO v Sloveniji kot mednarodnih organizacij. Omenjeno razlikovanje so v praksi na volitvah za člane Državnega sveta Romov, uredili z imenovanjem v Svet dveh članov, ne-avtohtonih pripadnikov romske manjšine. (Predlog ZRomS, 2006; Klopčič 2007a, 244; Spletno mesto za romske svetnike; ZRomS-1, 2007). Na vsebino in nastanek zakona je s svojimi pripombami in predlogi, kot predstavnica Romov v Sloveniji, vplivala tudi Zveza Romov Slovenije (Horvat-Muc 2008, 4).

5.3.3 Področna zakonodaja

Pred letom 2007 oz. nastankom ZRomS-a, so bile posebne pravice romske narodne manjšine omenjene v 65. členu Ustave RS, urejene preko področne zakonodaje oz. z dvanajstimi področnimi zakoni. Slednji spadajo na področja: lokalne samouprave, vzgoje in izobraževanja ter kulture in medijev.

5.3.3.1 Zakonodaja na področju lokalne samouprave

Zakon o lokalni samoupravi (ZLS)⁹⁸ iz leta 1993, v V. odstavku 39. člena določa obveznost, da na območjih, kjer živi avtohtono naseljena romska skupnost, občine zagotovijo Romom, najmanj enega predstavnika v občinskem svetu (ZLS, 39. čl).⁹⁹ Ker pojem avtohtonosti v prvotni obliki zakona iz leta 1993 ni bil jasno opredeljen, so leta 2002 v ZLS določili nov 101a člen, v katerem so poimensko navedli 20 slovenskih občin, ki so bile dolžne romski skupnosti zagotoviti pravico do predstavnika v

⁹⁸ Zakon o lokalni samoupravi (ZLS) je bil sprejet 21. decembra 1993 in je v slovenskem jeziku dostopen prek: http://www2.gov.si/zak/zak_vel.nsf/zakposop/1993-01-2629?OpenDocument (5. avgust 2009).

⁹⁹ Romski svetniki so izvoljeni na podoben način kot občinski svetniki italijanske ali madžarske manjšine. Razlika pa obstaja v odgovornosti in vlogi svetnika. Italijanski in madžarski občinski svetnik sta odgovorna občinskim samoupravnim narodnim skupnostim. Samoupravna skupnost romskega naroda na nivoju občin ne obstaja, posebna delovna telesa, ki jih določa ZRomS-1 pa dosežajo le raven konzultativnih organov. Naslednja razlika je tudi v sami vlogi svetnika. Slednja naj bi bila v sooblikovanju razvojnih politik romske skupnosti v posamezni lokalni skupnosti in tudi v političnem aktivizmu za izgrajevanje zavesti romske narodne manjšine ter posledično v odpravi njihove marginalnosti. Vendar župani romske svetnike obravnavajo kot nekakšne vaške 'stražmojstre', ki prednostno skrbijo za red, mir in čistočo v romskih naseljih (Komac 2007, 19).

občinskem svetu do leta 2002. Le te so: Občina Beltinci, Cankova, Črenšovci, Črnomelj, Dobrovnik, Grosuplje, Kočevje, Krško, Kuzma, Lendava, Metlika, Murska Sobota, Novo mesto, Puconci, Rogašovci, Semič, Šentjernej, Tišina, Trebnje in Turnišče (ZLS-L, 14 čl.).¹⁰⁰

V letu 1993 je nastal tudi Zakon o lokalnih volitvah (ZLV)¹⁰¹, ki v 7. členu evidentira aktivno in pasivno volilno pravico na volitvah za člana občinskega sveta – predstavnika romske skupnosti (ZLV, 7. čl.).¹⁰² Tretji odstavek 8. člena določa, da se s posebnim občinskim volilnim imenikom evidentira volilna pravica državljanov za volitve predstavnika romske skupnosti; v drugem odstavku 10. člena pa je določeno, da se predstavnika romske skupnosti voli v občinski svet po večinskem načelu (ZLV, 8.čl.; 10. čl). Pomembna je tudi določba 23. člena ZLV, ki določa območje občine za volilno enoto, pri volitvah članov občinskega sveta – predstavnikov romske skupnosti; ter še tretji odstavek 33. člena in 36. člen, ki določata imenovanje in sestavo posebne občinske volilne komisije za izvolitev članov občinskega sveta – predstavnikov romske skupnosti (ZLV, 23. čl.; 33. čl.; 36. čl.). Leta 2002 je Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalnih volitvah (ZLV-D)¹⁰³ ZLV dodal nov četrti odstavek 9. členu, ki določa, da se ne upošteva števila članov občinskega sveta – predstavnikov romske skupnosti, za ugotovitev števila članov občinskega sveta in za določanje volilnih enot ter števila članov občinskega sveta, ki se volijo v posamezni volilni enoti (ZLV-D, 3. čl.). Obenem pa je spremenil tudi drugi odstavek 49. člena ZLV tako, da volivci – pripadniki romske skupnosti ali organ društvene organizacije Romov v občini, določijo kandidate za člane občinskega sveta – predstavnike romske skupnosti, in sicer s podpisi najmanj 15 romskih volivcev (ZLV-D, 12. čl).

¹⁰⁰ Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalni samoupravi (ZLS-L), ki je bil sprejet 30. maja 2002 in je stopil v veljavo 12. junija 2002, je v slovenskem jeziku dostopen prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200251&stevilka=2484> (5. avgust 2009).

¹⁰¹ Zakon o lokalnih volitvah (ZLV), ki je bil sprejet 22. decembra 1993 in je stopil v veljavo 15. januarja 1994, je v slovenskem jeziku dostopen prek: http://www2.gov.si/zak/zak_vel.nsf/zakposop/1993-01-2630?OpenDocument (6. avgust 2009).

¹⁰² Pripadniki italijanske, madžarske in romske narodne manjšine v Sloveniji imajo dvojno volilno pravico. Razlika pa je v tem, da lahko pripadniki romske narodne skupnosti, svojo dvojno politično subjektiviteto uresničujejo le na lokalnih volitvah, pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti pa imajo pravico, da oddajo po dva glasova tako na volitvah v organe lokalne samouprave kot tudi na volitvah poslancev Državnega zbora (Komac 2007, 16).

¹⁰³ Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalnih volitvah (ZLV-D), ki je bil sprejet 29. maja 2002 in je stopil v veljavo 26. junija 2002, je v slovenskem jeziku dostopen prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r05/predpis_ZAKO3345.html (6. avgust 2009).

Zakon o evidenci volilne pravice (ZEVP-1)¹⁰⁴ iz leta 2002 v drugem odstavku 2. člena določa, da se volilna pravica pripadnikov romske skupnosti evidentira z volilnim imenikom (ZEVP-1, 2). V 15. členu navaja, da je volilni imenik pripadnikov romske skupnosti eden izmed volilnih imenikov, ki ga sestavi posebna komisija, potrdi pa pristojni organ (ZEVP-1, 15). Določbe volilnega imenika državljanov romske skupnosti so vsebovane tudi v vsebini členov 5. točke IV. dela ZEVP-1, in sicer: v 40. členu je določena vsebina volilnega imenika romske skupnosti¹⁰⁵; v 41. členu je podrobneje navedena sestava volilnega imenika¹⁰⁶; vsebina 42. člena določa Komisijo za sestavo volilnega imenika¹⁰⁷; 43. člen določa potrditev volilnega imenika¹⁰⁸; 44. člen pa navaja, da se za volilne imenike državljanov RS, pripadnikov romske skupnosti smiselno uporabljajo določbe od 19. do 24. člena zakona (ZEVP-1, 44. čl.)¹⁰⁹.

Leta 2005 je bil sprejet Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR-1)¹¹⁰, ki v 3. členu med cilji spodbujanja skladnega regionalnega razvoja v osmi alineji kot cilj navaja ohranjanje in razvijanje kulturne identitete z ustvarjanjem pogojev za kulturno ustvarjalnost in raznolikost; v trinajsti alineji pa razvoj naselij romske skupnosti v RS (ZSRR-1, 3. čl.). V sedmi točki 12. člena ZSRR-1 določa, da regionalni razvojni programi regij, v katerih živijo Romi, vključujejo programe za razvoj teh območij. V skladu s 25. členom, ki govori o sestavi regionalnega razvojnega sveta, v drugi točki kot člana omenjenega sveta navaja predstavnika romske skupnosti v razvojih

¹⁰⁴ Zakon o evidenci volilne pravice (ZEVP-1), ki je bil sprejet 31. maja 2002 in je stopil v veljavo 29. junija 2002, je v slovenskem jeziku dostopen prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200252&stevilka=2525> (6. avgust 2009).

¹⁰⁵ Volilni imenik romske skupnosti je sestavljen iz naslednjih stolpcev: zaporedna številka, priimek in ime, spol, datum rojstva, stalno prebivališče in opombe (ZEVP-1, 40. čl.).

¹⁰⁶ Volilni imenik pripadnikov romske skupnosti na območju, kjer ta skupnost živi, sestavi posebna komisija, ki jo imenuje občinski svet. Za vsako volišče se sestavi poseben volilni imenik, v katerega komisija vpiše državljana RS, ki je pripadnik romske skupnosti. Pripadnost se ugotavlja na podlagi izjave oz. vpisa v volilni imenik pripadnikov romske skupnosti na preteklih volitvah (ZEVP-1, 41. čl.). Za razliko od diktije 5. odstavka 35 člena ZEVP-1, ki določa da, samoupravna narodna skupnost predpiše podrobnejša merila za izpolnjevanje pogojev za vpis v volilni imenik italijanske in madžarske narodne manjšine, diktija 5. odstavka 41. člena ZEVP-1 narekuje, da posebna komisija *lahko* določi podrobnejša merila za izpolnjevanje pogojev za vpis v volilni imenik romske skupnosti.

¹⁰⁷ Komisija za sestavo volilnega imenika ima predsednika in dva člana, ki morajo biti imenovani najpozneje 5 dni po razpisu volitev (ZEVP-1, 42. čl.).

¹⁰⁸ Volilni imenik potrdi komisija za sestavo volilnega imenika in ga najpozneje v 15 dneh po razpisu volitev predloži v potrditev pristojnemu organu. Slednji pred potrditvijo volilnega imenika preveri, ali so pripadniki romske skupnosti vpisani v evidenco volilne pravice državljanov s stalnim prebivališčem v RS (ZEVP-1, 43. čl.).

¹⁰⁹ Smiselna uporaba teh členov se nanaša na sestavo volilnih imenikov. (ZEVP-1, 19.-24. čl.).

¹¹⁰ Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR-1), ki je bil sprejet 4. oktobra 2005 in je stopil v veljavo 5. novembra 2005, je v slovenskem jeziku dostopen prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200593&stevilka=4020> (6. avgust 2009).

regijah, v katerih živi ta skupnost. V peti točki 25. člena ZSRR-1 pa določa, da romska skupnost sama imenuje svoje predstavnike (ZSRR 1, 12. čl., 25. čl.).

Zakon o financiranju občin (ZFO-1)¹¹¹ iz leta 2006, v 20. členu zagotavlja občinam s stalno naseljeno romsko etnično skupnostjo zagotovitev sredstev iz državnega proračuna za uresničevanje z zakonom določenih pravic romske etnične skupnosti (ZFO-1, 20. čl.).

5.3.3.2 Zakonodaja na področju vzgoje in izobraževanja

Pravna podlaga za uresničevanje posebnih pogojev izobraževanja Romov je vsebovana v Zakonu o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, v Zakonu o vrtcih in Zakonu o osnovni šoli.

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI)¹¹² iz leta 1996 v prvi alineji 2. člena kot cilj sistema vzgoje in izobraževanja navaja "zagotavljanje optimalnega razvoja posameznika ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, narodno pripadnost ter telesno in duševno konstitucijo" ter v drugi alineji: "vzgajanje za medsebojno strpnost, razvijanje zavesti o enakopravnosti spolov, spoštovanje drugačnosti in sodelovanje z drugimi, spoštovanje otrokovih in človekovih pravic in temeljnih svoboščin, razvijanje enakih možnosti obeh spolov ter s tem razvijanje sposobnosti za življenje v demokratični družbi". V povezavi z Romi je potrebno omeniti še deseto alinejo 2. člena oz.: "zagotavljanje enakih možnosti za vzgojo in izobraževanje otrok iz socialno manj spodbudnih okolij" (ZOFVI, 2. čl.). Nadalje v 25. členu ZOFVI med pristojnosti Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje spadata tudi v enajsti alineji navedeno "sprejetje navodil za prilagojeno izvajanje programa za učence Rome" in v osemnajsti alineji določena: "priprava programa dopolnilnega izobraževanja za otroke Romov" (ZOFVI, 25. čl.). V določbah 81. člena so zagotovljena: "sredstva za pripravo in za subvencioniranje cene učbenikov in učil za osnovno šolo, za šolstvo narodne skupnosti in za izobraževanje pripadnikov slovenskega naroda v zamejstvu in zdomstvu ter Romov" in "del sredstev za osnovnošolsko izobraževanje Romov" (ZOFVI, 81. čl.). V vsebini 84. člena pa je

¹¹¹ Zakon o financiranju občin (ZFO-1), ki je bil sprejet 17. novembra 2006 in je stopil v veljavo 1. januarja 2007, je v slovenskem jeziku dostopen prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006123&stevilka=5268> (6. avgust 2009).

¹¹² Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI), ki je stopil v veljavo 15. marca 1996, je v slovenskem jeziku dostopen prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199612&stevilka=567> (6. avgust 2009).

določeno, da se omenjena sredstva za vzgojo in izobraževanje otrok Romov zagotavljajo v skladu z normativi in standardi¹¹³, ki jih določi minister.

Zakon o vrtcih (ZVrt-UPB2)¹¹⁴ iz leta 2005, v 7. členu navaja, da se: "/p/redšolska vzgoja otrok Romov izvaja v skladu s tem zakonom in drugimi predpisi" (ZVrt-UPB2, 7. čl.). V šestem odstavku 14. člena je določeno, da se: "za vzgojo otrok Romov sprejmejo posebni normativi in standardi"¹¹⁵ (ZVrt-UPB2, 14. čl.). 54. člen zakona pa določa, da je financiranje predšolske vzgoje romskih otrok zagotovljeno iz proračunov lokalnih skupnosti in države (ZVrt-UPB2, 54. čl.).

Zakon o osnovni šoli (ZOsn-UPB3)¹¹⁶ iz leta 2006 v 9. členu podobno kot ZVrt-UPB2, določa, da se: "osnovnošolsko izobraževanje pripadnikov romske skupnosti v Republiki Sloveniji izvaja v skladu s tem zakonom in drugimi predpisi" (ZVrt-UPB3, 9. čl.). V 8. členu ZOsn-UPB3, pa je določeno, da se za: "otroke slovenskih državljanov, ki prebivajo v Republiki Sloveniji in katerih materni jezik ni slovenski jezik, /.../ organizira pouk njihovega maternega jezika in kulture, lahko pa se dodatno organizira tudi pouk slovenskega jezika."

Zakon o nagradah Republike Slovenije na področju šolstva (ZNPS)¹¹⁷, ki je bil sprejet leta 1994, določa, da je pogoj za prejetje nagrade, najmanj 10 letno delovanje oz. za nagrado za življenjsko delo najmanj 30 let delovanja na posameznem področju izobraževanja tudi otrok in odraslih Romov (ZNPS, 4. čl.).

¹¹³ "Normativi in standardi obsegajo učno obveznost strokovnih delavcev, merila za oblikovanje svetovalne službe, knjižnice, administrativno-računovodske in tehnične službe, ter merila za oblikovanje oddelkov in skupin in za vrednotenje materialnih stroškov ter standarde za prostor in opremo." (ZOFVI, 84. čl.)

¹¹⁴ Zakon o vrtcih (ZVrt-UPB2), ki je bil potrjen 4. oktobra 2005 in objavljen 10. novembra 2005, je v slovenskem jeziku dostopen prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2005100&stevilka=4349> (7. avgust 2009).

¹¹⁵ "Normativi in standardi določajo delovno obveznost strokovnih delavcev, delovno obveznost ravnatelja in pomočnika ravnatelja, merila za oblikovanje oddelkov, merila za oblikovanje svetovalne službe, administrativno-računovodske in tehnične službe, pogoje za kadrovske zasledbo, prostor in opremo."

¹¹⁶ Zakon o osnovni šoli (ZOsn-UPB3), ki je bil potrjen 14. julija 2006 in objavljen 31. julija 2006, je v slovenskem jeziku dostopen prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200681&stevilka=3535> (7. avgust 2009).

¹¹⁷ Zakon o nagradah Republike Slovenije na področju šolstva (ZNPS), ki je bil sprejet 13. septembra 1994 in je stopil v veljavo 8. oktobra 1994, je v slovenskem jeziku dostopen prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199456&stevilka=1999> (7. avgust 2009).

5.3.3.3 Zakonodaja na področju kulture in medijev

Zakon o medijih (Zmed)¹¹⁸ iz leta 2001 v 4. členu zagotavlja podporo pri razširjanju programskih vsebin, za uresničevanje pravic romske skupnosti do javnega obveščanja in do obveščenosti (Zmed, 4. čl.). V 8. členu prepoveduje spodbujanje k neenakopravnosti in nestrpnosti oz. sovraštvu z razširjanjem programskih vsebin (Zmed, 8. čl.). V prvi točki 78. člena pa je določena možnost izdajatelja za pridobitev statusa lokalnega radijskega oz. televizijskega programa, za razširjanje programske vsebine iz življenja in dela Romov, če so slednje vidne in slišne na območjih, kjer te skupnosti živijo (Zmed, 78. čl.).

Leta 2001 je nastal tudi Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1)¹¹⁹, ki v 25. členu določa, da splošne knjižnice zagotavljajo knjižnično dejavnost romski skupnosti ter tudi komuniciranje v njihovem jeziku (ZKnj-1, 25. čl.). V 33. členu ZKnj-1 le ta zagotavlja, da Nacionalna knjižnica med drugim tudi zbira, obdeluje, hrani in posreduje temeljno nacionalno zbirko vsega knjižničnega gradiva pripadnikov romske skupnosti v Sloveniji v slovenskem jeziku.

Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (ZUJIK)¹²⁰ iz leta 2002, v 65. členu določa, da država financira kulturne programe in kulturne projekte, ki so posebej namenjeni romski skupnosti. V 66. členu ZUJIK pa je določeno, da občine podpirajo: "ljubiteljske kulturne dejavnosti, vključno s tistimi, ki so namenjene kulturni integraciji manjšinskih skupnosti /.../."

Zakon o Radioteleviziji Slovenija (ZRTVS-1)¹²¹ iz leta 2005, v 3. členu določa, da javna služba na področju radijske in televizijske dejavnosti obsega tudi ustvarjanje, pripravljanje, arhiviranje in oddajanje radijske in televizijske oddaje za romsko etnično skupnost (ZRTVS-1, 3. čl.). V prvi točki 4. člena ZRTVS-1, pa zagotavlja verodostojne

¹¹⁸ Zakon o medijih (Zmed), ki je bil sprejet 25. aprila 2001 in je stopil v veljavo 26. maja 2001, je v slovenskem jeziku dostopen prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200135&stevilka=2043> (7. avgust 2009).

¹¹⁹ Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1), ki je bil sprejet 24. oktobra 2001 in je stopil v veljavo 23. novembra 2001, je v slovenskem jeziku dostopen prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200187&stevilka=4446> (7. avgust 2009).

¹²⁰ Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (ZUJIK), ki je bil sprejet 25. oktobra 2002 in je stopil v veljavo 29. novembra 2002, je v slovenskem jeziku dostopen prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200296&stevilka=4807> (7. avgust 2009).

¹²¹ Zakon o Radioteleviziji Slovenija (ZRTVS-1), ki je bil sprejet 15. julija 2005 in je stopil v veljavo 12. novembra 2005, je v slovenskem jeziku dostopen prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200596&stevilka=4191> (7. avgust 2009).

in nepristranske informativne oddaje in s tem objektivno javno obveščenost med drugimi tudi romske skupnosti, ki živi v Sloveniji.

V letu 2008 sta bila sprejeta oz. so bile sprejete dopolnitve in spremembe še dveh za romsko skupnost pomembnih področnih zakonov in sicer: Zakona o varstvu kulturne dediščine in Kazenskega zakonika Republike Slovenije.

Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1)¹²² iz leta 2008 v drugem odstavku 1. člena določa, da je namen ZVKD-1 tudi varovanje dediščine romske skupnosti – dobrin podedovanih iz preteklosti, ki jih romska skupnost "/opredeljuje/ kot odsev in izraz svojih vrednot, identitet, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij." V nadaljevanju 1. člena, ZVKD-1 deli dediščino na materialno, ki jo sestavljata premična in nepremična dediščina in na živo dediščino. Določi tudi uresničevanje celostnega ohranjanja dediščine z razvojnim načrtovanjem in ukrepi države, pokrajin in občin, "tako da dediščino ob spoštovanju njene posebne narave in družbenega pomena vključujejo v trajnostni razvoj" (ZVKD-1, 1. čl.).

Kazenski zakonik Republike Slovenije (KZ-1)¹²³, sprejet v letu 2008, pa v 165. členu navaja, da se kdor javno stori dejanje sramotitve romske skupnosti: razžalitve, obrekovanja in žaljive obdolžitve, določenih v 158., 159. in 160. členu KZ-1, kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporom do enega leta (KZ-1, 158. čl.; 159. čl.; 160. čl.; 165. čl.). Posredno se na Rome nanaša tudi 131. člen KZ-1 o kršitvi enakopravnosti, ki določa:

/vsakomur/, ki zaradi razlike v narodnosti, rasi, barvi, veroizpovedi, etnični pripadnosti, spolu, jeziku, političnem ali drugačnem prepričanju, spolni usmerjenosti, premoženjskemu stanju, rojstvu, genetski dediščini, izobrazbi, družbenemu položaju ali kakšni drugi okoliščini; prikrajša koga za katero izmed človekovih pravic ali temeljnih svoboščin, ki so priznane od mednarodne skupnosti ali določene z ustavo ali zakonom, ali mu takšno pravico ali svoboščino omeji ali kdor na podlagi takšnega razlikovanja komu da kakšno posebno pravico ali ugodnost, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporom do enega leta. Enako se kaznuje, /vsakogar, ki/ preganja posameznika ali organizacijo zaradi zavzemanja za enakopravnost ljudi. /V kolikor omenjena dejanja stori/ uradna oseba z zlorabo uradnega položaja ali uradnih pravic, /pa/ se kaznuje z zaporom do treh let (KZ-1, 131. čl.).

¹²² Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1), ki je bil sprejet 1. februarja 2008 in je stopil v veljavo 1. marca 2008, je v slovenskem jeziku dostopen prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200816&stevilka=485> (14. avgust 2009).

¹²³ Kazenski zakonik Republike Slovenije (KZ-1), ki je bil sprejet 20. maja 2008 in je stopil v veljavo 1. novembra 2008, je v slovenskem jeziku dostopen prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=20082296> (14. avgusta 2009).

Na romsko skupnost se posredno nanaša tudi 297. člen KZ-1, ki kaznuje z zaporom do dveh let vsakogar, ki: "javno spodbuja /.../ narodnostno, rasno, versko ali drugo sovraštvo, nasilje ali nestrpnost", kot tudi vsakogar, ki: "javno širi ideje o večvrednosti ene rase nad drugo ali daje kakršnokoli pomoč pri rasistični dejavnosti ali zanika, zmanjšuje pomen, odobrava, omalovažuje, smeši ali zagovarja genocid, holokavst, hudodelstvo zoper človečnost, vojno hudodelstvo, agresijo ali druga kazniva dejanja zoper človečnost." V kolikor ta dejanja stori: "s prisilo, grdim ravnanjem, ogrožanjem varnosti, sramotitvijo narodnostnih, narodnih ali verskih simbolov, poškodovanjem tujih stvari, skrunitvijo spomenikov, spominskih znamenj ali grobov, /pa/ se storilec kaznuje z zaporom do treh let" (KZ-1, 279. čl.).

5.3.4 Najpomembnejši mednarodni dokumenti zaščite narodnih manjšin za varstvo romske narodne manjšine v slovenski zakonodaji

Slovenija je podpisnica vseh pomembnejših mednarodnih pogodb s področja človekovih pravic in prepovedi diskriminacije ter spodbujanja k rasnim in drugim oblikam sovraštva, ki skladno z 8. členom Ustave RS, z ratifikacijo in objavo v uradnem listu, postanejo del notranjega prava in se uporabljajo neposredno (Ustava RS, 8. čl.). Določbe pogodb OZN, SE in EU o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah, ratificiranih v državnem zboru, so v skladu s 153. členom Ustave RS¹²⁴ po hierarhiji pravnih aktov pred zakoni in podzakonskimi akti, z ozirom na peti odstavek 15. člena Ustave RS¹²⁵, pa imajo celo primat nad samo Ustavo, ki zagotavlja le minimum varstva človekovih pravic (Obreza 2003, 47: Ustava RS, 15. čl.; Ustava RS 153. čl.). Sicer se je vsebina določil mednarodno pravnih določb izrazila tudi v snovanju Ustave RS. Jasen primer le tega je viden v 63. členu Ustave RS¹²⁶, ki je osnovan na podlagi 20. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah¹²⁷ in opredeljuje kot protiustavno vsakršno spodbujanje k nestrpnosti in vojni (Mednarodni pakt o

¹²⁴ "Zakoni morajo biti v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z veljavnimi mednarodnimi pogodbami, ki jih je ratificiral državni zbor, podzakonski predpisi in drugi splošni akti pa tudi z drugimi ratificiranimi mednarodnimi pogodbami" (Ustava RS, 153. čl.).

¹²⁵ "Nobene človekove pravice ali temeljne svoboščine, urejene v pravnih aktih, ki veljajo v Sloveniji, ni dopustno omejevati z izgovorom, da je ta ustava ne priznava ali da jo priznava v manjši meri" (Ustava RS, 15. čl.).

¹²⁶ "Protiustavno je vsakršno spodbujanje k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti ter razpihovanje narodnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva in nestrpnosti. Protiustavno je vsakršno spodbujanje k nasilju in vojni" (Ustava RS, 63. člen).

¹²⁷ "1. Vsakršno propagiranje vojne mora biti z zakonom prepovedano.
2. Vsako hujskanje k nacionalnemu, rasnemu ali verskemu sovraštvu, ki bi pomenilo spodbujanje k diskriminaciji, sovražnosti ali nasilju, mora biti z zakonom prepovedano" (Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, 20. čl.).

državljskih in političnih pravicah, 20. člen; Ustava RS, 63. člen). Glede določil Ustave RS, pa je potrebno omeniti, da slednja: "zagotavlja široko zaščito proti vsem oblikam neenakopravnosti in diskriminacije /.../ /p/oleg tega zagotavlja posebne pravice posameznikom in skupinam, da bi dejansko dosegli enakost. /.../ Poudariti je treba, da vsaka izmed pravic, navedenih v 61., 62., 64., in 65. členu, presega običajno zelo plaha določila o posebnih pravicah v mednarodnih dokumentih, zlasti pa presega evropsko konvencijo o človekovih pravicah, ki molči o tej zadevi (Türk 1993, 20)." Resda je slovenska ustava v primeru 65. člena, ki določa položaj in posebne pravice Romske skupnosti v Sloveniji skopa, a je v povezavi z izpolnjevanjem določil mednarodnih pogodb in poročanjem o le tem ustreznim mednarodnim mehanizmom, vseeno moč najti pozitivno diskriminacijo romske skupnosti, kar vodi k sprejetju pozitivnih ukrepov in posledičnem izboljšanju položaja romske skupnosti. Slednje je razvidno tudi s sprejetjem Zakona o romski skupnosti v letu 2007, do česar je prišlo kot posledica opozoril mehanizma SE ECRI¹²⁸ kot tudi Zveze Romov Slovenije in Varuha človekovih pravic. (ECRI 1998; Obreza 2003, 52). Svetovalni odbor za spremljanje uresničevanja Okvirne Konvencije SE¹²⁹ in institucija Varuha človekovih pravic¹³⁰ že več let velik pomen namenjata tudi terminu avtohtonosti Romov v slovenski zakonodaji¹³¹, saj z uporabo le tega prihaja do neupravičene diskriminacije in izključenosti neavtohtonih Romov iz državnih programov socialne in ekonomske integracije oz. pri dodeljevanju in uživanju posebnih pravic romske narodna manjšine, kar posledično vodi v še večjo revščino in socialno izključenost (ERRC 2001; CoE 2005(002); CoE 2005(005); Varuh ČP 2007; Varuh ČP 2008).

Tako je izmed v slovensko zakonodajo prenesenih mednarodnih pogodb glede varovanja človekovih pravic narodnih manjšin v Republiki Sloveniji in posledično tudi romske skupnosti, potrebno omeniti predvsem Okvirno konvencijo za varstvo narodnih

¹²⁸ Poziv Evropske komisije proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI) k čim hitrejšemu sprejetju zakona o romski skupnosti v skladu s 65. členom Ustave RS, je naveden na strani 7, ECRIjevega pregleda po posameznih državah: Poročilo o Sloveniji iz leta 1998 (ECRI 1998).

¹²⁹ Svetovalni odbor za spremljanje uresničevanja Okvirne konvencije SE, v Mnenju o Sloveniji, sprejetem 12. septembra 2002, v 20. točki, na strani 8 iz vidika pravne in praktične negotovosti kritično ocenjuje kriterij avtohtonosti, saj naj bi le ta deloval izključevalno. Zato priporoča ponovno preučitev ustreznosti in upravičenosti uporabe slednjega (CoE 2005(002)). Svetovalni odbor namenja kritiko kriteriju avtohtonosti tudi v 30., 31., 41. in 71. točki drugega Mnenja o Sloveniji (CoE 2005(005)).

¹³⁰ Diskriminatorsnost termina avtohtonosti varuhinja človekovih pravic ga. Zdenka Čebašek-Travnik v Poročilu za leto 2007 navaja na strani 43, za leto 2008 pa na straneh 48-49 (Varuh ČP 2007; Varuh ČP 2008).

¹³¹ Sprejetje Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o lokalni samoupravi (Ur. l št. 60/07, ZLS-N), ki v 15. členu pooblasti Vlado RS, da z uredbo določi merila na katerih se opredeli avtohtonost naseljene romske skupnosti, ki je pogoj za določitev predstavnika Romov v občinskem svetu posamezne občine.

manjšin Sveta Evrope¹³², v kateri se je Slovenija ob ratifikaciji leta 1998 zavezala, da se bodo v skladu z ustavo in notranjo zakonodajo RS, določbe konvencije uporabljala tudi za pripadnike romske skupnosti, ki živijo v Sloveniji. Do aprila 2007 oz. sprejetja Zakona o spremembi Zakona o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih (MELJRJ-A), pa je bila za romsko narodno manjšino v Sloveniji pomembna tudi Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih.¹³³ Naslednji za Rome v Sloveniji pomemben prenos v notranjo zakonodajo je prenos na osnovi 13. člena Amsterdamske pogodbe, nastalih: Direktive Sveta EU o uresničevanju načela enakega obravnavanja ne glede na rasno ali etnično poreklo; in Direktive Sveta EU o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu, ki sta v slovenski zakonodaji združeni v Zakonu o uresničevanju načela enakega obravnavanja iz leta 2004.¹³⁴ V slovensko zakonodajo so bili z namenom varovanja človekovih pravic in prepovedi diskriminacije tudi romske narodne manjšine sprejeti naslednji mednarodnopravni dokumenti: Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, Konvencija o preprečevanju mučenja in nečloveškega ali poniževalnega ravnanja ali kaznovanja ter Evropska konvencija o človekovih pravic in temeljnih svoboščinah. Na izboljšanje položaja oz. vključevanja romske narodne manjšine v Sloveniji pa so imeli pomemben vpliv tudi še: sprejeti dokumenti in institucije KVSE (kasneje OVSE); priporočila in resolucije Sveta Evrope o položaju Romov v Evropi; aktivno sodelovanje Republike Slovenije v Paktu stabilnosti JV Evrope (Romi v procesih evropske integracije), Srednjeevropski pobudi, itn.; Resolucije Kongresov regionalnih in lokalnih oblasti Evrope, ki priporočajo hitrejše vključevanje Romov v lokalne skupnosti; in resolucije Evropskega parlamenta, ki pozivajo k ukrepom proti diskriminaciji Romov.

V obravnavanem podpoglavju je jasno viden vpliv obravnavanih mednarodnih organizacij na institucionalno ureditev Slovenije. Saj je slednja s podpisi številnih mednarodnih inštrumentov (npr. Evropske konvencije o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah, Okvirne konvencije SE) in s prenosom določb o varovanju

¹³² Podrobnejša obravnava omenjene konvencije tudi v povezavi z varstvom romske skupnosti v Republiki Sloveniji, je že navedena v podpoglavju Varstvo romske skupnosti v okviru Sveta Evrope.

¹³³ Podrobnejša obravnava omenjene listine tudi v povezavi s sprejetjem MELJRJ-A, je že navedena v podpoglavju Varstvo romske skupnosti v okviru Sveta Evrope.

¹³⁴ Podrobnejša obravnava omenjenih direktiv v povezavi z varstvom romske skupnosti v Republiki Sloveniji je že navedena v podpoglavju Varstvo romske skupnosti v okviru Evropske Unije.

človekovih pravic, svoboščin ter prepovedi diskriminacije v notranjo zakonodajo, "prevz/ela/ obveznost ustvariti ustrezne pogoje (oz. zagotoviti t.i. posebne pravice, op. R.G.) za izražanje, ohranjanje in spodbujanje nacionalne identitete manjšine, kot tudi za zagotovitev strpnega okolja in dialoga, ki b/o/ dopuščalo kulturnim raznolikostim, da postanejo obogatitev vsake družbe" (Klopčič 2007a, 245).

5.3.5 Programi ukrepov vlade za varovanje romske narodne manjšine v Sloveniji

Pred sprejetjem Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (ZRomS-1) je leta 1995 v Državnem zboru prevladovalo mnenje, da za ureditev položaja in za zagotovitev posebnih pravic romske skupnosti v skladu s 65. členom Ustave, zadoščajo področni zakoni in z namenom izboljšanja položaja romske skupnosti sprejeti programi. Prvi tak program je bil oblikovan že v letu 1995, z istim namenom pa je Vlada nadaljevala s programi tudi po letu 2007, ko je prišlo do nastanka in uveljavitve ZRomS-1. Sprejemanje programov za usklajeno uresničevanje posebnih pravic pripadnikov romske etnične skupnosti je v ZRomS-1 določeno v 6. členu, in sicer v sodelovanju vlade s samoupravnimi lokalnimi skupnostmi in Svetom romske skupnosti, z ustanovitvijo posebnega delovnega telesa, pa je določeno tudi spremljanje uresničevanja programov (Obreza 2004, 5; ZRomS-1, 6. čl.; Urad za narodnosti 2009a, 1).

5.3.5.1 Program ukrepov za pomoč Romom v Republiki Sloveniji

Program ukrepov za pomoč Romom v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju Program 1995) je bil sprejet leta 1995 in je deloval kot skupni projekt sedmih ministrstev¹³⁵, Urada za narodnosti RS in vladnega organa za reformo lokalnih skupnosti. Je splošnejše narave, saj obsega ukrepe¹³⁶ za izboljšanje položaja romske narodne manjšine na ključnih področjih, kot so bivalne razmere, vzgoja in izobraževanje, zaposlovanje, skrb

¹³⁵ Sedmim ministrstvom je bilo v Programu 1995 določenih deset prednostnih področij:

1. Ministrstvu za okolje in prostor: izboljšanje življenjskih pogojev;
2. Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport: izobraževanje;
3. Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve, Ministrstvu za ekonomske odnose: zaposlovanje;
4. Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve: družinske zadeve;
5. Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve: socialno varstvo;
6. Ministrstvu za zdravje: zdravstveno varstvo;
7. Ministrstvu za notranje zadeve: preprečevanje kriminalitete;
8. Ministrstvu za kulturo: kulturni razvoj;
9. Uradu RS za narodnosti: mediji;
10. Državnem telesu za reforme lokalnih skupnosti; Uradu RS za narodnosti: javna udeležba (Open Society Institute 2002, 77-76).

¹³⁶ Program vsebuje tri ravni ukrepov: oblikovanje predlogov za spremembe zakonov in drugih predpisov; konkretne naloge in podporo projektom in različnim akcijam ter podporo strokovnemu in raziskovalnemu delu na tem področju.

za varstvo družine, socialno in zdravstveno varstvo, kulturni razvoj romske skupnosti, informiranje ter organiziranje Romov. Financiranje omenjenih ukrepov poteka na osnovi prošelj za sofinanciranje dejavnosti romskih organizacij ali preko javnih razpisov odgovornih ministrstev. Nosilci omenjenih nalog pa morajo o uresničevanju svojih nalog pripraviti poročilo in ga predložiti v obravnavo Vladi Republike Slovenije (Program 1995; Open Society Institute 2002, 67-107, Manjšine oziroma narodne skupnosti: Romska narodna skupnost, 1-2). Na osnovi poročil o izvajanju Programa 1995 v letih 1997 in 1998 je vlada za izvajanje le tega v sklepih iz leta 1999 sprejela naslednje usmeritve: Glede romskih vprašanj je potrebno usklajeno ravnanje občin in državnih organov; vsa ministrstva in vladne službe so dolžne v okviru svojih pristojnosti romskim vprašanjem nameniti posebno skrb in jih vključiti v nacionalne programe na svojem delovnem področju; Ministrstvo za okolje, prostor in energijo ter Ministrstvo za finance pa sta zadolžena, da preučita možnosti zagotovitve proračunske postavke z ustreznimi sredstvi za pomoč občinam pri urejanju bivalnih razmer (Sklepi vlade RS št. 550-03/97-8 (P)). Podobno je tudi v sklepih sprejetih v letu 2004, vlada zadolžila ministrstva in vladne službe, da v okviru svojih pristojnosti dosledno vključujejo reševanje tematike Romov v svoje programe, pripravijo akcijske načrte za njihovo uresničevanje ter druge programe in ukrepe, tudi finančne, za v pomoč občinam, kjer prebiva avtohtona romska skupnost. Področja bivalnih razmer, izobraževanja in zaposlovanja Romov morajo biti v okviru državnih sredstev deležna posebne pozornosti in pomoči, za kar so posebej zadolžena ministrstva in vladne službe (Sklep vlade RS št. 18-09/2000-5). V letu 2005, pa je vlada RS sprejela sklep s katerim je naložila Uradu za narodnosti pripravo posebnega Zakona o romski skupnosti (Sklep vlade RS št. 018-11/2004-1). Program 1995 predstavlja prvi dosežek pri načrtovanju vladne strategije, ki vključuje potrebe romske skupnosti in hkrati opozarja, da je proces integracije in socializacije Romov kljub trudu države in lokalnih oblasti prepočasen. Program ne zajema izključno proti-diskriminacijskih ukrepov v projektih niti ne omenja neposredno pravic manjšin. Bistveno pa je zlasti spoznanje, da je uspešnost in trajnost projektov odvisna od vključenosti Romov tako v proces načrtovanja kot izvedbe le teh, saj so le tako njihove potrebe najboljše upoštevane. Program 1995 je še vedno aktualen tudi v letu 2009 (Komac 1999, 69-70; Society Institute 2002, 67-107, Manjšine oziroma narodne skupnosti: Romska narodna skupnost, 1-2).

5.3.5.2 Enake možnosti za zaposlovanje Romov – skupen izziv

Leta 2000 je vlada sprejela bolj specifičen program za izboljšanje položaja romske etnične skupnosti, in sicer Enake možnosti za zaposlovanje Romov – skupen izziv (v nadaljevanju Program zaposlovanja)¹³⁷, ki se je zaključil leta 2001. Namen tega je bil usposobiti Rome za samostojnost pri delu, ki bi jim omogočilo socialno in delovno integracijo ter povečalo odstotek redno zaposlenih Romov. Program je temeljil na raziskovalnem projektu Romi in nezaposlenost v Pomurju, ki ga je junija 1995 izdelal Zavod RS za zaposlovanje, v katerem je bila kot bistveni vzrok brezposelnosti Romov te regije ugotovljena nizka izobrazbena struktura,¹³⁸ ki je s sociokulturnimi značilnostmi Romov, ključni razlog za slabo pozicijo na trgu dela in posledično brezposelnost. Za prekinitvev t.i. začaranega kroga brezposelnosti, je Program zaposlovanja predvidel štiri glavna področja dejavnosti, ki bi izboljšala stopnjo zaposlovanja Romov, in sicer: priprave na zaposlitev z usposabljanjem; spodbujanje samozaposlovanja, romske kooperative in integracijska podjetja; program javnih del in subvencionirane zaposlitve. Zaradi slabo usmerjenih pobud uporabnikom projektov se je kot najpogostejši vir zaposlovanja Romov uveljavil program javnih del, z nizkimi plačami in delom, ki ne ponuja veliko možnosti za pridobivanje novih znanj in spretnosti, ki bi povečevale konkurenčnost Romov na trgu delovne sile. Kljub visokemu povpraševanju javna dela niso dovolj spodbudna za neodvisnost Romov od socialne pomoči. Naslednja slabost Programa zaposlovanja je tudi v zelo skromnem številu projektov, ki bi se osredotočali na vključevanje romskih žensk na trg delovne sile. Program zaposlovanja je sicer s priznavanjem pomena vključevanja Romov pri oblikovanju pobud šel dlje kot Program 1995, a ker Romi z njim v večini primerov niso bili dovolj seznanjeni in tudi zaradi pomanjkanja sredstev za njegovo izvajanje, se program kot celota ni dobro uveljavil. Del ukrepov je bilo financiranih tudi iz evropskih sredstev Phare (Open Society Institute 2002, 67-81).

¹³⁷ Koordinacija Programa zaposlovanja je bila v pristojnosti Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, v okviru katerega je izvedbo posameznih del prevzel Zavod RS za zaposlovanje.

¹³⁸ "Izkazalo se je, da 78% Romov ni končalo osnovne šole, le 3% jih je končalo več kot osnovno šolo, Zavod za zaposlovanje RS, junij 1995, neobjavljen, interni dokument" (Open Society Institute 2002, 72).

5.3.5.3 Program socialnega vključevanja

Skupni memorandum o socialnem vključevanju iz leta 2003¹³⁹ uvršča Rome zaradi visoke stopnje brezposelnosti, nizke stopnje izobrazbe in slabih stanovanjskih razmer med najbolj ranljive skupine družbe. Kot ključni izziv socialnega vključevanja Romov omenja spodbujanje zaposlovanja z večjim poudarkom na ukrepih aktivne politike zaposlovanja, ki odpravljajo vzroke brezposelnosti, med katerimi sta najpomembnejša nizka raven izobrazbe in neustrezna poklicna usposobljenost. Za izziv si zadaja tudi zagotovitev ustreznih stanovanjskih in bivalnih razmer s povečanjem neprofitnih stanovanjskih enot in uveljavitvijo novih sistemov subvencioniranja najemnin (JIM 2003, 13-14). Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je v sodelovanju z Ministrstvom za šolstvo, znanost in šport pričelo spomladi 2003 pripravljati Akcijski program zaposlovanja brezposelnih Romov. Cilj programa je do leta 2006 dvigniti zaposlitvene možnosti Romov in zmanjšati število brezposelnih Romov z vključevanjem mladih brezposelnih Romov v osnovne in poklicne šole; z vključevanjem odraslih Romov v programe subvencioniranih delovnih mest (v sodelovanju z romskimi društvi in lokalnimi skupnostmi); z ustvarjanjem javnih del (za pomoč pri učenju) za zmanjševanje šolskega osipa; in z zaposlovanjem romskih svetovalcev v uradih zavoda za zaposlovanje (JIM 2003, 16-17). Za reševanje bivanjske problematike Romov je državni zbor v letu 2000 sprejel Nacionalni stanovanjski program za obdobje 2000-2009. Reševanja omenjenih problemov so se aktivno lotile tudi posamezne občine, ki so pripravile programe za legalizacijo romskih naselij in zato prejele specifično pomoč Službe vlade za strukturno politiko in regionalni razvoj (JIM 2003, 28, 31). Prednostne naloge socialnega vključevanja Romov in ukrepi nekaterih politik opredeljenih v Skupnem memorandumu so finančno podprti od evropskih strukturnih skladov, zlasti Evropskega socialnega sklada. Z namenom zmanjševanja socialne izključenosti, pa se je Slovenija pripravila tudi na sodelovanje v pobudi EQUAL, katere glavni cilj je vključevanje diskriminiranih skupin ljudi na trg dela (JIM 2003, 41-42).

¹³⁹ Skupni memorandum o socialnem vključevanju je posledica vključitve Slovenije v program Evropske komisije za preprečevanje socialne izključenosti, do česar je prišlo v letu 2002, ko je Slovenija podpisala Memorandum o soglasju med Evropsko skupnostjo in Republiko Slovenijo. Skupni memorandum o socialnem vključevanju navaja ključne izzive in ukrepe na področju zmanjševanja revščine in socialne izključenosti, ki jih je Slovenija sprejela in jih bo še izboljševala vključno do leta 2010.

Na področju zaposlovanja je vlada sprejela več programov ukrepov aktivne politike zaposlovanja Romov. V zadnjem obdobju je sprejela Programe aktivne politike zaposlovanja za leti 2005, 2006 in za obdobje 2007 do 2013 ter načrt izvedbe programa ukrepov Aktivne politike zaposlovanja za leti 2007 in 2008. Za aktiviranje brezposelnih Romov in njihovo socialno vključenost, ohranitev oz. razvoj delovnih sposobnosti in spodbujanje razvoja novih delovnih mest, je vlada v letu 2008 sprejela program Javna dela za leti 2009 in 2010. Do leta 2007 je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve sofinanciralo razvojna partnerstva v okviru Pobude Skupnosti EQUAL¹⁴⁰. Kot primer dobre prakse iz omenjenega partnerstva lahko omenim Romski zaposlitveni center (RZC), katerega delovanje je namenjeno odpravljanju dejavnikov, ki Rome postavljajo v neugoden položaj na trgu dela¹⁴¹. Pomen slednjega pa je tudi v mrežnem sodelovanju in povezovanju na nacionalnem in transnacionalnem nivoju. Delovanje le tega v 75% sofinancira EU (Nacionalno poročilo o strategijah socialne zaščite in socialnega vključevanja 2006-2008, 96-98). Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve ocenjuje napredek na področju zaposlovanja Romov. Slednji je viden v večjem številu zaposlitvenih programov namenjenih Romom, v večjem številu Romom prilagojenih programov javnih del iz skupine programov Romi za Rome in večjo soudeležbo Romov pri vsebinskih opredelitvah razvojnih programov (Second Report submitted by Slovenia pursuant to Article 25 Paragraph 1 of the FCNM 2004; Manjšine oziroma narodne skupnosti: Romska narodna skupnost, 4).

Vlada je aktivno delovala tudi na področju reševanja bivanjskih razmer Romov. Urejanje osnovne komunalne infrastrukture v romskih naseljih je sprva potekalo pod okriljem Ministrstva za gospodarstvo. Le to je v obdobju med leti 2002 in 2004 oblikovalo razpise za razdelitev nepovratnih sredstev občinam za urejanje romskih naselij. Zlasti pomemben korak pa je bil storjen v letu 2005, ko je vlada sprejela

¹⁴⁰ Pobuda skupnosti EQUAL se bo v programskem obdobju 2007-2013 integrirala v Evropski socialni sklad in ne bo več obstajala kot samostojna pobuda (Nacionalno poročilo o strategijah socialne zaščite in socialnega vključevanja 2006-2008, 97).

¹⁴¹ *Cilji razvojnega partnerstva RZC so:*

- analiza sedanjega stanja in analiza izobrazbene strukture potencialno delovno aktivnih Romov in ukrepov na področju vzgoje in izobraževanja Romov;
- razvoj programov za spodbujanje in motiviranje Romov za izobraževanje in usposabljanje in izdelavo strategije izobraževanja; ugotovitev poklicnih želja in možnosti Romov za zaposlitev, nabor poklicev in primernih del za Rome;
- informiranost Romov o možnostih izobraževanja, usposabljanja in zaposlitve: nabor obstoječih ustreznih oblik usposabljanja za Rome, predlogi novih oblik usposabljanja in izvajanja le teh; vzpostavitev baze podatkov Romskih iskalcev zaposlitve in potencialnih delodajalcev;
- programi dodatnega usposabljanja za osebe, ki delajo z Romi (izobraževalci, svetovalci, delodajalci);
- motiviranje in ugotovitev potreb med delodajalci po romski delovni sili;
- vzpostavitev delovanja javnega zavoda Romski zaposlitveni center;
- izmenjava izkušenj, informacij, primerov dobrih praks (tudi na transnacionalni ravni) idr. (Nacionalno poročilo o strategijah socialne zaščite in socialnega vključevanja 2006-2008, 96).

Izvedbeni program pomoči občinam pri urejanju najnujnejše komunalne infrastrukture v romskih naseljih. Sredstva v te namene so se občinam zagotovila tudi v letu 2006, leta 2007 pa je omenjena sredstva za obdobje od leta 2007 do 2009, občinam namenila Služba Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko. Omeniti pa je potrebno tudi prispevek Ministrstva za okolje in prostor, ki je v letu 2006 imenovalo Strokovno skupino za reševanje prostorske problematike romskih naselij. Ta skupina je pripravila obsežen elaborat Prostorski problemi romskih naselij v Sloveniji, v katerem je definirala obstoječe probleme romskih naselij v Sloveniji in predlagala konkretne ukrepe urejanja slednjih (Nacionalno poročilo o strategijah socialne zaščite in socialnega vključevanja za obdobje 2008-2010, 17; Manjšine oziroma narodne skupnosti: Romska narodna skupnost, 2-3).

5.3.5.4 Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji

Leta 2004 je bila sprejeta Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji, ki temelji na načelih sodobnega multikulturnega poučevanja in ustreza konceptom izobraževalnih politik kot eni od prioritet Sveta Evrope in Evropske unije na področju izboljševanja položaja Romov (Klopčič, 18-19). Vsebuje analizo dosedanjega stanja, ukrepe ministrstva, pregled ključnih nerešenih problemov in najpomembnejše rešitve le teh, ki so sledeče: zgodnje vključevanje romskih otrok v vrtce, uvedba romskega pomočnika, vsebinsko prilagajanje programov, stalno strokovno izobraževanje učiteljev, posebne oblike organizacije in materialni pogoji, nesegregacija oz. nehomogeni oddelki, različne oblike učne pomoči, vzpostavljanje zaupanja v šolo in odpravljanje predsodkov, prepoved usmerjanja romskih otrok v šole s posebnimi potrebami zaradi njihove etnične pripadnosti in še izobraževanje odraslih Romov. V dokumentu sta tako zajeta vzgoja in izobraževanje Romov od predšolske dobe do izobraževanja odraslih, saj izobrazba ni le bistvenega pomena za zagotavljanje osnovnih eksistenčnih možnosti Romov, temveč tudi eden od osnovnih pogojev za izboljšanje njihovega celotnega družbenoekonomskega položaja. V skladu z izpolnjevanjem določb Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih je Strategija usmerjena na zagotavljanje vzgoje in izobraževanja in uveljavljanje pravice do ohranjanja romskega jezika in kulture (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji 2004). V pripravo in izvedbo Strategije vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji, je bila aktivno vključena tudi romska narodna manjšina preko svojih predstavnikov oz. Zveze Romov Slovenije. Za spremljanje izvajanja ukrepov iz

strategije in pripravo letnih akcijskih načrtov, pa je bila imenovana še posebna skupina, katere predsednik je bil Jožek Horvat - Muc. Na podlagi akcijskega načrta iz leta 2007 sta bila pripravljena in sprejeta izbirni predmet Romska kultura in poklicni standard romski pomočnik, pripravljene in izvedene pa so bili tudi programi medkulturnega sožitja in izobraževanje učiteljev (Manjšine oziroma narodne skupnosti: Romska narodna skupnost, 3). V letu 2005 je bil kot del razvojnega partnerstva Pobude Skupnosti EQUAL vzpostavljen Romski izobraževalno-informativni center, katerega cilj je bil do leta 2007 ustanoviti institut Romski mentor, ki bi pomagal pripadnikom romske skupnosti pri integraciji, zlasti pri izobraževanju in zaposlovanju¹⁴² (Razvojna regionalna agencija Mura d.o.o.). Od leta 2003 do leta 2005 je ministrstvo za šolstvo, znanost in šport sofinanciralo razvojno raziskovalni projekt Zagotavljanje enakih možnosti za izobraževanje romskih otrok in njihovih družin, ki ga je v izbranih osnovnih šolah izvajal Pedagoški inštitut. Projekt je bil osredotočen na integracijo romskih otrok v šolah, povečanje šolske uspešnosti, ustrezno usposabljanje strokovnih delavcev in delo s starši (Second Report submitted by Slovenia pursuant to Article 25 Paragraph 1 of the FCNM 2004). Leta 2006 pa se je zaključil tudi razvojno raziskovalni projekt Pedagoške fakultete v Ljubljani - Standardizacija jezika Romov v Sloveniji in vključevanje romske kulture v vzgojo in izobraževanje. V okviru Fakultete za družbene vede je od leta 2006 do leta 2008, potekal ciljno raziskovalni projekt Reševanje romske problematike v Sloveniji s poudarkom na socialni vključenosti Romov v šolski sistem. V faznih poročilih slednjega je bil romski pomočnik omenjen kot zelo pomemben instrument za doseganje boljše uspešnosti romskih dijakov. Na rezultate omenjenega projekta se je sklicevalo tudi Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, ko je v letu 2008 pripravljalo razpis iz sredstev Evropskega socialnega sklada za izvajanje ukrepov iz Strategije uspešnejšega vključevanja učencev Romov v sistem vzgoje in izobraževanja ter v okviru tega za financiranje poklicnega standarda romskega pomočnika¹⁴³ (Manjšine oziroma narodne skupnosti: Romska narodna skupnost, 3-4).

¹⁴² Namen Romskega izobraževalno-informativnega centra v Murski Soboti je proučevati posebnosti romskega življenja in kulture ter spodbujati aktivnosti namenjene izboljšanju položaja Romov. Romski izobraževalno-informativni center je dostopen prek: http://www.rra-mura.si/sl/informacija.asp?id_meta_type=8&id_informacija=97 (5. september 2009).

¹⁴³ Na Razpisu je bila izbrana Zveza Romov Slovenije. Omenjeni projekt pa ne vključuje zgolj financiranje dela romskega pomočnika, temveč tudi pripravo gradiv za učenje romskega jezika ter poučevanje izbirnega predmeta Romska kultura.

5.3.5.5 Strategija za krepitev zdravja in akcijski načrt za zmanjševanje neenakosti v zdravju v pomurski regiji

Strategija za krepitev zdravja in akcijski načrt za zmanjševanje neenakosti v zdravju v pomurski regiji je bila pripravljena in sprejeta v Pomurju z namenom izboljšati zdravstveno stanje regionalnega prebivalstva in s tem zmanjšati razlike v zdravju med regijami kot tudi znotraj regije (Manjšine oziroma narodne skupnosti: Romska narodna skupnost). Je evropsko priznani dokument in primer uspešnega sodelovanja strokovnjakov Slovenije in Belgije, katerega posebnost je dejansko izvajanje strateških ciljev (Krajnc-Nikolić). S pomočjo programa za krepitev zdravja, ki je usmerjen predvsem na posameznika in ranljive skupine prebivalstva, si prizadeva vplivati na neenakosti v zdravju. Le te so vzrok in tudi posledica razlik v socialno-ekonomskem položaju posameznikov in regij. Bolezen pa lahko glede na socialno-ekonomski položaj posameznikov izzove različne družbene posledice. Zato je krepitev zdravja s kombinacijo intervencij, ki presegajo zdravstveno izobraženost ter izpeljujejo strukturne in organizacijske spremembe za ustvarjanje zdravju spodbudnega okolja, bistvenega pomena zlasti za Rome, saj jih usposobijo do te mere, da sami prevzamejo nadzor nad svojim zdravjem. Zagotovilo za uspeh omenjene strategije je vključitev ukrepov politik krepitev zdravja v Regionalni program 2007-2013, saj le te tvorijo okvir in smernice za zdravstvene delavce v regiji, s ciljem zmanjšati neenakosti v zdravju. Na nacionalni ravni pa lahko omenjena strategija služi kot primer za druge regije in kot izhodišče za nacionalni program zdravstvenega varstva. Na mednarodni ravni pa kot primer pristopa razvoja skupnosti, ki obravnava neenakosti v zdravju, informativne in inovativne narave ter kot primer dobre prakse za druge regije (Strategija za krepitev zdravja in akcijski načrt za zmanjševanje neenakosti v zdravju v pomurski regiji, 6-7, 18).

V okviru programa strategije Zmanjševanje neenakosti v zdravju na Zavodu za zdravstveno varstvo Murska Sobota že od leta 2006 posvečajo posebno pozornost zdravju romske narodne manjšine, zlasti reproduktivnemu zdravju in zdravem življenjskem slogu žensk. Kot sodelavca v javno-zdravstvenem timu imajo zaposlenega Roma, tesno pa sodelujejo tudi z Zvezo Romov Slovenije. V okviru implementacije strateških ciljev strategije, je velik poudarek dan ciljni skupini deklic in žensk, z namenom posledičnega dviga zmožnosti romske narodne manjšine na področju krepitev zdravja. Med pozitivne ukrepe v korist romske narodne manjšine pa velja omeniti tudi pripravo in sprejetje Programa za otroke in mladino 2006-2016, katerega namen je

doseganje izboljšanja socialnega položaja in zagotavljanja njihove socialne vključenosti v širše okolje, vključno z ustreznim zdravstvenim varstvom (Manjšine oziroma narodne skupnosti: Romska narodna skupnost, 5-6).

5.4 Organiziranost romske narodne manjšine v Republiki Sloveniji

Izkušnje v delovanju državnih organov in občin s pripadniki romske narodne manjšine so privedle do spoznanj, da je položaj romske narodne manjšine moč izboljšati le z aktivnim sodelovanjem Romov in ne-Romov ter z boljšo organiziranostjo same manjšine. Zato so bila prizadevanja Urada za narodnosti in Zveze Romov Slovenije usmerjena zlasti v organiziranje Romov in ustanavljanje romskih društev (Bačič 2007, 10). Posledično je bilo v letu 2009 v Sloveniji aktivnih 29 romskih društev, ki delujejo v 21 občinah¹⁴⁴ (AJ PES 2009). Dvajset društev je združenih in povezanih v Zvezo Romov Slovenije, dva društva sta vključena v Zvezo romske skupnosti za Dolenjsko in Belo Krajino, društvo Sintov pa deluje na Gorenjskem¹⁴⁵.

Zveza Romov Slovenije (v nadaljevanju Zveza Romov) je bila ustanovljena leta 1996, njen predsednik pa je Jožek Horvat-Muc. Slednja aktivno sodeluje kot usmerjevalec in koordinator aktivnosti romskih društev, katerih delovanje je usmerjeno zlasti na področje ohranjanja romske kulture, vsako leto pa pripravlja tudi romske taborne in kulturne prireditve (Bačič 2007, 11; Romi – zakonodaja, programi, ukrepi). V okviru Zveze Romov delujejo še RIC – Romski izobraževalni center, Politični forum, Ženski forum in Svetniška skupina. Do uveljavitve ZRomS-1, aprila 2007, je bila Zveza Romov tudi pomemben sogovornik državnih organov¹⁴⁶. Po dopolnitvah ZLS in ZLV leta 2002, predstavniki romske skupnosti oz. romski svetniki v 20 občinah soodločajo o

¹⁴⁴ Slovenske občine v katerih delujejo romska društva so naslednje: Cankova, Črenšovci, Dobrovnik, Kuzma, Lendava, Murska Sobota, Puconci, Rogašovci Tišina, Maribor, Velenje, Ljubljana, Grosuplje, Kočevje, Črnomelj, Semič, Metlika, Trebnje, Novo mesto, Šentjernej in Leskovec pri Krškem.

¹⁴⁵ Romi se vključujejo v društva z namenom lažjega in bolj povezanega delovanja ter izboljšanja položaja romske skupnosti.

¹⁴⁶ Vodstvo Zveze Romov je že od same ustanovitve dalje, s srečanji in pogovori z najvišjimi predstavniki Republike Slovenije, opozarjalo državne organe, še posebej Urad Vlade Republike Slovenije ter Vladno komisijo za zaščito romske etnične skupnosti, na aktualne probleme Romov. Aktivno pa je sodelovalo tudi pri predstavitvi položaja Romov v Sloveniji na mednarodni ravni s sodelovanjem v delu Parlamenta Svetovne romske organizacije in s sprejemi predstavnikov Evropske Unije, Sveta Evrope, Zavoda za odprto družbo in drugih mednarodnih organizacij ter veleposlanikov nekaterih držav (Horvat-Muc 2005, 21). Med temeljne aktivnosti Zveze Romov sodi še izdajanje revije Romano them – Romski svet; pomembna je tudi omemba ustanovitve Romskega informativnega centra ROMIC, ki poleg knjižnične dejavnosti vključuje tudi radijsko produkcijo; ter sodelovanje s predstavniki Romov iz sosednjih držav (Horvat-Muc 2005, 21; II. Periodično poročilo RS o uresničevanju Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih).

zadevah, ki se nanašajo na posebne pravice Romov v lokalnih samoupravah¹⁴⁷. Večina slednjih se še dodatno usposablja in izmenjuje svoje izkušnje z organiziranjem v Forum romskih svetnikov¹⁴⁸ in v Svetniško skupino pri Zvezi Romov. Pri tem so jim v veliko pomoč tudi romska društva (Bačič 2007, 9-11). Za zagotavljanje posebnih pravic romske skupnosti¹⁴⁹ tudi t.i. krovni ZRomS-1 vzpostavlja organiziranost romske narodne manjšine na občinski in državni ravni. Na občinski ravni za spremljanje položaja romske narodne manjšine v 7. členu ZRomS-1 ustanavlja posebno delovno telo, ki ga sestavlja vsaj 6 občanov, pol le teh pa ne sme biti članov občinskega sveta, hkrati pa naj bi večina slednjih bilo Romov¹⁵⁰. Naloga tega delovnega telesa je predvsem:

"spremljanje in obravnavanje položaja pripadnikov romske skupnosti v samoupravni lokalni skupnosti; obravnava in dajanje predlogov ter pobud o vprašanjih, ki se nanašajo na položaj pripadnikov romske skupnosti in njihove pravice; dejavno sodelovanje pri uresničevanju razvojnega programa samoupravne lokalne skupnosti, zlasti pa pri programih in razreševanju vprašanj, ki se nanašajo na položaj in razvoj romske skupnosti v samoupravni lokalni skupnosti; obravnava vprašanj, povezanih z ohranjanjem romskega jezika in kulture; ter sodelovanje z romskimi društvi in drugimi njihovimi organizacijami v samoupravni lokalni skupnosti (ZRomS-1, 8. čl)."

Za predstavljanje interesov romske narodne manjšine v razmerju do državnih organov, pa ZRomS-1 v 9. členu ustanavlja Svet romske skupnosti (v nadaljevanju Svet). Svet sestavlja 21 članov, in sicer 14 predstavnikov Zveze Romov ter sedem romskih svetnikov. Naloge Sveta so:

"obravnavanje vprašanj, ki se nanašajo na interese, položaj in pravice romske skupnosti; dajanje predlogov in pobud pristojnim organom; spodbujanje dejavnosti za ohranjanje romskega jezika in kulture; spodbujanje in organiziranje kulturne, informativne, založniške in druge dejavnosti,

¹⁴⁷ V občini Grosuplje, izvoljeni romski svetnik Elko Hudorovac, še ne opravlja svoje funkcije, saj občinski svetniki nasprotujejo njegovi potrditvi v Občinski svet.

¹⁴⁸ Forum romskih svetnikov je bil ustanovljen 21. novembra 2002 na seji predsedstva Zveze Romov Slovenije v Murski Soboti. Predstavlja način in obliko povezovanja romskih svetnikov in občin (II. Periodično poročilo RS o uresničevanju Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih, 21). Pomembna je zlasti njegova vloga pri koordiniranju delovanja romskih svetnikov in svetovanja ter izobraževanja romskih svetnikov. Novembra 2008 se je Forum romskih svetnikov preoblikoval v samostojno pravno osebo Združenje Forum romskih svetnikov, katerega predsednik je še naprej Darko Rudaš (Lokalno.si 2008a).

¹⁴⁹ Posebne pravice romske skupnosti, so v ZRomS-1 v 3. členu zagotovljene na naslednjih področjih: izobraževanje, kultura, zaposlovanje, urejanje prostora in varstvo okolja, zdravstveno in socialno varstvo, obveščanje in soodločanje v javnih zadevah, ki se nanašajo na pripadnike romske skupnosti.

¹⁵⁰ Omenjeno posebno delovno telo za spremljanje položaja romske skupnosti lahko ustanovijo tudi občine, ki za ustanovitev slednjega niso zavezane s 101a členom ZLS.

pomembne za razvoj romske skupnosti; ter razvijanje in ohranjanje stikov z romskimi organizacijami v drugih državah (ZRomS-1, 10. čl.)."

Svet lahko daje državnim organom, nosilcem javnih pooblastil in organom samoupravne lokalne skupnosti predloge, pobude in mnenja v zadevah iz svoje pristojnosti, slednji pa morajo, ob sprejemanju ali izdajanju predpisov in drugih splošnih pravnih aktov, ki se nanašajo na položaj romske skupnosti, pridobiti predhodno mnenje Sveta, čeprav v ZRomS-1 ni zavedeno, da morajo slednje tudi upoštevati (ZRomS-1, 12. čl.). V tretjem in četrtem odstavku 6. člena ZRomS-1 določa, da mora vlada imenovati posebno delovno telo, ki spremlja uresničevanje vladnega programa, za izvrševanje posebnih pravic romske skupnosti. Omenjeno delovno telo - Komisija Vlade RS za zaščito romske etnične skupnosti - že obstaja. V tem posebnem delovnem telesu so državni organi zastopani z osmimi člani, predstavniki samoupravnih lokalnih skupnosti in Sveta romske skupnosti pa vsak s štirimi člani, s čimer je zagotovljena uravnoteženost omenjenega delovnega telesa (Bačič 2007, 14).

Pomembno je omeniti tudi v letu 2008 nastali Romski akademski klub - RAK, katerega so ustanovili mladi romski intelektualci in študentje, ki skušajo s svojim delom vplivati na razvoj romske skupnosti kot romske narodne manjšine v Sloveniji.¹⁵¹ Predvsem pa je njihov v statutu določeni cilj - spodbuditi Rome k izobraževanju na vseh področjih, zlasti k nadaljevanju šolanja na srednjih šolah, gimnazijah in na slovenskih univerzah (Romi – zakonodaja, programi, ukrepi). Februarja 2010 je bila ustanovljena nova Zveza romske skupnosti, ki se imenuje Umbrella – Dežnik. Cilj slednje je izboljšati položaj tako avtohtonih kot neavtohtonih Romov in posledično temu ustrezno spremeniti tudi ZRomS-1. Velik poudarek pa dajejo tudi ureditvi bivanjskih, socialnih in ostalih razmer Romov s sodelovanjem celotne romske skupnosti z državnimi organi. Predsednik Dežnika je Haris Tahirović, ki bo o romski problematiki opozarjal tudi kot predstavnik

¹⁵¹ RAK je bil ustanovljen 31. maja 2008 med svetovnim romskim festivalom Khamoro. Predsednica Romskega akademskega kluba je Samanta Baranja z Vanče vasi, ki je po poklicu profesorica nemškega jezika in je zaposlena kot raziskovalka na Pedagoškem inštitutu v Ljubljani (Ficko 2009; Romi – zakonodaja, programi, ukrepi). Člani RAK-a že od ustanovitve dalje obiskujejo romska naselja in šole, kjer skušajo skozi osebne izkušnje motivirati in spodbuditi otroke k nadaljnjem izobraževanju. Udeležujejo se tudi raznih konferenc in okroglih miz. Poleg promoviranja izobraževanja s ciljem povečanja števila dijakov in študentov romskega naroda, je njihov namen tudi ustanoviti štipendijski sklad za romske dijake in študente ter rezervirati študentske postelje za študente Rome kot je za to poskrbljeno pri študentih italijanske in madžarske narodne manjšine. Prizadevajo pa si tudi za izboljšanje bivanjskega, socialnega ter ekonomskega položaja pripadnikov romske skupnosti in Sintov, za ohranitev narodne identitete: jezika in kulture; za enakopravno vključevanje in integracijo Romov in Sintov v javno življenje in za zoperstavljanje pojavom etnične odbojnosti in diskriminacije (Greif).

Slovenije na Forumu evropskih Romov in popotnikov (ERTF) - najpomembnejšem romskem predstavniskem telesu v Evropi, ki deluje v partnerskem odnosu s Svetom Evrope (Miklič 2010).

Kljub vsem navedenim določilom ZRomS-1 o organiziranosti romske narodne manjšine, je situacija v praksi drugačna od pričakovane. Svet romske skupnosti je v javnosti in v odnosu do državnih organov premalo odmeven in ima premajhen vpliv. Državni organi ne uresničujejo dosledno določil ZRomS-1, delovanje vladne komisije za zaščito romske skupnosti bi moralo biti aktivnejše, pa tudi Vlada RS še ni dokončno sprejela Vladnega programa ukrepov za Rome za obdobje 2010-2015 (Delo 2009). Krivdo za nastalo situacijo, je prevzela tudi romska narodna manjšina, v kateri za neuspeh krivijo nepovezanost med romskimi društvi, Zvezo Romov, romskimi svetniki in Svetom romske skupnosti. Po njihovem mnenju je največja ovira za doseganje boljših rezultatov zlasti pomanjkanje izobraženih kadrov v romski narodni manjšini, (k izboljšanju česar bodo v prihodnosti privedle prav aktivnosti in prizadevanja RAK-a, op. R.G.) (Zveza Romov Slovenije 2009).

6 Socialna in ekonomska integracija romske narodne manjšine v Mestni občini Novo mesto

V nadaljevanju diplomskega dela se bom podrobneje posvetila socialno ekonomski integraciji romske narodne manjšine v Mestni občini Novo mesto (MONM), ki se nanaša na položaj Romov na trgu dela in v sistemu države blaginje. Socialno ekonomska integracija je ena najpomembnejših dimenzij kompleksnega procesa integracije, saj opredeljuje položaj tako posameznika kot tudi položaj posameznih družbenih skupin na področju zaposlovanja, izobraževanja, zdravstva in bivanjskih razmer. Slab socialno ekonomski položaj pa ima lahko številne negativne posledice na več ravneh posameznikovega življenja. Povzroča lahko zdravstvene oz. psihične težave ter vodi v kriminal. Posledično je v interesu vsake države in tudi mednarodne skupnosti, čim večja ekonomska neodvisnost Romov in sposobnost slednjih zagotoviti si dostojno življenje brez državne socialne pomoči (Bešter 2007b, 220). V ta namen je Couseyeva s publikacijo Okvir integracijskih politik¹⁵² vsem, ki aktivno delujejo na področju vključevanja, posredovala številne predloge in priporočila različnih teles Sveta Evrope

¹⁵² Mary Cousey je kot predsednica posebne skupine za integracijo in družbene odnose, v letu 2000, izdala publikacijo Framework of integration policies (Okvir integracijskih politik), ki je dostopna prek: www.coe.int/t/.../Framework_Integration_policies_2000_en.pdf.

(SE): Parlamentarne skupščine SE, Odbora ministrov SE in Evropske komisije proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI).¹⁵³ Slovenija je politiko socialnega vključevanja kot prednostno vladno politiko opredelila že v letu 2000 s sprejemom Programa boja proti revščini in socialni izključenosti. Še dodatno pa se je k socialnemu vključevanju zavezala leta 2002 s podpisom Memoranduma o soglasju med Evropsko skupnostjo in Republiko Slovenijo (MDDSZ 2003, 2, 4). S slednjim se je namreč zavezala k pripravi Nacionalnega akcijskega načrta o socialnem vključevanju, to je opredelitvi ključnih izzivov, strategij in ciljev ter ukrepov na področju socialnega vključevanja, ki bi čim bolj aktivno prispevali k uresničitvi nacionalnih in evropskih ciljev na področju zmanjševanja revščine in socialne izključenosti (MDDSZ 2004). V nadaljevanju bom uresničevanje zastavljenih ciljev in sprejetih ukrepov preverila na področju preprečevanja socialne izključenosti romske narodne manjšine v MONM.

6.1 Demografsko stanje Romov v Mestni občini Novo mesto

Mestna občina Novo mesto (MONM) se razteza na površini 236km², zajema območja 23 krajevnih skupnosti (KS): KS Birčna vas, KS Bršljin, KS Brusnice, KS Bučna vas, KS Center, KS Dolž, KS Drska, KS Gabrje, KS Gotna vas, KS Kandija – Grm, KS Karteljevo, KS Ločna – Mačkovec, KS Majde Šilc, KS Mali Slatnik, KS Mestne njive, KS Otočec, KS Podgrad, KS Prečna, KS Regrča vas, KS Stopiče, KS Šmihel, KS Uršna sela, KS Žabja vas; in 99 naselij. Po podatkih Statističnega urada RS je 31. decembra 2007, v MONM živel 35.653 prebivalcev. Januarja 2008, pa je po internih podatkih Centra za socialno delo (CSD) Novo mesto, v MONM živel 836 Romov, kar predstavlja 2,34 odstotka vseh prebivalcev MONM (glej Tabelo 6.1; MONM 2009; Statistični urad RS 2009; Združenje občin Slovenije). Prisotnost Romov v Novem mestu je zaznana že leta 1812, s prvim znanim matičnim vpisom romskega otroka v okolici Novega mesta (Štrukelj 2004, 29).

¹⁵³ Publikacija daje velik poudarek zagotovitvi socialne in ekonomske integracije manjšin, predvsem pa navaja številne predloge bistvene za integracijo na področju: zakonodaje; bivanjskih razmer; zdravstvenih storitev; kulture, jezika in religije; izobraževanja; medijev; vladnih funkcij; in spremljanja ter ocenjevanja rezultatov integracije.

Tabela 6. 1: Struktura romskega prebivalstva po starosti in spolu po krajih naselitve v MONM januarja 2008

\starost naselja\spol	0-6		6-15		15-18		18-45		45-65		65<		Skupaj	Št. družin
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž		
Gotna vas (Ukrat)	8-3		4-1		0-0		6-2		1-2		0-0		27	6
Graben (Ragovo)	0-0		1-0		0-0		2-2		0-0		0-0		5	2
Jedinščica (Poganci)	14-2		5-6		4-2		10-14		5-4		0-1		67	14
Novo mesto	1-0		2-0		0-1		5-5		2-2		0-0		18	5
Otočec	3-3		3-1		0-1		4-4		2-2		1-0		24	6
Stranska vas (Ruperč vrh)	3-3		3-3		3-0		13-10		4-3		0-1		46	14
Šmihel	14-12		9-11		1-3		30-25		4-5		0-0		114	27
Žabjak- Brezje	56-55		57-57		13-17		111-105		22-33		7-2		535	128
Skupaj:	99-78		84-9		21-24		181-67		40-51		8-4		836	202
MONM skupaj:	177		163		45		348		91		12		836	202

Vir: prirejeno po Jevšek (2008).

Glede na podatke v Tabeli 6.1 ugotavljam, da Romi iz MONM sodijo v zrelo populacijo. Število moških ter žensk je v starosti od 15 do 65 let večje od števila moških in žensk do 15 leta starosti, ki predstavlja ločnico zrele in mlade populacije. Najmanj številčna starostna skupina so moški in ženske po 65 letu starosti.

6.2 Bivalne razmere Romov v Mestni občini Novo mesto

32. člen Ustave RS določa, da: "ima vsakdo pravico, da se prosto giblje in si izbira prebivališče". Ta pravica se sicer sme omejiti, vendar le v posebnih pogojih¹⁵⁴. "Naselje, kjer se posameznik naseli z namenom, da v njem prebiva" in uresničuje svoje materialne in druge pravice ter obveznosti, se mora po Zakonu o prijavi prebivališča (ZPPreb-UPB1) registrirati (ZPPreb-UPB1, 3. čl.; Škraba 2007, 120).¹⁵⁵ V kolikor prijava stalnega bivališča posameznika ni možna, ker ni naslova na katerega bi se slednjega lahko prijavilo, v skladu s četrtem odstavkom 8. člena ZPPreb-UPB1, pristojni

¹⁵⁴ Omejitev pravice svobodne izbire bivališča se sme izvesti z zakonom, a samo, v kolikor je to potrebno za zagotovitev poteka kazenskega postopka ali da bi se preprečilo širjenje nalezljivih bolezni, se zavaroval javni red, oziroma če to zahtevajo interesi obrambe države (Ustava RS, 32. čl.).

¹⁵⁵ V tretjem odstavku 3. člena ZPPreb-UPB1, je stalno prebivališče opredeljeno kot "naselje, kjer se posameznik naseli z namenom, da v njem stalno prebiva, ker je to naselje središče njegovih življenjskih interesov, to pa se presoja na podlagi njegovih poklicnih, ekonomskih, socialnih in drugih vezi, ki kažejo, da med posameznikom in naseljem, kjer živi, dejansko obstajajo tesne in trajne povezave".(ZPPreb-UPB1, 3. čl.).

organ posamezniku določi stalno prebivališče na naslovu organa ali organizacije, ki mu je zadnji nudil pomoč.

Romi so v MONM naseljeni v sedmih naseljih: Žabjak-Brezje, Šmihel, Ruperč vrh oz. Stranska vas, Jedinščica oz. Poganci, Gotna vas oz. Ukrat, Otočec, Graben oz. Ragovo; in v najetih občinskih stanovanjih ter hiši v Novem mestu (glej Tabelo 6.2). Večina omenjenih naselij je bilo zgrajenih brez ustrezne dokumentacije in potrebnih dovoljenj. Za posamezna naselja so bili sprejeti ureditveni, zazidalni in občinski podrobni prostorski načrti, ki pa se upoštevajo le deloma. Ne glede na sprejete ukrepe, omenjene načrte ter možnost legalne gradnje, Romi gradijo naprej po svoje in širijo obstoječa naselja. Urejenost in komunalna opremljenost se razlikuje od naselja do naselja (Acer Novo mesto d.o.o. 2007, 15; Tavčar 2010).

Največje romsko naselje je *naselje Žabjak-Brezje*, kjer je v letu 2008 živel 128 romskih družin oziroma 535 Romov (glej Tabelo 6.2). Omenjeno naselje se nahaja na severozahodu Novega mesta. Po svoji legi je z mirnopeško cesto razdeljeno na dva dela. Zgornji del naselja - na levi strani ceste proti Mirni Peči, se imenuje Žabjak, spodnji del ob Mirnopeški cesti pa se je po sprejetju zazidalnega načrta romskega naselja Žabjak preimenovalo v Brezje. Je prvo romsko naselje v občini, za katerega je bil sprejet zazidalni načrt. Slednji je bil sprejet leta 1985 in se nato spremenil v letu 2001. Zgrajenih je 40 stanovanjskih hiš in objekt vrtca. Omenjene stavbe so bile zgrajene po sistemu javnih del. Gradili so jih Romi sami, pod strokovnim vodstvom, ki ga je priskrbela in plačala občina. Gradbeni del ter vse notranje in zunanje instalacije so bile nabavljene z občinskimi sredstvi. V občinskem podrobnem prostorskem načrtu (OPPN) naselja iz leta 2008, je v naselju Žabjak dovoljena ureditev za prosto-stoječe enodružinske hiše, postavitve prikolic in pomožnih objektov ter trgovina. V naselju Brezje pa je dovoljena pozidava parcel, ki so bile opredeljene na podlagi zazidalnega načrta. Zunaj teh parcel, a le na stavbnih zemljiščih pa se dovoli tudi postavitve prikolic in pomožnih objektov. Leta 2008 je bilo v romskem naselju Žabjak-Brezje poleg že omenjenih 40 hiš, še 83 barak, 4 prikolic in 1 vagon (glej Tabelo 6.2).¹⁵⁶ Poleg bivanjske namembnosti je v skladu s predpisi dovoljena tudi dejavnost zbiranja odpadkov (Acer Novo mesto 2008, 4, 5). Kanalizacijsko omrežje je bilo v Brezju

¹⁵⁶ Na področju naselja Žabjak-Brezje je nekdanja komunalna deponija. Raziskave o vplivih deponije na kakovost bivanja Romov do sedaj ni bila izvedena. Tudi na tem področju so si Romi postavili svoja bivališča (Rifelj 2010).

izgrajeno leta 2008, kar je v veliki meri izboljšalo življenjske pogoje prebivalcev naselja. Predhodno skromno število greznic oz. v večji meri izpuščanje komunalne odpadne vode po terenu, je namreč predstavljalo velik higiensko – sanitarni problem za življenje družin. Zaradi pretežno kraškega sveta pa je obstajala tudi velika nevarnost onesnaženja okolja. Kanalizacijo je sofinancirala Služba Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko (SVLR). V letu 2009 pa je le ta v večinskem deležu sofinancirala še ureditev javne poti v naselju¹⁵⁷ (Predlog Odloka o programu opremljanja stavbnih zemljišč za območje opremljanja »kanalizacija romsko naselje Brezje« 2009, 2-23). V naselju je napeljana elektrika, urejen pa je tudi odvoz komunalnih odpadkov (Rifelj 2010). Komisar Sveta Evrope za človekove pravice Thomas Hammarberg je oktobra 2009 na obisku v naselju poudaril pomen ureditve oskrbe vseh prebivalcev romskega naselja Žabjak-Brezje s tekočo vodo, elektriko in ureditev lastniških razmerij. Le to predstavlja temeljne človekove pravice in vpliva na zdravo bivanjsko okolje in higieno, saj trenutno pomanjkanje slednjega pomembno vpliva na izobraževanje Romov in posledično socialno ter ekonomsko integracijo (o.p. R.G.) (Dolenjski list 2009c).

Naslednje večje romsko naselje je *naselje Šmihel*. V slednjem je po podatkih CSD Novo mesto leta 2008 živelo 114 oseb, oziroma 27 družin (glej Tabela 6.2). Romsko naselje je del naselja Šmihel, od katerega je ločeno z železniško progo in regionalno cesto in se nahaja v k.o. Šmihel. Nastalo je leta 1979, s preselitvijo 8 romskih družin, živečih v barakah 300m stran, kjer je bila po prostorski dokumentaciji določena lokacija za graditev Šolskega centra tehničnih in zdravstvene usmeritve. V ta namen je Občina investirala izgradnjo enega skupnega zidanega objekta z 8 manjšimi stanovanjskimi enotami. Nato so postavili še 1 brunarico. Število romskih družin na tej lokaciji je od takrat dalje v porastu. V letu 2008 je bilo na tej lokaciji že 9 hiš, 11 barak in 8 stanovanj (glej Tabela 6.2). Istega leta je bila v naselju izgrajena tudi kanalizacija¹⁵⁸. Predhodno

¹⁵⁷ Na osnovi prijave na razpis za sofinanciranje projektov osnovne komunalne infrastrukture v romskih naseljih, so bila MONM za romsko naselje Brezje za leto 2008 odobrena sredstva za izgradnjo kanalizacije, za leto 2009 pa sredstva za ureditev ceste v naselju. Za izgradnjo kanalizacije je od skupno 316.788 Eur, SVLR prispevala 200.000 Eur, za ureditev javne poti v naselje pa je od skupno 44.000 Eur, SVLR prispevala 35.959 Eur (Poročilo o prijavih na državne in evropske razpise in o izvajanju posameznih projektov 2008, 5; Predlog odloka o proračunu Mestne občine Novo mesto za leto 2009-prva obravnava 2009, 31, 132).

¹⁵⁸ Na osnovi prijave na razpis za sofinanciranje projektov osnovne komunalne infrastrukture v romskih naseljih, so bila MONM za romsko naselje Šmihel za leto 2008 odobrena sredstva za izgradnjo kanalizacije, za leto 2009 pa sredstva za ureditev ceste v naselju. Za izgradnjo kanalizacije je od skupno 227.217 Eur, SVLR prispevala 184.370 Eur, za ureditev javne poti v naselje pa je od skupno 29.000 Eur,

so bile komunalne odpadne vode delno speljane v greznice, v večjem delu pa izpuščene kar po terenu, kar je predstavljalo tako velik higiensko sanitarni problem kot tudi veliko nevarnost onesnaženja kraškega sveta in bližnjih potokov. V letu 2009 je bila v naselju urejena javna pot. Obe naložbi v ureditev naselja sta bili v večji meri sofinancirani s strani SVLR. (Predlog odloka o programu opremljanja stavnih zemljišč za območje opremljanja »Kanalizacija romsko naselje Šmihel« 2009, 3, 5, 9). Severni del zemljišča, na katerem stoji romsko naselje, je v privatni lasti Romov, južni del pa v lasti MONM. (Predlog odloka o programu opremljanja stavnih zemljišč za območje opremljanja »Kanalizacija romsko naselje Šmihel« 2009, 21). V naselju je napeljana elektrika in urejen odvoz komunalnih odpadkov. Po besedah Bojana Tudije, podpredsednika Sveta romske skupnosti in podpredsednika Zveze Romov Slovenije ter tudi občinskega svetnika, ki živi v tem naselju, pa bodo v letu 2010 dobili tudi javno razsvetljavo. Slednji že od leta 2005 v naselju organizira zabavo kamor so povabljeni pripadniki večinskega naroda in katere temeljni namen je sožitje med prebivalci (Lokalno.si 2008b; Tudija 2010; Rifelj 2010).

Romsko *naselje Ruperč vrh oz. Stranska vas* se nahaja v k.o. Stranska vas. Naselje se ureja z Občinskim prostorskim načrtom, EUP:STV/5, s katerim je bil razveljavljen v letu 2002 sprejet Ureditveni načrt (Tavčar 2010). V letu 2009 je bil urejen dostop v naselje, katerega je sofinancirala SVLR¹⁵⁹ (Proračun 2008 – 4. del, 135). V naselju je napeljana elektrika, urejen pa je tudi odvoz komunalnih odpadkov (Rifelj 2010). Po podatkih CSD Novo mesto v naselju živi 14 družin v 4 barakah in 11 hišah (glej Tabelo 6.2). Cilj občine je širitev naselja ter dati Romom možnost, da odkupijo zemljišče.

Romsko *naselje Jedinščica ali Poganci* se nahaja v južnem delu Novega mesta, in sicer v KS Gotna vas. Lastniki zemljišča so Kmetijska šola Grm, Republika Slovenija in MONM. Romi niso lastniki parcel. V naselju sta brez dovoljenj zgrajeni dve zidani hiši, ostali Romi imajo v naselju postavljene barake. V naselju živi 12 družin (Lokalno.si 2009b), oziroma med 70 in 80 Romov, katerih število se povečuje¹⁶⁰. Predstavnik

SVLR prispevala 24.115 Eur (Poročilo o prijavah na državne in evropske razpise in o izvajanju posameznih projektov 2008, 5; Predlog odloka o proračunu Mestne občine Novo mesto za leto 2009-prva obravnava 2009, 31, 132).

¹⁵⁹ Na osnovi prijave MONM na razpis za sofinanciranje projektov osnovne komunalne infrastrukture v romskih naseljih v letu 2007, je občina za ureditev dostopa v naselje Ruperč vrh, ki je znašala 142.000 Eur, pridobila 118.031 Eur sredstev od SVLR.

¹⁶⁰ Po podatkih CSD Novo mesto iz januarja 2008, v naselju Jedinščica živi 14 družin v 2 hišah in 18 barakah (glej Tabelo 3.2).

naselja je Rom Duško Brajdič, ki že od leta 1975 dobro sodeluje s KS in MONM ter ureja odnose znotraj naselja. Območje je zasilno že komunalno opremljeno z vodo in elektriko in je razmeroma oddaljeno od ostalih urbanih območij. Za omenjeno naselje je v letu 2008 MONM sprejela OPPN Poganški vrh, izdelavo katerega je sofinanciralo Ministrstvo za okolje in prostor¹⁶¹ (Sklep o začetku priprave občinskega podrobnega prostorskega načrta romsko naselje Poganški vrh 2008, 1. čl.). OPPN v naselju dovoljuje izgradnjo stanovanjskih stavb, gostinskih in trgovskih objektov, stavb namenjenih za kulturo, razvedrilo, izobraževanje in znanstveno raziskovalno delo ter kmetijske objekte. Predvideva tudi prostore za postavitve prikolic, premičnih hiš in začasnih objektov (Acer Novo mesto 2008). V naselju določa izgradnjo vodovoda, fekalne kanalizacije, gradnjo električnega omrežja, cestne infrastrukture, javne razsvetljave, gradnjo TK omrežja in ekoloških otokov. Med drugim je v naselju dovoljena trgovina ter vzdrževanje in popravila motornih vozil. (Občinski podrobni prostorski načrt romsko naselje Poganški vrh 2008, 5, 9, 11). V letu 2008 se je MONM tudi prijavila na Razpis za sofinanciranje komunalne infrastrukture v romskih naseljih za pridobitev sredstev za sofinanciranje izgradnje kanalizacije, vodovoda in ceste v naselju Poganci. Sredstva niso bila pridobljena, ker MONM še ni imela potrebnih upravnih dovoljenj. (Poročilo o prijavih na državne in evropske razpise in o izvajanju posameznih projektov 2008, 2,3; Lokalno.si 2009a) V naselju je urejen odvoz komunalnih odpadkov (Rifelj 2010).

Romsko *naselje Otočec* se nahaja na severnem bregu Krke vzhodno od obstoječega hotelskega kompleksa in športnih objektov ter površin. Je edino romsko naselje v MONM, ki se nahaja izven širšega območja Novega mesta. Še leta 2006 je omenjeno naselje v Strategiji prostorskega razvoja in prostorskega reda MONM, veljalo za nezdružljivo z obstoječo oziroma načrtovano rabo prostora. Saj naj bi naselje z lego tik ob turističnem kompleksu močno omejevalo njegovo delovanje in tako zmanjševalo razvojne potenciale Otočca kot satelitskega naselja Novega mesta (Strategija prostorskega razvoja in prostorski red MONM 2006, 12, 22). Že v letu 2008 pa se je MONM prijavila na razpis ministrstev in službo vlade RS za pridobitev nepovratnih sredstev za sofinanciranje rekonstrukcije javne poti v romskem naselju Otočec. Sredstva

¹⁶¹ MONM se je oktobra 2007 prijavila na javni razpis za sofinanciranje izdelave OPPN za urejanje romskih naselij, ki je bil objavljen v Ul. RS 93/07. Na podlagi slednjega je januarja 2008 z Ministrstvom za okolje in prostor sklenila pogodbo o sofinanciranju izdelave OPPN za urejanje romskega naselja Poganški vrh in sicer v vrednosti 10.000 Eur. Projekt izdelave OPPN je v celoti stal 41.040 Eur (Občinski podrobni prostorski načrt romsko naselje Poganški vrh 2008, 1, 4).

so bila odobrena, sofinanciranje pa bo potekalo v letu 2010¹⁶² (Poročilo o prijavih na državne in evropske razpise in o izvajanju posameznih projektov 2008, 2,3). Po podatkih CSD je januarja 2008 v 5 hišah romskega naselja Otočec, živelo 6 družin oziroma 24 prebivalcev (glej Tabelo 6.2). Naselje ima napeljan vodovod in elektriko. Urejen je tudi odvoz odpadkov (Rifelj 2010).

Romsko *naselje Gotna vas oz. Ukrat* se nahaja v ulici Ob potoku, v k.o. Ukrat. Po podatkih CSD Novo mesto iz leta 2008, v omenjenem naselju živi 6 družin v 3 hišah in 3 barakah (glej Tabelo 6.2). Tudi za to romsko naselje je predviden OPPN za stanovanjsko romsko naselje. V slednjem je določeno priključevanje na gospodarsko javno infrastrukturo in ureditev za prosto-stoječe enodružinske hiše manjših dimenzij ter tudi prostori za postavitev prikolic, premičnih hiš in začasnih objektov (Acer Novo mesto 2008). Ukrat je staro naselje, tam živeči Romi pa so solastniki zemljišč na katerih imajo postavljena bivališča. Naselje ima napeljan vodovod in elektriko, v letu 2005 pa je bil urejen dostop v naselje. Urejen je tudi odvoz komunalnih odpadkov (Rifelj 2010).

Romsko *naselje Graben oz. Ragovo*. Po podatkih CSD Novo mesto živi v naselju v 2 barakah in 2 prikolicah oz. kontejnerjih 5 romskih družin (glej Tabelo 6.2). V predstavitvi strokovnih podlag za pripravo prostorskih planskih aktov in vizije prostorskega razvoja MO Novo mesto v letu 2007, je za romsko naselje Graben načrtovana preselitev tam živečih Romov v najemna stanovanja, s čimer Romi soglašajo. Selitev je zavedena kot nuja zaradi ureditve univerzitetnega kompleksa v Drgančevju, posledično bodo tudi odstranili objekte ter področje naselja Graben uredili, v skladu z določili za urejanje gozda s posebnim namenom Drgančevje. Prebivalci naselja so za vodo dogovorjeni s prebivalci večinskega naroda, elektrike in kanalizacije nimajo. Odvoz odpadkov je vsako leto spomladi, ko počistijo tudi gozd (Odlok o občinskem lokacijskem načrtu Univerzitetni kampus Novo mesto 2006, 42 čl.; Predstavitve strokovnih podlag za pripravo prostorskih planskih aktov in vizija prostorskega razvoja MO Novo mesto 2007, 30; Tavčar 2010; Rifelj 2010).

Po podatkih CSD Novo mesto, živi v *Novem mestu* v eni hiši in 4 najemnih stanovanjih pet romskih družin (glej Tabelo 6.2). Za bivanje v stanovanjih so obvezani plačevati solidarnostno najemnino, ki si jo lahko privoščijo tudi le kot prejemniki socialne

¹⁶² Sofinanciranje rekonstrukcije javne poti v romskem naselju Otočec bo potekalo v letu 2010. Od skupne vrednosti projekta 71.586 Eur, bo SVLR prispevala 59.655 Eur, MONM pa 11.931 Eur.

podpore. V prihodnosti MONM namesto širitev obstoječih romskih naselij, katero preprečuje Regijska civilna iniciativa, načrtuje še več selitev Romov iz romskih naselij v najemna stanovanja med večinsko prebivalstvo, saj so se dosedanje preselitve izkazale kot dobra praksa. Vendar Mestna občina nima potrebnih sredstev za nakup teh stanovanj, zato čaka na financiranje s strani države. Razmišljajo pa tudi o izgradnji večstanovanjskih objektov v Brezju in Šmihelu ali postavitvi kampa z napeljšano vodo in elektriko (Acer Novo mesto d.o.o 2007, 15; Program dela 2006-2010; MONM 2009; Rifelj 2010). V skladu s 7. in 8. členom ZRomS-1, bi v občinskem svetu MONM moralo delovati posebno delovno telo za spremljanje romske skupnosti. Ustanovitev t.i. Odbora za spremljanje položaja romske skupnosti, ki bi štel 9 članov je zapisana v 66. členu Poslovnika občinskega sveta, a do dejanske izvolitve le tega še ni prišlo. S tem namenom pa deluje Projektni svet za romsko problematiko, kjer sodelujejo Romi, predstavniki krajevnih skupnosti, predstavniki civilne iniciative in delavci, ki se ukvarjajo z razreševanjem omenjene problematike (MONM 2008b; Rifelj 2010).

Tabela 6. 2: Struktura bivališč Romov po krajih naselitve v MONM

Naselje	Tipi bivališč					Št. družin	Št. prebivalcev
	HISA	BARAKA	STANO-VANJE	PRIKOLICA/ KONTEJNER	VAGON		
GOTNA VAS (Ukrat)	3	3	-	-	-	6	27
GRABEN (Ragovo)	-	2	-	2	-	2	5
JEDINŠČICA (Poganci)	2	18	-	-	-	14	67
NOVO MESTO	1	-	4	-	-	5	18
OTOČEC	5	-	-	-	-	6	24
RUPERČ VRH (Stranska vas)	11	4	-	-	-	14	46
ŠMHEL	9	11	8	-	-	27	114
ŽABJAK - BREZJE	40	83	-	4	1	128	535
SKUPAJ MONM	71	121	12	6	1	202	836

Vir: prirejeno po Jevšek (2008).

6.3 Zdravstveno stanje Romov v Mestni občini Novo mesto

Zdravstveno stanje pripadnikov romske narodne manjšine v MONM je posledica socialno-ekonomskih dejavnikov, s katerimi se srečujejo Romi. Revščina, neurejene

bivanjske razmere, nizka izobrazba, brezposelnost ter temu podrejen življenjski slog Romov in okoljski pogoji, pomembno vplivajo na njihovo slabše zdravstveno stanje in krajšo pričakovano življenjsko dobo (Bjelović in drugi 2007, 5). Komisar SE za človekove pravice Thommas Hammarberg, je ob obisku romskih naselji oktobra 2009 opozoril, da večina romskih bivališč v MONM, zaradi neurejenega lastništva zemljišča, ni priključenih na kanalizacijsko omrežje, vodovodno omrežje ali elektriko. V največjem romskem naselju Žabjak-Brezje, v katerem prebiva 535 Romov, pa so Romi svoja bivališča postavili tudi na območje nekdanje komunalne deponije (Lokalno.si 2007; glej Tabelo 6.2; Romske novice 2009; Rifelj 2010). K slabemu zdravstvenemu stanju Romov v MONM pripomore tudi dejavnost sežiganja gum in kablov, iz katerih pridobivajo surovine za preprodajo, saj s sežiganjem zastrupljajo svojo okolico, tla, povrtnine in zrak (Zupančič 2007, 228). Poleg že omenjenih socialno-ekonomskih dejavnikov pa do neenakosti v zdravju Romov prihaja še zaradi jezikovnih ovir in drugačne kulture romske narodne manjšine, kar posledično vodi v nerazumevanje, diskriminacijo in socialno izključenost. Le to deluje stresno in neugodno vpliva na zdravje posameznika. Hkrati pa Rome prikrajša za možnost izhoda iz slabih socialno-ekonomskih razmer in negotovosti, ki jih spremlja in jim odreka pravico, da bi zahtevali temeljne človekove pravice (Bjelović in drugi 2007, 9).

Ključ do medkulturne krepitve zdravja je razumevanje vrednot drugih kultur in njihovega vpliva na zdravje (Bjelović in drugi 2007, 35). Ravno zato je v MONM pomembno formalno in neformalno izobraževanje tako romskih žensk, ki skrbijo za zdravje družin kot tudi zdravstvenih delavcev ter s tem izboljšanje komunikacije med slednjimi in odpravljanje predsodkov (Dolenjski list 2009b; Sandreli 2009). Dušan Harlander, direktor Zavoda za zdravstveno varstvo Novo mesto priznava, da je delovanje na področju varovanja zdravja Romov v MONM skromno. O zdravstvenem stanju Romov v MONM nimajo podatkov, Zavod pa sodeluje z Romi le pri cepljenju proti nalezljivim boleznim in pri preprečevanju stekline pri živalih, a še to dokaj neuspešno (Dolenjski list 2009b). V Zdravstvenem domu Novo mesto so zaradi incidentov z Romi v času dežurstev organizirali tudi fizično varovanje. Vendar pa imajo z Romi tudi pozitivno izkušnjo, saj so prebivalci romskega naselja Šmihel v letu 2009 prispevali za nakup mamografa (Lokalno.si 2009c). Kljub evidentno slabem sodelovanju novomeških zdravstvenih ustanov z Romi v MONM pa skušajo na zdravje romskih družin vplivati z mreženjem oz. sodelovanjem s civilno družbo tj. z Društvom

za razvijanje prostovoljnega dela v Novem mestu (DRPDNM)¹⁶³. Društvo za Rome pripravlja delavnice in predavanja na temo zdravega načina življenja, zdrave prehrane, kontracepcije, načrtovanja družine ter raka na dojkah. S sredstvi Norveškega finančnega mehanizma pa v zadnjem letu izvajajo tudi Šolo za romske starše¹⁶⁴ in Svetovalno delo materam na domu (Cigler 2009; Ministrstvo za zdravje 2009).

Mestna občina Novo mesto primarno vpliva na zdravstveno stanje romske skupnosti s plačevanjem osnovnega zdravstvenega zavarovanja v skladu z 9. točko 15. člena Zakona o zdravstvenem zavarovanju, 300 do 350tim romskim zavarovancem. Skrbijo pa tudi za higieno v naseljih, kjer so velike težave z miši, podganami in zadnje leto zlasti s ščurki. Z veterinarsko službo organizirajo tudi cepljenje psov (Rifelj 2010). Željo povečati zavedanje o pomenu zdravstvenega stanja romske narodne manjšine pa je Občina soorganizirala drugo nacionalno konferenco o zdravju romske populacije v Novem mestu. Le te so se poleg predstavnikov Zavoda za zdravstveno varstvo Novo mesto, Zavoda za zdravstveno varstvo Murska Sobota, MONM, Inštituta za narodnostna vprašanja, DRPDNM in Ministrstva za zdravje; udeležili tudi predstavniki Zveze Romov Slovenije in nekaj Romov iz naselij MONM. Konferenca je dala velik poudarek predvsem vlogi Rominj pri zdravju romske narodne manjšine, izpostavili so problem neenakosti v zdravju romskih žensk in predstavili izbrane aktivnosti za zmanjševanje neenakosti v zdravju romske populacije v Sloveniji (Zavod za zdravstveno varstvo Murska sobota 2009).

6.4 Izobraževanje Romov v MONM

Najpomembnejši dokument socialnega vključevanja Romov na področju izobraževanja je v letu 2004 sprejeta Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (Strategija VIZ Romov)¹⁶⁵. Zaradi zavedanja pomena izpolnjevanja določil Strategije

¹⁶³ Na DRPDNM so se z Zavoda za zdravstveno varstvo Novo mesto obrnili zaradi neprecepčnosti romskih otrok. Zdravstveni delavci so prišli do ugotovitve, da romske matere ne razumejo pomena obveznega cepljenja proti nalezljivim boleznim kot so: davica, tetanus, oslovski kašelj, otroška paraliza, rdečke, mumps, itd; in zato otrok ne pripeljejo na drugi in tretji odmerek cepiva. Slednje pa lahko povzroči resno nevarnost za širitev in okrepitev virusov med romsko populacijo. (Intervju s Tino Cigler 2009)

¹⁶⁴ Šola za starše trenutno ne deluje dobro, saj s strani Romov ni interesa. (Intervju s Tino Cigler 2009)

¹⁶⁵ V sklopu slednje se vsako leto sprejme Nacionalni akcijski načrt, ki se preko projektov izvaja v okviru nove finančne perspektive Evropskega socialnega sklada – Operativni program razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013, četrta razvojna prioriteta Enakost možnosti in spodbujanje socialne vključenosti, druga prednostna usmeritev Povečati dostopnost in enake možnosti v sistemu vzgoje in izobraževanja (MŠŠ 2010).

VIZ Romov¹⁶⁶ na socialno in tudi ekonomsko integracijo Romov sem se v praksi lotila preveriti izpolnjevanje njenih bistvenih določil kot so: organiziranost prevoza romskih otrok v vrtec oz. osnovno šolo; način vključenosti romskih otrok v oddelke; oblike dejavnosti za uspešno vključevanje otrok v šolo in za doseganje predpisanih standardov znanja; vključenost romske kulture, zgodovine in identitete v učne načrte; načine ohranjanja romskega jezika in kulture; uvedbo romskega pomočnika; strokovno izpopolnjevanje učiteljev za delo z romskimi otroci; in tudi sodelovanje z Zvezo Romov Slovenije, Romskim akademskim klubom in z mednarodnimi organizacijami; v vrtcih, osnovnih šolah, v Razvojno izobraževalnem centru v Mestni občini Novo mesto in v Dnevnom centru za romske otroke Brezje - Društva za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto.

V MONM se romski otroci vključujejo v vrtec Pedenjped v enoto Pikapolonica, ki se nahaja v romskem naselju Brezje. Vrtec začno obiskovati otroci po dopolnjenem četrtem letu starosti, pa tja do šestega leta. Obiskuje ga 28 romskih otrok iz naselij Brezje, Žabjak in Graben. Otroci pridejo s starši peš, bolj oddaljene pa pripeljejo z avtomobili. Najpogostejše težave s katerimi se vzgojitelji srečujejo pri delu so: nerazumevanje slovenskega jezika, neredno prihajanje otrok v vrtec, vedenje, disciplina, neupoševanje pravil in pri nekaterih otrocih nega. V kurikulumu vrtca je poučevanje slovenskega in romskega jezika zgolj omenjeno, ni pa navodil za izvajanje, enako je tudi z romskim jezikom, kulturo in identiteto. Sicer v enoti uporabljajo oba jezika, vendar je cilj otroke naučiti slovensko. V enoti ni zaposlenega romske/-ga pomočnice/-ka, zaposleno pa imajo strokovno delavko, Dušico Balažek, ki pozna romski jezik in je v veliko pomoč. Strokovna izobraževanja sicer imajo, vendar jih je premalo. Z zaupanjem staršev v vrtec v večini nimajo težav, z izvajanjem aktivnosti vključevanja romskih otrok in staršev za vzpostavitev zaupanja v institucijo vrtca pa začnejo šele po vstopu romskih otrok v vrtec. Z Romskim akademskim klubom (RAK) še niso

¹⁶⁶ Strategija VIZ Romov iz leta 2004 v svoji vsebini pravno temelji tudi na določilih 5., 12., 13. in 14. člena za Slovenijo zavezujoče Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin (Konvencije). 5. člen Konvencije med drugim prepoveduje asimilacijo pripadnikov narodnih manjšin in spodbuja razmere za ohranjanje in razvijanje kulture ter identitete: jezika, vere, tradicije, kulturne dediščine. 12. člen zavezuje Slovenijo k sprejetju ukrepov na področju izobraževanja za spodbujanje poznavanja kulture, zgodovine, jezika in vere manjšinskega kot večinskega prebivalstva ter usposabljanje učiteljev in dostop do učbenikov za te namene. V 13. členu Konvencija zagotavlja pripadnikom narodnih manjšin pravico do ustanavljanja in vodenja lastnih zasebnih ustanov za izobraževanje in usposabljanje. V 14. členu pa je Slovenija zavezana priznati pripadnikom narodne manjšine pravico učiti se jezika svoje manjšine in zagotoviti pripadnikom narodne manjšine enake možnosti za izobraževanje v jeziku manjšine (Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin, 5., 12., 13., 14. čl).

sodelovali, a si želijo. Po mnenju vodje enote Žagarjeve, mednarodne organizacije ne vplivajo na vzgojo in izobraževanje romskih otrok v vrtcu (Žagar 2010).

Po dopolnjenem šestem letu starosti romski otroci enako kot tudi otroci večinskega prebivalstva vstopijo v osnovno šolo. Romski otroci v MONM obiskujejo sedem osnovnih šol (OŠ). Od slednjih je OŠ Dragotina Ketteja, ki jo obiskuje 17 romskih učencev od skupno 52 vpisanih učencev, osnovna šola za otroke s posebnimi potrebami (OŠPP). Osnovno šolo Birčna vas, ki je podružnična šola OŠ Šmihel in ima le 4 razrede pa obiskujejo 4 Romi. Sicer Romi v MONM najštevilčnejše obiskujejo OŠ Bršljin, nato OŠ Šmihel, OŠ Grm, OŠ Stopiče in OŠ Otočec (Picek 2010; Hlača 2010; Andrejčič 2010; Miklič 2010; Marolt 2010; Simčič 2010; glej Tabela 6.3).

Tabela 6. 3: Število romskih otrok vpisanih v OŠ v MONM v šolskem letu 2009/10

OŠ	OŠ Bršljin	OŠ Šmihel	OŠ Birčna vas– podružnična šola OŠ Šmihel	OŠ Dragotina Ketteja (OŠPP)	OŠ Grm	OŠ Stopiče	OŠ Otočec
Št romskih otrok v šol. letu 2009/10	101	31	4	17	15	11	7

Vir: povzeto iz intervjujev opravljenih v navedenih OŠ v MONM.

Organiziran prevoz otrok v šolo imajo OŠ Dragotina Ketteja, OŠ Bršljin in OŠ Šmihel s podružnično šolo Birčna vas, kjer imajo organiziran prevoz v šolo za otroke enega izmed treh naselij. Romski otroci iz ostalih OŠ do prevoza niso upravičeni. Najpogostejše težave s katerimi se srečujejo pri romskih otrocih na OŠ so: neupravičeni izostanki od pouka, slabo poznavanje slovenskega jezika, nizka motiviranost otrok za izpolnjevanje šolskih obveznosti ter slab obisk govorilnih ur in roditeljskih sestankov s strani staršev. Romski otroci so v vseh sedmih OŠ vključeni v heterogene oddelke. Le na OŠ Dragotina Ketteja je drugi razred homogeni oddelek romskih učencev, sicer so na tej šoli romski otroci od prvega do osmega razreda vključeni v heterogene oddelke. V OŠ: Grm, Bršljin, Stopiče, Otočec, Šmihel, Podružnični šoli Birčna vas; se učna pomoč, ki jo izvajajo v prvi, drugi in tretji trijadi ne razlikuje. Izvajajo dodatno strokovno pomoč, individualno pomoč, dodatno skupinsko pomoč in dopolnilni pouk, kjer so romski učenci skupaj z neromskimi učenci. V OŠ Dragotina Ketteja so romski otroci v

prvi trijadi vključeni v dopolnilni pouk in podaljšano varstvo, otroke v drugi in tretji trijadi pa obravnavajo pri šolski svetovalni službi. Vsebine o romski kulturi, zgodovini in identiteti v učnih načrtih OŠ niso posebej izpostavljene. V OŠ Grm, Stopiče in Šmihel s Podružnično šolo Birčna vas; omenjeno izvajajo strokovni delavci za delo z romskimi otroci, katerih delo sofinancira Ministrstvo za šolstvo in šport (MŠŠ) ali pa v okviru različnih projektov šol, npr. Drugačne kulture nas bogatijo, ki so namenjeni vsem učencem. Za ohranjanje romskega jezika in romske kulture največ postorijo na OŠ Šmihel in na Podružnični šoli Birčna vas, kjer na ohranjanje romskega jezika vplivajo s pozdravom v romščini, romskimi pravljičami, obravnavo besedil romskih izvajalcev, z delavnicami, projekti, prireditvami in udeležbo strokovnih delavcev na tečaju romščine. V OŠ Bršljin so izdali manjši dvojezični priročnik z osnovnimi izrazi. Vsako leto ob dnevu Romov pa tudi organizirajo prireditev na šoli, kjer nastopajo predvsem romski učenci, slednji nastopajo tudi na javnih prireditvah na lokalnem in državnem nivoju. Na obravnavanih sedmih OŠ se romski jezik ne poučuje. Pri razumevanju le tega si pomagajo: na OŠ Bršljin z romskim pomočnikom; na OŠ Grm, Šmihel in podružnični šoli Birčna vas s Slovarčkom in učbenikom, avtorice Ane Marije Kozlevčar; na OŠ Otočec pa se je romskega jezika priučila svetovalna delavka. Z Zvezo Romov Slovenije sodelujejo na OŠ Šmihel, podružnični šoli Birčna vas, OŠ Bršljin in OŠ Grm. Sodelovanje poteka v obliki zaposlitve romskega pomočnika ali obiskov predstavnikov romske skupnosti na šoli, ki predstavijo romsko kulturo in običaje. Romskega pomočnika imajo zaposlenega na OŠ Bršljin, OŠ Dragotina Ketteja in na OŠ Šmihel ter podružnični šoli Birčna vas. Funkcije slednjih se v obsegu razlikujejo, skupno pa jim je: pomoč otrokom pri odpravljanju jezikovnih težav in pomoč pri učenju po navodilih učitelja.¹⁶⁷ Na vseh OŠ, razen OŠ Dragotina Ketteja, imajo ali načrt zaznavanja in kontinuiranega odpravljanja stereotipov in predsodkov otrok večinske populacije do otrok Romov ali dejavnosti za odpravljanje predsodkov, ki jih vsakodnevno izvajajo. Na

¹⁶⁷ V OŠ Bršljin romski pomočnik skrbi tudi za aktivno sodelovanje učencev pri pouku, v času pred poukom in po pouku pomaga učencem pri pripravi na pouk in pri domačih nalogah, seznanja učitelje o svojih opažanjih v zvezi z romskimi učenci, navaja romske učence na red in čistočo, sodeluje pri načrtovanju dela z vključevanjem elementov romske kulture, pomaga pri pripravi didaktičnih pripomočkov, spremlja učence na avtobus in pri raznih dejavnostih šole, spodbuja dvojezično kulturo, sodeluje in vzpodbuja učence za sodelovanje na šolskih prireditvah, razvija skrb in odgovornost do šolskih potrebščin, obvešča o počutju in napredku tudi starše učencev in po potrebi pomaga staršem pri komunikaciji s strokovnimi delavci šole. Na OŠ Šmihel ter podružnični šoli Birčna vas pa romski pomočnik ugotavlja potrebe otrok in staršev in jim nudi pomoč v zvezi z vključevanjem v šolo, spodbuja otroke k aktivnem sodelovanju pri pouku, na prireditvah, raznih delavnicah, pripravi in ponudi prostochasne dejavnosti v romskem naselju, pomaga staršem pri komunikaciji s strokovnimi delavci in jih pri tem spodbuja in seznanja starše o dogajanju v šoli ter jim posreduje pomembne informacije potrebne za medsebojno sodelovanje.

OŠ Dragotina Ketteja izvajajo projekt Sodelovanje s starši otrok Romov, sodelovanje z romskimi starši pa poteka tudi na ostalih obravnavanih OŠ. Na Osnovno šolo s prilagojenim programom (OŠPP) Dragotina Ketteja so v šolskem letu 2008/09 prešolali enega romskega učenca iz OŠ Grm, kriteriji za prešolanje pa so bili enaki kot za otroke večinskega prebivalstva.¹⁶⁸ Učitelji iz OŠ Bršljin, Grm, Stopiče ter Šmihel s podružnično šolo Birčna vas, se stalno strokovno izpopolnjujejo za delo z romskimi otroci. Na OŠ Otočec in OŠ Dragotina Ketteja pa zgolj občasno. V šolskem letu 2008/09 sta bila, na OŠ Šmihel, 2 romska učenca vpisana v deveti razred in slednjega tudi uspešno zaključila.¹⁶⁹ Tudi na OŠ Dragotina Ketteja je bila 1 Romkinja vpisana v deveti razred, a razreda ni zaključila. Sicer so na obravnavanih OŠ v MONM le 3 romski učenci zaključili devetletko brez ponavljanja, in sicer na OŠ Šmihel.¹⁷⁰ Za učence in starše romskih otrok organizirajo pogovore oz. delavnice o možnostih in potrebah nadaljnjega izobraževanja na OŠ Bršljin in OŠ Dragotina Ketteja, vendar se na te le minimalno odzivajo; na OŠ Šmihel pa imajo slednje organizirano z otroci in starši večinskega prebivalstva. Z Romskim akademskim klubom sodelujejo le na OŠ Grm, kjer za to sodelovanje skrbi šolska svetovalka, ki ji polovični delovni čas financira MŠŠ. V šolskem letu 2008/09 sta se v nadaljnje izobraževanje vpisala dva romska učenca in sicer 1 v srednjo-poklicno šolo in 1 v srednjo strokovno šolo¹⁷¹ (Picek 2010; Hlača 2010; Andrejčič 2010; Miklič 2010; Marolt 2010; Simčič 2010).

Z določbami mednarodnopravnih dokumentov Organizacije združenih narodov (OZN), Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE), Sveta Evrope (SE) in Evropske unije (EU) za delo z romskimi otroci, so najboljše seznanjeni v OŠ Bršljin. V OŠ Šmihel ugotavljajo rezultate določb dokumentov EU, OZN na primer UNICEF-a na delu vseh učencev, v smislu spoznavanja drugih kultur, različnosti, solidarnosti, spoštovanja človekovih pravic, predvsem tudi otrokovih pravic (Picek 2010; Hlača 2010). Na OŠ Grm pa vpliv mednarodnih organizacij na delo z romskimi otroci vidijo v prijavi in delu na dveh projektih, ki ju financira tudi EU, in sicer projektu Comenius za dvig kakovosti šolskega izobraževanja in spoznavanja ter razumevanja evropske kulturne in jezikovne raznolikosti; in projektu Simos, za bralno pismenost otrok z uporabo informacijsko komunikacijske tehnologije za otroke drugih kultur. Ravnateljica

¹⁶⁸ Na OŠ Bršljin niso želeli posredovati informacije o morebitnem prešolanju romskih otrok na OŠPP v šolskem letu 2008/09, ker naj ne bi vodili evidenc za romske in neromske učence.

¹⁶⁹ Na OŠ Bršljin ne vodijo posebne evidence romskih učencev.

¹⁷⁰ Na OŠ Bršljin ne vodijo posebej evidenc romskih učencev.

¹⁷¹ Na OŠ Bršljin ne vodijo posebej evidenc romskih učencev.

Simičeva je dejala, da so: "Projekti mednarodnih organizacij, zlasti EU, zelo pomembni, predvsem iz finančnega vidika ter tudi zaradi zahtevnosti, tj. pisanja poročil in evalvacij, saj s tem dvignejo kvaliteto izobraževanja na celotni šoli" (Simčič 2010).

Na področju izobraževanja Romov v MONM deluje tudi Razvojno izobraževalni center (RIC). V slednjem je vpisanih 154 Romov v OŠ za odrasle. Pouk jih obiskuje približno 90, od teh pa jih je 47 vključenih preko Zavoda za zaposlovanje (Brezovar 2010; Matko 2010). Pouk zaradi pomanjkanja znanja slovenskega jezika izvajajo v 11 homogenih oddelkih v dopoldanskih in popoldanskih urah. Na odpravljanje predsodkov in stereotipov ter z namenom zagotoviti spoštovanje raznolikosti skušajo na RICu vplivati s ti. interesnimi četrtki. Temeljni cilj teh aktivnosti je socialno vključevanje Romov. V ta namen so za Rome organizirali obisk muzeja, ogled predstave v kinu, predavanja cestno prometnih predpisov in prve pomoči, ekskurzije v Prekmurje (Puščo), na Gorenjsko in Primorsko. O njihovih dolžnostih in pravicah pa jim pridejo predavati tudi predstavniki Policije. Za Rome izvajajo prilagojeni program. Že dve leti jih poučujejo angleščino, zelo dobro pa so sprejeli tudi računalništvo, ki ga izvajajo v obliki seminarja. Na RICu odraslim Romom nudijo brezplačno učno pomoč, ki jo slednji lahko za razliko od večinskega prebivalstva koristijo tudi brez napotnice Zavoda za zaposlovanje, kar je sicer običajni postopek. Na RICu izvajajo tudi izobraževanje za poklic Trgovec ali Ekonomski tehnik, vendar se na ta programa še ni vpisal noben Rom. Veliko truda vlagajo predvsem v njihovo dokončanje OŠ za odrasle. V RICu nimajo zaposlenega romskega koordinatorja. Na njihovo delo z Romi pa po besedah Brezovarjeve ne vplivajo mednarodne organizacije. Sledijo Strategiji izobraževanja in se prijavljajo na razpise znotraj MONM (Brezovar 2010).

V procesu izobraževanja romskih otrok iz naselij v MONM sodeluje tudi Društvo za razvijanje prostovoljnega dela iz Novega mesta (DPRDNM), z delom v Dnevnom centru Brezje. Dnevni center je začel delovati 14. aprila 2009. Aktivnosti pa potekajo vsak delovni dan od 13.30 pa do 17. ure. V tem času izvajajo učno pomoč, ustvarjalne delavnice, socialne igre, športne in družbene aktivnosti ter različne interesne dejavnosti. V povprečju jih vsak dan obiše od 15 do 20 otrok, od 5. pa do 13. leta starosti. Vsi otroci prihajajo iz naselja Brezje, v ostalih naseljih pa organizirajo socialno-ustvarjalne delavnice. Pri delu z otroci uporabljajo različna učna gradiva, tudi učbenik Učimo se pisati – Sikavu pe pisini, avtorice Ane Marije Kozlevčar, ki ga je izdalo DRPDNM s

pomočjo Finančnega mehanizma EGP in Norveškega finančnega mehanizma, ki je finančno podprl tudi projekt Dnevnega centra Brezje. Sicer sta v Dnevnom centru za otroke zaposlena 2 strokovna delavca in preko javnih del še 2 romska pomočnika. Za čim boljšo usposobljenost zaposleni s pomočjo različne strokovne literature konstantno izpopolnjujejo svoje znanje in iščejo primernejše načine dela. Sodelujejo pa tudi s strokovnimi delavci iz ostalih institucij. Primarni cilj učne pomoči v Dnevnom centru je izboljšanje znanja slovenskega jezika, ki je glavni razlog za šolsko neuspešnost romskih otrok. Pri otrocih pa spodbujajo tudi učenje in skrb za ohranjanje lastne kulture, predvsem z učenjem romskih pesmi in s plesnimi delavnicami. Za preseganje stereotipov in izboljšanje samopodobe romskih otrok poizkušajo z vsemi dejavnostmi izboljšati njihove socialne veščine: komunikacijske veščine, asertivnost, uspešno reševanje konfliktov. Prav tako pa želijo razviti njihove delovne in učne navade kot pomemben element občutka lastne vrednosti, samostojnosti in prevzemanje odgovornosti. Od začetka delovanja pa do sedaj je pri otrocih opazen znaten premik v znanju in razvoju socialnih veščin. Dobro sodelujejo tudi s starši otrok. Z njimi se pogovarjajo o otrocih, njihovih težavah ter iščejo skupne rešitve. Še posebej se trudijo sodelovati z materami, za katere organizirajo različna izobraževanja in srečanja. Sodelujejo pa tudi z osnovnimi šolami, ki jih obiskujejo otroci iz naselja Brezja in si izmenjujejo informacije o otrocih ter iščejo skupne rešitve. Dnevni center v Brezju je edini tovrstni program v MONM, čeprav bi bila ustanovitev podobnih centrov več kot potrebna. Kot sem že omenila DRPDNM tudi v ostalih naseljih izvaja socialno-ustvarjalne delavnice, sicer le v poletnem času, saj se zaradi pomanjkanja ustreznih prostorov izvajajo na prostem. Le naselje Šmihel ima kontejner, v katerem lahko že omenjene delavnice potekajo skozi celo leto (Stojaković 2010).

Za izobraževanje Romov v MONM prispeva sredstva tudi Mestna Občina in sicer za leto 2009, v skupnem znesku 234.000,00Eur. Slednja se porazdelijo za: najemnino za vrtec Pedenjped v naselju Brezje; za učno pomoč Romom tj. za plače, prispevke idr. osebne prejemke za zaposlitev 2 strokovnih delavk za delo z učenci Romi na OŠ Bršljin; za fizično varovanje na OŠ Bršljin, za prevoz učencev s šolskimi kombiji, ki je organiziran na OŠ Bršljin, OŠ Dragotin Kette in OŠ Šmihel; za prevoz romskih učencev OŠ Bršljin z javnimi prevoznimi sredstvi; in za sofinanciranje programov izobraževanja odraslih Romov (Proračun MONM za leto 2009).

6.5 Zaposlovanje Romov v Mestni občini Novo mesto

Trenutno stanje trga dela v Sloveniji Romom ni naklonjeno. Zaradi pomanjkanja osnovnih kvalifikacij, funkcionalne nepismenosti, visokega nivoja konfliktnosti Romov in tudi predsodkov delodajalcev, je redna zaposlitev Romov redka, prevladujejo neredne oblike dela (Socialna zaščita, preprečevanje revščine: Skupni memorandum o socialnem vključevanju, 6; Miklič 2009b). Posledično večina Romov (90%) živi od denarnih pomoči, otroških dodatkov in družinskih prejemkov. Slednje pa negativno vpliva na njihov odnos z lokalnim prebivalstvom. Zaradi neurejenih bivalnih razmer in nizke izobrazbe Romi spadajo med družbene skupine z največjim tveganjem revščine in socialne izključenosti (Socialna zaščita, preprečevanje revščine: Nacionalni akcijski načrt o socialnem vključevanju 2004-2006, 18).

V Mestni občini Novo mesto (MONM) je približno 350 brezposelnih Romov, ki so prijavljeni na Zavodu za zaposlovanje Novo mesto (Zavodu), kar znaša 16,5% vseh na Zavodu evidentiranih brezposelnih oseb. Le ti so tudi prejemniki denarne socialne pomoči (Matko 2010; Rifelj 2010). Najpogostejši vzroki za nezaposlenost Romov v MONM so: nizka stopnja izobrazbe, saj jih večina nima dokončane osnovne šole; sledi pomanjkanje delovnih izkušenj, nemobilnost in nemotiviranost za delo, zaradi destimulativne narave socialne pomoči (Miklič 2009b; Matko 2010). Višina denarne pomoči je namreč le za nekaj evrov nižja od mesečne plače osebe z nedokončano osnovno šolo; nadalje, v kolikor se en član družine zaposli, zaradi preseganja cenzusa njegov partner izgubi pravico do denarne pomoči; pa tudi socialna varnost prejemnikov socialne pomoči je višja, saj od slednje ne terjajo plačila neplačanih obveznosti (Cigler 2010).

Na Zavodu z dolgoročnim ciljem zmanjšati brezposelnost Romov izvajajo programe Aktivne politike zaposlovanja¹⁷², med katere sodijo Javna dela, Formalno izobraževanje in Usposabljanje na delovnem mestu. Največ brezposelnih Romov – približno 20, je

¹⁷² Novembra 2006 je bil sprejet Program ukrepov aktivne politike zaposlovanja za obdobje 2007-2013 (Program APZ). Slednji izhaja iz prioritet opredeljenih v evropskih in nacionalnih razvojnih dokumentih ter iz razmer na trgu dela v Sloveniji, kar predstavlja podlago za izrabo sredstev Evropskega socialnega sklada v finančni perspektivi 2007-2013. Vsebinski okvir priprave Programa APZ predstavljajo predvsem: Strategija razvoja Slovenije, zlasti 4. razvojna prioriteta: Moderna socialna država in večja zaposlenost, Integrirane smernice za rast in zaposlovanje (2005-2008), ki jih je za uresničevanje prenovljene Lizbonske strategije in njenih ciljev sprejel Evropski svet, nacionalni Program reform za izvajanje Lizbonske strategije v Sloveniji, Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji in Strategija razvoja Slovenije z dne 23.6. 2005 (Program ukrepov aktivne politike zaposlovanja za obdobje 2007-2013, 2).

zaposlenih preko programov Javnih del, kamor sodi opravljanje različnih del urejanja in vzdrževanja javnih površin, pomoč pri socializaciji Romov in pomoč v izobraževalnih procesih - kot romski pomočniki v osnovnih šolah, v katere so vključeni romski otroci. Na omenjenih delih prevladujejo moški predstavniki romske narodne manjšine, najpogostejši delodajalci pa so Komunala Novo mesto in do pred časom Revoz. Samozaposlen je le en Rom. Dolgoročno je za povečanje zaposljivosti Romov pomembno zlasti vključevanje slednjih v program izobraževanja – Osnovno šolo za odrasle, kamor je trenutno vključenih 47 oseb, število slednjih pa se spreminja. Za vključevanje v poklicne in srednješolske programe pa na Zavodu trenutno nimajo kandidatov. Romski zaposlitveni center se v Novem mestu trenutno še ni formiral, nimajo tudi zaposlenega romskega koordinatorja, vseeno pa preko že omenjenih programov, predvsem preko javnih del skrbijo za socialno vključenost Romov in za ohranjanje njihovih delovnih navad (Matko 2010).

Večini Romov iz MONM obiskovanje osnovne šole in zaposlitev ne predstavljata enake vrednote kot večinskemu prebivalstvu. Po besedah romske svetnice Balažkove so mnogi med njimi samouki, moški: avtomehaniki, avtoličarji in kleparji; ženske: šivilje in kuharice. Vseeno pa ta znanja predvsem zaradi neurejenih bivanjskih razmer v naseljih, trenutno še ne zadoščajo za prekinitve njihove odvisnosti od socialne pomoči države, ki je sicer majhna, a dovolj velika, da z delom v sivi ekonomiji, preživijo svoje družine (Miklič 2009). Vendar pa je optimističen podatek, da na Razvojno izobraževalnem centru v Novem mestu, poleg že omenjenih 47 Romov, še skoraj enkrat toliko, od sicer 154 vpisanih Romov, obiskuje pouk za dokončanje Osnovne šole (Brezovar 2010).

6.6 Družbenopolitična organiziranost Romov v MONM

Romska narodna manjšina je v MONM organizirana v dveh kulturnih društvih, v romskem društvu Cigani Nekoč - Romi danes in v romskem društvu Romano veseli - Romsko veselje. Društvo Cigani Nekoč - Romi danes, je v letu 2006 ustanovil Rom Bogdan Miklič iz romskega naselja Ruperč vrh. Cilj društva je sodelovati na področju romske problematike, šolstva ter seznanjati javnost o napredku na omenjenih področjih, kot tudi skrb za ohranitev romske kulturne dejavnosti in izdaja publikacij informativnega značaja. V ta namen društvo izdaja svoj spletni dolenjsko-romski

časopis Romske novice¹⁷³, v katerem seznanja Rome kot ne-Rome z aktualnimi informacijami o romski skupnosti na Dolenjskem (Miklič 2009a; Romske novice 2009a). Sicer je bilo prvo romsko društvo na dolenjskem in tudi v Sloveniji ustanovljeno že 25. aprila 1983. Imenovalo se je Društvo vasa kultura, prosveto i socialno buti-Rom-Novo mesto oz. Društvo za kulturno, prosvetno in socialno dejavnost-ROM-Novo mesto. Na pobudo Filipa Robarja ga je ustanovil romski pisatelj Rom Rajko Šajnovič (Šajnovič, 2009). Slednji je bil tudi odgovorni urednik prvega romskega časopisa v Suhi in Beli Krajini na Dolenjskem in v Posavju, ki je začel izhajati že leta 1989. Izhajala sta dejansko dva: Bilten Rom, Romane cajtinge oz. Romski časopis in Romano lil oz. Romski list. V letu 2005 je Dora Brajdič iz Brezja ustanovila Kulturno društvo Romano Veseli, ki s svojimi aktivnostmi skrbi predvsem za ohranitev in razvoj romske kulture in identitete ter informiranje Romov (Romsko društvo Romano veseli). Romsko društvo Romano veseli je MONM vključila tudi v Strategijo kulture v Mestni občini Novo mesto za obdobje 2009-2013, in sicer z namenom spodbuditi delovanje zlasti folklorne dejavnosti, ki jo društvo izvaja (Občinski svet MONM 2009). Romom iz MONM je s svojim delom v veliko pomoč tudi Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto (DRPDNM). Le to spodbuja Rome pri samoorganiziranju v društva in jim nudi podporo pri ohranjanju lastne kulture. Spodbuja jih k samo-predstavitvi v javnosti s sodelovanjem na kulturnih prireditvah in z organiziranjem okroglih miz, kjer Romi sami govorijo o sebi večinskemu, ne-romskemu prebivalstvu, ki jih tako spoznava v drugačni luči (Cigler 2009). Dejavnosti socialnega vključevanja romske skupnosti društvo izvaja preko projektov npr.: projekta Socialna integracija Romov, ki ga financira Program Finančnega mehanizma EGP in Norveškega finančnega mehanizma in projekta Živeti skupaj, ki ga delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada (Luštek 2010).

V Občinskem svetu MONM je romska narodna manjšina zastopana s strani svetnika Roma Bojana Tudijskega, predstavnika Liste za razvoj gospodarstva občine Novo mesto in s strani romske svetnice večinskega rodu, ki se je na volitvah za romskega svetnika oktobra 2009, opredelila za Rominjo, Dušice Balažek. Dušico Balažek je za romsko svetnico predlagal in podprl Bojan Tudijski kot podpredsednik Zveze Romov Slovenije in podpredsednik Sveta romske skupnosti. Kandidatura in izvolitev romske svetnice iz

¹⁷³ Spletni časopis romskega društva Cigani nekoč – Romi danes, Romske novice, je v obliki spletnega bloga dostopen prek: <http://www.romskenovice.si/blog/> (15. december 2009).

rodu večinske, neromske populacije je nevaren precedens, na kar je še posebej opozoril Darko Rudaš, predsednik Združenja Foruma romskih svetnikov, saj lahko pride do kandidatur ne-Romov na položaje Romov, kar ni namen pozitivne diskriminacije manjšinskega varstva (Dolenjski list 2009a). Pred Balažkovo so romsko narodno manjšino v Svetu MONM zastopali še Roman Tasič, Zoran Grm in Danko Brajdič. Slednji so po mnenju Bojana Tudije svojim volivcem preveč obljubljali, ko pa so ugotovili, da obljub ne bodo mogli izpolniti, so obupali. Po njegovem mnenju velik problem predstavlja tudi nizka izobrazba Romov, ki se posledično ne zavedajo svoje enakopravnosti v Občinskem svetu in se zato premalo oglašajo. Preveč pričakujejo od individualnega sodelovanja z županom. Prevelika pa so tudi pričakovanja Občinskega sveta do romskega svetnika, saj pričakujejo, da bodo le ti obiskovali naselja, urejali morebitne spore med Romi in večinskim prebivalstvom, bili pripravljeni na seje in skrbeli da bodo Romi zaposleni ter se šolali. Poleg vsega pa naj bi hodili še v službo. Zelo pomembno se mu zdi dejstvo, da se Romi ne zavedajo pomena romskega svetnika, zlasti njegovih obveznosti, saj bi sicer skupaj izvolili dejansko najbolj usposobljenega med njimi, ki bi bil kos obveznostim in pravicam, ki izhajajo iz omenjene funkcije (Tudija 2010).

Februarja 2007 je Zveza Romov Slovenije, ki še vedno pomembno sodeluje v okviru Sveta romske skupnosti pri oblikovanju državne politike do romske skupnosti, v Novem mestu odprla svojo pisarno. V slednji delujeta Bojan Tudija, podpredsednik Zveze Romov Slovenije in novoizvoljena romska svetnica Dušica Balažek. Odprta pa je tudi za predstavnike romskih društev in vse ostale Rome ter ne-Rome. Cilj vzpostavitve le te je omogočiti nemoteno ter še boljše delovanje romske narodne manjšine, to je predstavljanje romskih interesov in želja do države in lokalne skupnosti, po drugi strani pa je izredno pomembna za ohranjanje romskih vrednot, kulture in jezika, kot tudi za reševanje morebitnih konfliktnih situacij z večinskim prebivalstvom (Lokalno.si 2007; Tudijo 2010). Z vzpostavitvijo pisarne Zveze Romov Slovenije, je posledično prišlo do navezave stikov z različnimi institucijami: Ministrstvom za okolje in prostor, Uradom za narodnosti, osnovnimi šolami ter predvsem s Policijo. Slednja je tako našla dobrega sogovornika, kar se je kmalu izkazalo v zmanjšanju težav z Romi. Streljanja sedaj skorajda ni, kurjenje kablov se je zmanjšalo za 63%, veliko manj pa je tudi voženj z neregistriranimi vozili (Tudija 2009; 2010).

Z Romi pa sodeluje tudi društvo Julija, ki se v okviru projektne skupine Ženska - ženski ukvarja s povezovanjem Rominj in ne-Rominj. V to sekcijo se vključujejo zgoj Rominje z že odraslimi otroci. Dva vidnejša projekta do sedaj sta bila organizacija romske modne revije in izdaja slovensko romskega in romsko slovenskega Slovarčka. Velik pomen na socialno integracijo romskih otrok v MONM pa ima tudi Založba Goga, ki za otroke iz naselja Šmihel organizira ure pravljič, načrtujejo pa tudi plesne delavnice hip hopa (Kozlevčar 2010).

6.7 Sklepna misel o socialni in ekonomski integraciji romske narodne manjšine v MONM

Socialna in ekonomska integracija romske narodne manjšine v MONM je šele v povojih. Le to je najbolje ponazorjeno ravno v ureditvi bivanjskih razmer. MONM je res da začela z urejanjem osnovne komunalne infrastrukture, a je dejansko stanje v naseljih še daleč od zagotovitve človeku dostojnega bivanja, na kar je ob obisku opozoril tudi Thomas Hammaberg, komisar Sveta Evrope za človekove pravice. Romi so obravnavani kot drugorazredni državljani, saj je vse kar je bilo doslej storjenega, rezultat sofinanciranja iz Evropskega socialnega sklada. Velik vpliv pri zaviranju napredka v socialni in posledično ekonomski integraciji Romov pa ima Regionalna civilna iniciativa. Na področju zdravstva, zaenkrat še ni ukrepov v smeri izobraževanja zdravstvenega osebja o kulturi Romov ali zaposlitvi Roma kot vmesnega člana za lažjo premostitev kulturnih razlik, odpravljanje predsodkov in izboljšanje medsebojne komunikacije. Prednost ima vzpostavitev dodatnega varovanja zdravstvenega osebja. Na področju izobraževanja je opazen trud vzgojiteljic v predšolski vzgoji, učiteljev v osnovnih šolah, v procesu izobraževanja na RICu in z vključitvijo civilne družbe s projektom Dnevnega centra v naselju Brezje. Premalo pa je še vedno narejenega na področju ohranjanja romske kulture, zgodovine in identitete, katere temeljni element je tudi romski jezik - romani čhib. Cilj je naučiti Rome slovenskega jezika. Slednje je res bistvenega pomena za socialno in ekonomsko integracijo, ni pa odraz večetnične Slovenije, saj vodi prej v podreditev in asimilacijo. Stanje je slabo tudi na področju zaposlovanja. Samozaposlen je le en Rom. Od približno 350 brezposelnih Romov, jih je največ 20 vključenih v javna dela in okoli 45 napotenih na dokončanje osnovnošolskega izobraževanja. Kljub vsemu pa je napredek viden v večjem številu Romom prilagojenih javnih del, preko katerih so vključeni v socialno integracijo otrok in odraslih Romov, kar je tudi sofinancirano iz Evropskega socialnega sklada. Kljub morda zelo črnem

pogledu na socialno in ekonomsko integracijo v MONM, pa lahko kot svetlo stan izpostavim družbeno in politično organiziranost Romov. Velik prispevek k slednjemu ima vzpostavitev Pisarne Zveze Romov Slovenije v Novem mestu v letu 2007, z Bojanom Tudijo na čelu. Slednji kot podpredsednik Sveta romske skupnosti, podpredsednik Zveze Romov Slovenije in občinski svetnik, s svojim delom pomembno vpliva na integracijo Romov v MONM. K soodločanju o socialni in ekonomski integraciji Romov pa prispeva tudi romska svetnica in romska društva: Cigani nekoč-Romi danes ter Romska veselje. Bistven delež v slednjem pa imajo še Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto, Založba Goga in društvo Julija.

Razdelavo dejavnikov socialne in ekonomske integracije romske narodne manjšine v MONM lahko zaključim z ugotovitvijo, da socialna in ekonomska integracija Romov v MONM ni le mrtva črka na papirju. Spodbujajo pa jo predvsem mednarodne organizacije z za Slovenijo zavezujočimi dokumenti in financiranjem. K slednjemu pa pomembno prispevajo tudi aktivnosti civilne družbe in romskih aktivistov, ki s sodelovanjem z državnimi institucijami, kljub zaviranju s strani Regijske civilne iniciative, sledijo svojemu cilju, za katerega si je že leta 1991 prizadeval romski aktivist - Novomeščan Rajko Šajnovič – priznanje enakopravnega položaja romske narodne manjšine Slovincem, tudi v praksi.

7 Sklep

Namen moje diplomske naloge je bil analizirati uresničevanje določb dokumentov mednarodnih organizacij: Organizacije združenih narodov (OZN), Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi oz. kasneje Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE), Sveta Evrope (SE) in Evropske unije (EU); za socialno in ekonomsko integracijo romske narodne manjšine v Sloveniji oz. v Mestni občini Novo mesto. V ta namen sem raziskala vse pomembnejše mednarodnopravne in politične dokumente omenjenih organizacij, ki skušajo s svojo vsebino vplivati na izboljšanje socialne in ekonomske integracije romske narodne manjšine tudi v Republiki Sloveniji ter navedla nekaj pomembnejših romskih mednarodnih nevladnih organizacij (NVO), ki vplivajo na sprejemanje bistvenih dokumentov za socialno in ekonomsko integracijo Romov v že omenjenih mednarodnih organizacijah. V nadaljevanju sem raziskala tudi prenos določil mednarodnopravnih dokumentov v notranjo zakonodajo in na primeru Mestne občine Novo mesto (MONM), koliko se zgledno urejena normativna raven manjšinskega

varstva Republike Slovenije odraža v praksi, in sicer na področju bivalnih razmer, zdravstva, šolstva, zaposlovanja in družbeno politične organiziranosti romske narodne manjšine v MONM.

Prvo hipotezo: **Mednarodne organizacije so glavni spodbujevalec socialne in ekonomske integracije Romov v Sloveniji**; lahko potrdim na normativni in tudi na izvedbeni ravni. Slovenija je namreč podpisnica vseh pomembnejših pogodb s področja človekovih pravic in prepovedi diskriminacije ter spodbujanja k rasnim in drugim oblikam sovraštva, ki so v skladu z 8. členom Ustave RS postale del notranjega prava, v skladu s 5. odstavkom 15. člena Ustave pa imajo celo primat nad slednjo. Vsebina določb mednarodnopravnih pogodb je izražena tudi v slovenski Ustavi. Za varovanje romske narodne manjšine v Sloveniji je pomembna zlasti Okvirna konvencija Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin ter prenos Direktive Sveta EU o uresničevanju načela enakega obravnavanja ne glede na rasno ali etnično poreklo in Direktive Sveta EU o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu, ki sta v slovenski zakonodaji združeni v Zakonu o uresničevanju načela enakega obravnavanja. Z namenom varovanja človekovih pravic in prepovedi diskriminacije tudi romske narodne manjšine, so bili v slovensko zakonodajo sprejeti naslednji mednarodno pravni dokumenti: Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, Konvencija proti mučenju in drugim oblikam okrutnega, nečloveškega ali poniževalnega ravnanja ter Evropska konvencija o varovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Na socialno in ekonomsko integracijo romske narodne manjšine v Sloveniji pa so pomembno vplivali tudi sprejeti dokumenti in institucije KVSE oz. kasneje OVSE; priporočila in resolucije Sveta Evrope o položaju Romov v Evropi; resolucije Kongresov lokalnih in regionalnih oblasti Evrope, ki priporočajo hitrejše vključevanje Romov v lokalne skupnosti; sprejeta priporočila Evropske komisije za boj proti rasizmu in nestrpnosti, aktivno sodelovanje Republike Slovenije v Paktu stabilnosti JV Evrope in resolucije Evropskega parlamenta, ki pozivajo k ukrepom proti diskriminaciji in k večji socialni in ekonomski integraciji Romov. Vse omenjene aktivnosti mednarodnih organizacij so do sedaj vplivale na sprejem določb za varovanje tudi romske etnične skupnosti v 14 področnih zakonih; v letu 2007 na sprejem Zakona o romski skupnosti (ZRomS-1); ter na sprejem vrste programov ukrepov za varovanje romske narodne manjšine in vpliv slednjih v praksi na

socialno in ekonomsko integracijo Romov v Sloveniji. Posledično lahko hipotezo, da so mednarodne organizacije glavni spodbujevalec socialne in ekonomske integracije Romov potrdim tudi na primeru MONM, saj je do bistvenjšega napredka prišlo ravno zaradi obvezujočnosti določb že omenjenih mednarodnih pogodb oz. uresničevanja sprejetih programov ukrepov za integracijo Romov in financiranja projektov integracije Romov. Na področju bivanjskih razmer, je prišlo do napredka z vzpostavitvijo osnovne komunalne infrastrukture v dveh naseljih kot posledica razpisov Službe vlade za lokalno samoupravo in regionalno politiko, oz. sofinanciranja projektov s strani Evropskega socialnega sklada tj. Evropske Unije. S sprejetjem Strategije vzgoje in izobraževanja Romov v letu 2004, je prišlo do napredka tudi na področju izobraževanja Romov kot eni od prioritet SE in EU, ki je v skladu z izpolnjevanjem določil Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin usmerjena na zagotavljanje vzgoje in izobraževanja in uveljavljanja pravice do ohranjanja romskega jezika in kulture. V MONM je napredek na tem področju viden v vključenosti romskih otrok v predšolsko vzgojo, v vključenosti otrok v heterogene oddelke osnovnih šol, v izvajanju učne pomoči, v ohranjanju kulture in identitete Romov v večini osnovnih šol; v uvedbi romskega pomočnika v večini osnovnih šol; v zaznavanju in kontinuiranem odpravljanju predsodkov in stereotipov; v sodelovanju z romskimi starši; v izvajanju stalnega strokovnega izobraževanja v večini OŠ; in v spodbujanju izobraževanja odraslih Romov za dokončanje osnovne šole. Slednje je delno rezultat tudi Programa aktivne politike zaposlovanja Romov, ki izhaja iz prioritet opredeljenih v evropskih in nacionalnih razvojnih dokumentih ter iz razmer na trgu dela v Sloveniji, kar predstavlja podlago za izrabo sredstev Evropskega socialnega sklada v finančni perspektivi 2007-2013. Napredek na področju zaposlovanja je posledično viden v večjem številu Romom prilagojenih javnih del, preko katerih so vključeni tudi v pomoč ostalim Romom pri socializaciji ter kot romski pomočniki v osnovnih šolah; in v vključevanju Romov v program izobraževanja – Osnovno šolo za odrasle.

Z analizo dejavnikov socialne in ekonomske integracije Romov v MONM lahko potrdim tudi tretjo hipotezo: **Večja učinkovitost socialne in ekonomske integracije Romov v MONM, je rezultat organiziranega sodelovanja Romov z vladnimi in nevladnimi organizacijami v Republiki Sloveniji.** Slednje je razvidno v mreženju oz. sodelovanju civilne družbe: Društva za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto, Založbe Goga ter društva Julija; z Romi, v pomoči pri: organiziranju romskih društev,

socialni integraciji romskih otrok ter žena, ohranjanju romske kulture, predstavljanju romske narodne manjšine večinskemu prebivalstvu; v sodelovanju z romskima društvoma: Cigani nekoč-Romi danes in Romsko veselje; ter s pisarno Zveze Romov Slovenije v Novem mestu, Zavodom za zdravstveno varstvo, osnovnimi šolami in ostalimi vladnimi institucijami. Aktivno soodločanje Romov iz MONM v procesu socialne in ekonomske integracije pa poteka zlasti preko pisarne Zveze Romov Slovenije s predstavnikom Bojanom Tudijo, ki je hkrati tudi občinski svetnik ter z romsko svetnico Dušico Balažek. Oba namreč aktivno sodelujeta poleg z že omenjenimi nevladnimi organizacijami, še z občinsko upravo, ustreznimi ministrstvi in vladnimi institucijami, ki s svojimi aktivnostmi vodijo v večjo socialno in ekonomsko integracijo romske narodne manjšine v MONM.

Glede na vse že omenjeno lahko potrdim tudi drugo hipotezo: **Rezultat sodelovanja mednarodnih nevladnih organizacij Romov z mednarodnimi organizacijami pri pripravi dokumentov, je večja učinkovitost socialne in ekonomske integracije Romov v Republiki Sloveniji.** Saj romske mednarodne nevladne organizacije (NVO), ki zagovarjajo človekove pravice, s svojimi aktivnostmi: pisanjem visoko kakovostnih poročil, delovanjem kot informacijske tribune, lobiranjem; vplivajo na odločanje v OZN, OVSE, SE in EU in s tem posledično tudi na politiko integracije v nacionalnih državah. V podkrepitev hipoteze lahko izpostavim vpliv omenjenega delovanja na delo Evropske komisije in Evropskega parlamenta (EP). Eden izmed pomembnih rezultatov tega sodelovanja, z vplivom na socialno in ekonomsko integracijo Romov tudi v Sloveniji, je v izpolnjevanju kopenhagenskih kriterijev, pa tudi v sprožanju resolucij EP na za Rome pomembnih področjih. V okviru SE mednarodne romske NVO sodelujejo z Evropsko komisijo SE proti rasizmu in nestrpnosti, velik pomen njihovega delovanja pa je tudi v posredovanju informacij svetovalnemu odboru glede poročil držav članic Okvirne konvencije o zaščiti narodnih manjšin. Omeniti pa je potrebno tudi delovanje romske NVO - Evropskega centra za pravice Romov (ERRC), ki s pisanjem poročili o stanju romskih skupnosti v posameznih državah, obvešča z mednarodnopravnimi pogodbami nastale organe v okviru OZN.

8 Literatura

- Acer Novo mesto d.o.o. 2007. *Predstavitev strokovnih podlag za pripravo prostorskih planskih aktov in vizija prostorskega razvoja MO Novo mesto*. Dostopno prek: <http://www.novomesto.si/si/obcina/svet/seje/?id=85> (6. oktober 2009).
- 2008. *OPN za MO Novo mesto: 1. EUP za Novo mesto. Dopolnjen osnutek, priloga 2*. Dostopno prek: www.novomesto.si/media/.../3/2_Priloga_2_EUP_za_NOVO_ME_STO.pdf (6. oktober 2009).
- Agencija Evropske unije za temeljne pravice. 2007. *Report on Racism and Xenophobia in the Member States of the EU – (FRA 2007) - Letno poročilo o rasizmu in ksenofobiji v državah članicah EU v letu 2007*. Dostopno prek: http://fra.europa.eu/fraWebsite/products/publications_reports/annual_report/ar2007_part2_en.htm (23. junij 2009).
- 2008. *European Union Agency for Fundamental Rights - Annual Report 2008 - Letno poročilo Agencije EU za temeljne pravice v letu 2008*. Dostopno prek: http://fra.europa.eu/fraWebsite/products/publications_reports/annual_report/ar2008_part2_en.htm (23. junij 2009).
- 2009. *European Union Agency for Fundamental Rights – Annual Report 2009 - Letno poročilo Agencije EU za temeljne pravice v letu 2009*. Dostopno prek: http://fra.europa.eu/fraWebsite/products/publications_reports/annual_report/ar2009_part2_en.htm (25. junij 2009).
- AJPES - Agencija Republike Slovenije za javnopravne storitve in evidence. 2009. *Registracija poslovnih subjektov*. Dostopno prek: <http://www.ajpes.si/prs/podjetje.asp?s=1&e=334255> (1. marec 2009).
- Alenka, Žagar. 2010. Intervju z avtorico. Novo mesto, 25. januar.
- Amsterdamska pogodba, ki spreminja pogodbo o Evropski uniji, pogodbe o ustanovitvi Evropskih skupnosti in nekatere z njimi povezane akte - Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Related Acts*. 1997. Dostopno prek: [www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2513/Treaty%20of%20Amsterdam%20\(En\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2513/Treaty%20of%20Amsterdam%20(En).pdf) (18. junij 2009).
- Ana Marija, Kozlevčar. 2010. Intervju z avtorico. Novo mesto, 22. januar.
- Andrassy, Juraj. 1976. *Međunarodno pravo*, 6. izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- Andreja, Luštek. 2010. Intervju z avtorico. Novo mesto, 2. februar.

- Antauer, Živa, Janez Krek in Mateja Pešak. 2003. Projekt standardizacije jezika Romov v Sloveniji in vključevanje romske kulture v vzgojo in izobraževanje. V *EVROPA, Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002*, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 125-130. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Bačič, Geza, ur. 2007. *Romski zbornik X – Romano kedijpe X z okrogle mize o političnem položaju Romov, Murska Sobota 2007*. Murska Sobota: Zveza Romov Slovenije.
- Baluh, Stanko. 2006. Romska etnična skupnost. *Romano glauso – Glas Romov* 3 (3): 16-21.
- Belović, Branislava, Tatjana Krajnc Nikolić, Lijana Zaletel Kragelj, Ivan Eržen, Iztok Štrumbelj, Teodora Petraš, Dušan Nolimal, Evgen Janet, Nuša Konec in Sonja Valič, ur. 2007. *Predlog strategije za zmanjševanje neenakosti v zdravju R Slovenije: (delovno gradivo)*. Murska Sobota: Zavod za zdravstveno varstvo.
- Bešter, Romana. 2005. Ekonomska integracija priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije in njihovih potomcev v Sloveniji. V *Percepcije slovenske integracijske politike: zaključno poročilo*, 2. natis, ur. Miran Komac in Mojca Medvešek, str. 559-591. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- 2007a. Integracija in model integracijske politike. V *Priseljenci – študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*, 1. natis, ur. Miran Komac, 105-134. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- 2007b. Socialnoekonomska integracija priseljencev iz prostora nekdanje Jugoslavije in njihovih potomcev v Sloveniji. V *Priseljenci – študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*, 1. natis, ur. Miran Komac, 219-255. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- in Mojca Medvešek. 2007. Education of the Roma Children in Slovenia: Evaluation of the Education Policy Defined in National Action Plan on Social Inclusion (2004-2006). V *Social Inclusion of Roma: Stories from Finland, Slovakia, Slovenia and Portugal*, ur. Miran Komac in Romeo Varga, 129-183. Ljubljana: Institute for Ethnic Studies; Murska Sobota: Regional Development Agency Mura.
- Bojan, Tudija. 2010. Intervju z avtorico. Novo mesto, 25. januar.
- Car, Josip in Janez Rifel. 2004. Načela zdravstvene oskrbe ljudi iz drugih kultur. V *Zbornik Družinska medicina na stičišču kultur: 21 učne delavnice za zdravnike družinske medicine*, ur. Janko Kersnik, 1-12. Ljubljana: Združenje zdravnikov

- družinske medicine SZD. Dostopno prek: <http://www.drmed-mb.org/zborniki/zbornikdm/zbornikdm.htm> (13. marec 2009).
- Center za zdravje in razvoj. 2006. *Strategija za krepitev zdravja in akcijski načrt za zmanjševanje neenakosti v zdravju v pomurski regiji*. Dostopno prek: http://www.czr.si/sl/informacija.asp?id_meta_type=3&id_informacija=30 (5. september 2009).
- Cigler, Tina. 2009. *Socialna integracija Romov – primer dobre prakse v Novem mestu*. Interni dokument Društva za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto.
- Coussey, Mary. 2000. *Framework of integration policies*. Strasbourg: Council of Europe Publishing. Dostopno prek: www.coe.int/t/.../Framework_Integration_policies_2000_en.pdf (2. oktober 2009).
- Čebašek-Travnik, Zdenka. 2009. *Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2008*. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/publikacijegradiva-izjave/letna-porocila/> (22. julij 2009).
- Danbakli, Marielle. 2001. *Roma, Gypsies: Texts issued by International Institutions*. Hertfordshire: Centre de recherches tsiganes (Gypsy Research Centre) and University of Hertfordshire Press.
- Darja, Brezovar. 2010. Intervju z avtorico. Novo mesto, 2. februar.
- Delo.si*. 2009. Vladna komisija sprejela predlog programa za Rome, (23. november). Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/93306> (15. januar 2010).
- Dolenjski list*. 2009a. Forum romskih svetnikov proti kandidaturi Balažkove, (24. september). Dostopno prek: http://www.dolenjskilist.si/2009/09/24/19306/novice/dolenjska/Forum_romskih_svetnikov_proti_kandidaturi_Balazkove/ (26. oktober 2009).
- 2009b. Druga nacionalna konferenca o zdravju romske populacije, (24. september). Dostopno prek: http://www.dolenjskilist.si/2009/09/24/19343/novice/novice_splosno/Druga_nacionalna_konferenca_o_zdravju_romske_populacije/ (19. oktober 2009).
- 2009c. Komisar Hammarberg v Žabjaku in Brezju, (7. oktober). Dostopno prek: http://www.dolenjskilist.si/2009/10/07/19911/novice/dolenjska/Komisar_Hammarberg_v_Zabjaku_in_Brezju/ (14. oktober 2009).
- Dora, Milena. 2008. Zbiranje zelišč zamira, v zdravljenje z vražami, pa Romi še verjamejo: Moj je kot antikristuš, ne rabi viagre! *Nedeljski dnevnik*, 4. julij. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/nedeljski_dnevnik/aktualno/330379 (13. marec 2009).
- Državni zbor Republike Slovenije. 2006. *Predlog zakona o romski skupnosti (ZRomS)*, 27. november. Dostopno prek: <http://cns.gov.si/gidscns.nsf/integImis?OpenAgent&id>

=UPV_ARC/b00d2218728df15f566c95998b7ca1b3e672a5904778eb90e780893838c5870f (4. avgust 2009).

Erika, Matko. 2010. Intervju z avtorico. Novo mesto, 2. februar.

Erjavec, Karmen, Sandra B. Hrvatin in Barbara Kelbl, ur. 2000. *Mi o Romih: diskriminatorški diskurz v medijih v Sloveniji*. Ljubljana: Open Society Institute.

Europa. *Institucije in drugi organi Evropske unije*. Dostopno prek: http://europa.eu/institutions/index_sl.htm (16. julij 2009).

European Network Against Racism. *About ENAR: Who we are*. Dostopno prek: http://www.enar-eu.org/Page_Generale.asp?DocID=15278&langue=EN (9. junij 2009).

European Roma and Travellers Forum. Dostopno prek: <http://ertf.org/en/index.html> (8. julij 2009).

European Roma Grassroots Organisations. *European Parliament*. Dostopno prek: <http://www.ergonetwork.org/EP.htm> (14. julij 2009).

--- *The European Commission and Roma. Legal Background*. Dostopno prek: <http://www.ergonetwork.org/EUC.htm> (14. julij 2009).

European Roma Information Office. Dostopno prek: <http://erionet.org/site/> (9. julij 2009).

European Roma Rights Centre. *ERRC International Advocacy*. Dostopno prek: http://www.errc.org/Advocacy_index.php (9. julij 2009).

--- *Roma rights 2-3/2001: Government programmes on Roma*. Dostopno prek: http://www.errc.org/Romarights_index.php (22. julij 2009).

Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti. 1998. *ECRijev pregled po posameznih državah: Poročilo o Sloveniji, CRI (98) 26*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-bycountry/Slovenia/Slovenia_CBC_en.asp (11. avgust 2009).

--- 1998. *ECRI general policy recommendation No. 3: Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies*. Priporočilo ECRI številka 3: CRI(98)29rev, sprejeto 6. marca 1998. Dostopno prek: www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N3/Rec03en.pdf (12. junij 2009).

--- *Cooperation with non-governmental organisations*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/cooperationwithngos_en.asp (14. julij 2009).

Evropska komisija. 1998. *Regular report from the European Commission on Slovenia's progress towards accession 1998*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1998/slovenia_en.pdf (17. junij 2009).

--- 1999. *Regular report from the European Commission on Slovenia's progress towards accession 1999*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/slovenia_en.pdf (17. junij 2009).

--- 2000. *Regular report from the European Commission on Slovenia's progress towards accession 2000*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2000/sl_en.pdf (17. junij 2009).

--- 2001. *Regular report from the European Commission on Slovenia's progress towards accession 2001*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2001/sl_en.pdf (17. junij 2009).

--- 2002. *Regular report from the European Commission on Slovenia's progress towards accession 2002*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2002/sl_en.pdf (17. junij 2009).

Evropski center za spremljanje rasizma in ksenofobije. 2005. *Annual Report 2005 - Racism and Xenophobia in the EU Member States - trends, developments and good practice*. Dostopno prek: http://fra.europa.eu/fraWebsite/products/publications_reports/annual_report/ar05_part2_en.htm (23. junij 2009).

--- 2006. *Annual Report on the Situation regarding Racism and Xenophobia in the Member States of the EU - (EUMC 2006)*. Dostopno prek: http://fra.europa.eu/fraWebsite/products/publications_reports/annual_report/ar2006_part2_en.htm (23. junij 2009).

Evropski parlament, Evropski svet. 2004. *Directive 2004/38/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States*. Dostopno prek: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004L0038:EN:NOT> (26. junij 2009).

Evropski parlament. 1994. *Resolution on linguistic and cultural minorities in the European Community* - Resolucija o jezikovnih in kulturnih manjšinah v Evropski skupnosti A3-0042/94, sprejeta 9. februarja 1994. Dostopno prek: <http://www.minelres.lv/eu/epres/re940209.htm> (18. junij 2009).

--- 2005. *European Parliament resolution on the situation of the Roma in the European Union* - Resolucija Evropskega parlamenta o položaju Romov v Evropi, sprejeta 28.

- aprila 2005. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0151+0+DOC+XML+V0//EN> (24. junij 2009).
- 2006. *European Parliament resolution on the situation of Roma women in the European Union (2005/2164(INI))* - Resolucija Evropskega parlamenta o položaju romskih žensk v Evropski Uniji (2005/2164(INI)), sprejeta 1. junija 2006. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2006-0244+0+DOC+XML+V0//EN> (24. junij 2009).
- 2007. *European Parliament resolution of 15 November 2007 on application of Directive 2004/38/EC on the right of EU citizens and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States* - Resolucija Evropskega parlamenta z dne 15. novembra 2007 o izvajanju Direktive 2004/38/ES o pravici državljanov Unije in njihovih družinskih članov do prostega gibanja in prebivanja na ozemlju držav članic, sprejeta 15. novembra 2007. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0534+0+DOC+XML+V0//EN> (26. junij 2009).
- 2008. *European Parliament resolution of 31 January 2008 on a European strategy on the Roma* - Resolucija Evropskega parlamenta z dne 31. januarja 2008 o evropski strategiji za Rome, sprejeta 31. januarja 2008. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0035+0+DOC+XML+V0//EN> (26. junij 2009).
- 2009. *European Parliament resolution of 11 March 2009 on the social situation of the Roma and their improved access to the labour market in the EU (2008/2137 (INI))* - Resolucija Evropskega parlamenta o socialnem položaju Romov in njihovem boljšem dostopanju do trga dela v EU (2008/2137 (INI)), sprejeta 11. marca 2009. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2009-0117&language=EN&ring=A6-2009-0038> (26. junij 2009).
- Evropski svet. 1993. *European Council in Copenhagen: Conclusions of the Presidency*. Dostopno prek: ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/72921.pdf (17. junij 2009).
- 2000. *Directive 2000/43/EC - Direktiva 2000/43/ES*. Dostopno prek: europa.eu/eur-lex/pri/.../1_18020000719en00220026.pdf (19. junij 2009).
- 2000. *Directive 2000/78/EC - Direktiva 2000/78/ES*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/employment_social/news/2001/jul/dir200078_en.html (19. junij 2009).

- 2009. *Council Conclusions on Inclusion of the Roma: 2947th Employment, Social Policy, Health and Consumer Affairs Council meeting Luxembourg, 8. June 2009.* Dostopno prek: www.consilium.europa.eu/uedocs/NewsWord/en/lisa/108377.doc (26. junij 2009).
- Ficko, Matej. 2009. Romski akademski klub zaenkrat z 12 člani: Intervju s Samanto Baranja, predsednico romskega akademskega kluba. *Sobotainfo.com*, 9. april. Dostopno prek: <http://sobotainfo.com/novice/ogled/4104/?s=nl> (15. januar 2010).
- Generalna skupščina. 1948. *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide* - Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida, GA/RES/260A(III), sprejeta 9. decembra 1948. Dostopno prek: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/p_genoci.htm (18. maj 2009).
- 1948. *The Universal Declaration of Human Rights* - Splošna deklaracija človekovih pravic, sprejeta 10. decembra 1948. Dostopno prek: <http://www.un.org/en/documents/udhr/> (15. maj 2009).
- 1965. *International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination* - Mednarodna Konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, GA/RES/2106(III), sprejeta 21. decembra 1965. Dostopno prek: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/d_icerd.htm (19. maj 2009).
- 1970. *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among State* - Deklaracija o načelih mednarodnega prava o prijateljskih odnosih in sodelovanju med državami v skladu z Listino združenih narodov, GA/RES/2526(XXV), sprejeta 24. oktobra 1970. Dostopno prek: <http://www.whatconvention.org/en/conv/0703.htm> (19. maja 2009).
- 1984. *Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* - Konvencija proti mučenju in drugim oblikam okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja, GA/RES/39/46, sprejeta 10. decembra 1984. Dostopno prek: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_cat39.htm (20. maj 2009).
- 1985. *Declaration on the Human Rights of Individuals Who are not Nationals of the Country in which They Live* - Deklaracija o človekovih pravicah posameznikov, ki niso državljani države, v kateri živijo, G.A. Res. 40/144, sprejeta 13. decembra 1985. Dostopno prek: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/o_nonnat.htm (20. maj 2009).
- 1992. *Declaration of the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities* - Deklaracija o pravicah pripadnikov narodnih ali

- etničnih, verskih in jezikovnih manjšin, G.A. Res.47/135, sprejeta 18. decembra 1992. Dostopno prek: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/d_minori.htm (20. maj 2009).
- 2002. *Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*. A/RES/57/199, sprejet 18. decembra 2002. Dostopno prek: <http://www.unhchr.ch/html/menu2/6/cat/treaties/opcat.htm> (20. maj 2009).
- Gider, Nataša. 2004. So sinja – dogodki: Skupno iskanje novih poti. *Romano them-Romski svet* 10 (22): 6.
- Greif, Tatjana. Želimo ustvariti mrežo romskih izobražencev: Intervju s Samanto Baranja, predsednico Romskega akademskega kluba in raziskovalko s Pedagoškega inštituta v Ljubljani. *CNVOS.INFO*. Dostopno prek: http://cnvosinfo.civilni-dialog.net/index.php?option=com_content&task=view&id=2141&Itemid=172 (15. januar 2010).
- Hahonina, Ksenija. 2005. Aktualna šolska oblast je prikrilo nestrpnost do Romov pri delu večinskega prebivalstva. *Mladina.si: Tednik* 35. Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200535/clanek/slo-intervju--ksenija_hahonina/ (25. marec 2009).
- Hajós, Ferenc. 2002. Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin. V *Slovenija in evropski standardi varstva narodnih manjšin*, ur. Miroslav Polzer, Liana Kalčina in Mitja Žagar, 83-88. Ljubljana: Informacijski dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK: Inštitut za narodnostna vprašanja: Avstrijski inštitut za vzhodno in jugovzhodno Evropo.
- Horvat-Muc, Jožek. 2005. Romi na slovenskem. *Romano Glauso – Glas Romov* 2 (2): 19-21.
- 2008. Priloga: Romi na slovenskem. *Romano them – Romski svet* 14 (31): 1-4.
- Hrženjak, Majda. 2002. Zgodovinski, kulturni in družbeni vidiki vključevanja romskih otrok v slovenske vrtce. *Socialna pedagogika* 6 (1): 81-93. Dostopno prek: www.zzsp.org/revija/2002/02-1-81-93.pdf (25. februar 2009).
- Irena, Hlača. 2010. Intervju z avtorico. Novo mesto, 3. februar.
- Janko Spreizer, Alenka. 2002. *Vedel sem, da sem Cigan – Rodil sem se kot Rom: znanstveni rasizem v raziskovanju Romov*. Ljubljana: Institutum Studiorum Humanitatis.
- Jermol, Barbara. 2005. Človekova razsežnost. V *Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi*, ur. Zlatko Šabič, 97-108. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Jevšek, Polde. 2008. *Starostna struktura in tipi bivališč Romov po naseljih v občinah Mirna Peč, Novo mesto, Šentjernej, Škocjan in Dolenjske Toplice, januar 2008*. Interni dokument Centra za socialno delo Novo mesto.
- Kalčina, Liana, Miroslav Polzer in Mitja Žagar. 2002. Uvod urednikov. V *Slovenija in evropski standardi varstva narodnih manjšin*, ur. Kalčina, Liana, Miroslav Polzer in Mitja Žagar, 8-9. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK: Inštitut za narodnostna vprašanja: Avstrijski inštitut za vzhodno in jugovzhodno Evropo.
- Kazenski zakonik Republike Slovenije (KZ-1)*. Ur. l. RS 55/2008. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlurid=20082296> (14. avgusta 2009).
- Klein, Rainer. 1999. Posebni sistemi v politiki delovne sile za Rome. V *Poti za izboljšanje položaja Romov v srednji in vzhodni Evropi – Izzivi za manjšinsko pravo - zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti*, 11-12. aprila 1997, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 106-111. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Klopčič, Vera. 2004. Evropa, Slovenija in Romi. *Razprave in gradivo, revija za narodnostna vprašanja* (45): 184 – 225.
- 2006. *Projekt CRP "Romi v procesih evropske integracije/razvoj modelov izobraževanja in usposabljanja Romov za povečanje rednega zaposlovanja": Vsebinsko poročilo*. Dostopno prek: http://www.inv.si/Dokumenti/dokumenti.aspx?id_doc=340&idmenu1=114&lang=slo (17. avgust 2009).
- 2006. Zgodovinski viri o Romih v Sloveniji. *Razprave in gradivo, revija za narodnostna vprašanja* (48-49): 38-52.
- 2007a. Legal protection of Roma in Slovenia. *Razprave in gradivo, revija za narodnostna vprašanja* (52): 234-255. Dostopno prek: <http://www2.arnes.si/~ljinv16/RIG/Arhiv.htm> (28. april 2009).
- 2007b. *Položaj Romov v Sloveniji: Romi in gadže*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Komac, Miran. 1999. *Varstvo narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- 2002. Varstvo narodnih skupnosti v Sloveniji. V *Slovenija in evropski standardi varstva narodnih manjšin*, ur. Liana Kalčina, Miroslav Polzer in Mitja Žagar, 13-62. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK: Inštitut za narodnostna vprašanja: Avstrijski inštitut za vzhodno in jugovzhodno Evropo.

- in Dean Zagorac. 2002. *Varstvo manjšin: Uvodna pojasnila&dokumenti*. Ljubljana: Društvo Amnesty International Slovenije: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- 2005. Mediji in »nove« narodne skupnosti. V *Percepcije slovenske integracijske politike*, 2. izdaja, ur. Miran Komac in Mojca Medvešek, 379-399. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- 2007. Konstrukcija romskega političnega predstavnštva. *Razprave in gradivo, revija za narodnostna vprašanja* (53-54): 6-26. Dostopno prek: www2.arnes.si/~ljin16/RIG/...54/rig%2053%20%20komac.pdf (6. avgust 2009).
- , Mojca Medvešek in Petra Roter. 2007. *Pa mi vi povejte kdo sem!!!?: Študija o etnični raznolikosti v Mestni občini Ljubljana*; prvi natis. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi. 1975. *Conference on Security and Cooperation in Europe: Final Act - Sklepna listina Konference varnostnega sveta Evrope*, sprejeta 1. avgusta 1975. Dostopno prek: http://www.osce.org/documents/mcs/1975/08/4044_en.pdf (29. maj 2009).
- 1990. *Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human dimension of the CSCE*. Dostopno prek: www.wunrn.com/reference/pdf/Copenhagen_Conference_Human_Dimension.PDF (29.maj 2009).
- 1992. *CSCE Helsinki document- The Challenges of Change – Helsinški dokument KVSE 1992*. Dostopno prek: http://www.osce.org/documents/mcs/1992/07/4046_en.pdf (29. maj 2009).
- 1994. *CSCE Budapest Document 1994 Towards a Genuine Partnership in a New Era*. Dostopno prek: www.osce.org/item/4050.html (29. maj 2009).
- 1999. *OSCE Summit Declaration (Istanbul, 18 and 19 November 1999) - Deklaracija vrha OVSE v Istanbulu 1999*, sprejeta 19. novembra 1999. Dostopno prek: www.osce.org/item/4051.html (29. maj 2009).
- Kongres lokalnih in regionalnih oblasti Evrope. 1995. *Recommendation 11 (1995) on Towards a Tolerant Europe: the contribution of Roma (Gypsies)*. Priporočilo 11 (1995), sprejeto 31. maja 1995. Dostopno prek: www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/rec11congress1995_en.pdf (6. junij 2009).
- 1997. *Towards a tolerant Europe: the contribution of Roma*. Resolucija 44 (1997), sprejeta 1997, sprejeta 7 marca 1997. Dostopno prek: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=RES\(1997\)044&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorI](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=RES(1997)044&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorI)

- nternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864 (6. junij 2009).
- Kontaktna točka za romska vprašanja. 2006. *Awareness raising for Roma activists on the issue of trafficking in human beings in South-East Europe*. Dostopno prek: http://www1.osce.org/documents/odihr/2006/04/18692_en.pdf (29. maj 2009).
- Krajnc Nikolič, Tatjana. 2008. *Neenakosti v zdravju*. Dostopno prek: <http://www.zzvms.si/si/neenakosti/Neenakosti-v-zdravju.htm> (16. marec 2009).
- *Strategija krepitve zdravja za zmanjševanje neenakosti v zdravju v Pomurju*. Dostopno prek: www.zzvms.si/si/neenakosti/.../StrategijaKrepitveZdravja.doc (5. september 2009).
- Kuhar de Domizio, Avgušтина, ur. 2003. "Statistične informacije, številka 92/2003: 5 Prebivalstvo, številka 2." Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno prek: <http://www.stat.si/popis2002/si/default.htm> (15. maj 2008).
- Listina o temeljnih pravicah v Evropski uniji (2000/C 364/01) - Charter of Fundamental Rights of the European Union (2000/C364/01)*. 2000. Dostopno prek: www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf (22. junij 2009).
- Lizbonska pogodba, ki spreminja Pogodbo o Evropski uniji in Pogodbo o ustanovitvi Evropske skupnosti, 2007C 306/01*. 2007. Dostopno prek: <http://eurlex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:SL:HTML> (11. januar 2010).
- Lokalno.si*. 2007. Legalizacija vseh naselij ne bo možna, vprašljiva prihodnost Brezja, (6. oktober). Dostopno prek: <http://www.lokalno.si/si/aktualno/ljudje/?id=966&l=2007&m=10&d=6> (19. oktober 2009).
- 2008a. Krško: Forum romskih svetnikov samostojen, (21. november). Dostopno prek: <http://www.lokalno.si/si/aktualno/arhiv/?id=14878&l=2008&m=11> (26. oktober 2009).
- . 2008b. Spopad Romov in policistov, (27. september). Dostopno prek: <http://www.lokalno.si/si/aktualno/ljudje/?id=12668> (17. oktober 2009).
- 2009a. Kako uspešna je MO Novo mesto na razpisih?, (2. julij). Dostopno prek: <http://www.lokalno.si/si/aktualno/ljudje/?id=23146&sort=DESC> (15. oktober 2009).
- 2009b. Romsko naselje Poganški vrh: Legalizacija da, širitev ne, (8. julij). Dostopno prek: <http://www.lokalno.si/si/aktualno/ljudje/?id=23314> (15. oktober 2009).
- 2009c. Romi iz Šmihela za mamograf, ker bolezen ne izbira ..., (13. januar). Dostopno prek: <http://www.lokalno.si/si/aktualno/ljudje/?id=16558&l=2009&m=1&d=13&sort=ASC> (19. oktober 2009).

- Martina, Picek. 2010. Intervju z avtorico. Novo mesto, 29. januar.
- Mateja, Andrejčič. 2010. Intervju z avtorico. Novo mesto, 26. januar.
- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah - International Covenant on Civic and Political Rights*. 1966. Dostopno prek: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm (19. maj 2009).
- Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in političnih pravicah – International Covenant on Economic, Social and Political Right*. 1966. Dostopno prek: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_cescr.htm (19. maj 2009).
- Mestna občina Novo mesto. 2006. *Odlok o občinskem lokacijskem načrtu Univerzitetni kampus Novo mesto*. Številka 007-23/2006. Dostopno prek: <http://www.novomesto.si/si/obcina/akti/?v=208> (15. oktober 2009).
- 2006. *Program dela 2006 – 2010*. Dostopno prek: <http://www.novomesto.si/si/obcina/zupan/projekti/> (6. oktober 2009)
- 2006. *Strategija prostorskega razvoja in prostorski red Mestne občine Novo mesto*. Šifra 350-03-19/2004-1901, 350-03-15/2005-1901. Dostopno prek: www.novomesto.si/.../2006/.../16.%20Strategija%20prostorskega%20razvoja%20in%20prostorski%... (6. oktober 2009).
- 2008. *Občinski podrobni prostorski načrt romsko naselje Poganški vrh*. Številka 3505-2/2008 (1904). Dostopno prek: www.novomesto.si/.../06.%20Obcinski%20podrobni%20prostorski%20nacrt%20Romsko%20naselje... (14. oktober 2009).
- 2008. *Poročilo o prijavih na državne in evropske razpise in o izvajanju posameznih projektov*. Številka 300-7/2008-1800. Dostopno prek: <http://www.novomesto.si/si/obcina/svet/seje/?id=99> (6. oktober 2009).
- 2008. *Poslovník občinskega sveta*. Številka 007-71/2008-1110. Dostopno prek: <http://www.novomesto.si/si/obcina/svet/poslovník/> (11. december 2009).
- 2008. *Proračun 2008 – 4. del: Odhodki-obrazložitev proračunskih postavk za leto 2008*. Dostopno prek: <http://www.novomesto.si/si/obcina/projekti/?id=1766> (13. oktober 2009).
- 2008. *Sklep o začetku priprave občinskega podrobnega prostorskega načrta romsko naselje Poganški vrh*. Številka 3505-2/2008. Dostopno prek: <http://www.novomesto.si/si/obcina/projekti/?id=1148> (6. oktober 2009).
- 2009. Dostopno prek: <http://www.novomesto.si/si/obcina/> (2. oktober 2009).
- 2009. *Novice: Župan v Bučni vasi*. Dostopno prek: <http://www.novomesto.si/si/novomesto/novice/?id=2829> (16. oktober 2009).

- 2009. *Predlog odloka o programu opremljanja stavbnih zemljišč za območje opremljanja »Kanalizacija romsko naselje Šmihel«*. Številka 351-254/2009. Dostopno prek: www.novomesto.si/.../10.%20Predlog%20odloka%20o%20programu%20opremljanja%20st... (6. oktober 2009).
- 2009. *Predlog odloka o proračunu Mestne občine Novo mesto za leto 2009-prva obravnava*. Številka 410-10/2008 (1600). Dostopno prek: <http://www.novomesto.si/si/obcina/svet/seje/?id=101> (8. oktober 2009)
- 2009. *Proračun Mestne občine Novo mesto za leto 2009*. Dostopno prek: <http://www.novomesto.si/si/obcina/?id=2903> (12. februar. 2010).
- Miklič, Bogdan. 2009a. Izšel je prvi dolensko-romski časopis (Časopis, ki hoče biti medijski glas Romov.). *Romske novice*, 28. januar. Dostopno prek: <http://www.romskenovice.si/blog/?p=210> (10. december 2009).
- 2009b. Polde Jevšek: "Vrednote Romov so drugačne". *Romske novice*, 17. november. Dostopno prek: <http://www.romskenovice.si/blog/?p=7388> (9. december 2009).
- 2010. Haris Tahirović vodi novoustanovljeno Zvezo romske skupnosti. *Romske novice*, 12. februar. Dostopno prek: <http://www.romskenovice.si/blog/?p=8875> (18. februar 2010).
- Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. 2003. *Skupni memorandum o socialnem vključevanju (JIM - Joint Inclusion Memorandum)*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/socialna_zascita_preprecevanje_revscine/ (14. avgust 2009).
- 2003. *Socialna zaščita, preprečevanje revščine: Skupni memorandum o socialnem vključevanju*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/socialna_zascita_preprecevanje_revscine/ (5. november 2009).
- 2004. *Socialna zaščita, preprečevanje revščine: Nacionalni akcijski načrt o socialnem vključevanju 2004-2006*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/socialna_zascita_preprecevanje_revscine/ (5. november 2009).
- 2004. *Sprejet nacionalni akcijski načrt o socialnem vključevanju 2004-2006*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/socialna_zascita_preprecevanje_revscine/sprejet_nacionalni_akcijski_nacrt_o_socialnem_vkljucevanju_2004_2006/ (5. november 2009).
- 2006. *Program ukrepov aktivne politike zaposlovanja za obdobje 2007-2013*. Dostopno prek: www.ess.gov.si/SLO/DEJAVNOST/Programi/apz_2007_2013.pdf (8. februar 2010).

- 2006. *Nacionalno poročilo o strategijah socialne zaščite in socialnega vključevanja 2006-2008*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/socialna_zascita_preprecevanje_revscine/ (18. avgust 2009).
- 2008. *Nacionalno poročilo o strategijah socialne zaščite in socialnega vključevanja za obdobje 2008–2010*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/socialna_zascita_preprecevanje_revscine/ (18. avgust 2009).
- Ministrstvo za šolstvo in šport. 2004. *Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/razvoj_solstva/projekti/enake_moznosti/ (7. november 2009).
- 2010. *Enake možnosti: Romi*. Dostopno prek: http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/razvoj_solstva/projekti/enake_moznosti/ (11. februar 2010).
- Ministrstvo za zdravje. 2009. *Zmanjševanje razlik v zdravju*. Dostopno prek: http://www.mz.gov.si/si/delovna_podrocja/javno_zdravje/sektor_za_preventivo_in_razvoj_javnega_zdravja/zmanjsavanje_razlik_v_zdravju/ (19. oktober 2009).
- Miro, Rifelj. 2010. Intervju z avtorico. Novo mesto, 2. februar.
- Mojca, Miklič. 2010. Intervju z avtorico. Novo mesto, 2. februar.
- Mojca, Tavčar. Intervju z avtorico. Novo mesto, 29. januar.
- Nared, Marjetka. 2009. Romi – kako iz labirinta stereotipov? *MMC RTV SLO Prvi interaktivni multimedijski portal*, 5. april. Dostopno prek: http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=1&c_id=196715 (14. april 2009).
- Nećak-Lük, Albina. 1999. K proučevanju romskega jezika v Sloveniji. V *Poti za izboljšanje položaja Romov v srednji in vzhodni Evropi – Izzivi za manjšinsko pravo - zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11-12. aprila 1997*, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 164-171. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Nezirovič, Slobodan. 2004. So sinja - Dogodki: Rešitve za celostno reševanje romskega problema so dolgoročne. *Romano them – Romski svet* 10 (21): 11-14.
- Nina, Stojaković. 2010. Intervju z avtorico. Novo mesto, 26. januar.
- Novak, Lukanovič Sonja. 1999. Kulturna ustvarjalnost romske skupnosti v Sloveniji. V *Poti za izboljšanje položaja Romov v srednji in vzhodni Evropi – Izzivi za manjšinsko pravo - zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11-12. aprila 1997*, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 134-140. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

- Občinski svet Mestne občine Novo mesto. 2009. *Predlog Odloka o programu opremljanja stavbnih zemljišč za območje opremljanja »kanalizacija romsko naselje Brezje«*. Številka 351-255/2009. Dostopno prek: <http://www.novomesto.si/si/obcina/svet/seje/?id=108> (6. oktober 2009).
- 2009. *Strategija kulture v Mestni občini Novo mesto v obdobju 2009-2013, 2. del*. Številka 610-10/2009. Dostopno prek: www.novomesto.si/media/objave/.../StrategijaKulture20092013.pdf (10. december 2009).
- Obreza, Janez. 2003. Romi v slovenskem pravnem redu in njihova politična participacija na lokalni ravni v luči predvidenih zakonskih sprememb. V *Evropa, Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002*, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 45-59. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- 2004. Romi v pravnem redu RS. *Romano them – Romski svet: So sinja-Dogodki*. 10 (22): 4-6.
- 2005. Romska etnična skupnost. *Romano glauso – Glas Romov* 2 (2): 24-27.
- Odbor ministrov. 1975. *Council of Europe Committee of Ministers Resolution No. (75)13 Containing Recommendations on the Social Situation of Nomads in Europe*. Resolucija (75)13, sprejeta 22. maja 1975. Dostopno prek: [www.coe.int/t/dg3/roma/travellers/documentation/recommendations/resCM\(1975\)13_en.pdf](http://www.coe.int/t/dg3/roma/travellers/documentation/recommendations/resCM(1975)13_en.pdf) (5. junij 2009).
- 1983. *Council of Europe Recommendation No. R(83) 1 of the Committee of Ministers to Member States on Stateless Nomads and Nomads of Undetermined Nationality*. Priporočilo Sveta Evrope številka R(83) 1, sprejeto 22. februarja 1983. Dostopno prek: [www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/recCM\(1983\)1_en.pdf](http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/recCM(1983)1_en.pdf) (5. junij 2009).
- 1992. *European Charter for Regional or Minority Languages (ETS)*. Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih, sprejeta 25. junija 1992. Dostopno prek: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/148.htm> (8. junij 2009).
- 2000. *Recommendation No. R (2000) 4 of the Committee of Ministers to member states on the education of Roma/Gypsy in Europe*. Priporočilo Odbora ministrov številka 4(2000), sprejeto 3. februarja 2000. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/reeducation20004_en.asp (12. junij 2009).
- 2001. *Recommendation Rec(2001)17 on improving the economic and employment situation of Roma/Gypsies and Travellers in Europe*. Priporočilo Odbora ministrov

- številka 17(2001), sprejeto 27. novembra 2001. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/recemployment200117_en.asp (12. junij 2009).
- 2004. *Recommendation Rec(2004) 14 of the Committee of Ministers to member states on the movement and encampment of Travellers in Europe*. Priporočilo številka 14 (2004), sprejeto 1. decembra 2004. Dostopno prek: http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/recommendations/recencampment200414_en.asp (12. junij 2009).
- 2005. *Recommendation Rec(2005)4 of the Committee of Ministers to member states on improving the housing of Roma and Travellers in Europe*. Priporočilo 4(2005), sprejeto 23. februarja 2005. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/rechousing20054_en.asp (12. junij 2009).
- 2006. *Recommendation Rec(2006)10 of the Committee of Ministers to member states on better access to health care for Roma and Travellers in Europe*. Priporočilo 10(2006), sprejeto 12. julija 2006. Dostopno prek: [http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/CMRec\(2006\)10accesshealth_en.asp](http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/CMRec(2006)10accesshealth_en.asp) (13. junij 2009).
- Odbor Združenih narodov za odpravo rasne diskriminacije. 2000. *General Recommendation No. 27: Discrimination against Roma*. Splošno priporočilo XXVII, sprejeto 16. avgusta 2000. Dostopno prek: [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/11f3d6d130ab8e09c125694a0054932b?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/11f3d6d130ab8e09c125694a0054932b?Opendocument) (29. maj 2009).
- Open Society institute & Soros Foundations Network. *Open Society Justice Initiative: About This Initiative*. Dostopno prek: <http://www.soros.org/initiatives/justice/about> (20. junij 2009).
- Open Society Institute. 2001. *Spremljanje pridruževanja EU: Zaščita manjšin*. Budimpešta: Open Society Institute.
- 2002. *Spremljanje pridruževanja EU: Zaščita manjšin v Sloveniji*. Budimpešta: Open Society Institute.
- Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi. *High Commissioner on National Minorities. Co-operation with other organisations*. Dostopno prek: <http://www.osce.org/hcnm/23618.html> (17. julij 2009).
- *High Commissioner on National Minorities. Max van der Stoel Award*. Dostopno prek: <http://www.osce.org/hcnm/29652.html> (17. julij 2009).

- *Office for Democratic Institutions and Human Rights. TANDIS (Tolerance Information system)*. Dostopno prek: <http://www.osce.org/odihr/16431.html> (17. julij 2009).
- Parlamentarna skupščina. 1969. *Parliamentary Assembly Council of Europe Recommendation 563(1969) [1] on the Situation of Gypsies and other travellers in Europe*. Priporočilo 563(1969) [1], sprejeto 30. septembra 1969. Dostopno prek: [http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/parec563\(1969\)_en.asp](http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/parec563(1969)_en.asp) (5. junij 2009).
- 1993. *Recommendation 1203 (1993) on Gypsies in Europe*. Priporočilo 1203 (1993), sprejeto 2. februarja 1993. Dostopno prek: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta93/EREC1203.htm> (5. junija 2009).
- 2002. *Recommendation 1557 (2002) The legal situation of Roma in Europe*. Priporočilo številka 1557 (2002), sprejeto 25. aprila 2002. Dostopno prek: [http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/parec1557\(2002\)_en.asp](http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/parec1557(2002)_en.asp) (12. junij 2009).
- Perenič, Anton. 2002. Svet Evrope in človekove pravice. V *Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili*, ur. Mirko Cerar, Jon Jamnikar in Maja Smrkolj, 49-58. Ljubljana: Društvo Amnesty International Slovenije: Mirovni inštitut.
- Petkovič, Brankica. 2005. Romi v novem zakonu o RTV Slovenija. *Romano them – Romski svet* 11 (25): 4.
- Petrič, Ernest. 1977. *Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin*. Ljubljana: Založba obzorja Maribor za Založbo Drago Simončič.
- Petrovski, Trajko. 2003. Identiteta in kultura Romov. V *EVROPA Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februar 2002*, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 183-190. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Pogodba iz Nice, ki spreminja Pogodbo o Evropski uniji, Pogodbe o ustanovitvi Evropskih skupnosti in nekatere z njimi povezane akte (2001/C 80/01) – Treaty of Nice amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts (2001/C 80/01)*. 2001 Dostopno prek: http://eurlex.europa.eu/en/treaties/dat/12001C/htm/C_2001080EN.000101.html (22. junij 2009).
- Pogodba o Evropski uniji/Maastrichtska pogodba - Treaty on European Union, 92C 191/01*. 1992. Dostopno prek: <http://eurlex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html> (17. junij 2009).

- Polde, Jevšek. 2010. Intervju z avtorico. Novo mesto, 22. januar.
- Polzer, Miroslav. 2002. Evropska unija, zaščita narodnih manjšin. V *Slovenija in evropski standardi varstva narodnih manjšin*, ur. Miroslav Polzer, Liana Kalčina in Mitja Žagar, 101-112. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK: Inštitut za narodnostna vprašanja: Avstrijski inštitut za vzhodno in jugovzhodno Evropo.
- Polzer-Srienz, Mirjam. 1999. Primerjava pravnega položaja Romov v Avstriji in Sloveniji. V *Poti za izboljšanje položaja Romov v srednji in vzhodni Evropi – Izzivi za manjšinsko pravo - zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11-12. aprila 1997*, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 63-71. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- 2003. Romi in evropska integracija primerjava stanja v Sloveniji, Avstriji in na Hrvaškem. V *EVROPA, Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002*, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 93-104. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- 2007. The "New Stage" of Roma Policy – a General Survey of Activities at International Level Concerning Roma Issues. *Razprave in gradivo, revija za narodnostna vprašanja* (52): 216-233. Dostopno prek: <http://www2.arnes.si/~ljin16/RIG/Arhiv.htm> (28. april 2009).
- Pravno-informacijski center nevladnih organizacij: PIC. 2009. *Svoboda gibanja*. Dostopno prek: http://www.pic.si/index.php?option=com_content&task=view&id=90&Itemid=111 (20. maj 2009).
- Razvojna regionalna agencija Mura d.o.o. *Romski izobraževalni in informativni center*. Dostopno prek: http://www.rra-mura.si/sl/informacija.asp?id_meta_type=8&id_informacija=97 (5. september 2009).
- Roma Diplomacy. 2005. *Recommendations of the Participants of the Roma Diplomacy Conference*. Dostopno prek: <http://www.diplomacy.edu/roma/conference.asp> (9. julij 2009).
- Romske novice*. 2009a. Namen in cilji društva, (28. januar). Dostopno prek: http://www.romskenovice.si/blog/?page_id=11 (15. december 2009).
- 2009b. Komisar Hammarberg obiskal Žabjak in Brezje, (9. oktober). Dostopno prek: <http://www.romskenovice.si/blog/?p=6695> (19. oktober 2009).
- Romski informativni center ROMIC*. Dostopno prek: <http://www.romic.si/> (26. februar 2009).

- Romsko društvo Romano veseli*. Dostopno prek: <http://www.nevladnik.info/drustvo/romanoveseli/> (15. december 2009).
- Roter, Petra. 1996. Razvoj mednarodnopravnega varstva manjšin od 17. stoletja do Društva narodov. *Razprave in gradivo, revija za narodnostna vprašanja* (31): 193-215.
- 2005a. Vloga jezika v integracijskem procesu. V *Percepcije slovenske integracijske politike*, 2. natis, ur. Miran Komac in Mojca Medvešek, 239-270. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- 2005b. Visoki komisar za narodne manjšine. V *Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi*, ur. Zlatko Šabič, 109-124. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 2007. Pojmovanje in opredeljevanje manjšin. V *Priseljenci: Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*, ur. Miran Komac, 1. natis, 8-33. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- 2008. Spreminjajoči se pomen vsebine kriterijev opredeljevanja (narodnih) manjšin. *Razprave in gradivo, revija za narodnostna vprašanja* (56-57): 84-118.
- Rozman, Vlado. 1991. Romi – tisočletja živimo na slovenski zemlji in tu bomo tudi ostali. *Razprave in gradivo, revija za narodnostna vprašanja* (25): 135-136.
- Rudaš, Darko. 2003. Večno vprašanje: so Romi res tako slabi, kot nekateri trdijo? V *EVROPA, Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani*, 15. februarja 2002, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 101-106. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Rutar, Sonja. 2007. Integration of Children into Regular Classes of Day Nurseries and Schools through 'Step by Step' Methodology. V: *Social Inclusion of Roma: Stories from Finland, Slovakia, Slovenia and Portugal*, ur. Miran Komac in Romeo Varga, 96-106. Ljubljana: Institute for Ethnic Studies; Murska Sobota: Regional Development Agency Mura.
- Salto-Youth Resouce Centres. *International Roma Organisations*. Dostopno prek: <http://www.salto-youth.net/RomaInternationalOrganisations/> (9. julij 2009).
- Sandreli, Monika. 2009. Konferenca o zdravju romskih žensk. *Romske novice*, 1. oktober. Dostopno prek: <http://www.romskenovice.si/blog/?p=6546> (19. oktober 2009).
- Smerdu, Franc. 1999. Predstavitev projekta "Problematika zaposlovanja Romov" v občini Novo mesto. V *Poti za izboljšanje položaja Romov v srednji in vzhodni Evropi*

- *Izzivi za manjšinsko pravo - zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11-12. aprila 1997*, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 112-119. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Sonja, Simčič. 2010. Intervju z avtorico. Novo mesto, 10. februar.
- Spletno mesto za romske svetnike*. Dostopno prek: <http://www.inv.si/romsvet/> (29. maj 2009).
- *Zakonodaja: Zakon o romski skupnosti v RS*. Dostopno prek: <http://www.inv.si/romsvet/zakonodaja25757.html?p=11> (4. avgust 2009).
- Stalna konferenca lokalnih in regionalnih oblasti Evrope. 1993. *Resolution 249 (1993) on Gypsies in Europe: the Role and Responsibility of Local Authorities*. Resolucija 249(1993), sprejeta 18. marca 1993. Dostopno prek: <http://www.radaeuropy.sk/?1493> (5. junij 2009).
- Stalni svet. 2003. *Decision No. 566: Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area*. Dostopno prek: www.osce.org/item/1751.html (29. maj 2009).
- Statistični urad Republike Slovenije. 2009. *Slovenske občine v številkah*. Dostopno prek: http://www.stat.si/publikacije/pub_obcine2009.asp (6. oktober 2009).
- Svet Evrope. 1994. *Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms as amended by Protocol No. 11*. Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin popravljena v skladu s spremembami P 11, sprejeta 11. maja 1994. Dostopno prek: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/005.doc> (4. junij 2009).
- 1995. *Framework Convention for the Protection of National Minorities (ETS 157)*. Okvirna konvencija o zaščiti narodnih manjšin, sprejeta 10. novembra 1994. Dostopno prek: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/157.htm> (8. junij 2009).
- 1998. *European Charter for Regional or Minority Languages (ETS 148) Explanatory Report*. Dostopno prek: <http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/148.htm> (9. junij 2009).
- 2001. Regionalni projekt za jugovzhodno Evropo za povečanje možnosti za zaposlovanje Romov: Delavnica za usposabljanje delavcev lokalnih zavodov za zaposlovanje, ki se ukvarjajo z zaposlitvenimi možnostmi pripadnikov romske skupnosti. V *EVROPA, Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni*

- konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002*, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 325-351. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- 2004. *Second Report submitted by Slovenia pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the Framework Convention for the protection of national minorities (Slovenian version)*. Dostopno prek: www.coe.si/res/.../download.php?id=/res/...1...1... (18. avgust 2009).
- 2005. *Advisory Committee on the Framework Convention for the protection of national minorities: Opinion on Slovenia (adopted on 12 September 2002)*, ACFC/INF/OP/I(2005)002. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/Table_en.asp (11. avgust 2009).
- 2005. *Advisory Committee on the Framework Convention for the protection of national minorities: Second opinion on Slovenia (adopted on 26 May 2005)*, ACFC/INF/OP/II(2005)005. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/Table_en.asp (11. avgust 2009).
- 2005. *II. Periodično poročilo RS o uresničevanju Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/default_en.asp#Slovenia (5. januar 2010).
- Šabič, Zlatko in Petra Roter. 2002. OZN in ohranjanje mednarodnega miru in varnosti: razvoj varstva človekovih pravic. V *Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili*, ur. Mirko Cerar, Jon Jamnikar in Maja Smrkolj, 31-48. Ljubljana: Društvo Amnesty International Slovenije; Mirovni Inštitut.
- , Vesna Bolka in Klaudija Koražija. 2005. OVSE zgodovina in institucije. V *Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi*, ur. Zlatko Šabič, 13-52. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 2005. Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi včeraj, danes, jutri - vnovični premislek. V *Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi*, ur. Zlatko Šabič, 157-166. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Šajnovič, Rajko. 1991. Ureditev statusa Romov kot narodnosti – Osnutek amandmaja k Ustavi Republike Slovenije. *Razprave in gradivo, revija za narodnostna vprašanja* (25): 131-132.
- 2009. Prvo ustanovljeno Romsko društvo v Sloveniji. *GenSpot Tvoj Spletni Svet: Blogi*, 21. september. Dostopno prek: http://www.genspot.com/Blogs/ShowBlog.aspx?blog_id=16755 (9. december 2009).

- Šircelj, Milivoja. 2003. "*Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije: Popisi 1921-2002, 5 Prebivalstvo, številka 2.*" Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno prek: <http://www.stat.si/popis2002/si/default.htm> (15. maj 2008).
- Škraba, Urška. 2007. *Integracija Romov v Občini Grosuplje: magistrska naloga.* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Štrukelj, Pavla. 1991. Etnološke raziskave romske populacije v Republiki Sloveniji. *Razprave in gradivo, revija za narodnostna vprašanja* (25): 36-55.
- 1999a. Zgodovinska resničnost o Romih v Evropi in v Sloveniji. *Romano them – Romski svet* 5 (5): 3-4.
- 1999b. Tradicionalni obrtniški poklici v romskih skupnostih. *Romano them - Romski svet* 5 (6): 3-6.
- 1999c. ROMSKA KULTURA (Pomen tradicionalnega etničnega izročila in pospeševanje današnjih kulturnih dejavnosti). V *Poti za izboljšanje položaja Romov v srednji in vzhodni Evropi – Izzivi za manjšinsko pravo - zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11-12. aprila 1997*, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 124-133. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- 2004. *Tisočletne podobe nemirnih nomadov: zgodovina in kultura Romov v Sloveniji.* Ljubljana: Družina.
- Tancer, Mladen. 1999. Komparativni prikaz učne uspešnosti romskih in neromskih osnovnošolcev v Prekmurju. V *Poti za izboljšanje položaja Romov v srednji in vzhodni Evropi – Izzivi za manjšinsko pravo - zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11-12. aprila 1997*, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 154-163. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- 2003. Izobraževanje Romov v Sloveniji. V *EVROPA, Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002*, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 65-74. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Tina, Cigler. 2009. Intervju z avtorico. Novo mesto, 22. oktober.
- Toš, Niko, ur. 1999. *Vrednote v prehodu II. Slovensko javno mnenje 1990-1998.* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV – CJMMK.
- 2004. *Vrednote v prehodu III. Slovensko javno mnenje 1999-2004.* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV – CJMMK.
- Tudija, Bojan. 2009. Romi na Dolenjskem in v Beli krajini. V *Romski zbornik – Romano kedijpe z okrogle mize o skupni skrbi za promocijo strpnosti, medkulturnosti*

in sožitja, ur. Geza Bačič, 29-32. Murska Sobota: Zveza Romov Slovenije za Svet romske skupnosti Republike Slovenije.

Türk, Danilo. 1993. Ustava Republike Slovenije in Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin: potencial mednarodnih standardov za domači razvoj prava o človekovih pravicah. V *Slovenija in evropska konvencija o človekovih pravicah: zbornik referatov domačih strokovnjakov in ekspertov Sveta Evrope na kolokviju dne 10., 11. in 12. junija 1992, ki sta ga organizirala Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin Republike Slovenije in Direktorat za človekove pravice Sveta Evrope*, ur. Jernej Rovšek, 15-23. Ljubljana: Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

--- 2007. *Temelji mednarodnega prava*. Ljubljana: GV Založba.

Unicef. *Press Centre: Children's Rights for Roma Children*. Dostopno prek: http://www.unicef.org/media/media_39677.html (17. julij 2009).

Urad Vlade Republike Slovenije za enake možnosti. 2009. *Zagovorništvo*. Dostopno prek: http://www.uem.gov.si/si/delovna_podrocja/zagovornistvo/ (25. junij 2009).

Urad Vlade Republike Slovenije za narodnosti. 2006. *Romska etnična skupnost*. Dostopno prek: http://www.uvn.gov.si/si/manjsine_ozroma_narodne_skupnosti/romska_etnicna_skupnost/ (2. marec 2009).

--- 2006. *Splošne informacije o romski etnični skupnosti v Republiki Sloveniji*. Dostopno prek: www.uem.gov.si/fileadmin/uem.gov.si/pageuploads/IzrednaGradivo3.pdf, (25. marec 2009).

--- 2009. *Manjšine oziroma narodne skupnosti: Romska narodna skupnost*. Dostopno prek: http://www.uvn.gov.si/si/manjsine_ozroma_narodne_skupnosti/romska_skupnost/ (15. januar 2010).

--- 2009. *Romi – zakonodaja, programi, ukrepi*. Dostopno prek: www.rtv slo.si/files/.../zakonodaja_programi_ukrepi_1.doc (13. avgust 2009).

--- 2009. *Romska skupnost*. Dostopno prek: http://www.uvn.gov.si/si/manjsine_ozroma_narodne_skupnosti/romska_skupnost/ (4. januar 2010).

Urad za demokratične institucije in človekove pravice. 2005. *Joint Conference on the implementation of policies/action plans for Roma, Sinti and Travellers, and measures against the anti-gypsism phenomenon in Europe*. Dostopno prek: http://www.osce.org/documents/odihhr/2007/02/23161_en.pdf (29. maj 2009).

- 2008. *Implementation of the Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti Within the OSCE Area: Status report 2008*. Dostopno prek: http://www.osce.org/odihr/item_11_33130.html (6. julij 2009).
- *Roma and Sinti. Defending Roma human rights in Europe*. Dostopno prek: http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/Default_en.asp (7. julij 2009).
- *Roma and Sinti. Council of Europe Co-ordinator for Roma and Travellers issues*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/Coordinator/default_en.asp (14. julij 2009).
- *Roma and Sinti. Committee on Experts of Roma and Travellers (MG-S-ROM)*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/mgsrom/default_en.asp (14. julij 2009).
- Urh, Špela. 2003. Belokranjski Romi. V *EVROPA, Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani*, 15. februarja 2002, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 257-270. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Ustanovna listina Združenih narodov – Charter of the United Nations*. 1945. Dostopno prek: <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml> (15. maj 2009).
- Ustava Republike Slovenije*. 1991. Dostopno prek: <http://www.dzrs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1> (4. avgust 2009).
- Varga, Romeo in Helga Lukač, ur. 2007. *Kulturne značilnosti Romov na kratko!* Murska Sobota: Regionalna razvojna agencija Mura.
- Varuh človekovih pravic. 2007. *Letno poročilo varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2007*. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/publikacije-gradivaizjave/letna-porocila/> (11. avgust 2009).
- 2008. *Letno poročilo varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2008*. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/publikacije-radivaizjave/letna-porocila/> (11. avgust 2009).
- Vida, Marolt. 2010. Intervju z avtorico. Novo mesto, 29. januar.
- Visoki komisar za narodne manjšine. 2000. *Report on the situation of Roma and Sinti in the OSCE Area*. Dostopno prek: http://www.osce.org/documents/hcnm/2000/03/241_en.pdf (29. maj 2009).
- Vlada Republike Slovenije. 1995. *Program ukrepov za pomoč Romom v Republiki Sloveniji*. Dostopno prek: www.uvn.gov.si/fileadmin/uvn.gov.si/.../pdf.../Romi_1995.pdf (17. avgust 2009).

- 1999. *Sklepi vlade Republike Slovenije št. 550-03/97-8(P)*. Dostopno prek: http://www.uvn.gov.si/fileadmin/uvn.gov.si/pageuploads/pdf_datoteke/Sklepi_1999.pdf (31. avgust 2009).
- 2004. *Sklepi vlade Republike Slovenije št. 18-09/2000-5*. Dostopno prek: http://www.uvn.gov.si/fileadmin/uvn.gov.si/pageuploads/pdf_datoteke/SKLEP_POROCILO_O_POLOZAJU_ROMOV_7_10_2004.pdf (1. september 2009).
- 2005. *Sklep vlade RS št. 018-11/2004-1*. Dostopno prek: <http://www.uvn.gov.si/> (1. september 2009).
- Wikipedia The Free Encyclopedia. 2009. *European Fundamental Rights Agency*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/European_Monitoring_Centre_on_Racism_and_Xenophobia (23. junij 2009).
- Winkler, Peter. 1999. Romi v Sloveniji. *Romano nevijpe – Romske novice*: 3.
- Zakon o evidenci volilne pravice (Z EVP-1)*. Ur. l. RS 52/2002. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200252&stevilka=2525> (6. avgust 2009).
- Zakon o financiranju občin (ZFO-1)*. Ur. l. RS 123/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006123&stevilka=5268> (6. avgust 2009).
- Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1)*. Ur. l. RS 87/2001. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200187&stevilka=4446> (7. avgust 2009).
- Zakon o lokalni samoupravi (ZLS)*. Ur. l. RS 72/1993. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r07/predpis_ZAKO307.html (5. avgust 2009).
- Zakon o lokalnih volitvah (ZLV)*. Ur. l. RS 72/1993. Dostopno prek: http://www2.gov.si/zak/zak_vel.nsf/zakposop/1993-01-2630?OpenDocument (6. avgust 2009).
- Zakon o medijih (Zmed)*. Ur. l. RS 35/2001. Dostopno prek: <http://www.uradnilist.si/1/objava.jsp?urlid=200135&stevilka=2043> (7. avgust 2009).
- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI)*. Ur. l. RS 12/1996. Dostopno prek: <http://www.uradnilist.si/1/objava.jsp?urlid=199612&stevilka=567> (6. avgust 2009).
- Zakon o osnovni šoli (ZOsn-UPB3)*. Ur. l. RS 81/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200681&stevilka=3535> (7. avgust 2009).
- Zakon o prijavi bivališča (ZPPreb-UPB1)*. Ur. l. RS 59/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200659&stevilka=2496> (6. oktober 2009).
- Zakon o Radioteleviziji Slovenija (ZRTVS-1)*. Ur. l. RS 96/2005. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200596&stevilka=4191> (7. avgust 2009).

Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (ZRomS-1). Ur.l. RS 33/2007. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200733&stevilka=1762> (4. avgust 2009).

Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih (ZNS). Ur. l. RS 65/1994. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r09/predpis_ZAKO899.html (14. januar 2020).

Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR-1). Ur. l. RS 93/2005. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200593&stevilka=4020> (6. avgust 2009).

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalni samoupravi (ZLS-L). Ur. l. RS 51/2002. Dostopno prek: <http://www.uradnilist.si/1/objava.jsp?urlid=200251&stevilka=2484> (5. avgust 2009).

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalni samoupravi (ZLS-N). Ur. l. RS 60/2007. Dostopno prek: <http://www.uradnilist.si/1/objava.jsp?urlid=200760&stevilka=3208> (6. avgust 2009).

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalnih volitvah (ZLV-D). Ur. l. RS 51/2002. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r05/predpis_ZAKO3345.html (6. avgust 2009).

Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (ZUJIK). Ur. l. RS 96/2002. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200296&stevilka=4807> (7. avgust 2009).

Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja (ZUNEO). Ur. l. RS 50/2004. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200450&stevilka=2295> (20. junij 2009).

Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja uradno prečiščeno besedilo (ZUNEO-UPB1). Ur. l. RS 93/2007. Dostopno prek: <http://www.uradnilist.si/1/objava.jsp?urlid=200793&stevilka=4600> (20. junij 2009).

Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1). Ur. l. RS 16/2008. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200816&stevilka=485> (14. avgust 2009).

Zakon o vrtcih (ZVrt-UPB2). Ur. l. RS 100/2005. Dostopno prek: <http://www.uradnilist.si/1/objava.jsp?urlid=2005100&stevilka=4349> (7. avgust 2009).

Zalokar, Maja. 2006. *Vpliv romskih svetnikov na razreševanje romske problematike v slovenskih občinah*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Zavod za zdravstveno varstvo Kranj. 2007. *Izjava za medije: Program "ŽIVIMO ZDRAVO" tudi v Bohinju*. Dostopno prek: www.zzv-kr.si/datoteke/zivimozdrIzjava.doc (16. marec 2009).
- Zavod za zdravstveno varstvo Murska Sobota. 2009. *Dejavnosti: 2. nacionalna konferenca o zmanjševanju neenakosti v zdravju romske populacije »Zdravje romskih žensk«*. Dostopno prek: <http://www.zzv-ms.si/si/neenakosti/Romi-Nacionalna-Konferenca-zdravje-zensk.htm> (20. oktober 2009).
- Združenje občin Slovenije. *Mestna občina Novo mesto*. Dostopno prek: http://www.zdruzenjeobcin.si/index.php?page=obcine&page_id=274 (2. oktober 2009).
- Zupančič, Jernej. 2002. Romska vprašanja v luči prostorskih odnosov. V *EVROPA, Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002*, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 107-122. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja.
- 2007. Romska naselja kot poseben del naselbinskega sistema v Sloveniji. *Dela* (27): 215-246. Dostopno prek: www.ff.uni-lj.si/oddelki/geo/Publikacije/Dela/files/Dela_27/12_zupancic.pdf (6. marec 2009).
- Zveza Romov Slovenije. 2009. *Odprta vprašanja organiziranosti romske skupnosti v Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.zvezaromov.si/Odprta_vprasanja_organizirano_sti_romske_skupnosti_v_Sloveniji,617,119,0.html (7. september 2009).
- Žagar, Mitja. 1999. Romi na slovenskem: družbena integracija marginalnih skupnosti (Predstavitev študentskega raziskovalnega in akcijskega projekta). V *Poti za izboljšanje položaja Romov v srednji in vzhodni Evropi – Izzivi za manjšinsko pravo - zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11-12. aprila 1997*, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 80-94. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- 2002a. Nekaj misli o politiki integracije romske skupnosti v Sloveniji. *Razprave in gradivo, revija za narodnostna vprašanja* (41):136-171.
- 2002b. Nekateri novejši trendi razvoja varstva manjšin in (posebnih) pravic narodnih in drugih manjšin: Evropski kontekst. V *Slovenija in evropski standardi varstva narodnih manjšin*, ur. Miroslav Polzer, Liana Kalčina in Mitja Žagar, 71-81. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK: Inštitut za narodnostna vprašanja: Avstrijski inštitut za vzhodno in jugovzhodno Evropo.

- 2005. Koncepti, modeli in mehanizmi političnega predstavljanja narodnih manjšin in politike integracije. *Razprave in gradivo, revija za narodnostna vprašanja* (46): 48-75.
- Žagar, Nada. 2003. Projekt romske ženske to zmoremo v Sloveniji. V *EVROPA, Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002*, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 241-252. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Priloge

PRILOGA A: Intervju o socialni integraciji Romov v MONM: vodja oddelka za prostor, ga. Tavčar Mojca

29. januar 2010

1. Koliko je romskih naselij v MONM? Katera od teh so legalizirana?

V MONM je 8 romskih naselij. Na dan 01.01.2006 je bilo v MONM evidentiranih 757 Romov, ki so bolj ali manj stalno naseljeni v romskih naseljih Brezje, Žabjak, Šmihel, Ruperčvrh (Stranska vas), Jedinščica (Poganški vrh), Graben(Ragovo), Otočec, Gotna vas (Ukrat) ter v treh občinskih najemnih stanovanjih.

2. Za katera od romskih naselij: Žabjak-Brezje, Šmihel, Ruperč vrh (Stranska vas), Jedinščica (Poganci), Gotna vas (Ukrat), Otočec, Graben (Ragovo); je bil sprejet občinski podrobni prostorski načrt (OPPN)?

OPPN je bil sprejet za romsko naselje Poganški vrh (Jedinščica) -

3. Za katera od romskih naselij: Žabjak-Brezje, Šmihel, Ruperč vrh (Stranska vas), Jedinščica (Poganci), Gotna vas (Ukrat), Otočec, Graben (Ragovo); je bil sprejet zazidalni načrt (ZN)?

Zazidalni načrt je bil sprejet za romsko naselje Brezje in sicer v letu 1985 (Odlok o zazidalnem načrtu za romsko naselje Žabjak (Skupščinski Dolenjski list št. 4/85) ter Odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o zazidalnem načrtu za romsko naselje Žabjak (Uradni list RS št. 44/01)), ki pa je bil z uveljavitvijo Občinskega prostorskega načrta (Uradni list RS, št. 101/09) razveljavljen. Naselje – stanovanjska soseska se sedaj ureja z Občinskim prostorskim načrtom, EUP: NM/6-m.

Za romski naselji Ruperč vrh in Šmihel pa je bil sprejet ureditveni načrt. Romsko naselje Šmihel se delno ureja z Odlokom o spremembah in dopolnitvah Ureditvenega načrta za romsko naselje Šmihel (Uradni list RS, št. 60/06), delno pa Z OPN, EUP: NM/24-h.

Romsko naselje Ruperč vrh se ureja z Občinskim prostorskim načrtom, EUP: STV/5, s katerim je bil razveljavljen v letu 2002 sprejet Ureditveni načrt (Uradni list RS, št. 35/02).

4. Kakšen je namen MONM z romskim naseljem Graben oz. Ragovo? Ali in če da, kam nameravate preseliti Rome iz omenjenega naselja?

Romski naselje Graben (Ragovo) se nahaja v neposredni bližini načrtovanega Univerzitetnega kampusa Novo mesto, v neposredni bližini načrtovanega Športnega parka in v gozdu s posebnim namenom (z odlokom razglašen kot eden od mestnih gozdov, ki imajo posebno funkcijo in se varujejo), zato njegova lokacija ni sprejemljiva in ni predvidena za legalizacijo. Rome iz omenjenega naselja se bo poskušalo v dogovoru z njimi preseliti na drugo lokacijo v okviru drugih obstoječih romskih naselij ali v najemno stanovanje, kjerkoli drugje v mestu.

PRILOGA B: Intervju o socialni integraciji Romov v MONM: oddelek za družbene dejavnosti, g. Miro Rifelj

2. februar 2010

1. *V večini naselij Romi niso lastniki zemljišč na katerih bivajo. Kako je urejeno lastništvo zemljišč v Brezju, Žabjaku, Šmihelu, Ruperč vrhu, na Jedinščici, v Ukratu, na Otočcu, v Grabnu? Kako nameravate urediti lastništvo zemljišč v omenjenih naseljih? Ali v katerem od naselij že obstaja možnost odkupa zemljišča s strani Romov?*

Cilj MONM je na področjih romskih naselji kupiti parcele, katerih še niso lastniki Romi ter s tem omogočiti slednjim odkup in legalizacijo objektov. Nekateri Romi si namreč želijo urediti hiše in elektriko.

V Brezju je že 10 Romov lastnikov hiš, bile so jim podarjene. Hiše so bile zgrajene tako, da je SIS Socialno skrbstvo dalo denar za parcele, Romi pa so bili zapisani kot solastniki. Ko je SIS Socialno skrbstvo propadlo, se je lastništvo v celoti preneslo na Rome.

V Šmihelu je cenilec ocenil vrednost zemljišča na 16Eur za m². Sicer so Romi delno že lastniki zemljišč, delno pa je lastnica MONM. V Ruperč vrhu je bilo zemljišče ocenjeno na 12Eur za m². Tu je kar precej lastnikov zemljišč. Cilj občine pa je širitev naselij in dati Romom možnost za odkup zemljišča kot je bilo to izvedeno v Kerinovem Grmu v Krškem. V MONM je slednje preprečila Regijska civilna iniciativa, zato je sedaj v mirovanju. Potrebno bo še enkrat pripraviti predlog na občinski svet. V Jedinščici je 1 mala parcela občinska, ostalo je od sklada gozdnih zemljišč. Od Romov ni nič, zato MONM sedaj čaka na Razpis in možnost odkupa. V Gotni vasi so lastniki 3 Romi. En del zemljišča, na katerem so Romi postavili barako, so lastniki dobili nazaj v sklopu denacionalizacije. Le ti živijo v Beogradu. Na MONM z njimi ne morejo vzpostaviti stika.

2. *Romsko naselje Brezje je zgrajeno na nekdanji komunalni deponiji. Ali so bile izvedene raziskave o vplivih te lokacije na kvaliteto bivanja (onesnaženost podtalnice, pitne vode, onesnaženost prsti) oz. samo zdravstveno stanje Romov?*

Temu ni tako. Zazidalni načrt za 33 hiš romskega naselja Brezje je zraven omenjene deponije. Na področju, kjer je deponija imajo Romi postavljene barake. Nov načrt je bil, da bi se na mestu deponije širilo naselje, a do tega ni prišlo. Trenutno je vse v rokah države, da se odloči ali se bo naselje širilo ali pa bodo Rome iz naselja namesto širitve naselili v solidarnostna stanovanja, nakup katerih bo morala financirati država.

3. Kakšno je stanje komunalne infrastrukture v romskih naseljih: vodovoda, elektrike, kanalizacije in ceste:

a) Katera od naselij imajo napeljan vodovod, elektriko, kanalizacijo in asfaltiran dostop oz. cesto do in v naselju?

Naselje/ Infrastruktura	vodovod (leto)	elektrika (leto)	kanalizacija (leto)	cesta (leto)
(Žabjak-)Brezje	x (1983)	x (1983)	x (2008)	x (1983), asfaltirana v 2009
Šmihel	x (1978)	x (1978)	x (2008)	x (1978), asfaltirana v 2009
Ruperč vrh (Stranska vas)	x (približno leta 1998)	x (bila že prej)	/	x asfaltirana v 2009
Jedinščica (Poganci)	x (1995)	x (1988)	/	
Gotna vas (Ukrat)	x (1996)	x (bila že prej)	/	x (2005)
Otočec	x (1975)	x (1975)	/	x 2005) asfaltiranje ulice v planu 2010
Graben (Ragovo)	/	/	/	/

Ukrat je staro naselje. V naselju na Otočcu stojijo 3 hiše in hlev, 2 sta v lasti Romov, 1 hiša ter hlev pa v lasti Krajevne skupnosti. Na Grabnu živi še ena mlada družina, ki jo imajmo plan preselit v solidarnostno stanovanje, s čimer se Romi strinjajo. Za vodo so zmenjeni z nekom iz naselja. V Šmihelu imajo skupni števec za vodo.

b) Z ozirom na interne podatke CSD NM o bivališčih Romov v romskih naseljih MONM in Novem mestu iz leta 2008, le ti prebivajo v 71 hišah, 121 barakah, 12 stanovanjih, 6 prikolicah in v 1 vagonu. Ali imate podatke koliko slednjih je dejansko priklopljenih na vodovod ali elektriko ali kanalizacijo?

Da ti podatki obstajajo. Npr. v naselju Brezje je 32 hiš priklopljenih na elektriko, 33 na vodovod. 8 parcel je prostih, Romi so tja postavili barake.

c) Kako pa je z objekti, ki so brez ustrezne dokumentacije:

- Kakšne so možnosti za legalizacijo le teh?

V primeru naselja Brezje-Žabjak, Žabjak stoji na zemljišču v lasti Ministrstva za obrambo. Po sprejetju oz. vstopu v veljavo ZRomS-1, je vse v rokah države same, ki vodi postopek za legalizacijo.

d) Ali je dostop do vode, elektrike, kanalizacije omogočen tudi objektom brez ustrezne dokumentacije?

V naselju Žabjak je bil, postavljen najprej 1 skupni vodovodni priključek, ker so povzročili ogromno škode: voda je prosto tekla; so postavili skupaj 5 vodovodnih priključkov. Elektriko imajo napeljana iz hiš z zazidalnega načrta. V vseh naseljih razen Grabna imajo možnost vodo dobiti drug od drugega. Družina z Grabna, pa se je za vodo dogovorila z nekom iz naselja. Elektrike se ne da pridobiti brez gradbenega dovoljenja.

4. Glede na to, da velik problem romskih naselij predstavlja tudi onesnaženost. Za katera od obravnavanih naselij je urejen komunalni odvoz odpadkov?

Komunalni odvoz je urejen za vsa romska naselja v MONM razen Grabna. Za naselje Graben imajo komunalni odvoz urejen spomladi, ko počistijo tudi gozd.

5. V novici MONM o obisku Župana MONM Alojzija Muhiča v KS Bučna vas (25. februar 2009), je navedeno, da boste širitev naselja Brezje preprečil s selitvami romskih družin v stanovanja izven Brezja.

- Katere romske družine bodo upravičene do teh najemniških občinskih stanovanj?

- Ali se to že izvaja? Koliko je najemniških občinskih stanovanj v MONM v katerih živijo Romi?

Pred leti so 6 člansko romsko družino že vselili v blok. Nakup stanovanja sta financirala Urad za narodnosti in MONM. Ta vselitev je bila zelo uspešna. Preselitev Romov na vasi pa je težko predstavljava. Na podlagi te dobre izkušnje je župan predlagal selitev Romov v stanovanja s solidarnostno najemnino. Občina nima teh stanovanj, tudi denarja ne za njihov nakup, zato je vse v rokah države. Sicer v MONM v stanovanjih živi že več Romov, npr. Hrvatiči in Tasiči. Nameravamo pa v stanovanje preseliti tudi družino z Grabna.

Le redki Romi so zaposleni, posledično zaposlitev ni kriterij za dodelitev stanovanja. Solidarnostno najemnino, ki znaša nekje od 50 do 70Eur, so Romi sposobni plačati tudi s prejeto socialno podporo in otroškimi dodatki. Cilj MONM ni več toliko legalizacija naselij temveč bolj pomoč pri nakupu zemlje in 'solidarnostnih' stanovanj. Razmišljamo tudi o izgradnji večstanovanjskih objektov v Brezju in Šmihelu ali postavitvi kampa z napeljšano vodo in električno. Želeli smo tudi pridobiti zapuščene vojaške stavbe, a za to s strani Ministrstva za obrambo ni bilo interesa.

6. Ali na ureditev bivanjskih razmer Romov v naseljih v MONM vplivajo tudi mednarodne organizacije: OZN, EU, OVSE in SE? Če da, katere in na kakšen način?

Ne. Vsa sredstva, ki smo jih pridobili smo prejeli od države preko razpisov Službe Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalni razvoj.

7. (13.) Ali ste v MONM v skladu s 7. in 8. členom ZRomS-1, že ustanovili delovno telo za spremljanje položaja romske skupnosti, ki skrbi za udeleževanje pravic romske skupnosti?

Ne. V mandatu Boštjana Kovačiča smo ustanovili Projektni svet za romsko problematiko, kjer sodelujejo Romi, predstavniki krajevne skupnosti, civilne iniciative, delavci, ki se ukvarjajo z razreševanjem romske problematike, CSD, ZZNM, po potrebi pa tudi Policija. Pred tem je za ta namen delovala še obsežnejša Komisija za reševanje romske problematike znotraj katere je med drugim deloval tudi sodnik za prekrške.

8. (14.) Kakšen je pomen romskega svetnika v Občinskem svetu MONM?

- Kako ocenjujete delo romskega svetnika v Občinskem svetu MONM?

Romski svetniki v Občinskem svetu MONM imajo prenizko izobrazbo, da bi bili pravi sogovorniki na Sejah. Romska problematika pride v občinskem svetu le redko na vrsto. Romski svetniki pa bolj izsiljujejo za osebno korist. Poleg tega so postopki, da se stvari premaknejo, dolgotrajni. Čez čas bo to gotovo bolj zaživel.

9. (15.) Kakšen je vpliv MONM na zdravstveno stanje Romov v MONM?

Na tem področju sem se sam večkrat trudil za boljše sodelovanje. Da bi na izobraževanjih razložili o nalezljivih boleznih. Lani je MONM sodelovala tudi na Konferenci o zdravju romskih žensk. Kakšnega posebnega vpliva pa Občina nima.

10. *Koliko finančnih sredstev je bilo v letu 2008 porabljenih za zdravstveno zavarovanje Romov glede na 15/9. člen Zakona o zdravstvenem zavarovanju?*

V MONM je od 300 do 350 romskih zavarovancev, tj. staršev, otroci so zavarovani preko njih. Občina prispeva za osnovno zdravstveno zavarovanje 28Eur po osebi, dodatno zavarovanje plačuje CSD.

11. *Ali MONM sodeluje z Zavodom za zdravstveno varstvo NM in s še katero drugo institucijo oz. organizacijo ter civilno družbo v MONM, z namenom izboljšati zdravstveno stanje Romov?*

- *Katere so aktivnosti, ki jih izvajate za izboljšanje zdravstvenega stanja v romskih naseljih?*

MONM direktno ne sodeluje z Zdravstvenim domom Novo mesto. Skrbi pa za higieno v naseljih. Problemi so bili predvsem z miši, podganami in ščurki. V lanskem letu smo 4 krat škropili proti ščurkom. S sodelovanjem z veterinarsko službo smo organizirali cepljenje psov.

12. *Ali na omenjene aktivnosti za izboljšanje zdravstvenega stanja Romov v naseljih v MONM vplivajo tudi mednarodne organizacije (OZN, EU, OVSE, SE) s svojimi finančnimi razpisi ali drugimi spodbudami (obisk komisarja za človekove pravice SE Thomassa Hammarberga)? Če da, katere organizacije so to?*

Nikoli nisem dobil občutka, da bi z omenjenimi organizacijami sodelovali, razen če je sodelovanje z omenjenimi mednarodnimi organizacijami potekalo z Zavodom za zdravstveno varstvo.

13. *Ali ste razmišljali o premostitvi nesoglasij z Romi v zdravstvenih institucijah v MONM s štipendiranjem in posledično zaposlitvijo pripadnika/ce romske skupnosti v Zdravstvenem domu Novo mesto, s čimer bi presegli jezikovno bariero, (ne)poznavanje kulture in vzpostavili zaupanje Romov v institucijo in zdravstveno osebje?*

Ne bi rekel, da obstajajo problemi zaradi neznanja slovenskega jezika. Starejši Romi znajo slovensko, mlajši ne. Zato starejši Romi pripeljejo mlajše k zdravniku. Večji problem je konfliktnost nekaterih Romov, nasilje, zaradi česar je že bila organizirana varnostna služba. Če bi dal Zavod za zdravstveno varstvo pobudo za zaposlitev Roma, da bi poskrbel za varnost, bi razmislili o tem predlogu.

PRILOGA C: Intervju s koordinatorko projektov na Društvu za razvijanje prostovoljnega dela Tino Cigler

22. oktober 2009

1. Kakšen je vpliv Društva za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto (DRPDNM) na zdravstveno stanje Romov iz MONM?

Zavod za zdravstveno varstvo je precej obupan, ker so romski otroci nepreceptljiva populacija. Zdravstveni delavci ugotavljajo, da matere ne razumejo pomembnosti obveznega cepljenja (davica, tetanus, oslovski kašelj, otroška paraliza, rdečke, mumps itd.) in zato otrok ne pripeljejo na drugi in tretji odmerek cepiva, kot bi morale. V preceptljivi populaciji ni problema, če se nekdo ne cepi, ker tudi če zbolijo, tega ne more širiti na ostale in je v bistvu sam svoj problem. V nepreceptljivi populaciji pa ena okužba takoj pomeni nevarnost za širitev, kar lahko okrepi virus. Zato so se obrnili na nas kot na nekoga, ki je redno v stiku z Romi in uživa njihovo zaupanje, če bi jim lahko mi v okviru naših vsebin nekako dopovedali, da je to nujno. To smo nameravali narediti v okviru Šole za starše, ki pa zdaj ne deluje dobro, ker z njihove strani ni interesa. Morda še pride na vrsto. Neodvisno od tega zdravniki na splošno ugotavljajo, da imajo Romi več kroničnih obolenj zaradi nezdravega načina življenja (veliko alkohola, cigaret, nezdrava prehrana - veliko cvrtja, skorajda nič zelenjave in sadja). To je seveda povezano z gmotnim položajem in izobrazbo ...

2. Kakšno je stanje urejanja bivalnih razmer v MONM?

Kot povedo Romi sami, je osnovni problem lastništvo parcel in pridobivanje dovoljenj - če bi se uredilo to, bi veliko naredili za bivalne razmere na splošno, vendar Regionalna civilna iniciativa ne dojame resnosti situacije Romov. Zdaj namreč Romi kot nelastniki točno vedo, da jim lahko v vsakem trenutku pridejo podret vse, kar bi si zgradili, zato tudi če imajo denar, ga ne vlagajo v hišo, ker nima smisla. V trenutku, ko bi bili lastniki, bi investirali v izboljšanje bivanjskih razmer - z gradbenimi dovoljenji avtomatsko pridejo tudi priključki za elektriko in vodo (in dolžnost plačevanja - a tokrat bi jim neplačevanje tudi uradno lahko očitali, medtem ko zdaj ni podlage za to). Seveda omenjenega denarja nimajo vsi - toda tedaj bi se vsaj jasno videlo, kdo so res tisti, ki so potrebni pomoči. To so njihove besede, ki so jih prenesli komisarju SE za ČP Thomasu Hammarbergu, ko je prišel na obisk v Žabjak-Brezje.

3. Kakšno je stanje zaposlovanja Romov iz MONM?

Sistem je naravnano tako, da vse prej kot spodbuja zaposlovanje: prvič, višina denarne pomoči je le za nekaj evrov nižja od mesečne plače, ki jo lahko prejme nekdo z nedokončano osnovno šolo. Drugič, če se zaposli en član družine, tudi njegov partner izgubi pravico do denarne pomoči, ker presegajo cenzus. Če sta prej oba skupaj dobila 800€, zdaj z zaposlitvijo dobita le 400 €. Tretjič, socialna varnost je vsekakor višja, če si prejemnik socialne pomoči, saj se od tega ne da terjati nobene neplačane obveznosti (od kazni do položnic), medtem ko se v trenutku, ko zaradi zaposlitve seveda prenehaš prejemati socialno pomoč, lahko katerakoli institucija "usede" na dohodek. Odločitev, ali boš raje socialni primer ali zaposlen Rom, seveda ni komplicirana. DRPD kljub temu spodbuja Rome, da se zaposlijo pri nas preko javnih del (trenutno je to Ksenija Jurkovič iz Šentjerneja) in delajo v našem programu z otroki, vendar kake večje zainteresiranosti za zaposlitev s strani Romov ni.

4. Kakšen je po tvojem mnenju prispevek mednarodnih organizacij, in sicer OZN, OVSE, SE, EU na izboljšanje socialne in ekonomske integracije Romov iz naselij MONM?

Glede finančnega (ali kakršnega koli) vpliva EU, SE, OZN, OVSE ... No, SE je ravno prejšnji mesec bil pri nas v obliki Thomasa Hammarberga. Slednji je rekel, da je absolutno prioriteta ureditev bivalnih razmer (vključno z infrastrukturo), saj so te krive za vse ostale težave. Da bi financirali kakšne programe, ni ravno pričakovati. EU z Operativnim razvojem človeških virov spodbuja zaposlovanje tudi ranljivih skupin, torej tu je ena možnost, vendar smo pri nas zaenkrat zaposlili predstavnico srbske skupnosti.

PRILOGA Č: Intervju o izobraževanju in socialnem stanju Romov v MONM:CSD, g. Polde Jevšek

22. januar 2010

1. *V katere vrtce so v predšolski vzgoji vključeni romski otroci?*

Romski otroci so vključeni v klasični romski vrtec v naselju Brezje, ki ga obiskuje 25 romskih otrok. Prvi zametki vključevanja Romov v vrtec so bili že leta 1987, ko je vrtec deloval v bivalnem kontejnerju, po petih letih, leta 1992 je tega nadomestila baraka mladinske brigade, kateri je sledila sedanja stavba v kateri se nahaja vrtec Pedenjped, enota Pikapolonica. V omenjenem vrtcu so večinoma romski otroci iz naselja Brezje. Obiskuje ga tudi otrok iz romskega naselja Graben, katerega mamica izhaja iz Brezja.

2. *Koliko vrtcev v MONM ima zaposlenega romskega pomočnika?*

Nobeden izmed vrtcev nima zaposlenega romskega pomočnika.

3. *V katere OŠ so vključeni romski otroci?*

Romski otroci iz MONM so vključeni v OŠ Bršljin, OŠ Šmihel, Podružnično OŠ Birčna vas, OŠ Grm, OŠ Otočec, OŠ Stopiče in OŠ Dragotina Ketteja.

4. *Koliko OŠ v MONM ima zaposlenega romskega pomočnika?*

V OŠ Bršljin imajo zaposlena 2 romska pomočnika, romskega pomočnika pa imajo tudi na OŠ Šmihel in na OŠ Birčna vas.

5. *Koliko romskih otrok iz MONM se je do sedaj vpisalo na poklicno ali srednjo šolo?*

Na poklicno in srednjo šolo je vpisanih skupaj 10 do 15 otrok. Večino se vpišejo na kmetijsko šolo, kjer pa šolanje že po nekaj mesecih opustijo. Sicer je trenutno na RICu vpisanih okoli 150 Romov, starosti od 15 do 30 let, ki dokončujejo osnovnošolski program. Vendar se ne bi izobraževali, če ne bi bili za to obvezani s pogodbo Centra za socialno delo (CSD).

6. *Koliko romskih otrok iz MONM se je do sedaj vpisalo na višje ali visoko strokovno izobraževanje ter univerzitetno dodiplomsko ali podiplomsko izobraževanje?*

Noben.

7. *Koliko Romov iz MONM, ki so prijavljeni na Zavodu za zaposlovanje NM, prejema socialno podporo?*

Ta podatek je dostopen na Zavodu za zaposlovanje.

8. *Kako je sestavljen osebni dohodek posameznega brezposelnega Roma, ki je prijavljen na Zavodu za zaposlovanje NM in je upravičen do prejemanja socialne podpore?*

- *Koliko znaša socialna podpora?*

- *Koliko znašajo otroški dodatki in ali je prejemanje slednjih pogojeno z obiskom otrok vrtca oz. šole?*

Za osebe brez kakršnihkoli sredstev znaša denarna socialna pomoč za 1. odraslo osebo 226,80 Eur, za 2. odraslo osebo 158,76 Eur in nato za vsakega nadaljnjega 68,04 Eur. Romske družine v večini prejema tudi otroški dodatek, in sicer tistega za družine brez sredstev za preživljanje, ki znaša 110 Eur za vsakega otroka. V kolikor otroci ne hodijo v šolo, vzamejo romski družini 158,76 Eur. Prejemanje socialne pomoči pa je pogojeno s Pogodbo o aktivnem reševanju socialne problematike. V okviru slednje je upravičenec

do denarne socialne podpore (DSP) dolžan pošiljati otroke v vrtce in šolo, se izobraževati v za to ustreznih inštitucijah, biti prijavljen na Zavodu za zaposlovanje in sprejeti zaposlitev, itd. V kolikor posamezni upravičenec do DSP pogojev ne izpolnjuje, socialne podpore ne dobi. Če pa ne izpolnjuje pogojev Zavoda za zaposlovanje pa se DSP avtomatsko ukine.

9. Ali z namenom izboljšanja socialne integracije Romov v MONM sodelujete s katerimi od sledečih mednarodnih organizacij: Organizacijo združenih narodov, OVSE, EU, Svetom Evrope? Če da, Vas prosim, da mi opišete omenjeno sodelovanje.

CSD je institucija s svojimi pristojnostmi. CSD se ukvarja s svetovanjem, s postopeno pomočjo, z urejanjem domskega varstva Romov v domovih za ostarele občane, veliko časa pa nam vzame tudi spremljanje izobraževanja Romov itd. Z omenjenimi organizacijami ne sodelujemo. Sodelovali smo z Amnesty International, v toliko, da sem jih odpeljal v romska naselja, kjer so sami preučili stanje Romov.

PRILOGA D: Intervju o izobraževanju Romov v MONM: Vrtec Pedenjped, enota Pikapolonica, vodja enote Alenka Žagar

25. januar 2010

1. Koliko romskih otrok je v letu 2009/10 vključenih v vaš vrtec?

V vrtec Pedenjped, enoto Pikapolonica je vključenih 28 romskih otrok; v oddelku ribice 21 otrok (5-6 let) in v oddelku račke 7 otrok (4-5 let).

2. Koliko let so stari romski otroci, ko se vključijo v vrtec?

Otroci po že dopolnjenem četrtem letu starosti.

3. Ali so v enoti Pikapolonica le romski otroci iz naselja Brezje ali tudi romski otroci z ostalih naselij iz Mestne občine Novo mesto?

Enoto Pikapolonica obiskujejo otroci iz naselja Brezje, Žabjak in deček iz Grabna.

4. Ali je za romske otroke organiziran prevoz v vrtec in nazaj?

Ne, potreb za prevoz romskih otrok ni, otroke starši sami pripeljejo v vrtec; bližnji peš, bolj oddaljeni imajo vsi avtomobile.

5. Katere so najpogostejše težave, s katerimi se srečujete pri romskih otrocih?

Največ težav je z jezikom, nerednim prihajanjem otrok v vrtec, vedenjem, disciplino, upoštevanjem pravil, nego (pri nekaterih otrocih).

6. Ali je v kurikulum vrtca vključeno tudi poučevanje slovenskega oz. romskega jezika?

V kurikulumu so stvari le omenjene, vendar ni napotkov za delo.

7. Ali v vrtcu z romskimi otroci govorite le po slovensko ali tudi romsko?

V enoti uporabljamo oba jezika, slovensko in romsko, vendar je naš cilj otroke naučiti slovenski jezik, ker pridejo otroci v vrtec le z znanjem romskega jezika.

8. Kako poskrbite v vrtcu za preseganje predsodkov do drugačne kulture, jezika in identitete romskih otrok oz. do otrok večinske kulture?

Teh težav v naši enoti ni, ker jo obiskujejo le romski otroci.

9. Ali so v kurikulum vrtca vključeni romski jezik, kultura in identiteta?

Vključeni so, vendar samo omenjeni.

10. Ali imate v vrtcu zaposlenega romskega pomočnika oz. romsko pomočnico?

Ne, v vrtcu ni romske pomočnice, je strokovna delavka, ki pozna romski jezik in nam je v veliko pomoč.

11. Kakšna je vloga romskega pomočnika v vašem vrtcu?

/

12. Kakšne so bile opazne spremembe pri romskih otrocih po uvedbi romskega pomočnika?

/

13. Ali se vzgojitelji v vrtcu stalno strokovno izpopolnjujejo za vzgojo romskih otrok?

V lanskem letu je bil organiziran seminar iz strani Zavoda za šolstvo. Po mojem mnenju je izobraževanj premalo.

14. Ali pred vstopom romskih otrok v vrtec izvajate dejavnosti vključevanja romskih otrok in staršev za vzpostavitev zaupanja romskih staršev do institucije vrtca? Če da, kakšne so te aktivnosti?

Ne, dejavnosti začnemo izvajati po vstopu otroka v vrtec. Z zaupanjem do vrtca v večini nimamo težav.

15. Ali ste že sodelovali z Romskim akademskim klubom (RAK), katerega prednostni cilj je spodbujanje izobraževanja romskih otrok in motiviranje le teh k nadaljevanju njihovega izobraževanja?

Ne nismo, vendar bi si želeli.

16. Ali na delo z romskimi otroci v vrtcu vplivajo organizacije EU, OZN, SE, OVSE? Če da, kako?

Ne.

**PRILOGA E: Intervju o izobraževanju Romov v MONM: OŠ Bršljin, ravnateljica
ga. Picek, Martina**

29. januar 2010

1. *Koliko romskih otrok imate na vaši OŠ?* 101.

- *Koliko jih je v OŠ vpisanih od 1. do 9. razreda?* 2 ???

Razred	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Romi									

- *Koliko je vseh otrok vpisanih v OŠ od 1. do 9. razreda?*

554.

2. *Ali imate za romske otroke organiziran prevoz v šolo in nazaj?*

Da.

3. *Katere so najpogostejše težave, s katerimi se srečujete pri romskih otrocih?*

Neredno obiskovanje pouka; izostajanje (opravičeno in neopravičeno).

4. *Na kakšen način so vključeni v OŠ: So integrirani v običajne ali heterogene oddelke (kdaj/v katerem razredu)? V homogene romske oddelke (kdaj/v katerem razredu OŠ) ali v delno homogene oddelke oz. v t.i. skupinsko delo (v katerih razredih)?*

Integrirani so v običajne oddelke, po potrebi pa posamezne ure delajo z njimi strokovni delavci v skupinah ali individualno izven oddelka. Drugi strokovni delavec je določen čas prisoten v oddelku pri rednem pouku.

5. *Katere oblike dejavnosti (dopolnilnih programov) izvajate v prvi triadi devetletne OŠ za uspešno vključevanje romskih otrok v šolo in da slednji dosegajo predpisane standarde znanja?*

Dopolnilni pouk, individualno in skupinsko pomoč učencem z učnimi težavami, individualno in skupinsko dodatno skupinsko pomoč za učence Rome, dodatno strokovno pomoč za učence z odločbami.

6. *Katere oblike učne pomoči Romom izvajate v drugi in tretji triadi devetletke (v katerih razredih)?*

Dopolnilni pouk, individualno in skupinsko pomoč učencem z učnimi težavami, individualno in skupinsko dodatno skupinsko pomoč za učence Rome, dodatno strokovno pomoč za učence z odločbami.

7. *Ali imate v učnih načrtih tudi vsebine o romski kulturi, zgodovini in identiteti?*

- *Ali se o slednjem uči tudi otroke večinske populacije?*

So samo posamezni segmenti.

8. *Na kakšen način v OŠ vplivate na ohranjanje romskega jezika in romske kulture?*

Izdali smo manjši dvojezični priročnik z osnovnimi izrazi. Tega sicer ne moremo imenovati slovar, ker slovar zahteva drugačen, strokoven pristop. Teh znanj pa mi nimamo, pa tudi ne vemo za strokovnjaka s področja romskega jezika. Vsako leto organiziramo ob dnevu Romov prireditve na šoli, kjer nastopajo v pretežni meri učenci Romi. Ponudimo jim razna srečanja, npr. ob izidu dvojezične pravljice. Pogosto z

našimi romskimi učenci nastopamo na javnih prireditvah v kraju in tudi na državnem nivoju.

9. Ali je v kurikulum OŠ vključeno tudi poučevanje romskega jezika oz. fakultativni pouk romskega jezika? Če da, v katerem razredu devetletke se uvede pouk romskega jezika?
Ne. Romski jezik še ni standariziran.

10. Ali pri pouku romskega jezika uporabljate slovar, slovnico, nabor besedil, delovne skupine za standardizacijo romskega jezika, ki je svoje delo zaključila leta 2006, ali si pomagata z drugimi učbeniki, delovnimi zvezki v romskem jeziku?
Ne, ne poučujemo romskega jezika.

11. Ali pri poučevanju romskega jezika, zgodovine in kulture ter glede gradiv sodelujeta z Zvezo Romov Slovenije?
Delno v okviru romskega pomočnika.

12. Ali imate na vaši šoli zaposlenega romskega pomočnika?
Imamo ga, vendar je zaposlen za določen čas preko Zveze Romov Slovenije v okviru projekta.

13. Kakšna je funkcija romskega pomočnika na vaši šoli?
Romski pomočnik:

- sodeluje pri načrtovanju dela v zvezi z romskimi učenci,
- v dogovoru z učitelji neposredno sodeluje pri pouku učencev,
- skrbi za aktivno sodelovanje romskih učencev pri pouku,
- v času pred poukom in po pouku pomaga učencem pri pripravi na pouk in pri domačih nalogah,
- seznanja učitelje o svojih opažanjih v zvezi z romskimi učenci,
- navaja romske učence na red in čistočo,
- sodeluje pri načrtovanju dela z vključevanjem elementov romske kulture,
- pomaga pri pripravi didaktičnih pripomočkov,
- spremlja učence na avtobusu in raznih dejavnostih šole,
- spodbuja dvojezično kulturo,
- sodeluje in vzpodbuja učence za sodelovanje na šolskih prireditvah,
- razvija skrb in odgovornost do šolskih potrebščin,
- obvešča o počutju in napredku tudi starše učencev,
- po potrebi pomaga staršem pri komunikaciji s strokovnimi delavci šole.

14. Kako si na vaši OŠ prizadevate za pridobitev (utrđitev) zaupanja v šolo ter odpravljanje stereotipov:

- Ali izvajate aktivnosti komuniciranja in sodelovanja s starši otrok Romov?

Prizadevamo si navezati čim več stikov, zato naši strokovni delavci večkrat obišejo naselje in se pogovorijo s starši. V prihodnje pa bi si želeli, da bi starši pogosteje prihajali v šolo, kajti zdaj se dogaja, da niti vpisat ne pridejo otroka v šolo, zato v mnogih primerih opravi to naša svetovalna služba kar na terenu.

- Ali imate določen načrt zaznavanja in kontinuiranega odpravljanja stereotipov in predsodkov otrok večinske populacije do otrok Romov?

Veliko je teh dejavnosti, ki jih vsakodnevno izvajamo, nimamo pa posebnega načrta za to.

15. Koliko romskih otrok ste prešolali z rednega OŠ programa na program OŠ za učence s posebnimi potrebami (OŠPP) v šolskem letu 2008/09?

Ne vodimo posebnih evidenc za romske in neromske učence. Vsi so učenci naše šole.

- Kakšni so kriteriji za prešolanje romskih otrok v OŠPP?

Taki kot za ostale učence, odločba ZRSŠ.

16. Ali se učitelji v vaši OŠ stalno strokovno izpopolnjujejo za delo z romskimi otroci?

Da.

17. Koliko romskih otrok zaključi deveti razred šolanja v OŠ? (podatki za šolsko leto 2008/09).

Ne vodimo posebej evidenc romskih učencev.

18. Koliko romskih otrok je zaključilo devetletko brez ponavljanja?

Ne vodimo posebej evidenc romskih učencev.

19. Ali organizirate za učence Rome in njihove starše pogovore ali delavnice o možnostih in potrebah nadaljnjega izobraževanja v srednji šoli ter o raznolikih možnostih, ki jih srednješolsko izobraževanje nudi?

Da, vendar se slabo, minimalno odzivajo.

20. Ali ste že sodelovali z Romskim akademskim klubom (RAK), katerega prednostni cilj je spodbujanje izobraževanja romskih otrok in motiviranje le teh k nadaljevanju njihovega izobraževanja?

Ne.

19. Koliko romskih otrok se vpiše v srednjo šolo? (Na katere?)

Ne vodimo posebej evidenc romskih učencev.

20. Koliko romskih otrok se vpiše v poklicno šolo? (Na katere?)

Ne vodimo posebej evidenc romskih učencev.

21. Ali na delo z romskimi otroci v OŠ vplivajo organizacije EU, OZN, SE, OVSE? Če da, kako?

Z raznimi priporočili, konvencijami.

PRILOGA F: Intervju o izobraževanju Romov v MONM: OŠ Šmihel in podružnična šola Birčna vas pri OŠ Šmihel, ravnateljica ga. Hlača Irena

3. februar 2010

1. Koliko romskih otrok imate na vaši OŠ?

- *Koliko jih je v OŠ vpisanih od 1. do 9. razreda?*

Vpisanih imamo 35 romskih učencev, 31 na matični šoli in 4 na podružnici v Birčni vasi.

- *Koliko je vseh otrok vpisanih v OŠ od 1. do 9. razreda?*

Na OŠ Šmihel je vpisanih 323 učencev, na Podružnični OŠ Birčna vas pa 61 učencev, skupaj 384 učencev.

2. Ali imate za romske otroke organiziran prevoz v šolo in nazaj?

Za enega od treh naselij je organiziran prevoz (naselje Belokranjska cesta).

3. Katere so najpogostejše težave, s katerimi se srečujete pri romskih otrocih?

- Nekateri učenci ne obiskujejo pouka ali ga obiskujejo neredno.

- Jezikovne ovire, zlasti ob začetku šolanja. (Posameznih slovenskih besed se v romščino ne da prevesti, ker za njih v romščini ni izraza).

- Nizka motivacija staršev in učencev za obiskovanje pouka oz. izpolnjevanje šolskih obveznosti.

- Pogosto neizpolnjevanje skupnih dogovorov s strani romskih staršev in tudi učencev.

4. Na kakšen način so vključeni v OŠ: So integrirani v običajne ali heterogene oddelke (kdaj/v katerem razredu)? V homogene romske oddelke (kdaj/v katerem razredu OŠ) ali v delno homogene oddelke oz. v t.i. skupinsko delo (v katerih razredih)?

Romski učenci so integrirani v običajne oddelke kot ostali učenci.

5. Katere oblike dejavnosti (dopolnilnih programov) izvajate v prvi triadi devetletne OŠ za uspešno vključevanje romskih otrok v šolo in da slednji dosežajo predpisane standarde znanja?

- individualizacijo,

- dopolnilni pouk,

- pomoč učencem s težavami,

- pomoč dodatnega strokovnega delavca glede na število učencev na šoli (sistemizirano del. mesto iz strani ministrstva),

- pomoč romske pomočnice.

Učencem z odločbo o usmeritvi (otroci s posebnimi potrebami) se nudi tudi dodatna strokovna pomoč strokovnih delavcev, ki so opredeljeni v odločbi v obsegu toliko ur, kot jih je določeno v odločbi.

6. Katere oblike učne pomoči Romom izvajate v drugi in tretji triadi devetletke (v katerih razredih)?

- individualizacijo,

- dopolnilni pouk,

- pomoč učencem s težavami,

- pomoč dodatnega strokovnega delavca glede na število učencev na šoli (sistemizirano del. mesto iz strani ministrstva),

- pomoč romske pomočnice.

(Pomoč je namenjena učencem vseh razredov.)

Učencem z odločbo o usmeritvi (otroci s posebnimi potrebami) se nudi tudi dodatna strokovna pomoč strokovnih delavcev, ki so opredeljeni v odločbi v obsegu toliko ur, kot jih je določeno v odločbi.

7. Ali imate v učnih načrtih tudi vsebine o romski kulturi, zgodovini in identiteti?

- Ali se o slednjem uči tudi otroke večinske populacije?

V predpisanih učnih načrtih niso izrecno predvidene vsebine točno o romski kulturi,...

Predpisani učni načrti predvsem zajemajo različne narode, kulture, kamor seveda lahko vključimo Rome, njihovo zgodovino,...

V letnih pripravah strokovnih delavcev pa načrtujemo in predvidimo obravnavo zgodovine Romov, identiteto, kulturo, ...prav tako omenjene elemente zajemamo v šolskih projektih.

Predvidene vsebine so namenjene vsem učencem.

8. Na kakšen način v OŠ vplivate na ohranjanje romskega jezika in romske kulture?

- pozdravi v romščini,
- romske pravljice,
- obravnava besedil romskih izvajalcev,
- delavnice, projekti,
- prireditve,
- udeležba strokovnih delavcev na tečaju romščine...

9. Ali je v kurikulum OŠ vključeno tudi poučevanje romskega jezika oz. fakultativni pouk romskega jezika? Če da, v katerem razredu devetletke se uvede pouk romskega jezika?

Na tak način poučevanje romskega jezika ni predvideno.

10. Ali pri pouku romskega jezika uporabljate slovar, slovnico, nabor besedil, delovne skupine za standardizacijo romskega jezika, ki je svoje delo zaključila leta 2006, ali si pomagata z drugimi učbeniki, delovnimi zvezki v romskem jeziku?

Da.

11. Ali pri poučevanju romskega jezika, zgodovine in kulture ter glede gradiv sodelujeta z Zvezo Romov Slovenije?

Da.

12. Ali imate na vaši šoli zaposlenega romskega pomočnika?

Da.

13. Kakšna je funkcija romskega pomočnika na vaši šoli?

- pomaga učencem pri odpravljanju jezikovnih težav,
- v dogovoru s strokovnimi delavci nudi otrokom učno pomoč,
- ugotavlja potrebe otrok in staršev v zvezi z vključevanjem v šolo in jim pri tem pomaga,
- spodbuja učence k aktivnemu sodelovanju pri pouku, na prireditvah, raznih delavnicah,
- pripravi in ponudi prostočasne dejavnosti v romskem naselju,
- pomaga staršem pri komunikaciji s strokovnimi delavci in jih pri tem spodbuja ter obratno,

- seznanja starše o dogajanju v šoli in jim posreduje pomembne informacije, potrebne za medsebojno sodelovanje,...

14. *Kako si na vaši OŠ prizadevate za pridobitev (utrđitev) zaupanja v šolo ter odpravljanje stereotipov:*

- *Ali izvajate aktivnosti komuniciranja in sodelovanja s starši otrok Romov?*

- *Ali imate določen načrt zaznavanja in kontinuiranega odpravljanja stereotipov in predsodkov otrok večinske populacije do otrok Romov?*

Z individualnimi razgovori s starši, z obiski staršev na domu, s podporo staršem pri izpolnjevanju njihovih dolžnosti, ki jih imajo do šole, s prireditvijo ob dnevu Romov, z roditeljskimi sestanki v romskem naselju, z delavnicami, v katerih sodelujejo romski učenci in starši,....

15. *Koliko romskih otrok ste prešolali z rednega OŠ programa na program OŠ za učence s posebnimi potrebami (OŠPP) v šolskem letu 2008/09?*

Nobenega.

- *Kakšni so kriteriji za prešolanje romskih otrok v OŠPP?*

Postopki so enaki kot za vse osnovnošolce. Prešolanje določi Komisija za usmerjanje na Zavodu za šolstvo.

16. *Ali se učitelji v vaši OŠ stalno strokovno izpopolnjujejo za delo z romskimi otroci?*

Da, večina.

17. *Koliko romskih otrok zaključi deveti razred šolanja v OŠ? (podatki za šolsko leto 2008/09).*

2 vpisana učenca v 9. razred/ oba uspešno končala 9. razred

18. *Koliko romskih otrok je zaključilo devetletko brez ponavljanja?*

3 učenci

19. *Ali organizirate za učence Rome in njihove starše pogovore ali delavnice o možnostih in potrebah nadaljnjega izobraževanja v srednji šoli ter o raznolikih možnostih, ki jih srednješolsko izobraževanje nudi?*

To je organizirano za vse učence.

20. *Ali ste že sodelovali z Romskim akademskim klubom (RAK), katerega prednostni cilj je spodbujanje izobraževanja romskih otrok in motiviranje le teh k nadaljevanju njihovega izobraževanja?*

Ne.

19. *Koliko romskih otrok se vpiše v srednjo šolo? (Na katere?)*

20. *Koliko romskih otrok se vpiše v poklicno šolo? (Na katere?)*

Odgovor na vprašanje 19 in 20: V lanskem letu sta se vpisala v nadaljnje izobraževanje 2 učenca: 1 v srednjo-poklicno šolo, 1 v srednjo strokovno šolo

21. *Ali na delo z romskimi otroci v OŠ vplivajo organizacije EU, OZN, SE, OVSE? Če da, kako?*

EU, OZN, na primer UNICEF, ipd. vplivajo na delo vseh učencev, tudi romskih, v smislu spoznavanja drugih kultur, različnosti, solidarnosti, spoštovanja človekovih pravic, predvsem tudi otrokovih pravic,....

PRILOGA G: Intervju o izobraževanju Romov v MONM: OŠ Stopiče, ravnateljica ga. Mateja Andrejčič

26. januar 2010

1. Koliko romskih otrok imate na vaši OŠ? 11

- Koliko jih je v OŠ vpisanih od 1. do 9. razreda?

Razred	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Romi	1	3	2	/	4	1	/	/	/

- Koliko je vseh otrok vpisanih v OŠ od 1. do 9. razreda?

302.

2. Ali imate za romske otroke organiziran prevoz v šolo in nazaj?

NE, niso upravičeni do prevoza. V našo šolo hodijo iz drugega šolskega okoliša.

3. Katere so najpogostejše težave, s katerimi se srečujete pri romskih otrocih?

Izostanki od pouka (opravičeni in neopravičeni), slab obisk govorilnih ur in roditeljskih sestankov, primanjkljaji na učnem področju, disciplinske težave.

4. Na kakšen način so vključeni v OŠ: So integrirani v običajne ali heterogene oddelke (kdaj/v katerem razredu)? V homogene romske oddelke (kdaj/v katerem razredu OŠ) ali v delno homogene oddelke oz. v t.i. skupinsko delo (v katerih razredih)?

Vsi so integrirani v običajne ali heterogene učne skupine.

5. Katere oblike dejavnosti (dopolnilnih programov) izvajate v prvi triadi devetletne OŠ za uspešno vključevanje romskih otrok v šolo in da slednji dosegajo predpisane standarde znanja?

Individualna in skupinska pomoč za učence Rome, dopolnilni pouk, individualizacija in diferenciacija, vključenost v podaljšano bivanje.

6. Katere oblike učne pomoči Romom izvajate v drugi in tretji triadi devetletke (v katerih razredih)?

Individualna in skupinska pomoč za učence Rome, dopolnilni pouk, individualizacija in diferenciacija.

7. Ali imate v učnih načrtih tudi vsebine o romski kulturi, zgodovini in identiteti?

Ne. Izvajamo pa projekt na ravni šole pod naslovom Drugačne kulture nas bogatijo.

- Ali se o slednjem uči tudi otroke večinske populacije?

Da.

8. Na kakšen način v OŠ vplivate na ohranjanje romskega jezika in romske kulture?

Vključevanje učencev Romov v interesne dejavnosti (petje, ples, deklamacije).

9. Ali je v kurikulum OŠ vključeno tudi poučevanje romskega jezika oz. fakultativni pouk romskega jezika? Če da, v katerem razredu devetletke se uvede pouk romskega jezika?

Ne.

10. Ali pri pouku romskega jezika uporabljate slovar, slovnico, nabor besedil, delovne skupine za standardizacijo romskega jezika, ki je svoje delo zaključila leta 2006, ali si pomagata z drugimi učbeniki, delovnimi zvezki v romskem jeziku?

Ne.

11. Ali pri poučevanju romskega jezika, zgodovine in kulture ter glede gradiv sodelujeta z Zvezo Romov Slovenije?

Ne.

12. Ali imate na vaši šoli zaposlenega romskega pomočnika?

Ne.

13. Kakšna je funkcija romskega pomočnika na vaši šoli?

/

14. Kako si na vaši OŠ prizadevate za pridobitev (utrđitev) zaupanja v šolo ter odpravljanje stereotipov:

- Ali izvajate aktivnosti komuniciranja in sodelovanja s starši otrok Romov?

Da.

- Ali imate določen načrt zaznavanja in kontinuiranega odpravljanja stereotipov in predsodkov otrok večinske populacije do otrok Romov?

Da. Vizija šole, strategija, Letni delovni načrt (LDN), Pravila šolskega reda, Vzgojni načrt.

15. Koliko romskih otrok ste prešolali z rednega OŠ programa na program OŠ za učence s posebnimi potrebami (OŠPP) v šolskem letu 2008/09?

0

- Kakšni so kriteriji za prešolanje romskih otrok v OŠPP?

/

16. Ali se učitelji v vaši OŠ stalno strokovno izpopolnjujejo za delo z romskimi otroci?

Da.

17. Koliko romskih otrok zaključi deveti razred šolanja v OŠ? (podatki za šolsko leto 2008/09).

0. Imamo učenca v 6.r.

18. Koliko romskih otrok je zaključilo devetletko brez ponavljanja?

/

19. Ali organizirate za učence Rome in njihove starše pogovore ali delavnice o možnostih in potrebah nadaljnega izobraževanja v srednji šoli ter o raznolikih možnostih, ki jih srednješolsko izobraževanje nudi?

/

20. Ali ste že sodelovali z Romskim akademskim klubom (RAK), katerega prednostni cilj je spodbujanje izobraževanja romskih otrok in motiviranje le teh k nadaljevanju njihovega izobraževanja?

Ne.

19. Koliko romskih otrok se vpiše v srednjo šolo? (Na katere?)

/

20. *Koliko romskih otrok se vpiše v poklicno šolo? (Na katere?)*

/

21. *Ali na delo z romskimi otroci v OŠ vplivajo organizacije EU, OZN, SE, OVSE? Če da, kako?*

/

PRILOGA H: Intervju o izobraževanju Romov v MONM: OŠ Dragotina Ketteja: OŠ za otroke s posebnimi potrebami, ravnateljica ga. Vida Marolt

29. januar 2010

1. Koliko romskih otrok imate na vaši OŠ?

- Koliko jih je v OŠ vpisanih od 1. do 9. razreda? – 17 romskih učencev

- Koliko je vseh otrok vpisanih v OŠ od 1. do 9. razreda? – 52 učencev

2. Ali imate za romske otroke organiziran prevoz v šolo in nazaj?

Da

3. Katere so najpogostejše težave, s katerimi se srečujete pri romskih otrocih?

Največja težava je neredno obiskovanje pouka, poleg tega pa slabo poznavanje slovenskega jezika.

4. Na kakšen način so vključeni v OŠ: So integrirani v običajne ali heterogene oddelke (kdaj/v katerem razredu)? V homogene romske oddelke (kdaj/v katerem razredu OŠ) ali v delno homogene oddelke oz. v t.i. skupinsko delo (v katerih razredih)?

Romski učenci so vključeni od prvega do vključno osmega razreda, le drugi razred je homogen romski oddelek. V drugih razredih so vključeni med ostale učence.

5. Katere oblike dejavnosti (dopolnilnih programov) izvajate v prvi triadi devetletne OŠ za uspešno vključevanje romskih otrok v šolo in da slednji dosežajo predpisane standarde znanja?

Dopolnilnih programov ne izvajamo. Če pa imate v mislih razširjeni program, so posamezni vključeni v dopolnilni pouk, interesne dejavnosti, jutranje varstvo in podaljšano bivanje.

6. Katere oblike učne pomoči Romom izvajate v drugi in tretji triadi devetletke (v katerih razredih)?

Ne izvajamo.

Posamezni učenci so obravnavani pri šolski svetovalni službi.

7. Ali imate v učnih načrtih tudi vsebine o romski kulturi, zgodovini in identiteti?

Ne

- Ali se o slednjem uči tudi otroke večinske populacije?

Ne

8. Na kakšen način v OŠ vplivate na ohranjanje romskega jezika in romske kulture?

/

9. Ali je v kurikulum OŠ vključeno tudi poučevanje romskega jezika oz. fakultativni pouk romskega jezika? Če da, v katerem razredu devetletke se uvede pouk romskega jezika?

Ne

10. Ali pri pouku romskega jezika uporabljate slovar, slovnico, nabor besedil, delovne skupine za standardizacijo romskega jezika, ki je svoje delo zaključila leta 2006, ali si pomagata z drugimi učbeniki, delovnimi zvezki v romskem jeziku?

Ne

11. Ali pri poučevanju romskega jezika, zgodovine in kulture ter glede gradiv sodelujeta z Zvezo Romov Slovenije?

Ne

12. Ali imate na vaši šoli zaposlenega romskega pomočnika?

Da.

13. Kakšna je funkcija romskega pomočnika na vaši šoli?

V jutranjem varstvu sprejema romske učence, jim pomaga narediti domačo nalogo. Pri pouku pomaga posameznim učencem po navodilih učitelja. Po pouku pelje učence na kosilo in jih spremlja do odhoda kombija.

14. Kako si na vaši OŠ prizadevate za pridobitev (utrditve) zaupanja v šolo ter odpravljanje stereotipov:

- Ali izvajate aktivnosti komuniciranja in sodelovanja s starši otrok Romov?

Izvajamo projekt Sodelovanje s starši romskih učencev

- Ali imate določen načrt zaznavanja in kontinuiranega odpravljanja stereotipov in predsodkov otrok večinske populacije do otrok Romov?

Ne.

15. Ali se učitelji v vaši OŠ stalno strokovno izpopolnjujejo za delo z romskimi otroci?

Ne, občasno.

16. Koliko romskih otrok zaključi deveti razred šolanja v OŠ? (podatki za šolsko leto 2008/09).

V deveti razred je bila vključena ena učenka, vendar ni zaključila razreda.

17. Koliko romskih otrok je zaključilo devetletko brez ponavljanja?

Nihče.

18. Ali organizirate za učence Rome in njihove starše pogovore ali delavnice o možnostih in potrebah nadaljnega izobraževanja ter o raznolikih možnostih, ki jih nadaljnje izobraževanje nudi?

Da, vendar se jih ne udeležujejo. Večina romskih učencev ne pride do devetega razreda.

19. Ali ste že sodelovali z Romskim akademskim klubom (RAK), katerega prednostni cilj je spodbujanje izobraževanja romskih otrok in motiviranje le teh k nadaljevanju njihovega izobraževanja?

Ne.

20. Koliko romskih otrok se vpiše v poklicno šolo? (Na katere?)

Se ne vključujejo.

21. Koliko romskih otrok se vpiše v srednjo šolo? (Na katere?)

Iz našega programa se ne morejo vpisati na srednjo šolo.

21. Ali na delo z romskimi otroci v OŠ vplivajo organizacije EU, OZN, SE, OVSE? Če da, kako?

Ne.

**PRILOGA I: Intervju o izobraževanju Romov v MONM: OŠ Grm, ravnateljica
ga. Sonja Simčič**

10. februar 2010

1. *Koliko romskih otrok imate na vaši OŠ?*

15

- *Koliko jih je v OŠ vpisanih od 1. do 9. razreda?*

Razred	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Romi	8	1	/	2	/	1	3	/	/

- *Koliko je vseh otrok vpisanih v OŠ od 1. do 9. razreda?*

630.

2. *Ali imate za romske otroke organiziran prevoz v šolo in nazaj?*

Ne.

3. *Katere so najpogostejše težave, s katerimi se srečujete pri romskih otrocih?*

Nepoznavanje slovenskega jezika, neupoštevanje šolskih pravil, slaba komunikacija s starši, kratkotrajna koncentracija, hitro pozabljanje, nemotiviranost, težka prilagodljivost na novo okolje.

4. *Na kakšen način so vključeni v OŠ: So integrirani v običajne ali heterogene oddelke (kdaj/v katerem razredu)? V homogene romske oddelke (kdaj/v katerem razredu OŠ) ali v delno homogene oddelke oz. v t.i. skupinsko delo (v katerih razredih)?*

Vključeni so v heterogene oddelke, čim bolj ločeno. Največ jih je skupaj v prvem razredu, in sicer 3je, sicer pa po en Rom na oddelek.

5. *Katere oblike dejavnosti (dopolnilnih programov) izvajate v prvi triadi devetletne OŠ za uspešno vključevanje romskih otrok v šolo in da slednji dosegaajo predpisane standarde znanja?*

Individualna pomoč, ki jo za 15 učencev z odločbo omogoča Ministrstvo za šolstvo in šport (MŠŠ), s financiranjem polovičnega delovnega časa osebe za delo z Romi. Otroci v 3. razredu imajo že odločbe za individualno pomoč. Hodijo tudi k dopolnilnem pouku, kjer so tudi otroci večinskega naroda.

6. *Katere oblike učne pomoči Romom izvajate v drugi in tretji triadi devetletke (v katerih razredih)?*

Vsi otroci imajo odločbe za individualni pouk.

7. *Ali imate v učnih načrtih tudi vsebine o romski kulturi, zgodovini in identiteti?*

V učnem načrtu nimamo vsebin o romski kulturi, zgodovini in identiteti. S tem se ukvarja svetovalna delavka, kateri MŠŠ financira polovični delovni čas za delo z Romi. Slednja je tudi v državnem projektu za delo z Romi. O tem pripovedujemo oz. poučujemo tudi otroke večinskega naroda.

- *Ali se o slednjem uči tudi otroke večinske populacije?*

Tudi.

8. *Na kakšen način v OŠ vplivate na ohranjanje romskega jezika in romske kulture?*

Za ohranjanje romskega jezika ne naredimo nič. 2 učiteljici sta izrazili željo, da bi se naučili romski jezik. Kupili smo tudi več romskih Slovarčkov, avtorice Ane Marije Kozlevčar. Včasih otroci skušajo tudi kaj prevesti, a so pri tem velike težave, saj ima romski jezik le 200 besed.

9. *Ali je v kurikulum OŠ vključeno tudi poučevanje romskega jezika oz. fakultativni pouk romskega jezika? Če da, v katerem razredu devetletke se uvede pouk romskega jezika?*
Ne.

10. *Ali pri pouku romskega jezika uporabljate slovar, slovnico, nabor besedil, delovne skupine za standardizacijo romskega jezika, ki je svoje delo zaključila leta 2006, ali si pomagata z drugimi učbeniki, delovnimi zvezki v romskem jeziku?*
Ne. Pomagamo si z omenjenimi Slovarčki in učbenikom te avtorice, za poučevanje romskih otrok.

11. *Ali pri poučevanju romskega jezika, zgodovine in kulture ter glede gradiv sodelujeta z Zvezo Romov Slovenije?*
Da. Vsake 2 leti (do sedaj 3krat) povabimo k nam Roma, ki sedaj študira na FDV. Le ta nas seznanja z romsko kulturo in o običajih, da lažje razumemo izostanke otrok ob npr. krstu in smrti v družini, ko otroci manjkajo cel teden.

12. *Ali imate na vaši šoli zaposlenega romskega pomočnika?*
Ne.

13. *Kakšna je funkcija romskega pomočnika na vaši šoli?*
/

14. *Kako si na vaši OŠ prizadevate za pridobitev (utrditev) zaupanja v šolo ter odpravljanje stereotipov:*
- *Ali izvajate aktivnosti komuniciranja in sodelovanja s starši otrok Romov?*
Izvajamo. Delamo sicer zelo majhne korake. Starši otrok večinskega naroda imajo zaradi osebnih neprijetnih izkušenj z Romi velik odpor do Romov in prav oni svoje otroke, ki v prvem razredu še nimajo odpora do Romov, s sovražnim govorom: "Pusti Roma, pojdi stran, Romi so umazani, kradejo, lažejo," prenesejo odpor do Romov tudi na svoje otroke. Zato bi bilo potrebno delati tudi na odraslih, saj smo zelo nestrpna družba.

- *Ali imate določen načrt zaznavanja in kontinuiranega odpravljanja stereotipov in predsodkov otrok večinske populacije do otrok Romov?*
Da, naredili smo načrt, da bi Romi na kulturnih prireditvah plesali, peli, recitali in s tem predstavili svojo kulturo. Le to se nam 2krat na leto tudi posreči. Dolenjski Romi niso tako glasbeno in plesno nadarjeni kot Romi iz Prekmurja. Romi se zelo zapirajo v svoje skupinice in se težko odprejo.

15. *Koliko romskih otrok ste prešolali z rednega OŠ programa na program OŠ za učence s posebnimi potrebami (OŠPP) v šolskem letu 2008/09?*
1.
- *Kakšni so kriteriji za prešolanje romskih otrok v OŠPP?*
Enaki kot za vse ostale otroke.

16. Ali se učitelji v vaši OŠ stalno strokovno izpopolnjujejo za delo z romskimi otroci?

Da. Vsi učitelji, ki imajo Roma v razredu si tisto leto iz kataloga izobraževanj izberejo izobraževanje za poučevanje Romov. 4 učitelji so vključeni v državni projekt Strategije dela z romskimi otroci. Kot sem že omenila, imamo tudi predavanja o romski kulturi in običajih za celoten kolektiv. Tehničnih izobraževanj je veliko. Stereotipe pa imajo tudi učitelji sami in jih s tem premagajo.

17. Koliko romskih otrok zaključi deveti razred šolanja v OŠ? (podatki za šolsko leto 2008/09).

Komaj pred sedmimi leti smo dobili Rome, tako da tudi, če bi bili brez ponavljanja ne bi mogel noben od njih zaključiti devetletko.

18. Koliko romskih otrok je zaključilo devetletko brez ponavljanja?

Od otrok, ki jih imamo, so najstarejši v sedmem razredu, slednji so ponavljalci in ne bodo zaključili devetletke. Veliko pa obetajo romski otroci v prvem razredu, a bomo videli kako bo.

19. Ali organizirate za učence Rome in njihove starše pogovore ali delavnice o možnostih in potrebah nadaljnjega izobraževanja v srednji šoli ter o raznolikih možnostih, ki jih srednješolsko izobraževanje nudi?

/

20. Ali ste že sodelovali z Romskim akademskim klubom (RAK), katerega prednostni cilj je spodbujanje izobraževanja romskih otrok in motiviranje le teh k nadaljevanju njihovega izobraževanja?

To izvaja naša šolska svetovalka, ki ji MŠŠ financira polovični delovni čas.

19. Koliko romskih otrok se vpiše v srednjo šolo? (Na katere?)

/

20. Koliko romskih otrok se vpiše v poklicno šolo? (Na katere?)

/

21. Ali na delo z romskimi otroci v OŠ vplivajo organizacije EU, OZN, SE, OVSE? Če da, kako?

Prijavili smo se na projekt EU: Comenius za dvig kakovosti šolskega izobraževanja in spoznavanje ter razumevanje evropske kulturne in jezikovne raznolikosti, kamor smo vključili tudi Rome. Ter še na projekt EU Simos (Slovenska internetna mreža osnovnih šol), za bralno pismenost otrok z uporabo informacijsko komunikacijske tehnologije (IKT) za otroke drugih kultur, kar so Romi in tujci pri nas. Z ostalimi organizacijami nismo sodelovali. Projekti mednarodnih organizacij, predvsem EU, so zelo pomembni, predvsem iz finančnega vidika, saj povečajo kvaliteto in zaradi zahtevnosti, pisanja poročil in evalvacije, dvignejo namreč kvaliteto tudi izobraževanja na šoli v celoti.

PRILOGA J: Intervju o izobraževanju Romov v MONM: OŠ Otočec, ravnateljica ga. Mojca Miklič

2. februar 2010

1. Koliko romskih otrok imate na vaši OŠ?

7

- Koliko jih je v OŠ vpisanih od 1. do 9. razreda?

Razred	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Romi	1M			1M,2Ž		1M,2Ž			

- Koliko je vseh otrok vpisanih v OŠ od 1. do 9. razreda?

179.

2. Ali imate za romske otroke organiziran prevoz v šolo in nazaj?

Ne, saj živijo le 1km stran od šole.

3. Katere so najpogostejše težave, s katerimi se srečujete pri romskih otrocih?

Učne težave, doma nimajo koga, ki bi delal z njimi domače naloge. Ne prinašajo potrebščin za interesne dejavnosti. Slabo sodelovanje s starši: jih potrebno izrecno poklicati v šolo in še takrat so najraje obravnavani individualno, vzrok za to naj bi bilo tudi nerazumevanje med romskima družinama. Na začetku šolskega leta so tudi problemi s hišnimi pravili, a je teh po intervenciji s starši veliko manj. Veliko bolje je tudi s pisanjem opravičil izostankov. Vedenjskih problemov ni nič več kot s pripadniki večinske populacije.

4. Na kakšen način so vključeni v OŠ: So integrirani v običajne ali heterogene oddelke (kdaj/v katerem razredu)? V homogene romske oddelke (kdaj/v katerem razredu OŠ) ali v delno homogene oddelke oz. v t.i. skupinsko delo (v katerih razredih)?

V heterogene oddelke.

5. Katere oblike dejavnosti (dopolnilnih programov) izvajate v prvi triadi devetletne OŠ za uspešno vključevanje romskih otrok v šolo in da slednji dosegajo predpisane standarde znanja?

Izvajamo dodatno strokovno pomoč (DSP), pedagoginja občasno po dogovoru z učiteljicami pomaga romskim učencem, z Romi pa delajo učiteljice tudi pri dopolnilnem pouku.

6. Katere oblike učne pomoči Romom izvajate v drugi triadi devetletke (v katerih razredih)?

Izvajamo dodatno strokovno pomoč (DSP), pedagoginja občasno po dogovoru z učiteljicami pomaga romskim učencem, z Romi pa delajo učiteljice tudi pri dopolnilnem pouku.

7. Ali imate v učnih načrtih tudi vsebine o romski kulturi, zgodovini in identiteti?

- Ali se o slednjem uči tudi otroke večinske populacije?

Po učnem načrtu romska kultura ni posebej izpostavljena. Pred leti imeli 1h romsko radijsko oddajo, kjer nastopali Romi. Na razrednih urah, obravnavajo teme o drugačnosti, tudi romsko kulturo. Romi so prišli na OŠ Otočec 3 leta nazaj, bili so

prestrašeni in se sramovali, da so jih pripravili k sodelovanju so jih pri pouku glasbe spodbujali k petju v romskem jeziku.

8. *Na kakšen način v OŠ vplivate na ohranjanje romskega jezika in romske kulture? Pri razrednih urah, pri obravnavi drugačnosti.*

9. *Ali je v kurikulum OŠ vključeno tudi poučevanje romskega jezika oz. fakultativni pouk romskega jezika? Če da, v katerem razredu devetletke se uvede pouk romskega jezika?*
Ne.

10. *Ali pri pouku romskega jezika uporabljate slovar, slovnico, nabor besedil, delovne skupine za standardizacijo romskega jezika, ki je svoje delo zaključila leta 2006, ali si pomagata z drugimi učbeniki, delovnimi zvezki v romskem jeziku?*

Ne. Na začetku, pred 3 leti, ko so Romi prišli na OŠ Otočec, se je socialna delavka naučila romski jezik, da jim je pomagala. Sedaj govorijo že slovensko. Pri mlajših otrocih pa si učiteljice pomagajo s starejšimi romskimi učenci. Težava je v tem, ker delo z Romi ni sistematizirano, pa tudi DSP ni več v obvezi.

11. *Ali pri poučevanju romskega jezika, zgodovine in kulture ter glede gradiv sodelujete z Zvezo Romov Slovenije?*

Ne. S Pomurskim učnim centrom smo sicer sodelovali na skupnem projektu v času, ko so bile težave s poučevanjem Romov na OŠ Bršljin. Dobili smo se 3krat, a projekt ni uspel. Poučevanje romskih otrok na Dolenjskem se namreč razlikuje od dela z romskimi otroci v Prekmurju.

12. *Ali imate na vaši šoli zaposlenega romskega pomočnika?*

Ne. Romski pomočnik naj bi bila oseba (Rom) s končano OŠ iz domačega okolja. Takega ni.

13. *Kakšna je funkcija romskega pomočnika na vaši šoli?*

/

14. *Kako si na vaši OŠ prizadevate za pridobitev (utrditev) zaupanja v šolo ter odpravljanje stereotipov:*

- *Ali izvajate aktivnosti komuniciranja in sodelovanja s starši otrok Romov?*

Ko smo pred 3 leti sprejeli prve romske otroke v šolo, smo imeli poseben sestanek z njihovimi starši. Sedaj jih po potrebi pokliče pedagoginja po telefonu, se z njimi pogovarja in jih obvešča. Zaradi dobrega sodelovanja s starši, starejšo sestro, otroci ne zamujajo več k pouku in pri pouku ostanejo do konca šolskega leta. Na naši OŠ smo ponosni na naše Rome. V njih smo vložili ogromno truda. Otroci znajo lepo, jasno govoriti slovensko, kar je pohvalil tudi Polde Jevšek s CSD, naučili so se kulture obnašanja, tako da deklici Romkinji, ki sta v 6. razredu težko ločiš od ostalih deklet večinskega naroda. Pozna se, da jim manjka predšolska vzgoja, vendar je napredek opazen zaradi dobrega sodelovanja med učitelji in DSP. Romskim učencem posebej prilagodimo pouk, ki ni v skladu z učnim načrtom in se z njimi veselimo uspehov, jih tudi nagradimo. V naprej jim napovemo, da bodo vprašani ter tudi kaj bodo vprašani. Najlepša potrditev našega dela za nas je bila, ko nam je ob zaključku šolskega leta oče Rom prišel v zbornico voščiti lepe počitnice.

- *Ali imate določen načrt zaznavanja in kontinuiranega odpravljanja stereotipov in predsodkov otrok večinske populacije do otrok Romov?*

V šolskem letu 2008/09 smo imeli velike težave. Sklican je bil izreden roditeljski sestanek, slednjega smo sklicali tudi letos že 2 krat. Pedagoginja je v 4. in 6. tem razredu predstavila, delo učiteljev z Romi, kako starši večinskega naroda vzgajajo v nestrpnosti svoje otroke, k dodatni nestrpnosti pa je veliko prispevala tudi ena izmed učiteljic. Posledica omenjenih sestankov je, da letos poteka delo bolj tekoče. Vsi smo pozitivno presenečeni. Otroci večinskega prebivalstva Rome ne odklanjajo, sicer se o drugačnosti pogovarjajo na razrednih urah. Rome vedno vzamemo s seboj na ekskurzije, eden se je udeležil tudi plavalnega tečaja.

15. Koliko romskih otrok ste prešolali z rednega OŠ programa na program OŠ za učence s posebnimi potrebami (OŠPP) v šolskem letu 2008/09?

- Kakšni so kriteriji za prešolanje romskih otrok v OŠPP?

Do sedaj nobenega. En romski učenec naj bi šel na RIC, a šel v zapor.

16. Ali se učitelji v vaši OŠ stalno strokovno izpopolnjujejo za delo z romskimi otroci?

Občasno, če nas povabijo, pošljemo učitelje na izobraževanje. Sicer je Romov premalo, da bi posebej za to izobrazili ali za to zaposlili koga izmed učiteljev.

17. Koliko romskih otrok zaključijo deveti razred šolanja v OŠ? (podatki za šolsko leto 2008/09).

Do sedaj še ni noben od romski otrok prišel do 9tega razreda, najstarejši so v 6tem razredu.

18. Koliko romskih otrok je zaključilo devetletko brez ponavljanja?

Nihče še brez ponavljanja.

19. Ali organizirate za učence Rome in njihove starše pogovore ali delavnice o možnostih in potrebah nadaljnega izobraževanja v srednji šoli ter o raznolikih možnostih, ki jih srednješolsko izobraževanje nudi?

/

20. Ali ste že sodelovali z Romskim akademskim klubom (RAK), katerega prednostni cilj je spodbujanje izobraževanja romskih otrok in motiviranje le teh k nadaljevanju njihovega izobraževanja?

Ne.

19. Koliko romskih otrok se vpiše v srednjo šolo? (Na katere?)

/

20. Koliko romskih otrok se vpiše v poklicno šolo? (Na katere?)

/

21. Ali na delo z romskimi otroci v OŠ vplivajo organizacije EU, OZN, SE, OVSE? Če da, kako?

Ne.

PRILOGA K: Intervju o izobraževanju Romov v MONM: RIC, svetnica ga. Brezovar Darja

2. februar 2010

1. Koliko Romov je vključenih v OŠ za odrasle?

Vpisanih je 154 Romov, pouk pa jih obiskuje približno 90. Poučujemo jih v 11 oddelkih.

2. Koliko Romov je vključenih v programe za pridobitev poklicne ali srednješolske izobrazbe?

Na RIC-u izvajamo le programa trgovec in ekonomski tehnik. V ta programa ni vpisanih Romov. Sicer se izobraževanje ob delu v poklicnih in srednješolskih programih izvaja tudi na Centru srednjih šol.

3. Kako je v procesu izobraževanja in učenja zagotovljeno spoštovanje raznolikosti, odpravljanje predsodkov in stereotipov?

Pouk z Romi zaradi specifik: pomanjkanja znanja slovenskega jezika, izvajamo v homogenih oddelkih v dopoldanskih in popoldanskih urah. Sicer pa s t.i. 'interesnimi četrtki' skušamo vplivati na socializacijo Romov. S tem namenom organiziramo izlete, predavanja, gremo v kino in obiščemo muzej. Šli smo npr. na izlet v Ljubljano v prednovoletnem času, v Puščo v Mursko Soboto, na ekskurziji na Primorsko in Gorenjsko. Organizirali smo tudi športni dan, ki pa je bil zanimiv predvsem mlajšim Romom. Romi se namreč premalo gibajo. Zelo dobro pa sodelujemo tudi s Policijo, predstavniki le te pridejo Romom tudi predavati o njihovih pravicah in dolžnostih, o orožju itd..

Kot sem že omenila, so oddelki v katerih poučujemo Rome zgolj romski. Njihova drugačnost se namreč upošteva pri organizaciji samega pouka. Imajo namreč prilagojen pouk, saj sprejemajo predvsem faktografski in frontalni pouk, za ostale didaktične metode imajo manj posluha, jim niso zanimive ter jih zavračajo. Sedaj se 2 leti poučujejo tudi angleščino. Zelo dobro pa so sprejeli računalništvo, ki ga izvajamo v obliki seminarja v 15h. Romi kot učenci želijo veliko pozornosti, najraje imajo individualno delo. Skupinsko delo ali sodelovalno delo se ne da izvajati. Na njihovo željo smo izvedli tudi izobraževanje CPP in Prve pomoči.

4. Ali imate institucijo romskega koordinatorja, ki deluje kot povezovalac različnih institucij oz. okolij in romske skupnosti oz. posameznikov?

Ne. Se pa v prostorih RICa ob petkih od 8 do 13h izobražujejo romski koordinatorji.

5. Ali je odraslim Romom pri izobraževanju omogočena brezplačna učna pomoč?

Da, za razliko od pripadnikov večinskega prebivalstva za učno pomoč ne potrebujejo napotnice Zavoda za zaposlovanje. Mnogi so sem napoteni z napotnico Zavoda, v tem primeru dobijo plačane tudi prevozne stroške.

6. Ali na dokončanje OŠ, pridobitev poklicne izobrazbe oz. na dvig izobrazbene ravni vplivajo mednarodne organizacije: OZN, OVSE, EU, SE? Če da, kako?

Ne, zaenkrat še nismo sodelovali. Sicer sledimo strategiji in se prijavljamo na razpise znotraj Občine. Eden izmed kolegov se je pred kratkim udeležil mednarodnega projekta Romi in prepovedane droge, to pa je tudi vse.

7. Ali imate podatke koliko romskih otrok iz MONM se je do sedaj vpisalo na višje ali visoko strokovno izobraževanje ter univerzitetno dodiplomsko ali podiplomsko izobraževanje? - Imate morda podatke na katere programe so se vpisali?

Do sedaj še nismo imeli Roma vpisanega v program Trgovec ali Ekonomski tehnik. Predvsem se prizadevamo, da bi dokončali OŠ.

PRILOGA L: Intervju o izobraževanju Romov v MONM:DRPD koordinatorica dnevnega centra za otroke v romskem naselju Brezje, ga. Nina Stojaković

26. januar 2010

1. Kdaj je začel delovati dnevni center za otroke v romskem naselju Brezje?

Dnevni center Brezje je začel delovati 14. aprila 2009. Pred tem smo v vrtcu Brezje dvakrat tedensko organizirali socialno-ustvarjalne delavnice za otroke.

2. Ali je to projekt stalne ali začasne narave?

Projekt je financiran s strani Norveškega finančnega mehanizma in Finančnega mehanizma EGP, ki finančno podpira projekte v začetni oziroma zagonski fazi, t. j. eno leto. Sredstva za nadaljnje delovanje projekta že pridobivamo, zato ga bomo najverjetneje nadaljevali v enaki obliki.

3. Kako je organizirano delo na DCOB?

DCOB poteka vsak dan, od ponedeljka do petka od 13.30 do 17.00 ure. Od 13.30 do 15. ure izvajamo učno pomoč. V njo so vključeni otroci od sedmega leta starosti naprej. V povprečju nas vsakodnevno obiše 15 otrok. Od 15. do 17.00 ure izvajamo različne aktivnosti: ustvarjalne delavnice, socialne igre, športne in družabne aktivnosti ter različne interesne dejavnosti.

V DCOB je v celoti vključenih približno 45 otrok. Učne pomoči se lahko otroci udeležijo vsak dan. Pri delavnicah pa so, zaradi omejitev prostora (dejavnosti lahko izvajamo v igralnici vrta, ki pa ni najbolj primerna za učenje in ostale aktivnosti), razdeljeni v tri skupine. Vsaka skupina ima delavnice dvakrat tedensko.

4. Ali pri delu uporabljate kakšno posebno učno gradivo kot je npr. učbenik Učim se pisati (Sikavu pe pisini), avtorice Marije Kozlevčar, ki ga je izdalo vaše društvo s pomočjo Finančnega mehanizma EGP in Norveškega finančnega mehanizma?

Pri delu uporabljamo različna učna gradiva, med drugim tudi omenjeni učbenik. Znanje in sposobnosti otrok se zelo razlikujejo, zato se prilagajamo vsakemu otroku posebej, v kolikor nam to seveda dopušča čas in pogoji dela.

5. Koliko je zaposlenih v DCOB?

- Ali imate zaposlenega romskega pomočnika?

V DCOB sta zaposlena dva strokovna delavca, pa tudi dva romska pomočnika, ki sta zaposlena preko javnih del.

6. Ali so osebe, ki nudijo pomoč romskim otrokom za to ustrezno izobražene?

- Ali se osebje strokovno izpopolnjuje za vzgojo in izobraževanje romskih otrok v DCOB?

Koordinatorica DCOB ima ustrezno strokovno izobrazbo, ostali delavci pa večletne izkušnje na tem področju. Sama narava dela od nas zahteva, da ves čas izpopolnjujemo svoje znanje in iščemo primernejši način dela, pri čemer se poslužujemo različne strokovne literature, sodelujemo pa tudi s strokovnimi delavci iz ostalih institucij.

7. Ali na DCOB romske otroke poučujete tudi romski jezik, zgodovino in kulturo?

- Ali glede za to potrebnih gradiv sodelujete z Zvezo Romov Slovenije?

Primaren cilj učne pomoči v DCOB je izboljšanje znanja slovenskega jezika otrok. Pomanjkljivo znanje slovenskega jezika je namreč glavni razlog za šolsko neuspešnost

romskih otrok. Da bi strokovni delavci lahko kakovostno poučevali in opravljali svoje delo, je potrebno tudi znanje romskega jezika, pri čemer nam v veliki meri pomagata romska pomočnika.

Pri otrocih spodbujamo tudi učenje in skrb za ohranjanje lastne kulture, predvsem z učenjem romskih pesmi, pa tudi s plesnimi delavnicami.

8. Ali v DCOB delate tudi na boljši samopodobi romskih otrok: preseganju stereotipov do večinskega prebivalstva in od večinskega prebivalstva?

Posledica izključenosti Romov na skoraj vseh družbenih področjih se odraža tudi v nizki samopodobi otrok, zato se skozi vsa polja dejavnosti trudimo izboljšati njihove socialne veščine (denimo komunikacijske veščine, asertivnost, uspešno reševanje konfliktov). Prav tako stremimo k razvijanju delovnih in učnih navad kot pomembnemu elementu občutka lastne vrednosti, k razvoju samozavesti, samostojnosti in prevzemanju odgovornosti.

9. Ali so v tem obdobju že opazni kakšni premiki v znanju, obvladovanju slovenskega jezika, oz. v socializaciji romskih otrok?

V tem obdobju smo zaznali znaten premik v znanju otrok in razvoju socialnih veščin. Znanje slovenskega jezika in ostalih predmetov se je opazno dvignilo, a napredek je pri vsakemu otroku drugačen. Otroci so izboljšali svoje govorne in pisne spretnosti, grafomotorične sposobnosti in komunikacijske ter socialne veščine.

10. Kakšni so cilji ustanovitve DCOB?

Splošni cilji projekta so:

- večja družbena kohezija in socialna vključenost romske skupnosti,
- zmanjšanje socialnih razlik in opolnomočenje romske skupnosti,
- spodbujanje demokratičnih procesov, promocija strpnosti, sodelovanja in medkulturnega dialoga.

11. Koliko otrok lahko DCOB sprejme?

V DCOB je vključenih približno 45 otrok. Zaradi omejitev prostora (dejavnosti lahko izvajamo v igralnici vrtca, ki pa ni najbolj primerna za učenje in ostale aktivnosti) so otroci razdeljeni v tri skupine.

12. Kakšen je obisk romskih otrok v dnevnem centru za otroke v Brezju (DCOB)?

- Ali ga obiskujejo le romski otroci z Brezja ali tudi iz Žabjaka in ostalih romskih naselij v MONM?

Obisk otrok je ustaljen, v povprečju nas dnevno obiše od 15 do 20 otrok. DCOB obiskujejo otroci iz naselja Brezja. Za otroke iz ostalih naselij organiziramo delavnice v njihovih naseljih.

13. Koliko so stari otroci, ki obiskujejo DCOB?

Otroci so stari od 5 do 13 let.

14. Ali sodelujete tudi s starši romskih otrok, ki obiskujejo DCOB?

S starši otrok imamo dobre odnose. Z njimi se pogovarjamo o otrocih in njihovih težavah ter iščemo skupne rešitve. Še posebno se trudimo sodelovati z materami. Za njih tudi organiziramo različna izobraževanja in srečanja.

15. Ali sodelujete z OŠ, ki jih obiskujejo romski otroci z naselja Brezje-Žabjak?

Z osnovnimi šolami smo v rednem stiku. Izmenjavamo si informacije o otrocih in iščemo skupne rešitve.

16. Ali ima DRPD v načrtu ustanovitev več dnevnihi centrov za romske otroke?

DCOB je edini tovrstni program v Mestni občini Novo mesto. Ustanovitev dnevnih centrov za romske otroke v ostalih naseljih bi bila več kot potrebna. Vendar je na žalost le v naselju Brezje ustrezna infrastruktura za izvajanje takega programa. Poleg tega težavo predstavljajo finančna sredstva in interes širše javnosti. V ostalih naseljih (Jedinščica, Žabjak in Šmihel) lahko socialno-ustvarjalne delavnice izvajamo le na prostem (le v Šmihelu imamo na voljo kontejner), zato jih v zimskem času ne izvajamo.

PRILOGA M: Intervju o Zaposlovanju Romov v MONM:ZZNM, ga. Matko Erika

2. februar 2010

1. Kakšno je stanje zaposlenosti/brezposelnosti Romov v MONM?

- Ali se odstotek zaposlenih Romov in Romkinj razlikuje?

Odstotek prijavljenih Romov v evidenci BO je 16,5%, več M Romov je vključenih v programe JD.

2. Kateri so najpogostejši vzroki za brezposelnost Romov?

Med temeljnimi vzroki za nezaposlenost Romov je nizka stopnja izobrazbe – večina nima niti končane OŠ, pomanjkanje delovnih izkušenj, nezainteresiranost za delo – prejemniki socialnih transferjev, delati se jim ne splača, nemobilnost...

3. Koliko brezposelnih Romov, ki živijo v Mestni občini Novo mesto, je prijavljenih na CSD kot prejemniki socialne pomoči?

Na splošno rečeno bi lahko rekli, da je število BO Romov približno enako številu prejemnikov na CSD, to je cca 350.

4. Kakšna dela opravljajo zaposleni Romi?

Romi so zaposleni večinoma preko programov JD, opravljajo pa različna dela na urejanju in vzdrževanju javnih površin, pomoč pri socializaciji Romov, pomoč v izobraževalnih procesih – OŠ, vrtci, kjer so vključeni romski otroci.

5. Kdo (katera podjetja: gradbena, ...) so najpogostejši delodajalci Romov?

Komunala, pred časom Revoz

6. Koliko jih dela na javnih delih, koliko jih je samozaposlenih?

Na JD cca 20 Romov, število se preko leta spreminja, samozaposlen pa mislim, da je še vedno 1 Rom.

7. Katere projekte izvajate v okviru Zavoda za zaposlovanje NM za povečanje zaposlovanja Romov?

Programi Aktivne politike zaposlovanja : JD, Formalno izobraževanje, Usposabljanje na delovnem mestu, ki so redna dejavnost zavoda.

8. Koliko odraslih Romov je vključenih v izobraževanje in usposabljanje odraslih Romov za razvoj delovne sile?

V program izobraževanja – OŠ za odrasle je vključenih cca 47 oseb, vendar se število lahko spreminja.

9. Kateri so ukrepi aktivne politike zaposlovanja, ki jih izvajate za dolgotrajno brezposelne Rome?

Nimamo posebnih programov.

10. Kako ocenjujete učinkovitost omenjenih programov ali ukrepov iz vidika povečanja oz. zmanjšanja zaposlenosti Romov?

Dolgoročno gledano je pridobitev vsaj osnovne izobrazbe za Rome pomembna, ker si na ta način povečujejo zaposljivost, JD pa iz vidika ohranjanja delovnih navad, socialne vključenosti...

11. Kako rešujete problematiko nizke ravni izobrazbe Romov, neustrezne poklicne usposobljenost ter težave povezane z iskanjem zaposlitve Romov na Zavodu za zaposlovanje Novo mesto?

Vključevanje v OŠ za Rome, trenutno vključenih v poklicne programe in srednje šolske programe nimamo, ker ni kandidatov, ki bi izpolnjevali pogoje.

12. Ali na povečanje zaposlovanja Romov s projekti, oz. sofinanciranjem le teh itd., vplivajo tudi mednarodne organizacije EU/SE/OZN/OVSE? V kolikor da, na kakšen način?

/

13. Ali na ZZNM še delujete v okviru Programa Pobude skupnosti EQUAL za izboljšanje zaposlovanja Romov?

- *Kako poteka oz. je potekalo delo v Romskem zaposlitvenem centru?*

- *Kakšni so rezultati projekta Romski zaposlitveni center?*

Trenutno se v NM Romski zaposlitveni center še ni formiral

13. Ali imate na Zavodu za zaposlovanje NM zaposlenega romskega koordinatorja (Roma) za delo z Romi?

NE

PRILOGA N: Intervju z g. Bojanom Tudiyo o družbenopolitični organiziranosti Romov v MONM

ponedeljek 25. januar 2010

1. Kdo vse so bili izvoljeni in potrjeni romski svetniki v Občinski svet MONM?

- Jih lahko časovno umestite.

Prvi romski svetnik je bil Roman Tasič. Svoje delo je opravljal 2 mandata v celoti in sicer od leta 1998 do leta 2006. Od leta 2006 do leta 2008 je bil romski svetnik Zoran Grm. Temu je sledil Danko Brajdič od leta 2008 do leta 2009. Po njegovi smrti je bila za romsko svetnico izvoljena Dušika Balažek, ki je romska svetnica v letu 2009 in v 2010, v katerem bodo volitve za novega romskega svetnika.

2. Zakaj ste na volitvah v letu 2009 podprli pripadnico večinskega prebivalstva go. Dušico Balažek za romsko svetnico?

Go. Balažek poznam zelo dobro že kakih 30 let. Poznam jo kot zelo predano in vestno delavko v romskem vrtcu iz Brezja. Govori romski jezik in kar jo poznam je delala le v dobro Romov. S predlogom Dušike za romsko svetnico sem želel zgraditi most med Romi in ne-Romi. Menim namreč, da romski svetnik ne sme biti le oseba, ki bo prosila za Rome, temveč oseba, ki bo izobražena in se bo oglašala na sejah občinskega sveta ter sodelovala: poslušala in odgovarjala tako Romom kot ne-Romom. Želim tudi povedati, da nisem bil dovolj pozoren na poslovnik Sveta romske skupnosti, sicer bi že pred temi volitvami predlagal določitev kriterijev za izvolitev romskega svetnika. Med slednje bi kot ključne navedel: obvladovanje romskega jezika, pismenost in najmanj 5 let dela za Rome. Rad bi še poudaril, da bi se Forum romskih svetnikov moral večkrat srečevati z Romi in s kandidati za romske svetnike ter jih že pred volitvami obvestiti o delu, ki se od njih pričakuje. Tako bi se Romi in kandidati lažje odločili o izvolitvi najbolj ustreznih romskih svetnikov, ki bi zares delali v dobro romske skupnosti in ne le pričakovali lastne koristi.

3. Kakšen je po vašem mnenju pomen romskega svetnika v Občinskem svetu MONM?

Po mojem mnenju je pomen romskega svetnika v Občinskem svetu MONM zavzemanje za dobrobit tako Romov kot ne-Romov, torej za napredek Občine kot celote. Smatram pa, da bi se ostali občinski svetniki morali prizadevati tudi za izboljšanje položaja Romov in posledično napredek Občine kot celote.

4. Kako ocenjujete delo dosedanjih romskih svetnikov v Občinskem svetu MONM?

Po prvem mandatu Romana Tasiča, so Romi šele sprejeli funkcijo romskega svetnika kot predstavnika Romov v Občinskem svetu. Sam sem se z romsko tematiko ukvarjal na širši ravni in se z delom romskih svetnikov nisem podrobneje ukvarjal. Zato kaj več o obdobju do leta 2006, ko sem tudi sam kandidiral in bil izvoljen v Občinski svet na Listi za razvoj gospodarstva v Novo mesto, ne bi mogel povedati. V tem letu je bil za romskega svetnika izvoljen Zoran Grm, ki pa je po 2 letih, ko je ugotovil, da ne bo mogel izpolniti svojih predvolilnih obljub Romom, odstopil s položaja. Menim, da se romski svetniki premalo oglašajo na sejah Občinskega sveta, da bi se njihove besede zapisale v Zapisnike sej. Premalo se zavedajo svoje enakopravnosti z ostalimi svetniki, se zato bojijo oglasiti in se želijo pogovarjati predvsem z županom. Pomembno dejstvo je, da romski svetniki svojim volivcem preveč obljublajo, ko ugotovijo, da v mandatu vsega obljubljenega ne bodo mogli uresničiti, pod velikim pritiskom tako s strani Romov kot ne-Romov, obupajo. Od svetnikov večinskega naroda se namreč nikoli ne

pričakuje, da bodo odgovarjali zakaj so Romi v njihovi krajevni skupnosti brezposelni, zakaj se ne izobražujejo. Vse to pa se pričakuje od romskih svetnikov. Le ti naj bi poleg že omenjenega obiskovali romska naselja, reševali probleme in težave Romov in ne-Romov z Romi, z romskimi naselji ter bili pripravljene na vsako sejo. Delo romskih svetnikov je enostavno preobsežno, da bi le ti poleg vsega navedenega lahko hodili še v službo. Romi, ki se potegujejo za delo oz. mesto romskega svetnika, niso seznanjeni z vsemi obveznostmi in delom, ki se od njih pričakuje.

5. Kateri so najvidnejši rezultati njihovega dela v Občinskem svetu MONM?

Preden začnem z navajanjem rezultatov, bi rad poudaril, da so slednji rezultat dela vseh svetnikov in ne le tistega v katerega mandatu je prišlo do izvedbe ukrepov. V tem kontekstu je potrebno omeniti napeljavo kanalizacije v naselju Žabjak-Brezje v letu 2008. V tem letu je bila dokončana asfaltirana cesta v naselju Šmihel, iz katerega tudi sam prihajam. Tu moram pohvaliti KS Šmihel. Leta 2006 smo se namreč usedli skupaj, se dogovorili o planu dela in začeli z izvajanjem del v okviru dogovorjenega plana. V letu 2010 bomo dobili tudi javno razsvetljavo. Omenil bi tudi naselje Ruperč vrh, ki je leta 2009 dobilo asfaltirano cesto. Zelo pomembno pa je omeniti dogovor Občinskega sveta o legalizaciji romskega naselja Jedinščica, kjer moram še posebej pohvaliti župana, ki je vendarle prvi v vrsti zaslužen za razvoj, šele potem ima besedo oz. vpliv občinski svet.

6. Leta 2007 je bila v MONM odprta pisarna Zveze Romov Slovenije (Pisarna ZRS). Kateri so najvidnejši rezultati odprtja slednje?

Odprtje le te je bilo nujno potrebno, saj je kljub instituciji romskega svetnika Pisarna ZRS prostor, kjer se Romi in ne-Romi lahko pogovorijo o težavah med drugim tudi v naselju, in pokličejo vse odgovorne institucije za ureditev omenjenih problemov. Pisarno ZRS so do sedaj že obiskali Minister za okolje in prostor, direktor Urada za narodnosti, župani in ostali pomembni funkcionarji. Na enem izmed tako sklicanih sestankov smo se pogovarjali o možnostih Romov za pridobitev lastništva zemlje. Država je to upoštevala. Prišlo je do dogovora z MONM, geometri, cenilci in nastanka občinskega podrobnega prostorskega načrta (OPPN), po drugi potrditvi slednjega pa bo Romom omogočen nakup zemlje. Po besedah ge. Brede Ocvirk naj bi bil nakup zemlje za naselji Šmihel in Ruperč vrh možen že marca 2010. Podobne sestanke imamo tudi s predstavniki osnovnih šol, v katere hodijo romski otroci in tudi s policijsko upravo iz Novega mesta ter inšpekcijsko službo iz Ljubljane. Dobro sodelovanje s Policijo je prineslo pozitivne rezultate, saj so se pritožbe sokrajanov glede hrupa in streljanja tudi kurjenja kablov močno zmanjšale.

7. Katere nevladne organizacije vplivajo na socialno in ekonomsko integracijo Romov v MONM? Na kakšen način?

Na to vprašanje je odgovorila že ga. Kozlevčar in se z njenim odgovorom popolnoma strinjam. Morda bi izrecno poudaril le že več letno dobro sodelovanje z Društvom za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto (DRPDNM). Omenil pa bi tudi potrebo po še večjem sodelovanju med DRPDNM, svetniki, Pisarno ZRS in ostalimi za Rome pomembnimi institucijami, saj bi le to Romom v MONM zagotovo prineslo še bolj pozitivne rezultate.

8. Ali na socialno in ekonomsko integracijo Romov v MONM vplivajo tudi mednarodne organizacije? Če da, katere so to in kako vplivajo?

Z mednarodnimi organizacijami sodeluje predsednik Sveta romske skupnosti RS Jožek Horvat Muc, ki nas tudi opozarja na morebitne napake. Sicer sodelujemo z Uradom za narodnosti, kjer nas poslušajo in nam s sprejetimi ukrepi omogočijo izboljšanje integracije. Omenil bi njihovo razumevanje glede potrebe več strokovnih ljudi v Pisarni ZRS, saj so nam tako omogočili zaposlitev ge. Ane Kozlevčar, ki mi je v veliko pomoč in tudi še zaposlitev Romkinje, ki bi se priučila dela na računalniku.

PRILOGA O: Intervju o vpliv civilne družbe na socialno integracijo Romov v MONM z go. Ano Marijo Kozlevčar

petek 22. januar 2010

1. Katera društva se ukvarjajo s socialno integracijo Romov v MONM?

Sama sem članica Društva Julija, sekcije Ženska ženski, ki delamo z Romkinjami. Ukvarjamo se izključno zgolj s povezovanjem Romkinj in ne-Romkinj. V to sekcijo se vključujejo odrasle Romkinje, z že odraslimi otroci. V tem tednu smo tako imeli modno revijo, ki jo je zorganizirala Romkinja Milena Tudija. Za omenjeno modno revijo so vsa oblačila sešile Romkinje same, tudi manekenke so bila romska dekleta. Obleke so bile tako stare romske noše kot moderna oblačila mladih Romkinj. Izdale pa smo tudi romsko-slovenski in slovensko-romski Slovarček, 17. aprila 2010, pa nameravamo izvesti čistilno akcijo v največjem romskem naselju Brezju v MONM.

S socialno integracijo Romov se ukvarja tudi Založba Goga. Za romske otroke iz naselja Šmihel organizira ure pravljic. Te otroke pripeljejo in odpeljejo sami uslužbenci Goge s svojimi avtomobili. Trenutno se lotevajo novega projekta, s katerim bi še poglobili vključenost romskih otrok v večinsko družbo in sicer z vključitvijo na hip hop v Kulturnem domu Janeza Trdine.

Z Romi se pa ukvarja tudi Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto.

PRILOGA P: Intervju s koordinatorko projektov v Društvu za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto Andrejo Luštek

2. februar 2010

Kako v okviru DRPD sodelujete z: Evropsko unijo, Organizacijo združenih narodov, Svetom Evrope in Organizacijo za varnost in sodelovanje v Evropi; z namenom izboljšati socialno in ekonomsko integracijo Romov? (zaposlovanje, mednarodni razpisi, učenje ČP)

Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto z Evropsko unijo in ostalimi organizacijami sodeluje predvsem preko razpisov, saj se poslanstvo društva močno povezuje s prioritetami Evropske unije, saj je strategija razvoja društva skladna s strateškimi dokumenti na različnih ravneh kar je razvidno iz naslednjih dokumentov.

S Strategijo razvoja Slovenije je skladno v četrti prioriteti – Moderna socialna država in večja zaposlenost, saj tako strategija kot tudi aktivnosti društva težijo k zmanjševanju družbene izključenosti in socialne ogroženosti. Delovanje društva je skladno tudi z Operativnim programom razvoja človeških virov, in sicer v tretji prioriteti – Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja ter drugi prednostni usmeritvi – Izboljšanje usposobljenosti posameznika za delo in življenje v družbi temelječi na znanju, saj oba težita k izboljšanju pismenosti prebivalstva za aktivno vključevanje v življenje in delo. Hkrati je delovanje društva skladno tudi s četrto prioriteto – Enakost možnosti in spodbujanje socialne vključenosti ter tretjo prednostno usmeritvijo – Dvig zaposljivosti ranljivih družbenih skupin na področju kulture in podpora njihovi socialni vključenosti ter peto razvojno prioriteto – Institucionalna in administrativna usposobljenost ter tretjo prednostno usmeritvijo – Spodbujanje razvoja nevladnih organizacij, civilnega in socialnega dialoga. Na regionalni ravni pa je delovanje društva skladno z Regionalnim razvojnim programom Jugovzhodne Slovenije za obdobje 2007 – 2013, in sicer v programu Človeški viri in družbena blaginja ter drugem in tretjem ukrepu, in sicer Spodbujanje kulture vseživljenjskega učenja in osebnega razvoja za vse generacije ter Izboljšanje kakovosti življenja za vse generacije in družbene skupine.

Projekti, ki jih financira EU:

REGIJSKI NVO CENTER Operacijo delno financira EU, in sicer iz Evropskega socialnega sklada. Izvaja se v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov, razvojne prioritete »Institucionalna in administrativna usposobljenost«.

Namen projekta je na področju Jugovzhodne Slovenije odpraviti nizko stopnjo administrativno- tehnične usposobljenosti nevladnega sektorja, in sicer z aktivnostmi, ki so usmerjene v informiranje, izobraževanje, mreženje in promocijo nevladnih organizacij ter nudenju različnih oblik izobraževanj, svetovanj in tehnične pomoči za NVO, kar bo spodbudilo razvoj nevladnega sektorja, da bo lahko izkoristil vse svoje potenciale in prispeval k cilju Lizbonske strategije in četrti prioriteti Strategije razvoja Slovenije – moderna socialna država in večja zaposlenost

ŽIVETI SKUPAJ - socialno vključevanje kultur etničnih skupin in romske skupnosti. Projekt delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada. Projekt se izvaja v okviru operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 – 2013, razvojne prioritete »Enakost možnosti in spodbujanje socialne vključenosti, prednostne usmeritve: »Dvig zaposljivosti ranljivih družbenih skupin na področju kulture in podpora njihovi socialni vključenosti.

Namen projekta je spodbuditi razumevanje sobivanja v narodnostno, etnično in kulturno raznoliki družbi ter hkrati spodbuditi razumevanje integracije kot dolgotrajnega in dvosmernega procesa, v katerem mora nujno sodelovati tudi večinsko prebivalstvo. Aktivnosti: usposabljanja, seminarji, delavnice, javni dogodki, Teden medkulturnega dialoga.

SOCIALNA INTEGRACIJA ROMOV

Ta projekt ne financira neposredno Evropska Unija, pač pa Program Finančnega mehanizma EGP in Norveškega finančnega mehanizma, Sklad za nevladne in neprofitne organizacije v Sloveniji, ki je skladen s politiko in cilji EU: spodbujanje ekonomske in socialne kohezije v razširjenem evropskem gospodarskem prostoru, in sicer predvsem na štirih področjih: varstvo okolja, spodbujanje trajnostnega razvoja, ohranjanje kulturne dediščine, razvoj človeških virov ter zdravstvo in otroško varstvo.

Z vključevanjem Romov, tako otrok kot njihovih staršev, v širšo družbo na način, ki omogoča tudi osvajanje znanj in privzemanje navad in vrednot, ki so značilne za širšo družbo ob hkratnem upoštevanju njihovega posebnega izhodiščnega položaja, njihove kulture, jezika in etnične identitete ter osveščanjem strokovne in širše javnosti, bomo prispevali k večji socialni vključenosti romske skupnosti, opolnomočenju romske skupnosti in osveščenosti širše javnosti, posredno pa tudi k večji družbeni koheziji, zmanjševanju socialnih razlik ter prispevali k demokratičnim procesom, promociji strpnosti, sodelovanja in medkulturnega dialoga.

V okviru navedenih projektov smo na novo zaposlili 4 ljudi.

Z omenjenimi organizacijami sodeluje tudi kot partner pri kampanjah:

Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto je bilo nacionalni partner Evropskega leta medkulturnega dialoga. (na povabilo Nacionalnega koordinacijskega odbora, saj že več let uspešno delujemo v skladu z vrednotami in cilji, ki jih je v ospredje vseevropskih aktivnosti postavila Evropska komisija).

Leta 2008 je postalo partner nacionalne kampanje »Dosta! Osvobodimo se predsodkov, spoznajmo Rome!«, ki sta jo lansirala Urad RS za narodnosti v sodelovanju z Informacijskim uradom Sveta Evrope v Republiki Sloveniji.